

დავით კბილაძე
ნინო აბესაძე
შორენა მეტრეველი

ეკონომიკური სტატისტიკა

გამომცემლობა „საგვათხალი“
თბილისი 2007

ნაშრომში განხილულია ეკონომიკური სტატისტიკის თეორიისა და პრაქტიკის აქტუალური საკითხები. ამასთან, ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირება გადმოცემულია ისტორიულ რაკურსში. განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირებას მეთოდოლოგიური, ორგანიზაციული და სამართლებრივი თვალსაზრისით. ყოველივე აღნიშნულს საფუძვლად უდევს სტატისტიკის ფუნდამენტური პრინციპები, ევროპელ სტატისტიკოსთა ნორმების კოდექსი, საერთაშორისო სტატისტიკური და ეკონომიკური ორგანიზაციების რეკომენდაციები და ჩვენი ქვეყნის გამოცდილება.

ნაშრომი განკუთვნილია სახელმძღვანელოდ ეკონომიკური პროფილის უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისა და დოქტორანტებისათვის. იგი დახმარებას გაუწევს სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოების მუშაკებს, მეწარმეებს, ბუღალტრებს, ეკონომისტებსა და სტატისტიკის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხებით დაინტერესებულ სხვა პირებსაც.

სახელმძღვანელო მომზადებულია თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფინანსების, სტატისტიკისა და ეკონომეტრიკის მიმართულების ავტორთა კოლექტივის (დავით კბილაძე, ნინო აბესაძე, შორენა მეტრეველი) მიერ.

მთავარი რედაქტორი: მეცნიერების დოქტორი
დავით კბილაძე

რეცენზენტები: პროფ. ბიკენტი გაბიძაშვილი
პროფ. მერაბ ხმალაძე

© დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე, შ. მეტრეველი, 2007

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2007

თბილისი. 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19. ☎. 22 36 09, 8(99) 17 22 30
ელექტრონული ფოსტა: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-12-010-7

წინასიტყვაობა	7
თემა 1. ეკონომიკური სტატისტიკა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში	9
1. სტატისტიკის ფუნდამენტური პრინციპები, როგორც ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირების საფუძველი	9
2. ეკონომიკური სტატისტიკის შესწავლის საგანი	21
3. ეკონომიკური სტატისტიკის მეთოდოლოგიური საფუძველი ...	26
4. ეკონომიკური სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა	28
თემა 2. ეკონომიკური სტატისტიკის ორგანიზაცია თანამედროვე ეტაპზე.....	37
1. სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანიზაცია საქართველოში	37
2. საერთაშორისო სტატისტიკური ორგანიზაციები	49
3. სტატისტიკის ორგანიზაცია საზღვარგარეთის ქვეყნებში	54
4. სტატისტიკის ორგანიზაცია დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებში	58
თემა 3. სტანდარტული საკლასიფიკაციო სისტემები და რეგისტრები	60
1. ეროვნული და საერთაშორისო საკლასიფიკაციო სისტემები..	60
2. ეკონომიკური სუბიექტების ადმინისტრაციული და სტატისტიკური რეგისტრები	65
3. სტატისტიკური გამოკვლევის ეტაპები	71
თემა 4. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიები ეკონომიკურ სტატისტიკაში.....	78
1. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების ინფრასტრუქტურა და ინფორმაციულ-სტატისტიკური ნაკადების აღწერილობა საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკაში	78
2. საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის საინფორმაციო სისტემაში გამოყენებული ტექნიკური და სისტემური პროგრამული პროდუქტები	85
3. გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემები სტატისტიკაში	87

თემა 5. სტატისტიკური ინფორმაციის გაერცელების თანამედროვე მეთოდები	89
1. სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი მომხმარებლები და მათი მოთხოვნის შესწავლა საქართველოში.....	89
2. სტატისტიკური ინფორმაციის გაერცელების თანამედროვე საშუალებები.....	94
3. სტატისტიკური სამსახურებისა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების თანამშრომლობა.....	96
თემა 6. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა	100
1. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის როლი და მნიშვნელობა სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შესწავლაში.....	100
2. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გამოყენებული ძირითადი დეფინიციები და კლასიფიკაციები.....	104
3. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ინსტიტუციური სექტორები და აგების ძირითადი პრინციპები.....	107
4. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითადი ანგარიშები.....	112
5. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის გამოყენება მაკროეკონომიკურ ანალიზში და ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში.....	133
თემა 7. მთლიანი შიდა პროდუქტი	139
1. მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის გაანგარიშების მეთოდები.....	139
2. მთლიანი შიდა პროდუქტის შეფასება მუდმივ ფასებში.....	145
3. დაუკვირებადი ეკონომიკის შეფასება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ფარგლებში.....	157
თემა 8. მოსახლეობის სტატისტიკა	165
1. მოსახლეობის სტატისტიკის ამოცანები.....	165
2. მოსახლეობის აღწერები.....	166
3. მოსახლეობის მოძრაობის მიმდინარე აღრიცხვა.....	171
4. მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის სტატისტიკური მაჩვენებლები.....	177
5. მოსახლეობის რიცხოვნობის პროგნოზირება.....	183
თემა 9. შრომის ბაზრის სტატისტიკა	185
1. შრომის სფეროს სტატისტიკური შესწავლა საქართველოში გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში.....	185

2. უმუშევრობის, დასაქმებისა და ეკონომიკური აქტივობის სტატისტიკა	188
3. სამუშაო ძალაზე დანახარჯების სტატისტიკა.....	191
თემა 10. ეროვნული სიმდიდრის სტატისტიკა.	
აქტივებისა და პასივების ბალანსი	194
1. ეროვნული სიმდიდრის და აქტივებისა და პასივების სტატისტიკური შესწავლის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა	194
2. არაფინანსური და ფინანსური აქტივების სტატისტიკა	197
3. მოსახლეობის ქონების სტატისტიკა.....	205
თემა 11. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკა.....	
1. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის ამოცანები	208
2. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის მეთოდოლოგიური საფუძვლები და მაჩვენებელთა სისტემა ...	211
თემა 12. მეწარმეობისა და საწარმოთა სტატისტიკა.....	
1. მეწარმეობისა და საწარმოთა სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა	215
2. საწარმოთა სტრუქტურული სტატისტიკა.....	230
3. მეწარმეობის სტატისტიკური შესწავლა ეკონომიკური საქმიანობის გამსხვილებული სახეების მიხედვით	243
4. მცირე მეწარმეობის სტატისტიკური შესწავლა	253
თემა 13. მოსახლეობის შემოსავლების, მოხმარებისა და სოციალური დაცვის სტატისტიკა.....	
1. მოსახლეობის შემოსავლებისა და მოხმარების სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა	258
2. მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების სტატისტიკური წყაროები.....	268
თემა 14. მოსახლეობის ცხოვრების პირობებისა და მომსახურების სტატისტიკა	
1. მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკა და მაჩვენებელთა სისტემა	270
2. მომსახურების სტატისტიკა	275

3. ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის მომსახურების სტატისტიკა	279
4. განათლების, ჯანდაცვის, დასვენებისა და ტურიზმის სტატისტიკა	282
5. ხელოვნებისა და კულტურის სტატისტიკა	289

თემა 15. საფინანსო-საბანკო სტატისტიკა	292
1. სახელმწიფო ფინანსების სტატისტიკა	292
2. გადასახადებისა და საგადასახადო სისტემის სტატისტიკა	294
3. საბანკო-საკრედიტო სტატისტიკა	299

თემა 16. ფასების სტატისტიკა	306
1. ფასის არსი, სახეები და სტატისტიკის ამოცანები	306
2. ფასების სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემა	310
3. სამომხმარებლო ფასების სტატისტიკა	312
4. მწარმოებელთა ფასების სტატისტიკა	316

თემა 17. საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკა	320
1. საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა	320
2. საგარეო ვაჭრობა და საბაჟო სტატისტიკა	322
3. საგადასახდლო ბალანსი	326

ტიპიური ამოცანები და სავარჯიშოები	336
--	------------

ლიტერატურა	388
-------------------------	------------

წინასიტყვაობა

საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლით ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ, დემოგრაფიულ და ეკოლოგიურ სფეროებში თვისებრივად ახალი მოვლენები და პროცესები მიმდინარეობს. ყოველივე ამას კი სჭირდება უტყუარი სტატისტიკური ინფორმაცია მმართველობის ყველა დონეზე შესაბამისი გადაწყვეტილებების მისაღებად.

წინამდებარე წიგნში გაანალიზებულია ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირების მიმდინარეობა საქართველოში, განსაკუთრებით უკანასკნელი 15 წლის მანძილზე; გადმოცემულია: ეკონომიკური სტატისტიკის არსი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სტატისტიკურ მაჩვენებელთა ახალი სისტემა, მათი გაანგარიშების მეთოდოლოგია, სტანდარტული საკლასიფიკაციო სისტემები, ახალ პირობებში სტატისტიკური გამოკვლევების ეტაპები, თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიები, სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელების თანამედროვე საშუალებები, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გამოყენებული დეფინიციები, ინსტიტუციური სისტემები და ძირითად ანგარიშთა აგების წესები, მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის გაანგარიშების მეთოდები, დაუკვირებადი ეკონომიკის შეფასება, მოსახლეობისა და დასაქმების მაჩვენებლები, მეცნიერებისა და ინოვაციების, მეწარმეობის, მოსახლეობის

შემოსავლების, მოხმარებისა და ცხოვრების პირობების მაჩვენებლები, საფინანსო-საბანკო, ფასებისა და ტარიფების და საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკის საკითხები.

სახელმძღვანელოში გაშუქებული თემები ძირითადად ეფუძნება საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციებს. მათი შინაარსი მოწოდებულია ბაზარზე ორიენტირებული ეკონომიკის ანალიზისათვის. ამ მიზნით ძირითადი ყურადღება ეთმობა ისეთი საკითხების გაშუქებას როგორიცაა: ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა, ფასებისა და დასაქმების სტატისტიკა, მეწარმეობის სტატისტიკა, საფინანსო-საბანკო სტატისტიკა, საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკა. სახელმძღვანელოში ყველაზე დიდი ადგილი დათმობილი აქვს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას. მოცემულ პრობლემატიკას ეძღვნება სახელმძღვანელოს სამი თავი. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის საკითხებისადმი დათმობილი ესოდენ დიდი ყურადღება გამოწვეულია იმით, რომ მის საფუძველზე იანგარიშება ქვეყნის ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები და მოცემული საერთაშორისო სტატისტიკური სტანდარტი საფუძველად უდევს ახალ საბაზრო პრინციპებზე ორიენტირებული ეკონომიკური სტატისტიკის ჩამოყალიბებას. ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური და სოციალური პროცესების მჭიდრო ურთიერთკავშირის ფაქტორების გათვალისწინებით სახელმძღვანელოში მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი საციალურ-დემოგრაფიული სტატისტიკის საკითხებს (მოსახლეობის სტატისტიკა, ცხოვრების დონის სტატისტიკა და სხვ.).

თემა 1. ეკონომიკური სტატისტიკა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში

1. სტატისტიკის ფუნდამენტური პრინციპები, როგორც ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირების საფუძველი

ოფიციალური სტატისტიკა სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის ინფორმაციული სისტემის აუცილებელი ელემენტი და უპირველესი ბერკეტია. სწორედ ამითაა განპირობებული ის გარემოება, რომ საქართველოს კონსტიტუციით სახელმწიფო სტატისტიკა განეკუთვნება ქვეყნის მხოლოდ უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებული გამგებლობის საგანს.

ოფიციალური სტატისტიკური საქმიანობა თანამედროვე პირობებში წარმოადგენს სახელმწიფო მმართველობის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს, რომელიც მოწოდებულია ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებსა და პროცესებზე მოამზადოს ადეკვატური სტატისტიკური ინფორმაცია შესაბამისი მმართველობითი ხასიათის გადაწყვეტილებების მისაღებად.

საქართველოში ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირების პროცესი აუცილებელია დაექვემდებაროს გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისიის 47-ე სესიის მიერ 1992 წლის 15 აპრილს მიღებულ 10 ფუნდამენტურ პრინციპს (ნაერთი ინფორმაციის ობიექტურობა, აქტუალობა, გამჭვირვალობა, პირველადი მონაცემების კონფიდენციალობის უზრუნველყოფა და ა. შ.). მოცემული პრინციპები წარმოადგენს ოფიციალური სტატისტიკის ორგანიზების უნივერსალურ წესებს, რომელთა დაცვა დააჩქარებს სტატისტიკის განვითა-

რებას და მის პარმონიზებას როგორც ქვეყნის, ისე მსოფლიო მასშტაბით. საქართველოში უახლოესი წლების ძირითადი ამოცანაა უზრუნველყოთ სტატისტიკის ათივე ფუნდამენტური პრინციპის განუხრელად დაცვა.

უკანასკნელ წლებში მიმდინარე რადიკალური ეკონომიკური და სოციალური ცვლილებების შედეგად არსებითად შეიცვალა ეკონომიკური სტატისტიკის როლი და მნიშვნელობა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასებისა და ინფორმაციული უზრუნველყოფის საქმეში. ამრიგად, საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მსგავსად სრულიად ახლებურად ყალიბდება ინფორმაციული სტატისტიკური ნაკადები, რომლებიც თავიანთი ბუნებით თავისუფალი არიან მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული იდეოლოგიისაგან.

უკანასკნელი 15 წლის მანძილზე საქართველოში მნიშვნელოვან რეფორმირებას განიცდის სტატისტიკა და მთლიანად აღრიცხვის სისტემა, რომელიც ორიენტირებულია საერთაშორისო სტანდარტებზე. სტატისტიკის რეფორმირება ხანგრძლივი და მრავალსაფეხურიანი პროცესია. მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემის პირობებში სტატისტიკას, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შემეცნების ძირითად ინსტრუმენტს, დაკარგული ჰქონდა დამოუკიდებლობა, რადგანაც მაჩვენებელთა მთელი სისტემა მიბმული იყო გეგმურ მაჩვენებლებს და მის იდეოლოგიას განსაზღვრავდა ეკონომიკის გაძღოლის მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემა. არსებითად იცვლება მდგომარეობა საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლისას. ამჟამად თავად მეწარმეები განსაზღვრავენ თავიანთი

საქმიანობის ძირითად საგანს და, აქედან გამომდინარე, სრულიად ახლებურად ყალიბდება სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, რომელიც თავისი ბუნებით თავისუფალია მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული იდეოლოგიისაგან.

ამჟამად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეთმობა სტატისტიკური ინფორმაციის ხარისხის გაუმჯობესებას. ათეული წლების მანძილზე საბჭოთა კავშირის და მასში შემავალი მოკავშირე რესპუბლიკების ღირექტიული ორგანოები ცდილობდა, სტატისტიკის მეშვეობით შეელამაზებინა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა და, შესაბამისად, ხალხის ცხოვრების პირობებიც. ამის მიღწევა შესაძლებელი იყო სხვადასხვაგვარი მეთოდოლოგიური ხრიკებით. ასე მაგალითად, მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურების გეგმის შესრულება დასაშვები იყო წარმოება-დაწესებულებების დაკვეთით შესრულებული სამუშაოების ხარჯზე. ასეთ პირობებში იყო შემთხვევები, როდესაც ამ სფეროს ძირეული რგოლები, მაგალითად, ხორცის დამზადების მაჩვენებლებს მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურების გეგმის შესრულებაში აჩვენებდნენ. საკავშირო სტატისტიკური უწყების მიერ შედგენილი მეთოდოლოგიით ხორცის მოხმარების მაჩვენებლები ერთ სულ მოსახლეზე ხელოვნურად იყო გაზრდილი მოხმარებული ქონის კალორიულობის ხარჯზე.

ბარაკებისა და სარდაფების ლიკვიდაციის გეგმური მაჩვენებელი საქართველოში თითქოს ყოველწლიურად სრულდებოდა, მაგრამ ასეთი ტიპის ობიექტები კი არ მცირდებოდა, არამედ იზრდებოდა კიდევ. გეგმის შესრულებაში განსაკუთრებით დიდი მოცულობის მიწერები აღინიშნებოდა შშე-

ნებლობაში, რაც, უპირველეს ყოვლისა, ადმინისტრაციულ-მმართველური სისტემის ბუნებიდან მომდინარეობდა. მოკავშირე რესპუბლიკები თუ ვერ შეასრულებდნენ საანგარიშო წლის გეგმებს, შეუმცირებოდათ მომავალი წლის კაპიტალური დაბანდებები და სხვა.

საქართველოში უკანასკნელი 15 წლის მანძილზე დასრულდა სტატისტიკის რეფორმირების 3 კომპლექსური პროგრამის რეალიზაცია, რომლის მიზანია განხორციელებული სახელმწიფო სტატისტიკის თანდათანობითი გადასვლა საერთაშორისო სტანდარტებზე. ზემოაღნიშნული პროგრამების რეალიზაციით უკანასკნელი წლების მანძილზე საფუძველი ჩაეყარა ახალი სტატისტიკის ჩამოყალიბებას, რომელიც ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების ადეკვატურია და ეფუძნება გაეროს სტატისტიკური კომისიის მიერ მოწონებულ ოფიციალური სტატისტიკის ორგანიზების ფუნდამენტურ პრინციპებს.

ბოლო წლების მანძილზე განხორციელებულია ისეთი მნიშვნელოვანი სამუშაოები, როგორიცაა:

სტატისტიკისა და აღრიცხვის მსოფლიო პრაქტიკაში მიღებულ მეთოდოლოგიაზე გადასვლა, რომელიც ეფუძნება გაეროს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის 1993 წლის ვერსიას;

სტატისტიკის ახალი მიმართულებების დანერგვა და ძველი სექტორების რეფორმირება ქვეყანაში ახალი ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების დახასიათების მიზნით;

ეკონომიკის არასახელმწიფო სექტორის ჩამოყალიბება-დამკვიდრების კვალობაზე სტატისტიკური ინფორ-

მაციის შეგროვება-დამუშავება-გავრცელების ახალი მეთოდების აპრობაცია;

ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ტენდენციებზე საზოგადოებრიობის ინფორმირების ფორმებისა და მასშტაბების გაფართოება;

მსოფლიოში აღიარებული სტატისტიკური სტანდარტების თანდათანობით დანერგვა საქართველოს სტატისტიკური საქმიანობის პრაქტიკაში.

საქართველოს სტატისტიკური უწყება აქტიურად თანამშრომლობს გაეროს, მსოფლიო ბანკის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, ევროგაერთიანების და სხვა საერთაშორისო საფინანსო და ეკონომიკურ ინსტიტუტებთან.

მათი მხარდაჭერით საქართველოში ჩატარდა მოსახლეობის პირველი დამოუკიდებელი საყოველთაო აღწერა, რომლის მონაცემები მოწონებულია გაეროს სტატისტიკური სამსახურის მიერ და კარგი ინფორმაციული რესურსია ქვეყნის აღმშენებლობის სამომავლო პროგრამების შემუშავებისათვის.

ქვეყანაში მსოფლიო ბანკის მხარდაჭერით შემუშავდა და წარმატებით ფუნქციონირებს შინამეურნეობების გამოკვლევის პროგრამა, რომლის მიხედვითაც მომზადებული ყოველკვარტალური მონაცემები კომპლექსურად ახასიათებს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ საქართველოს მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების დამუშავება და დანერგვა ქვეყანაში მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სპეციალისტების სისტემატურ ექსპერტიზას გადის.

საქართველოში ევროსტატის დახმარებით შექმნილია ახალი სამეწარმეო სტატისტიკა.

საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიღწევად უნდა ჩაითვალოს სამომხმარებლო და მწარმოებელთა ფასების ჩამოყალიბება, რაც ასევე საერთაშორისო სავალუტო ფონდის დახმარებით განხორციელდა და ქვეყანაში ინფლაციური პროცესების დახასიათებას ემსახურება.

ამჟამად ქვეყანაში დასრულდა სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მასალების დამუშავება. მისი შედეგები საფუძვლად დაედება ამ დარგის განვითარების სამომავლო პროგრამების შემუშავებას და სწორი ფისკალური პოლიტიკის გატარებას.

ტარდება სამუშაოები, რომლებიც ახასიათებს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს (მოსახლეობის შემოსავლები და ხარჯები, საარსებო მინიმუმის დონე, სიღარიბის დონე და ა.შ.).

ყოველივე ზემოაღნიშნული და სტატისტიკის რეფორმირების სფეროში მიმდინარე ბევრი სხვა სიახლის მიუხედავად, უკანასკნელი წლების მანძილზე (ვარდების რევოლუციამდე) ქვეყანაში გამეფებულმა კორუფციამ და ჩრდილოვანი ეკონომიკის მაღალმა მასშტაბებმა უარყოფითი გავლენა მოახდინა ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების მიერ მომზადებული ნაერთი სტატისტიკური ინფორმაციის ხარისხზე. ამის შესახებ მეტყველებს სტატისტიკური ორგანოების მიერ სპეციალური პროგრამით (ფარული ქრონომეტრაჟის მეთოდის გამოყენებით) ჩატარებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევები. კვლევები, რომლებიც

ეხება მოცულობითი მაჩვენებლების დადგენას და საწარმო-
თა სამეურნეო-საფინანსო შედეგებს, თითქმის ყველა ტიპის
(მსხვილ, საშუალო, მცირე) საწარმოებში გვიჩვენებს მონა-
ცემთა განგებ დამახინჯების ფაქტებს. ამასთან, ეს ხდება
არა უმნიშვნელოდ, არამედ ჯერადობით. ეს ეხება ეკონომი-
კის ისეთ მნიშვნელოვან დარგებს, როგორიცაა: მრეწველო-
ბა, ეაჭრობა, მშენებლობა, ტრანსპორტი და მომსახურების
სფეროები. მეწარმეები ამას ვარდების რევოლუციამდე არა-
ხელსაყრელი ეკონომიკური გარემოთი, ქვეყანაში გამეფე-
ბული კორუფციის მაღალი მასშტაბებით და რიგი სხვა მო-
ტივებით ხსნიდნენ. ამასთან, ყურადღებას იქცევს ის გარე-
მოება, რომ, თუ წინა მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული მე-
ურნეობის პირობებში გეგმის შესრულების მაჩვენებლებში
მიწერებს კქონდა ადგილი, ამჟამად საპირისპირო მოვლენა,
კერძოდ, ფაქტობრივად შესრულებული სამუშაოების (მომ-
სახურების) ხელოვნურად შემცირება ხდება საბიუჯეტო გა-
დასახადების დამალვის ან შემცირების მიზნით.

მეწარმეებისაგან წარმოდგენილი დამახინჯებული მონა-
ცემების მიუხედავად, მაჩვენებელთა შეფასების ალტერნა-
ტიული წყაროების (სპეციალურად ორგანიზებული შერჩე-
ვითი სტატისტიკური გამოკვლევების, შინამეურნეობების
კვლევების მასალების, დასაქმების სტატისტიკის მონაცემე-
ბის და ა.შ.) გამოყენებით ნაერთი სტატისტიკური ინფორმა-
ცია მაქსიმალურად ადეკვატურად ასახავს რეალურ მდგო-
მარეობას. მოცემული საკითხი ეხება როგორც ეკონომიკის
თითოეული დარგის პროდუქციას, ასევე ქვეყნის მაკრომაჩ-
ვენებლების გაანგარიშებას. ეს საკითხი მეტად აქტუალუ-
რია, რამეთუ, როგორც უკანასკნელი წლების გაანგარიშე-

ბები გვიჩვენებს, აღურიცხავი ეკონომიკის წილი ეკონომიკის რეალურ სექტორში თითქმის ნახევარია.

ქვეყანაში 2003 წლის ბოლოდან მართლწესრიგის განმტკიცების და კორუფციის წინააღმდეგ ჩატარებული კომპლექსური ღონისძიებების შედეგად რამდენადმე გაუმჯობესდა მეწარმეთა მიერ სტატისტიკურ ორგანოებში დეკლარირებული პირველადი სტატისტიკური ინფორმაციის ხარისხი.

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, აუცილებელია რეფორმების გაგრძელება სტატისტიკაში. შემდგომ განვითარებასა და სრულყოფას საჭიროებს ეროვნული ანგარიშების სისტემა და ეკონომიკური ბალანსები, აგრეთვე დარგების მიხედვით მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშება და მათი გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა. ეკონომიკური საქმიანობის ცალკეული სახეების მიხედვით უნდა დაჩქარდეს მწარმოებელთა ფასების ინდექსების შემოღება, რაც საშუალებას მოგვცემს წამყვანი დარგების მიხედვით უფრო სრულად დავახასიათოთ წარმოების მოცულობის ცვლილება. ამ ამოცანებისა და საერთაშორისო შედარებების უზრუნველყოფის მიზნით უახლოეს პერიოდში საჭიროა სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში დაინერგოს ისეთი სტატისტიკური სტანდარტები, როგორიცაა: პროდუქციის კლასიფიკატორი, ეკონომიკურ საქმიანობათა ჰარმონიზებული კლასიფიკატორი და სტატისტიკური რეგისტრი, რომლებიც სტატისტიკური გამოკვლევების დაგეგმვა-ჩატარების ძირითადი ინსტრუმენტებია. ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის დახასიათებისათვის მეტად აქტუალურია სამეწარმეო საქმიანობა გაშუქდეს საკუთრების სახეების ჭრილში. ეს

პრობლემა მეტად რთულია და მისი გადაჭრის ამოცანების სცილდება სტატისტიკის დეპარტამენტის კომპეტენციას. გართულებულია ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების დაყოფა მესაკუთრეთა ტიპების მიხედვით. მოცემული პრობლემა ღრმა მეცნიერულ შესწავლას საჭიროებს და სათანადო ორგანოებთან კონსულტაციების შემდეგ შესაძლებელი იქნება, სამეწარმეო საქმიანობა დახასიათდეს და ინფორმაცია დამუშავდეს არა მხოლოდ „სახელმწიფო“ და „არასახელმწიფო“ საკუთრების სექციების მიხედვით, როგორც ამჟამად ხდება, არამედ საკუთრების ფორმების გათვალისწინებითაც.

ბიზნეს-გარემოს შესწავლას ხელს შეუწყობს მომსახურების სტატისტიკის აწყობა, რაც საკმაოდ რთული სტატისტიკური კვლევაა საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისთვისაც. ფინანსური რესურსების და საჭირო კადრების უქონლობის გამო ამჟამად არასრულფასოვნად მიმდინარეობს ბიზნესის შედარებით ახალი სახეობებით (ლამის კლუბები, კაზინოები, ტოტალიზატორები, სხვა სახის სათამაშო ბიზნესით დაკავებული საწარმოები, მეორადი საქონლით მოვაჭრე მაღაზიები და ა.შ.) დაკავებული სუბიექტების საქმიანობის სტატისტიკური დახასიათება. განსაკუთრებით ჭირს მრეწველობის, მშენებლობის და სხვა დარგების რთულ საწარმოთა (რომლებიც დაკავებულია რამდენიმე სახის საქმიანობით) მომსახურების მოცულობების დადგენა.

ახალი მოვლენებისა და პროცესების სტატისტიკური დახასიათებისათვის საჭიროა საერთაშორისო სტატისტიკურ აღრიცხვაში აპრობირებული და მეცნიერულად დასაბუთებული დეფინიციების შემოღება, რომელთა დანერგვა ქარ-

თულ სტატისტიკას შესადარისს გახდის ევროპულ ანალოგებთან. სწორედ ევროგაერთიანების მიერ რეკომენდებული ახალი სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლები წარმოადგენს ჩვენ ქვეყანაში შესაბამისი მაჩვენებლების შემოღების საფუძველს.

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთ სტრატეგიულ მიზნად აგრარულ სექტორში მიჩნეულია ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, სოფლად შემოსავლების გაზრდა და ექსპორტზე ორიენტირებული გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარება.

ზემოაღნიშნული მიზნის მიღწევის მიმდინარეობაზე ინფორმაციის მოპოვებას უზრუნველყოფს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ხელმოწერილი მემორანდუმის საფუძველზე სტატისტიკის დეპარტამენტთან ჩამოყალიბებული სასურსათო უსაფრთხოების ობსერვატორიის ეფექტური ფუნქციონირება. ობსერვატორია ყოველკვარტალურად მოიპოვებს, ამუშავებს და ავრცელებს ინფორმაციას მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით. დროული გაფრთხილების სისტემის დანერგვით იგი სხვა უწყებებთან ერთად (სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, ჰიდრომეტეოროლოგიის სამსახური) შესაბამის სტრუქტურებს მიაწვდის ოპერატიულ ინფორმაციას ქვეყანაში ამა თუ იმ სახის სურსათის მოსალოდნელი დეფიციტის შესახებ.

უახლოეს მომავალში საჭიროა გამრავალფეროვნდეს სურსათის ბალანსების წარმოება, რითაც საშუალება გაჩნდება უფრო დეტალურად დახასიათდეს მოსახლეობის მიერ მოხმარებული კვების პროდუქტები, სურსათის იმპორტი და მისი მარაგები.

ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია ტურიზმის განვითარება. მოცემული დარგის სტატისტიკურად დახასიათებისათვის სათანადო კვლევების ჩატარებით შესაძლებელი უნდა გახდეს ქვეყნის როგორც შიდა ტურიზმის, ასევე საგარეო ტურიზმის შესწავლა. შემდგომ ეტაპზე საჭირო იქნება ტურიზმის სატელიტური ანგარიშების შედგენა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნათა გათვალისწინებით.

მნიშვნელოვანი ხასიათის რეფორმები იქნება გასატარებელი ინფრასტრუქტურის განვითარების ინფორმაციული უზრუნველყოფისათვის. ამ მხრივ საჭიროა შემუშავდეს სატრანზიტო გადაზიდვების შეფასების ახალი მიმართულებები, განისაზღვროს TRASECA-ს და სხვა პროექტების რეალიზაციით მიღებული შედეგების ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში ასახვის მეთოდოლოგია.

ტრანსპორტის სტატისტიკაში ევროპული განვითარებული სახელმწიფოების მსგავსად დაკვირვების ძირითადი ობიექტი უნდა გახდეს ტვირთისა და მგზავრის გადაზიდვის სატრანსპორტო საშუალებები განურჩევლად იმისა, ისინი ეკონომიკურ საქმიანობას ეწევიან დამოუკიდებლად თუ გაერთიანებული არიან საწარმოს ფარგლებში.

მოსახლეობის მიგრაციის და ურბანული პროცესების დასახასიათებლად ტრადიციულ მეთოდებთან ერთად საჭირო იქნება აღრიცხვის ალტერნატიული მეთოდების დანერგვა სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების გამოყენებით.

მშენებლობის პროცესის სრულად შეფასების მიზნით საჭირო იქნება მშენებლობის ნებართვების ფორმების სრული

ამოქმედება, რაც საშუალებას მოგვცემს სათანადო კონტროლი დაუწესდეს მშენებლობის მიმდინარეობის პროცესს ნებართვის აღებიდან მისი განხორციელებისა და საბოლოო სახით ექსპლუატაციაში გადაცემამდე.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს თანამედროვე კავშირგაბმულობის საშუალებათა გამოყენების არეალის – ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობის და ახალი ეკონომიკის დანერგვის მიმდინარეობის შეფასების სხვა საშუალებებს.

საჭიროა ფართომასშტაბიანი სამუშაოები ჩატარდეს ქვეყნის ენერგეტიკული სექტორის განვითარების დასახასიათებლად. ამ მიზნით შესწავლას საჭიროებს ენერგიის წარმოების, იმპორტისა და მოხმარების მაჩვენებლები. მათ საფუძველზე ყოველწლიურად უნდა დამუშავდეს ენერგეტიკული ბალანსი, რითაც დაკმაყოფილდება მოცემულ ინფორმაციაზე როგორც ჩვენი ქვეყნის, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციების მოთხოვნები.

მოსახლეობის განათლების, მეცნიერების, ჯანმრთელობის, სოციალური დაცვისა და დასაქმების, ფიზკულტურისა და სპორტის სფეროებში მიმდინარე მოვლენები და პროცესები საჭიროა სისტემატურ თანამედროვე სტატისტიკურ მონიტორინგს დაექვემდებაროს.

ეკონომიკური სტატისტიკის სფეროში გასატარებელი რეფორმების ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა ჩრდილოვანი ეკონომიკის შეფასება. მოცემული ამოცანის შესასრულებლად საჭირო იქნება სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარების გაგრძელება ეკონომიკის როგორც ახალ დარგებში, ასევე იმ

სფეროებში, სადაც ასეთი სახის კვლევები უკვე ჩატარდა ბოლო წლების მანძილზე. საგარეო ვაჭრობისა და უცხოეთის ქვეყნებთან ეკონომიკური ურთიერთობების აღრიცხვიანობის მოწესრიგებისა და ექსპორტ-იმპორტის რეალური სიდიდის განსაზღვრის მიზნით სტატისტიკის დეპარტამენტმა საჭიროა გააგრძელოს ე.წ. „სარკისებური შედარებების“ ჩატარება ძირითად პარტნიორ ქვეყნებთან.

საჭიროა მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური ხასიათის სამუშაოები ჩატარდეს სტატისტიკის ახალი მიმართულების – პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკის ორგანიზებისათვის.

მნიშვნელოვანი სახის სამუშაოების ჩატარებაა საჭირო სტატისტიკის პოპულარიზაციისა და სტატისტიკური ინფორმაციის მწარმოებლებისა და მომხმარებლების ინტერესების დაახლოების უზრუნველყოფისათვის. სტატისტიკური ინფორმაციის გამჭვირვალობისა და ობიექტურობის ასამაღლებლად აუცილებელია სტატისტიკის მეთოდოლოგიის შემუშავებაში მეცნიერების, არასამთავრობო ორგანიზაციათა წარმომადგენლების და სხვა მომხმარებლების მონაწილეობა.

2. ეკონომიკური სტატისტიკის შესწავლის საგანი

სტატისტიკა საზოგადოებრივი მეცნიერებაა, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ეკონომიკურ მეცნიერებათა შორის. ამასთან, საზოგადოების ისტორიული განვითარების კვალობაზე სტატისტიკამ ადამიანთა პრაქტიკული საქმიანობის გარკვეული სფერო შეისწავლა და საზოგადო-

ებრივ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შემსწავლელ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა.

სახელმწიფოს არსებობას და მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფას განვითარების ყველა ეტაპზე სჭირდებოდა სამხედრო სამსახურში გასაწევე პირთა კონტიგენტის დადგენა, მოსახლეობის ქონებისა და პირუტყვის რაოდენობის განსაზღვრა, ასევე ინფორმაცია რესურსების შესახებ წარმოების, ვაჭრობის და სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების საწარმოებლად. ამ მიზნით ტარდებოდა აღწერები. სწორედ ასეთი სახის სამუშაოები წარმოადგენდა სტატისტიკური საქმიანობის საწყის ფორმებს. მას შემდეგ, რაც ასეთი სახის სამუშაოებმა რეგულარული ხასიათი მიიღო, საჭირო გახდა მათი ჩატარების წესებისა და მეთოდოლოგიის შემუშავება. სწორედ ეს გახდა მე-17 საუკუნის შუა პერიოდიდან სტატისტიკის, როგორც მეცნიერების, აღმოცენების საფუძველი. სტატისტიკის თეორიის წარმოშობა უკავშირდება ინგლისელ მეცნიერ ვ. პეტის (1623-1687). სტატისტიკის მეცნიერების შემდგომი განვითარება დაკავშირებულია გერმანელ მეცნიერ გ. ახენვალდთან (1719-1772). ჯერ კიდევ 100 წლის წინ წარმოიშვა სტატისტიკაში ინგლისური პოლიტიკური არითმეტიკოსების სკოლა, რომლის ფუძემდებლები იყვნენ ინგლისელი მეცნიერები ჯონ გრაუნტი (1620-1674) და ვ. პეტი. სტატისტიკური მეცნიერების განვითარებაში წვლილი შეიტანა ბელგიელმა ადოლფ კეტლემაც (1796-1887).

სტატისტიკური მეცნიერება განავითარეს რუსმა მეცნიერ-სტატისტიკოსებმა კ. ვ. გერმანმა (1755-1815), დ. პ. ჟურავსკიმ (1810-1856), პ. პ. სემიონოვ-ტიაშანსკიმ (1827-1914),

ი. ე. იანსონმა (1835-1893), ს. გ. სტრუმილინმა (1877-1977),
ვ. ს. ნემჩინოვმა (1894-1967), ა. ი. ბოიარსკიმ, ბ. ს. იას-
ტრემსკიმ და სხვა.

სტატისტიკური მეცნიერების განვითარებაში ასევე დიდი
წვლილი შეიტანეს ქართველმა ეკონომისტ-სტატისტიკო-
სებმა ფ. გ. გოგიჩაიშვილმა (1872-1950), პ. ბ. გუგუშვილმა
(1905-1988), გ. ს. გამყრელიძემ (1902-1953), შ. პ. ბერაძემ
(1908-1980) და სხვებმა.

ტერმინი „სტატისტიკა“ წარმოშობილია ლათინური სიტყ-
ვა „Status“-ისაგან და საგნის მდგომარეობას ნიშნავს. იგუ-
ლისხმება „პოლიტიკური მდგომარეობა“. აქედანაა წარმო-
შობილი იტალიური Stato (სახელმწიფო), ხოლო Statista სა-
ხელმწიფოს მცოდნეს ნიშნავს. ეს სიტყვა სამეცნიერო ლი-
ტერატურაში შემოვიდა მე-18 საუკუნეში და თავიდან ესმო-
დათ როგორც „სახელმწიფომცოდნეობა“.

ეკონომიკური სტატისტიკა არის საზოგადოებრივი მეც-
ნიერება, რომელიც შეისწავლის საზოგადოებრივი მოვლენე-
ბის ფორმირებისა და ცვლილების რაოდენობრივ მხარეს
მის თვისებრივ მხარესთან უშუალო კავშირში კონკრეტულ
დროსა და სივრცეში.

ეკონომიკური სტატისტიკის შესწავლის ობიექტია
სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენები და პროცესები.

საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა საჭიროებს ეკონო-
მიკური სტატისტიკის თეორიული პრობლემების სიღრმისე-
ულ გამოკვლევებს.

ამჟამად სახელმძღვანელოებსა და სხვადასხვა პუბლიკა-
ციაში გამოჩნდა არაერთგვაროვანი მიდგომა სტატისტიკის
განმარტებასთან დაკავშირებით. ასეთი დისკუსიები იმართე-

ბოდა მე-20 საუკუნის 20-იან, 30-იან და 50-იან წლებში. სამწუხაროდ, ეს დისკუსია არ დასრულდა 1954 წელს სტატისტიკოსთა საერთაშორისო შეკრებაზეც, სადაც აკადემიკოსმა სტრუმილინმა კიდევ ერთხელ საკამათოდ დასვა საკითხი სტატისტიკის რაობის შესახებ.

მართალია, საქართველოში ასეთი სახის დისკუსიები არ გამართულა იმის გამო, რომ საქართველო იმ დროს საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებთან ერთად. დღეს კი შესაძლებლობა გვეძლევა, დავაფიქსიროთ ჩვენი პოზიცია და მოსაზრება აღნიშნულ საკითხზე.

მრავალი წლების მანძილზე მეცნიერთა ერთი ნაწილი ფიქრობდა, რომ სტატისტიკა – ესაა მეცნიერება საზოგადოებისა და ბუნების სტიქიურ, შემთხვევით მოვლენებზე. მეცნიერთა მეორე ნაწილის აზრით კი სტატისტიკა საერთოდ არ წარმოადგენდა დამოუკიდებელ საზოგადოებრივ მეცნიერებას, არ გააჩნდა კვლევის საკუთარი საგანი და იგი მხოლოდ სპეციფიკური მეთოდი იყო. იყვნენ მეცნიერები, რომლებსაც მიაჩნდათ, რომ სტატისტიკის შესწავლის საგანი ემთხვევა პოლიტიკური ეკონომიის შესწავლის საგანს, რადგანაც სტატისტიკა სწავლობს მხოლოდ საზოგადოებრივ მოვლენებსა და პროცესებს. და ბოლოს, მეცნიერთა ერთი ჯგუფი სტატისტიკას განიხილავდა, როგორც უნივერსალურ მეცნიერებას, რომელიც შეისწავლის არა მარტო საზოგადოებას, არამედ ბუნებასაც.

ზემოაღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე საჭიროა განეასხვაოთ შემეცნების საგანი და ობიექტი. ერთი და იგივე ობიექტი მისი სირთულისა და მრავალფეროვნების გამო

შეიძლება შეისწავლებოდეს სხვადასხვა დარგის მეცნიერების მიერ. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თავისი შემეცნების საგანი გააჩნია ეკონომიკურ სტატისტიკასაც. საზოგადოებრივ მოვლენებს ხარისხობრივ განსაზღვრულობასთან ერთად ახასიათებს თვისებრივი განსაზღვრულობაც. საზოგადოებრივი მოვლენების ეს ორი მხარე მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან. სოციალურ და ეკონომიკურ მოვლენებს ცალკეული ისტორიული პერიოდებისათვის გააჩნიათ კონკრეტული რაოდენობრივი განზომილება. ასეთია, მაგალითად, ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა ცალკეული წლების მიხედვით და მისი დარგობრივი სტრუქტურა, მოსახლეობის რიცხოვნობა კონკრეტული თარიღისათვის და მისი დინამიკა წლების მიხედვით და ა.შ. სწორედ ასეთი, მუდმივ მოძრაობასა და ცვალებადობაში მყოფი, სოციალური და ეკონომიკური მოვლენების რაოდენობრივი მხარის კანონზომიერებების შესწავლა წარმოადგენს ეკონომიკური სტატისტიკის შემეცნების საგანს.

ეკონომიკურმა სტატისტიკამ გამოიმუშავა მეცნიერული დეფინიციები და აღრიცხვის მეთოდები, რომელთა მეშვეობითაც სწავლობს თავის საგანს. ასეთი სისტემის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელი სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა.

ეკონომიკური სტატისტიკა მჭიდრო კავშირშია სტატისტიკის თეორიასთან, რომელიც იხილავს სტატისტიკის, როგორც მეცნიერების საგანს, საერთო კატეგორიებს, ცნებებსა და მეთოდებს.

3. ეკონომიკური სტატისტიკის მეთოდოლოგიური საფუძველი

ეკონომიკური სტატისტიკის, ისე როგორც სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერების, მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს **დიალექტიკა**. ეკონომიკური სტატისტიკა საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს განიხილავს არა უძრავობაში და იზოლირებულად, არამედ მუდმივ განვითარებასა და მოძრაობაში. იგი ფართოდ იყენებს ინდუქციის (კონკრეტულიდან ზოგადისაკენ) და დედუქციის (ზოგადიდან კონკრეტულისაკენ) მეთოდებს. ამრიგად, ამ მეცნიერების მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს **დიალექტიკა და მისი შესაბამისი კანონები**.

ეკონომიკური სტატისტიკის თეორიული საფუძველი ეკონომიკური თეორიაა. სწორედ ამ მეცნიერებების მიერ შეისწავლება საზოგადოების განვითარების კანონები, ხოლო ამ კანონებზე დაყრდნობით ეკონომიკური სტატისტიკა მასობრივ მოვლენებსა და პროცესებს აძლევს რაოდენობრივ (ციფრობრივ) გამოსახულებას.

საზოგადოებრივი მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივი დახასიათება რამდენიმე ეტაპს გადის. პირველ ეტაპზე ხორციელდება სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება. შემდეგ ეტაპზე ხდება შეგროვებული სტატისტიკური მონაცემების სისტემატიზაცია და დაჯგუფება. ამ ეტაპზე, მაგალითად, ყველა ტიპის საწარმოთა ეკონომიკური საქმიანობის დახასიათებისათვის წარმოებს მათი სტატისტიკური დაჯგუფება მსხვილ, საშუალო და მცირე საწარმოებად. მოცემული ეტაპის შემდეგ ხდება ერთგვაროვანი ერთობლიო-

ბის მიხედვით ნაერთი მაჩვენებლების მიღება და ბოლოს – მიღებული შედეგების სტატისტიკური ანალიზი, რასაც თან ერთვის ეკონომიკური მოვლენების მახასიათებელი გრაფიკები, ცხრილები და დიაგრამები.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში სტატისტიკური გამოკვლევის თითოეული ეტაპი ახლებურ მეცნიერულ მიდგომას საჭიროებს, მაგრამ მათ შორის ყველაზე მთავარი მაინც სტატისტიკურ მაჩვენებელთა ახალი სისტემის აგების თეორიისა და მეთოდოლოგიის ჩამოყალიბებაა, რომელიც ეფუძნება ევროგაერთიანების მოთხოვნებს.

ახალ პირობებში ეკონომიკური სუბიექტების სწრაფი ტემპით მომრავლებისას იცვლება სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარების მეთოდები. კერძოდ, სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში ინერგება აღრიცხვის კომბინირებული სისტემა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მსხვილი ეკონომიკური სუბიექტები შეისწავლება მათი სრული მოცვით, ხოლო საშუალო და მცირე – შერჩევითი სტატისტიკური მეთოდის გამოყენებით.

შერჩევით სტატისტიკურ გამოკვლევაზე გადასვლა ეკონომიკური სტატისტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მეთოდოლოგიური საკითხია, რომლის დანერგვაში აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღონ მათემატიკური სტატისტიკისა და კერძოდ, ალბათობის თეორიის სპეციალისტებმა.

„სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად ოფიციალური სტატისტიკური მეთოდოლოგიით, რომელსაც ამტკიცებს სტატისტიკის დეპარტამენტი, უნდა ხელმძღვანელობდნენ აღმასრულებელი ხელისუფლების

ორგანოები, მეწარმეები და სტატისტიკურ კვლევებში მონაწილე ყველა სუბიექტი.

4. ეკონომიკური სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა

ეკონომიკური სტატისტიკის ამოცანები განისაზღვრება საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური მოთხოვნებით. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების დახასიათებაა მასში მიმდინარე მოვლენებსა და პროცესებზე შესაბამისი მაჩვენებლების შეგროვებით, გადამუშავებითა და სტატისტიკური ანალიზით.

ეკონომიკური სტატისტიკის წინაშე სპეციფიკური ამოცანებია დასახული საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე. საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში ეკონომიკური სტატისტიკის წინაშე დაისვა ახალი ამოცანები, რაც გამოიხატება საკუთრებით და წარმოებით ურთიერთობებში ჩამოყალიბებული ახალი ინსტიტუციური ერთეულების საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათებაში, აგრეთვე სხვა ახალი მოვლენებისა და პროცესების გაშუქებაში. ამ მხრივ მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას საჭიროებს ინფორმაციის ხარისხი და შინაარსი, რაც განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების ანალოგების შესაბამისად ევროგაერთიანების მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს.

პრაქტიკული ასპექტით ზემოაღნიშნული ამოცანების რეალიზაცია უნდა მოხდეს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტისა და მისი ტერიტორიული ორგანოების მიერ, რომელთა ძირითად ამოცანებს წარმოადგენს შემდეგი:

- სტატისტიკის სფეროში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და ქვეყნის მასშტაბით სტატისტიკური საქმიანობის კოორდინაცია.

მოცემული ამოცანის რეალიზაციისათვის სტატისტიკურ მაჩვენებელთა თანამედროვე სისტემის, მათი გაანგარიშების მეთოდოლოგიისა და სტატისტიკური ინფორმაციის შეგროვების ახალი მეთოდების შემოღებით დასრულება სახელმწიფო სტატისტიკის ისეთი მოდელის ჩამოყალიბება, რომელიც ადაპტირებული იქნება საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებთან.

გარდა ამისა, საჭირო იქნება გაძლიერდეს სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოების მაკოორდინირებელი ფუნქცია ქვეყანაში მიმდინარე საზოგადოებრივ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების ინფორმაციულ ასახვაში.

- საერთაშორისო ანალოგებთან თავსებადი საკლასიფიკაციო სისტემების, საწარმოთა რეგისტრების და აღრიცხვის თანამედროვე ფორმების შემოღება და დანერგვა.

მოცემული ამოცანის შესასრულებლად გამოცემულია ეკონომიკური საქმიანობის დეტალიზებული კლასიფიკატორი. ახლო მომავალში გამოიცემა პროდუქციის კლასიფიკატორი. ამჟამად დამუშავების პროცესშია დასაქმებისა და პროფესიების კლასიფიკატორები. ზემოაღნიშნული საკლასიფიკაციო სისტემების დანერგვით საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელი მაჩვენებლები შესადარის გახდება საერთაშორისო მასშტაბით.

ამასთან ერთად, შიდა ინფორმაციული რესურსებით (წლიური სტატისტიკური ანგარიშგებით; ადმინისტრაციუ-

ლი რეგისტრით; საყოველთაო ეკონომიკური და მიკროაღწერებით) და გარე საინფორმაციო წყაროებით (საგადასახადო რეესტრით, მაღლიცენზირებული ორგანოების მონაცემებით და ა. შ.) მოხდება ბიზნეს-რეგისტრის და სტატისტიკური რეგისტრის აქტუალიზება, რომლებიც სტატისტიკური გამოკვლევების დანერგვა-ჩატარების ძირითადი ინსტრუმენტებია.

რესპონდენტთა ინფორმაციული დატვირთვის გამარტივების მიზნით სტატისტიკის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით მოხდება აღრიცხვის ინტეგრირებულ სისტემაზე გადასვლა. სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში სრულად დაინერგება სუბიექტების აღრიცხვის კომბინირებული სისტემა (მსხვილი საწარმოები შეისწავლება სრულად, საშუალო და მცირე – შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევებით).

- სტატისტიკურ სამუშაოთა სახელმწიფო პროგრამით გათვალისწინებული სტატისტიკური სამუშაოების შესრულების პროცესის ორგანიზება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის დასახასიათებლად.

მოცემული ამოცანის შესასრულებლად სტატისტიკის დეპარტამენტი სტატისტიკურ ინფორმაციაზე ძირითადი მომხმარებლების ინტერესების გათვალისწინებით თითოეული სტატისტიკური სამუშაოს შესასრულებლად ორგანიზებას უკეთებს ისეთი სავალდებულო ეტაპების ჩატარებას, როგორიცაა: გამოკვლევის ფორმულარებისა და მაჩვენებელთა სისტემის განსაზღვრა; შესასწავლი მოვლენის მიხედვით გამოსაკვლევი ობიექტების გენერალური ერთობლიობის

დადგენა; გამოკვლევის გეგმის შედგენა; აღრიცხვის წესის განსაზღვრა (სრული, კომბინირებული, შერჩევითი); გამოკვლევაში მონაწილე სუბიექტების უზრუნველყოფა გამოკვლევის ინსტრუმენტებით; შეესებული ფორმულარების მიღება; მაჩვენებელთა არითმეტიკული და ლოგიკური კონტროლი; თითოეული ამოცანის მიხედვით კომპიუტერული პროგრამის შედგენა; მონაცემთა კომპიუტერული დამუშავება და საშედეგო ინფორმაციის მიღება; მონაცემთა სტატისტიკური ანალიზი და პუბლიკაცია.

- საყოველთაო და მიკროაღწერების, პერიოდული და სპეციალურად ორგანიზებული სტატისტიკური გამოკვლევების განხორციელება.

სხვადასხვა პერიოდულობის ტრადიციული სტატისტიკური გამოკვლევების პარალელურად გაგრძელდება სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარება. ასეთი გამოკვლევების ჩატარება სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერების გამოყენებით და ფარული ქრონომეტრაჟის ფორმით შესაძლებელს გახდის, დადგინდეს ფარული ეკონომიკის მოცულობა ცალკეული ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით. 5 წელიწადში ერთხელ ჩატარდება საწარმოთა საყოველთაო ეკონომიკური აღწერები და პერიოდულად მიკროაღწერები, რაც მთლიანობაში კომპლექსურად დაახასიათებს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას.

- სტატისტიკის ფუნდამენტური პრინციპების (ნაერთი ინფორმაციის ობიექტურობის, აქტუალობის, გამჭვირვალობის, პირველადი მონაცემების კონფიდენციალობის უზრუნველყოფის) დაცვა.

გაეროს მიერ დამტკიცებული სტატისტიკის 10 ფუნდამენტური პრინციპი წარმოადგენს ოფიციალური სტატისტიკის ორგანიზების უნივერსალურ წესებს, რომელთა დაცვა დააჩქარებს სტატისტიკის განვითარებას და მის ჰარმონიზებას როგორც ქვეყნის, ისე მსოფლიო მასშტაბით.

საქართველოში ამჟამად სრულად არაა უზრუნველყოფილი მათი შესრულება. მაგალითისათვის ავიღოთ პირველადი მონაცემების კონფიდენციალობის უზრუნველყოფა. უკანასკნელი წლების მანძილზე ამ მხრივ დაუსრულებელი დავები მიმდინარეობს ანტიმონოპოლიურ სამსახურთან, რომელიც თხოულობს სუბიექტებზე პირველად ინფორმაციას.

უახლოესი წლების ძირითადი ამოცანაა საქართველოში უზრუნველყოფილ იქნეს სტატისტიკის ათივე ფუნდამენტური პრინციპის ზედმიწევნით დაცვა.

- ინფლაციის დონისა და დინამიკის განსაზღვრა, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის და საგადასახდელო ბალანსის წარმოება.

ინფლაციის დონის გაანგარიშებისას საჭიროა გამრავალფეროვნდეს სამომხმარებლო კალათაში შემავალი პროდუქტებისა და მომსახურების სახეების ჩამონათვალი, რომლებზეც განხორციელდება ფასებზე დაკვირვების სისტემური მონიტორინგი.

შემდგომ სრულყოფას უნდა დაექვემდებაროს ეროვნული ანგარიშების სისტემისა და ეკონომიკური ბალანსების განვითარება, დარგების მიხედვით მაკრომაჩვენებლების გაანგარიშება და მათი გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა.

საჭიროა გამრავალფეროვნდეს საგადასახდელო ბალანსის შედგენისათვის საჭირო ინფორმაციული წყაროები. მათ

შორის ექსპორტ-იმპორტის რეალური სიდიდის განსაზღვრის მიზნით გაგრძელდეს ე. წ. „სარკისებური“ შედარებების ჩატარება ძირითად პარტნიორ ქვეყნებთან.

სტატისტიკის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობა.

მოცემული ამოცანის შესასრულებლად საჭიროა გაგრძელდეს თანამშრომლობა TACIS-თან, მსოფლიო ბანკთან, საგალუტო ფონდთან, FAO-თან, UNESCO-თან და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან.

სტატისტიკური მაჩვენებელი ეკონომიკური სტატისტიკის უმნიშვნელოვანესი კატეგორიაა. სტატისტიკური მაჩვენებელი უშუალოდაა დაკავშირებული ეკონომიკური მოვლენების რაოდენობრივ მხარესთან. ამასთან, არ შეიძლება კონკრეტული სტატისტიკური მაჩვენებელი დავასახელოთ მისი ხარისხობრივი შემადგენლობის მითითების გარეშე. ასეთია, მაგალითად: მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა, სამომხმარებლო კალათის ღირებულება, მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა, დამატებული ღირებულება მრეწველობაში და ა. შ.

იმის გათვალისწინებით, რომ ეკონომიკური სტატისტიკა საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებსა და პროცესებს შეისწავლის კონკრეტული დროისა და ადგილის პირობებში, ამიტომ ყოველგვარი სტატისტიკური მაჩვენებელი კონკრეტული ციფრის სახით შეიცავს სივრცობრივ და დროით განსაზღვრულობას. ასე მაგალითად, საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა 2006 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით შეადგენდა 4.4 მილიონ კაცს. ამ შემთხვევაში მოსახლეობის რიცხოვნობა ხარისხობრივი განსაზღვრებაა, საქართველო

– სივრცითი, 2006 წლის 1 იანვარი – დროითი, ხოლო 4.4 მილიონი – რაოდენობრივი.

ამრიგად, მაჩვენებელი ეკონომიკურ სტატისტიკაში – ესაა ხარისხობრივად განმარტებული ეკონომიკური მოვლენის განზოგადებული რაოდენობრივი დახასიათება.

სტატისტიკური მაჩვენებლები იყოფა ინდივიდუალურ, ჯგუფურ და საერთო მაჩვენებლებად. უკანასკნელი ორი ნაერთი მაჩვენებელია. არსებობს რეგიონული და დარგობრივი მაჩვენებლებიც.

სტატისტიკური მაჩვენებლები გამოისახება აბსოლუტურ, შეფარდებით და საშუალო სტატისტიკურ სიდიდეებში.

ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების დაწყებას მოჰყვა სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკის მაჩვენებელთა ცვლილება. გეგმური მეურნეობის პირობებში ეკონომიკის განვითარებისა და სახალხო მეურნეობის ბალანსის აგების იდეოლოგიას განაპირობებდა წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივი საკუთრება და სწორედ ამ იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემაც. არსებითად იცვლება მდგომარეობა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლით. თავისუფალი მეწარმეობის შემოღებამ მეტი დამოუკიდებლობა შესძინა სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებს, რომელთა ჩამოყალიბება, მსოფლიოს მრავალი განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნის მსგავსად, შეესატყვისება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნებს.

ამჟამად საქართველოში ოფიციალურ სტატისტიკურ ორგანოებში გამოიანგარიშება ორი სახის მაკროეკონომი-

კური მაჩვენებელი. ესენი არიან ეკონომიკური და სოციალური მაჩვენებლები.

ძირითად ეკონომიკურ ინდიკატორებს წარმოადგენს შემდეგი:

- მთლიანი შიდა პროდუქტი;
დამატებული ღირებულება ცალკეული სახის ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით;
სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა;
ბრუნვის მაჩვენებელი ცალკეული სახის ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით;
კაპიტალური დაბანდებები დაფინანსების ყველა წყაროს მიხედვით;
საცალო სავაჭრო ბრუნვა;
ტრანსპორტის საწარმოების ტვირთბრუნვა და ა.შ.

ძირითად სოციალურ ინდიკატორებს მიეკუთვნება შემდეგი:

- სამომხმარებლო ფასების ინდექსი;
ერთი მომუშავის შრომის ყოველთვიური ნომინალური ანაზღაურება;
უმუშევრების რაოდენობა;
მოსახლეობის რიცხოვნობა ფულადი შემოსავლის სხვადასხვა დონის მიხედვით და ა.შ.

1. რაში გამოიხატება ეკონომიკური სტატისტიკის გაუმჯობესების აუცილებლობა?
2. როგორია ეკონომიკური სტატისტიკის რეფორმირების პირველი შედეგები და სამომავლო ამოცანები?
3. რა არის ეკონომიკური სტატისტიკის შესწავლის საგანი? რა დისკუსიები მიმდინარეობს ამ საკითხთან დაკავშირებით ამჟამად?
4. რა წარმოადგენს ეკონომიკური სტატისტიკის მეთოდოლოგიურ და თეორიულ საფუძვლებს?
5. როგორია ეკონომიკური სტატისტიკის ამოცანები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში?
6. რაში მდგომარეობს ეკონომიკური სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემის არსი და როგორია ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური ინდიკატორები?

თემა 2. ეკონომიკური სტატისტიკის ორგანიზაცია თანამედროვე ეტაპზე

1. სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანიზაცია საქართველოში

ქვეყანაში სახელმწიფო სტატისტიკის განვითარება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. მათ შორის აღსანიშნავია შემდეგი: სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების, სამეცნიერო დაწესებულებების, მასმედიის და ფართო საზოგადოების მოთხოვნილება ქვეყნისა და მისი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელ მაჩვენებლებზე; სტატისტიკური მეცნიერების განვითარების დონე, ქვეყნის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სტატისტიკის განვითარებაზე გამოყოფილი სახსრები, საერთაშორისო სტატისტიკური, ეკონომიკური და საფინანსო ინსტიტუტების დახმარება, სტატისტიკური კადრების კვალიფიკაციის ამაღლება და სხვა.

სახელმწიფო სტატისტიკამ თავისი ისტორიის მანძილზე საკმაოდ რთული გზა განვლო.

დამოუკიდებელი საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა და საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის მიერ 1919 წლის 25 ივლისს მიღებულ იქნა პირველი კანონი „ცენტრალური სასტატისტიკო კომიტეტის დაარსების შესახებ“. მოცემული კანონით დამტკიცდა რესპუბლიკის ცენტრალური სტატისტიკური კომიტეტის დებულება. ამ კომიტეტს პქონდა ოთხი განყოფილება, მათ შორის შრომისა და ვაჭრობა-მრეწველობის.

ცენტრალური სტატისტიკური კომიტეტის საერთო ხელმძღვანელობისათვის დაარსდა ცენტრალური სტატისტიკური საბჭო. მისი მოქმედების საგანს შეადგენდა სტატისტიკური კომიტეტის მოსაზრებათა განხილვა, სტატისტიკურ სამუშაოთა წარმოებისა და სამუშაო პროგრამების განხილვა, აგრეთვე სხვა ორგანიზაციული და მეთოდოლოგიური საკითხები.

1921 წლის 3 აპრილს გამოქვეყნდა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის რევოლუციური კომიტეტის № 13 დეკრეტი, რომლის საფუძველზე არსებული ცენტრალური სტატისტიკური კომიტეტი გარდაიქმნა ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოდ. 1921 წლის 4 ივლისს რევოლუციური კომიტეტის გადაწყვეტილებით დამტკიცდა სახელმწიფო სტატისტიკის დებულება, რომლის მიხედვითაც საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკაში სტატისტიკის წარმოება ევალებოდა:

- ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოს და მის ორგანოებს;
- ცალკე უწყებათა სტატისტიკურ ორგანიზაციებს;
- სამაზრო და საქალაქო სტატისტიკურ ორგანიზაციებს;
- თემის სტატისტიკოსებს და მოხალისე კორესპონდენტებს.

ყურადღებას იქცევს დებულების ის ნაწილი, სადაც აღნიშნულია, რომ ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველო საზღვრავს, თუ სამუშაოს რომელ ნაწილს აწარმოებს უშუალოდ თვითონ და თავისი ორგანოები და რომელს უწყებები.

ზემოაღნიშნული დებულებით განსაზღვრულია მრეწველობისა და სასოფლო სამეურნეო აღწერების ჩატარების ორგანიზება.

განსაკუთრებული დებულების ძალით ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოსთან არსებობდა სახელმწიფო სტატისტიკის საბჭო, რომელიც ადგენდა ცენტრალური და ადგილობრივი სახელმწიფო და საზოგადო დაწესებულებათა სტატისტიკური ორგანიზაციების მოქმედების გეგმებს, იძლეოდა დასკვნებს წლიურ და პერიოდულად წარმოებული ყოველგვარი აღწერებისა და გამოკვლევების გეგმებსა და პროგრამებზე, ამუშავებდა საკითხებს სტატისტიკური ცოდნის გასავრცელებლად. სხვადასხვა სტატისტიკურ დაწესებულებებთან კონტაქტის დასაჭერად და პროგრამულ-ორგანიზაციული საკითხების შესამუშავებლად წელიწადში ერთხელ იმართებოდა კონფერენციები.

საერთო სახელმწიფოებრივ აღწერათა და საერთო სახელმწიფოებრივი ხასიათის სტატისტიკურ სამუშაოთა საორგანიზაციო გეგმების და პროგრამების შემუშავების მიზნით და ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მმართველის თანამდებობაზე კანდიდატის ამოსარჩევად პერიოდულად და საჭიროების მიხედვით იმართებოდა ყველა დარგში მოღვაწე სტატისტიკოსთა ყრილობა.

ინდუსტრიალიზაციის წლების დასაწყისში ინტენსიურად ვითარდებოდა მრეწველობის სტატისტიკა. ამ წლებში ჩატარდა ფართომასშტაბიანი სამუშაოები, კერძოდ, სამრეწველო საწარმოთა გამოკვლევები, მსუბუქი მრეწველობის საწარმოთა აღწერა და სხვა.

30-იანი წლებიდან, სტატისტიკური ორგანოების საგეგმო ორგანოებთან შერწყმისას, რაც ძირითადად გამოწვეული იყო სახალხო სამეურნეო გეგმების შესრულების ინფორმაციული უზრუნველყოფის გაუმჯობესების სურვილით, სტატორგანოებს შეეზღუდათ რეალური ეკონომიკური პროცესების ობიექტურად შეფასების საშუალება.

1948 წლიდან სტატისტიკური ორგანოები ისევ გამოეყო საგეგმო ორგანოებს და თავდაპირველად ჩამოყალიბდა როგორც მინისტრთა საბჭოსთან არსებული უწყება, ხოლო 70-იანი წლების ბოლოს – ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოდ.

1987 წლიდან ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური გარდაქმნების კვალობაზე ცხს გადაკეთდა სტატისტიკის სახელმწიფო კომიტეტად.

1991 წლიდან, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, 1994 წლის ჩათვლით საქართველოს ცენტრალური სტატისტიკური უწყება ექვემდებარებოდა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს, ხოლო 1995 წლიდან 2004 წლამდე იგი ფუნქციონირებდა როგორც სამთავრობო დაწესებულება და ექვემდებარებოდა ქვეყნის პრეზიდენტს. „საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონის (მიღებულია 2004 წლის 11 თებერვალს) თანახმად საქართველოს აღმასრულებელ სტრუქტურაში გაუქმდა სამთავრობო სახელმწიფო დეპარტამენტები და ისინი მმართველობაში გადაეცნენ შესაბამის სამინისტროებს. ასეთი ფორმით საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი შევიდა საქართველოს ეკონო-

მიკური განვითარების სამინისტროს მმართველობაში, როგორც სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება.

სტატისტიკის დეპარტამენტი თავის საქმიანობას წარმართავს საქართველოს კონსტიტუციის, „სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონის, საერთაშორისოდ აღიარებული პრინციპების და საკუთარი დებულების საფუძველზე.

ბოლო წლებში სტატისტიკური საქმიანობის რეფორმირების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი ფაქტორი იყო „სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიღება (1997 წლის 12 ნოემბერი).

„სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიღებამ შექმნა სამართლებრივი ბაზა თანამიმდევრული ორგანიზაციული, სამეცნიერო და პრაქტიკული ღონისძიებების განსახორციელებლად, რომლებიც უზრუნველყოფს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების, მასობრივი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების მახასიათებელ სტატისტიკურ მაჩვენებელთა მოპოვებას, დამუშავებას, ანალიზსა და სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინსტიტუტებისა და მოსახლეობის ინფორმირებას.

კანონი განმარტავს, ერთი მხრივ, სტატისტიკურ ორგანოთა და, მეორე მხრივ, სტატისტიკური ინფორმაციის წარმომადგენელთა უფლება-მოვალეობებს. მასში გადმოცემულია სახელმწიფო სტატისტიკის ძირითადი ამოცანები და პრინციპები, რომელთაგან საყურადღებოა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელი სტატისტიკური ინფორმაციის შეგროვება, დამუშავება, შენახვა, ანალიზი და განზოგადება სტატისტიკური მეთოდოლოგიის

საფუძველზე საერთაშორისო სტატისტიკური სტანდარტებისა და მოთხოვნების გათვალისწინებით.

„სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონი საჭიროებს მაქსიმალურ დაახლოებას შესაბამის ევროპულ მოდელურ კანონთან. მისი გადამუშავებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ევროპულ სტატისტიკოსთა ნორმების კოდექსი, რომელიც დამტკიცებულია ევროკავშირის სტატისტიკური პროგრამების კომიტეტის სხდომაზე 2005 წლის 24 თებერვალს. მოცემული კოდექსით ევროსტატმა და ევროკავშირში შემავალმა ეროვნულმა სტატისტიკურმა სამსახურებმა უნდა ისარგებლონ 15 პრინციპით. ესენია:

პირველი პრინციპი. პროფესიონალური დამოუკიდებლობა – სტატისტიკური ორგანოების პროფესიონალური დამოუკიდებლობა პოლიტიკური, მარეგულირებელი და ადმინისტრაციული ორგანიზაციებისა და უწყებებისაგან, აგრეთვე კერძო სექტორის ოპერატორებისაგან უზრუნველყოფს ევროპული სტატისტიკის უტყუარობას.

მეორე პრინციპი. უფლებამოსილება მონაცემთა შეგროვებაში – სტატისტიკური ორგანოები უნდა ფლობდნენ გამჭვირვალე უფლებამოსილებას მონაცემთა შეგროვებაში ევროპული სტატისტიკის საჭიროებისათვის. კანონს შეუძლია დაავალდებულოს ადმინისტრაციული დაწესებულებები, საწარმოები, შინამეურნეოები, მოქალაქეები სტატისტიკური ორგანოების მოთხოვნის შესაბამისად დაუშვან თავიანთ მონაცემებთან ან ევროპული სტატისტიკის საჭიროებისათვის აცნობონ აუცილებელი მონაცემები.

მესამე პრინციპი. რესურსების საკმარისობა – სტატისტიკური ორგანოების განკარგულებაში არსებული რესურსები საკმარისი უნდა იყოს ევროპული სტატისტიკის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის.

მეოთხე პრინციპი. ვალდებულება ხარისხის უზრუნველყოფისათვის – ევროპის სტატისტიკური სისტემის ყველა წევრი ვალდებულია იმუშაოს და ითანამშრომლოს იმ პრინციპების თანახმად, რომელიც ხარისხთან დაკავშირებით ასახულია ევროპის სტატისტიკური სისტემის დეკლარაციაში.

მეხუთე პრინციპი. სტატისტიკური კონფიდენციალობა – რესპონდენტების (შინამეურნეოები, საწარმოები, ადმინისტრაციები და სხვა) პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა. მათ მიერ მოწოდებული სტატისტიკური ინფორმაციის კონფიდენციალობა და მათი გამოყენება მხოლოდ სტატისტიკური მიზნებისათვის უნდა იყოს სრულად უზრუნველყოფილი.

მექვსე პრინციპი. მიუკერძოებლობა და ობიექტურობა – ევროპული სტატისტიკის წარმოება და გავრცელება სტატისტიკური ორგანოების მიერ ხორციელდება მეცნიერული აზრის დამოუკიდებლობის პატივისცემის სულისკვეთებით, ობიექტურად, პროფესიონალურად, გამჭვირვალობის პრინციპის დაცვით და ყველა მომხმარებელთან ერთგვაროვანი დამოკიდებულებით.

მეშვიდე პრინციპი. მეთოდოლოგიის საფუძვლიანობა – სტატისტიკის ხარისხი უზრუნველყოფილია საფუძვლიანი მეთოდოლოგიით. ამისათვის საჭიროა შესაბამისი საშუალებები, პროცედურები და გამოცდილება.

მერვე პრინციპი. სტატისტიკური პროცედურების დასაბუთებულობა – სტატისტიკურ მონაცემთა ხარისხის საფუძველია დასაბუთებული სტატისტიკური პროცედურები, რომელთა გამოყენება იწყება მონაცემთა შეგროვებით და მთავრდება მონაცემთა სისწორის შემოწმებით.

მეცხრე პრინციპი. რესპონდენტებზე დაკისრებული დატვირთვის ზომიერება – რესპონდენტთა დატვირთვა მონაცემთა წარმოდგენისას უნდა იყოს მომხმარებელთა საჭიროების პროპორციული და არ უნდა იყოს ზომაზე დიდი. სტატისტიკური ორგანოები ახორციელებენ დატვირთვის მონიტორინგს მონაცემთა წარმოდგენისას და სახავენ მიზნებს მისი თანდათანობით შემცირებისათვის.

მეათე პრინციპი. ეკონომიურობა – რესურსების გამოყენება უნდა იყოს ეფექტური.

მეთერთმეტე პრინციპი. აქტუალობა – ევროპულმა სტატისტიკამ უნდა დააკმაყოფილოს მომხმარებელთა ინტერესები.

მეთორმეტე პრინციპი. სიზუსტე და საიმედოობა – ევროპულმა სტატისტიკამ სინამდვილე უნდა ასახოს ზუსტად და უტყუარად.

მეცამეტე პრინციპი. თავისდროულობა და პუნქტუალობა – ევროპული სტატისტიკის გავრცელება უნდა მოხდეს საჭირო დროს, დაგვიანების გარეშე.

მეთოთხმეტე პრინციპი. ურთიერთკავშირი და შესადარისობა – ევროპული სტატისტიკა უნდა იყოს შინაგანად და დროის მიხედვით ურთიერთდაკავშირებული, შესადარისი რეგიონებისა და ქვეყნების მიხედვით. სხვადასხვა წყაროე-

ბიდან დაკავშირებული მონაცემების გამოყენება შესაძლებელი უნდა იყოს კომბინირებულად და ერთდროულად.

მეთხუთმეტე პრინციპი. ხელმისაწვდომობა და სიცხადე – ევროპული სტატისტიკის წარდგენა უნდა მოხდეს ცხადად და გასაგები ფორმით. მისი გავრცელება უნდა მოხდეს შესაფერისი და სასურველი ხერხებით. მისი გამოყენება და მასთან დაშვება ნებადართული უნდა იყოს ყველასათვის თანაბარ პირობებში. მონაცემებს უნდა ახლდეს მეტამონაცემები და განმარტებები.

სტატისტიკის დეპარტამენტის ძირითადი ამოცანებია:

- სტატისტიკის სფეროში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება;
ქვეყნის მასშტაბით სტატისტიკური საქმიანობის კოორდინაცია;

ქვეყნის სოციალური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული და ეკოლოგიური მდგომარეობის ამსახველი მონაცემების შეგროვება, დამუშავება, შენახვა, ანალიზი და გავრცელება;

საერთაშორისო ანალოგებთან თავსებადი სტატისტიკური სტანდარტების შემუშავება და დანერგვა;

საწარმოთა და სხვა სუბიექტთა რეგისტრების სისტემის ფორმირება და აქტუალიზება;

სტატისტიკური კლასიფიკაციების სისტემის ფორმირება და აქტუალიზება;

სტატისტიკურ მონაცემთა ბაზების, ინფორმაციული ბანკებისა და ქსელების ფორმირება და სრულყოფა;

სტატისტიკურ სამუშაოთა სახელმწიფო პროგრამის შემუშავება და განხორციელება;

შეგროვებულ პერსონალურ მონაცემთა კონფიდენციალობის უზრუნველყოფა;

სახელმწიფო სტატისტიკური დაკვირვების ფორმების შემუშავება და დამტკიცება;

საყოველთაო (მოსახლეობის, საცხოვრისების, სასოფლო-სამეურნეო, ეკონომიკური და სხვ.) და მიკრო აღწერების, სხვა სახელმწიფო სტატისტიკური დაკვირვებების განხორციელება;

სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებისა და სტატისტიკური მონაცემების სხვა მომხმარებლების ინფორმაციული უზრუნველყოფა;

სტატისტიკის სფეროში სახელმწიფო კონტროლის განხორციელება;

სამომხმარებლო და მწარმოებელთა ფასების ინდექსების გაანგარიშება; ინფლაციის დონისა და დინამიკის განსაზღვრა;

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის და საგადასახდელო ბალანსის წარმოება;

სხვა ქვეყნების ეროვნულ სტატისტიკურ სამსახურებთან, საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და დონორ საერთაშორისო სუბიექტებთან თანამშრომლობა სტატისტიკის სფეროში.

დეპარტამენტის სისტემას ქმნიან სტრუქტურული ქვედანაყოფები, აფხაზეთის და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების შესაბამისი დაწესებულებები და ტერიტორიული ორგანოები, რომლებიც შედგებიან სტრუქტურული ქვედანაყოფებისაგან შესაბამის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებში.

დეპარტამენტის სტრუქტურული ქვედანაყოფებია:

- მეთოდოლოგიის, კოორდინაციისა და სტანდარტების სამმართველო;

მაკროეკონომიკური სტატისტიკის სამმართველო;

საწარმოთა სტატისტიკის სამმართველო;

ფასების სტატისტიკის სამმართველო;

სოციალური და დემოგრაფიული სტატისტიკის სამმართველო;

სოფლის მეურნეობის და ეკოლოგიის სტატისტიკის სამმართველო;

დეპარტამენტის თავმჯდომარის აპარატი.

ქვემოთ მოყვანილია სტატისტიკის დეპარტამენტის სისტემის სტრუქტურა ტერიტორიული ორგანოების მიხედვით:

- სახელმწიფო სტატისტიკის თბილისის საქალაქო სამმართველო;

სახელმწიფო სტატისტიკის ფოთის სამმართველო;

სახელმწიფო სტატისტიკის ქუთაისის სამმართველო;

სახელმწიფო სტატისტიკის ოზურგეთის სამმართველო;

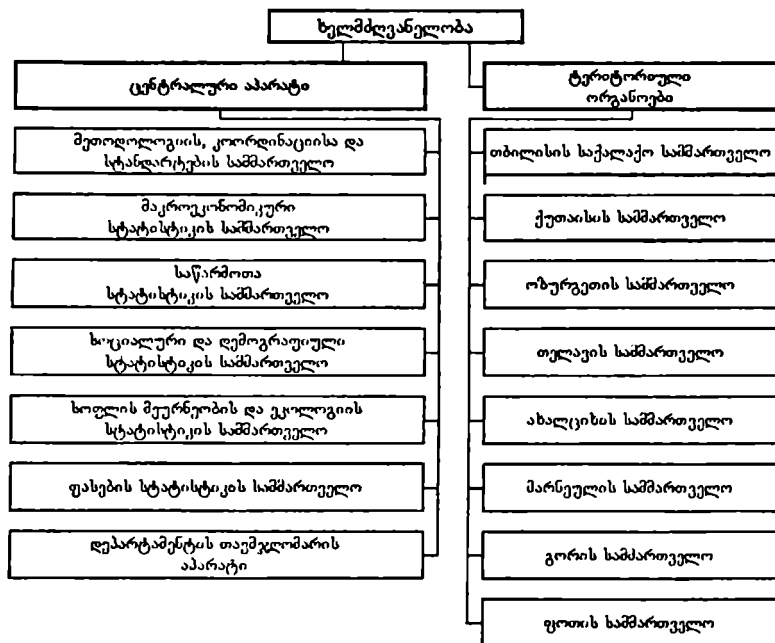
სახელმწიფო სტატისტიკის თელავის სამმართველო;

სახელმწიფო სტატისტიკის ახალციხის სამმართველო;

სახელმწიფო სტატისტიკის მარნეულის სამმართველო;

სახელმწიფო სტატისტიკის გორის სამმართველო.

სტატისტიკის დეპარტამენტის სტრუქტურა რეორგანიზაციის შემდეგ

2. საერთაშორისო სტატისტიკური ორგანიზაციები

ეროვნული და საერთაშორისო სტატისტიკური სამსახურების ერთ-ერთი ამოცანა და მიზანია შემუშავებულ მაჩვენებელთა სისტემის შესადარისობის უზრუნველყოფა. საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ სტატისტიკის ნატურალური მაჩვენებლები იანგარიშება ერთ და იმავე ერთეულებში, ხოლო ღირებულებითი მაჩვენებლები – ერთიან ვალუტაში.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სისტემის საერთაშორისო ორგანიზაციები, აგრეთვე ის ორგანიზაციები, რომლებიც არ შედიან გაეროში, სისტემატურად უცვლიან ერთმანეთს საერთაშორისო სტატისტიკურ ინფორმაციებს.

საერთაშორისო სტატისტიკაში ინფორმაციული ნაკადების გაცვლის კარგი საშუალებაა საერთაშორისო გამოთვლითი ცენტრების შექმნა, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია ინტერნეტის ქსელით, აგრეთვე სატელიტური არხების კავშირებით.

ასეთი საერთაშორისო გამოთვლითი ცენტრები შექმნილია გაეროს სტატისტიკურ განყოფილებასთან (აშშ, ნიუ-იორკი), გაეროს ევროპულ განყოფილებასთან (შვეიცარია, ჟენევა), მის ფილიალებში – პარიზსა და რომში, „სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაციასთან“ (კანადა, მონრეალი), საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან, მსოფლიო ბანკთან (აშშ, ვაშინგტონი) და ა.შ.

თითქმის 50 წელზე მეტი დრო გაეიდა მას შემდეგ, რაც გაერომ მოახერხა საერთაშორისო სტატისტიკის მონაცემთა უნიფიცირება. გაეროს მიერ მომზადებული გამოცემები მაქ-

სიმაღურადაა შესადარისობაში მოყვანილი სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ქვეყნების მონაცემებთან. უნიფიცირება შესაძლებელი ხდება საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და სხვადასხვა ქვეყნის მიერ განხორციელებული დიდი მოსაშაადებელი სამუშაოების წყალობით, რაც დაკავშირებულია საერთაშორისო სტატისტიკური სტანდარტების ირგვლივ წინასწარ გამართულ დისკუსიებთან და საერთო შეთანხმებების მიღწევებთან.

საერთაშორისო სტატისტიკური სტანდარტების მეშვეობით შესაძლებელი ხდება სხვადასხვა ქვეყნისა და რეგიონის, აგრეთვე მთელი მსოფლიოს უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების მახასიათებელი მაჩვენებლების შესადარისობის უზრუნველყოფა.

ზოგადი მეთოდოლოგიური დებულებებიდან ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი უჭირავს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას. იგი გაეროს სტატისტიკის კომისიის მიერ შემუშავდა 1951 წელს. მან რამდენიმე წლის მანძილზე საკმაო გადამუშავება განიცადა და ამჟამად მისი 1993 წლის ვერსია რეკომენდებული აქვს სხვადასხვა ქვეყანასა და საერთაშორისო ორგანიზაციას.

საქართველოში ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა დანერგვის პროცესშია. ამჟამად სრულადაა ათვისებული მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშება წარმოებითი მეთოდის გამოყენებით. ამ მეთოდის გამოყენებას კი საფუძვლად უდევს ახალი მეთოდოლოგიის საფუძველზე ორგანიზებული სამეწარმეო სტატისტიკა.

შემდეგი სტანდარტია საერთაშორისო სტანდარტული სავაჭრო კლასიფიკაცია. მისი შემოღება საქართველოს სამე-

წარმოადგენს სტატისტიკის აღრიცხვის პრაქტიკაში ჩვენი ქვეყნის საერთაშორისო საეკონომიკური ორგანიზაციებში გაწევრიანებას განაპირობებს.

საერთაშორისო თვალსაზრისით ასევე მნიშვნელოვანია მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ვაჭრობისა და სხვა საწარმოთა აღწერები. საქართველოში ამჟამად დასრულდა 2004 წლის სასოფლო სამეურნეო აღწერის ჩატარება.

საერთაშორისო თვალსაზრისით არანაკლებ მნიშვნელოვანია ზომის ერთეულების პარმონიზება. მოცემული სამუშაოს შესრულებისას გაეროს საგარეო ვაჭრობის სასაქონლო ნომენკლატურის მიხედვით შედგენილი ზომის ერთეულები შეთანხმებულია პროდუქციის კლასიფიკატორის (პროდკომის) ეროვნულ ვერსიასთან. ქვემოთ მოყვანილია ზომის ზემოაღნიშნული ერთეულების ჩამონათვალი.

ზომის ერთეულის დასახელება	პირობითი აღნიშვნა	ზომის ერთეულის კოდი
კილოგრამი	კგ	166
ბრეტო-რევისტრული ტონა (2,2316 მ3)	ბრტ	181
გრამი	გ	163
გაყოფადი იზოტოპების გრამი	გ გ/ი	306
ტვირთაწწეობა ტონებში	ტ ტ/ეა	185
კვადრატული მეტრი	მ ²	055
აზოტის კილოგრამი	კგ N	861
კალიუმის ჰიდროქსიდის კილოგრამი	კგ KON	859
ნატრიუმის ჰიდროქსიდის კილოგრამი	კგ NaOH	863
კალიუმის ოქსიდის კილოგრამი	კგ K ₂ O	852
წყალბადის პეროქსიდის კილოგრამი	კგ H ₂ O ₂	841
ფოსფორის ჰეოქსიდის კილოგრამი	კგ P ₂ O ₅	865
90%-ით შმარალი ნივთიერების კილოგრამი	კგ 90% შ/6	845
ურანის კილოგრამი	კგ U	867
კუბური მეტრი	მ ³	113
კიური	კი	305
ლიტრი	ლ	112

ზომის ერთეულის დასახელება	პირობითი აღნიშვნა	ზომის ერთეულის კოდი
სუფთა (100%) სპირტის ლიტრი	ლ 100% სპირტის	831
მეტრი	მ	006
მეტრული კარატი (1 კარატი = 2×10-4კგ)	კარ.	162
წყვილი	წყვილი	715
ცალი	ცალი	796
ასი ცალი	100 ცალი	797
ათასი ცალი	1000 ცალი	798
1000 კილოვატ-საათი	1000 კეტ.სთ	246

საქართველოს ეკონომიკის აღრიცხვისას, ჩვენი ქვეყნის სპეციფიკის გათვალისწინებით, შეგვიძლია გამოვიყენოთ ზომის სხვა ერთეულებიც, მაგრამ გაეროში, ევროსტატში ან სხვა ორგანიზაციებში ინფორმაციების გაგზავნის ან გაცვლის დროს უნდა ვისარგებლოთ ზემოაღნიშნული ზომის ერთეულებით.

ამჟამად მსოფლიოში სტატისტიკის სფეროში მოქმედი 150 საერთაშორისო სტანდარტიდან დაახლოებით 60-მდე შემუშავებულია გაეროს სტატისტიკური კომისიის მიერ.

საერთაშორისო სტატისტიკურ ორგანიზაციებს მიეკუთვნება:

1. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტატისტიკური კომისია;
2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დარგობრივი სტატისტიკური დანაყოფები;
3. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების სტატისტიკურ გამოცემათა სისტემა;
4. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალური დაწესებულებები;

ΦΑΟ – სურსათის კომისია,

ЮНЕСКО – მეცნიერების, კულტურის და განათლების
სფეროში თანამშრომლობის კომისია,

ВОЗ – ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია,

БН – მსოფლიო ბანკი,

МБФ – საერთაშორისო სავალუტო ფონდი,

ВТО – საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაცია;

5. სახელმწიფო ორგანიზაციის სტატისტიკური სამსახურები:

ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის
ორგანიზაცია,

ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობა,

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა კავშირი;

6. რეგიონალური სტატისტიკური ორგანიზაცია:

ევროსტატი,

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის
სტატისტიკის კომიტეტი.

ზემოჩამოთვლილ სტატისტიკურ ორგანიზაციებს შორის არ არსებობს ურთიერთდაქვემდებარება, მაგრამ გაეროს საერთაშორისო სტანდარტებისა და კლასიფიკატორების შემუშავებაში გააჩნიათ მაკოორდინირებელი როლი.

1985 წელს დაარსდა საერთაშორისო სტატისტიკური ინსტიტუტი, რომელიც ამჟამად პოლანდიაში ცენტრალური სტატისტიკური ბიუროს ადმინისტრაციულ შენობაშია განთავსებული. მოცემული ინსტიტუტი იზილავს სტატისტიკური ეთიკისა და მეთოდოლოგიის აქტუალურ საკითხებს.

3. სტატისტიკის ორგანიზაცია საზღვარგარეთის ქვეყნებში

ამერიკის შეერთებულ შტატებში სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება-დამუშავება-პუბლიკაციით დაკავებულია 70 სამინისტრო და უწყება, აგრეთვე 400 კერძო ორგანიზაცია, მათ შორის:

ეკონომიკური ანალიზის ბიურო (ვაჭრობის სამინისტრო);

ცენზების ბიურო (ვაჭრობის სამინისტრო);

მართლმსაჯულების სტატისტიკის ბიურო (იუსტიციის სამინისტრო);

შრომის სტატისტიკის ბიურო (შრომის სამინისტრო);

სატრანსპორტო სტატისტიკის ბიურო (ტრანსპორტის სამინისტრო);

ეკონომიკური გამოკვლევების სამსახური (სოფლის მეურნეობის სამინისტრო);

განათლების სტატისტიკის ეროვნული ცენტრი (განათლების სამინისტრო);

ჯანმრთელობის სტატისტიკის ეროვნული ცენტრი (ჯანმრთელობის სამინისტრო);

საგადასახადო სამმართველოს შემოსავლების სტატისტიკის განყოფილება (ფინანსთა სამინისტრო).

სტატისტიკური სამსახურების ცენტრალურ ორგანოდ ითვლება ვაჭრობის სამინისტრო, რომელიც შრომის სამინისტროსთან ერთად აგროვებს და აზოგადებს უმნიშვნელოვანეს საერთო ეროვნულ ინფორმაციას.

სტატისტიკური საქმიანობის საერთო კოორდინაციას ახორციელებს პრეზიდენტის ადმინისტრაციის საინფორმაციო და ნორმატიული საკითხების ადმინისტრაციულ-საბიუჯეტო სამმართველოს მეცნიერებისა და სტატისტიკის დანაყოფი. მისი ხელმძღვანელი ითვლება ქვეყნის მთავარ სტატისტიკოსად.

დიდი ბრიტანეთის სტატისტიკური სამსახური 1941 წლიდან ფუნქციონირებს ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს სახით. ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველო წარმოადგენს სამთავრობო დაწესებულებას, რომელიც შექმნილია ქვეყნის მინისტრთა კაბინეტთან და ემორჩილება პრემიერ-მინისტრს. ამჟამად ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს ოფიციალური ორგანოა ეროვნული სტატისტიკის სამმართველო სამთავრობო ორგანიზაციის სტატუსით.

ამ ორგანიზაციის დირექტორი იწოდება „ეროვნულ სტატისტიკოსად“. მოცემული ორგანიზაცია ახორციელებს საერთო მეთოდოლოგიურ საქმიანობას, ატარებს უმნიშვნელოვანეს სტატისტიკურ გამოკვლევებს და აზოგადებს ტერიტორიული სტატორგანოების, სამინისტროებისა და უწყებების სტატისტიკური დანაყოფების და ასევე კომერციული ფირმების ინფორმაციებს.

ეროვნული სტატისტიკის სამმართველო ახორციელებს შეგროვებული ინფორმაციის უტყუარობის შემოწმებას, ამუშავებს ეროვნულ ანგარიშებს. მის განსაკუთრებულ ამოცანას წარმოადგენს მთელი ბრიტანული თანამეგობრობის სტატისტიკის ორგანიზება და მათთვის სტატისტიკოსების მომზადება.

გერმანიის სტატისტიკურმა სამსახურმა ფუნქციონირება დაიწყო 1872 წლიდან. აქვს ფედერალური მიწების, ქალაქებისა და მუნიციპალიტეტების სტატისტიკური ორგანოების, აგრეთვე სამინისტროებისა და უწყებების სტატისტიკური სამსახურების ქსელი. მათი ფუნქციები და ურთიერთდამოკიდებულება ამჟამად განსაზღვრულია კანონით „ფედერალური სტატისტიკის შესახებ“. ყველა სტატისტიკური ორგანოს პრაქტიკულ საქმიანობას ხელმძღვანელობს ფედერალური სტატისტიკური საბჭო, რომლის შემადგენლობაში შედიან სტატისტიკურ ინფორმაციაზე მომხმარებლების (სამინისტროების, უწყებების, მეწარმეთა გაერთიანებების და ა.შ.) წარმომადგენლები და სტატისტიკური გამოკვლევების შემსრულებლები (ფედერალური სტატისტიკური სამმართველოს ხელმძღვანელები). მოცემული საბჭო იკრიბება წელიწადში ერთხელ და იხილავს შესასრულებელ სტატისტიკურ სამუშაოებს.

საფრანგეთის ცენტრალურ სამთავრობო სტატისტიკურ ორგანოს 1946 წლიდან წარმოადგენს სტატისტიკური და ეკონომიკური გამოკვლევების ინსტიტუტი. მოცემული ინსტიტუტი ახორციელებს რეგულარულ კვლევებს და ადგენს ქვეყნის განვითარების მახასიათებელ მაჩვენებლებს. ინსტიტუტი ატარებს საერთო ეროვნულ გამოკვლევებს (მოსახლეობის აღწერებს, ქვეყნის ეკონომიკის დარგების კვლევებს და ა.შ.), კოორდინირებას უწევს სამინისტროებისა და უწყებების სტატისტიკურ სამსახურებს, სამინისტროებიდან, უწყებებიდან და ვაჭრობის სფეროში მოღვაწე კომერციული საწარმოებიდან მიღებული ინფორმაციის დამუშავებით აწარმოებს ქვეყნის მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს, აზხა-

დებს კადრებს სამინისტროებისა და უწყებების სტატისტიკური სამსახურებისათვის.

1951 წლიდან ინსტიტუტთან ფუნქციონირებს სტატისტიკური გამოკვლევების კოორდინირების კომიტეტი. მის შემადგენლობაში შედის ქვეყნის ძირითადი სტატისტიკური სამსახურების წარმომადგენლები. მოცემული კომიტეტი ადგენს სტატისტიკურ სამუშაოთა ყოველწლიურ პროგრამებს. მოცემულ პროგრამებში სერიოზული ყურადღება აქვს დათმობილი შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების დამუშავებისა და დანერგვის პრაქტიკას, აგრეთვე ბიზნეს-რეგისტრის აქტუალიზაციის საკითხებს.

ინდოეთის ცენტრალური სტატისტიკური განყოფილება შექმნილია მთავრობასთან. მოცემული ორგანო კოორდინირებას უწევს უწყებრივ სტატისტიკას და ხელმძღვანელობს ტერიტორიულ სტატისტიკურ განყოფილებებს ქვეყნის თითოეულ შტატში.

ბრაზილიაში სტატისტიკის ორგანიზაციას ახორციელებს სტატისტიკისა და გეოგრაფიის ინსტიტუტი, რომელიც წარმოადგენს სახელმწიფო ორგანიზაციას. ქვეყანაში 24 შტატია, მათ მთავრობებთან მოქმედებს ავტონომიური სტატისტიკური სამსახურები, რომლებიც საქმიანობენ შტატების მთავრობებისა და ქვეყნის მოთხოვნათა გათვალისწინებით. ქვეყანაში სტატისტიკური ორგანოების საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს აყალიბებს ეროვნული სტატისტიკური საბჭო ნაციონალურ გეოგრაფიულ საბჭოსთან ერთად. მთელ სტატისტიკურ საქმიანობას ქვეყანაში ახორციელებს ნაციონალური სტატისტიკური კომიტეტის გენერალური სამდივნო.

4. სტატისტიკის ორგანიზაცია დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებში

1991 წლიდან, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ყოფილ მოკავშირე რესპუბლიკებში ჩამოყალიბდა დამოუკიდებელი სტატისტიკური სამსახურები. ამ ქვეყნების სტატისტიკურ სამსახურებს სხვადასხვა სტატუსი გააჩნია. ასე მაგალითად, ბელორუსიასა და უკრაინაში შეიქმნა სამინისტროები, აზერბაიჯანში, ყირგიზეთში, ტაჯიკეთში – სახელმწიფო კომიტეტები, საქართველოში, მოლდოვასა და უზბეკეთში – სახელმწიფო დეპარტამენტები, ყაზახეთში – სააგენტო, თურქმენეთში – ინსტიტუტი, ხოლო რუსეთსა და სომხეთში – ეროვნული სტატისტიკური სამსახური.

თავიანთი დებულებებითა და საკანონმდებლო ნორმატიული დოკუმენტაციით ზემოაღნიშნული სტატისტიკური უწყებები თითქმის ანალოგიურ სამუშაოებს ასრულებენ, რომელთა მიზანია ამ ქვეყნების საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მიმდინარე სოციალური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული და ეკოლოგიური პროცესების სტატისტიკურად დახასიათება.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში შემავალი სახელმწიფოების მთავრობათა მეთაურების გადაწყვეტილებით 1991 წლის 30 დეკემბერს შეიქმნა სტატისტიკური სამსახური. 1992 წლის 6 თებერვალს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრი ქვეყნების სტატისტიკური სამსახურების ხელმძღვანელთა შეთანხმებით შეიქმნა დსთ-ს სტატისტიკის კომიტეტი.

დსთ-ს სტატისტიკის კომიტეტი ცალკეული ქვეყნის სტატისტიკური სამსახურიდან იღებს სოციალურ-ეკონომიკური

მდგომარეობის მახასიათებელ სტატისტიკურ მაჩვენებლებს და აშხადებს შესაბამის პუბლიკაციებს თანამეგობრობაში შემავალი სახელმწიფოების მთავრობებისა და დაინტერესებული მომხმარებლებისათვის. გარდა ამისა, იძლევა რეკომენდაციებს ცალკეულ ქვეყნებში სტატისტიკის სფეროში მოდელური კანონმდებლობის შესახებ. საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნათა გათვალისწინებით აშხადებს სტატისტიკურ მეთოდოლოგიას სტატისტიკის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. როგორია საქართველოში ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების ჩამოყალიბების ისტორია?
2. როგორია სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოების ორგანიზაციული სტრუქტურა ამჟამად საქართველოში?
3. ჩამოთვალეთ საერთაშორისო სტატისტიკური ორგანოები.
4. როგორია სტატისტიკის ორგანიზაცია აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთში, საფრანგეთში, ბრაზილიაში, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებში?

თემა 3. სტანდარტული საკლასიფიკაციო სისტემები და რეგისტრები

1. ეროვნული და საერთაშორისო საკლასიფიკაციო სისტემები

საქართველოს მსოფლიო თანამეგობრობის სისტემაში ინტეგრაციის პროცესმა, ასევე მსოფლიო ქვეყნების მონაცემებთან ჩვენი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პარამეტრების შესადარისობის უზრუნველყოფის ვალდებულებამ დღის წესრიგში დააყენა ტექნიკურ-ეკონომიკური და სოციალური ინფორმაციის კლასიფიკაციისა და კოდირების ერთიანი წესების შემუშავების აუცილებლობა. საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების გამოცდილებით, ეკონომიკურ სტატისტიკაში სტატისტიკური მონაცემების მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი მახასიათებელია მაჩვენებელთა შესადარისობა. ამასთან, საერთაშორისო სავალდებულო მოთხოვნების შესრულება შესაძლებელი გახდება მსოფლიოში მიღებული სტატისტიკური სტანდარტების დანერგვით. თავის მხრივ, სტატისტიკური სტანდარტები წარმოადგენს ერთიან ნორმატიულ ბაზას, რომელიც საერთო მოთხოვნებს უყენებს სტატისტიკური გამოკვლევების მეთოდოლოგიას კვლევის ჩატარების ყველა ეტაპის თავისებურებათა გათვალისწინებით.

სტატისტიკის ორგანიზებაში მონაცემთა შესადარისობის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური საკითხია სტანდარტული სტატისტიკური ერთეულების გამოყენება. საბაზრო ურთიერთობების მქონე ქვეყნების გა-

მოცდილების გათვალისწინებით საქართველოში სამეწარმეო სტატისტიკის ორგანიზება ხორციელდება ეკონომიკურ პროცესში მონაწილე სუბიექტების შესწავლით. ამჟამად მოქმედი კანონმდებლობით სტატისტიკური აღრიცხვა წარმოებს იურიდიული პირი საწარმოების მიხედვით.

ეკონომიკური სტატისტიკის ორგანიზებაში გამოსაყენებელი ერთ-ერთი სავალდებულო სტანდარტია სხვადასხვა სახის ეროვნული კლასიფიკატორების შექმნა და მათი პარმონიზება საერთაშორისო ანალოგებთან. ეს კი მოითხოვს მრავალმხრივი და შრომატევადი სამუშაოს შესრულებას, რომლის მიზანია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სფეროს ეკონომიკურ-სტატისტიკური მონაცემების შესადარისობის უზრუნველყოფა სხვა ქვეყნებისა და, შესაბამისად, საერთაშორისო ანალოგებთან.

სტატისტიკაში გამოყენებადი კლასიფიკატორებიდან საქართველოში 1997 წლიდან შემოღებულია და მოქმედებს ეკონომიკური საქმიანობის სახეობათა ეროვნული კლასიფიკატორი, რომელიც მომზადებულია ევროპული სტანდარტების ბაზაზე. მოცემული კლასიფიკატორით ხდება ქვეყანაში საწარმოების ეკონომიკური საქმიანობის ნიშნის მიხედვით ინფორმაციული ნაკადების მოწესრიგება. მოცემული კლასიფიკატორის თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ მისი გამოყენება ხორციელდება ეკონომიკის ყველა სფეროში, კერძოდ, სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარებისას, საგადასახადო რეგულირებისას, ლიცენზირებისას და ა.შ.

საქართველოში მოქმედი ე.წ. „სახალხო მეურნეობის დარგთა“ ძველი კლასიფიკატორი ვერ პასუხობდა ქვეყნის

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის მოთხოვნებს, არ იძლეოდა ეკონომიკის მიერო- და მაკროდონეებზე დახასიათების საშუალებას და სრულად ვერ ასახავდა ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე ახალ მოვლენებსა და პროცესებს. ეკონომიკური საქმიანობის ახალი კლასიფიკატორით უზრუნველყოფილია ქვეყნის მსხვილი საწარმოები და ორგანიზაციები, სამინისტროები და უწყებები, მმართველობის ტერიტორიული ორგანოები. სწორედ ამ კლასიფიკატორის მიხედვით წარმოებს ქვეყანაში საწარმოთა რეგისტრაციის პროცესი და მათი საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათება.

საქმიანობის სახეების ახალი კლასიფიკატორის შესაბამისი ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურა რადიკალურად განსხვავდება ძველი კლასიფიკატორის დარგობრივი სტრუქტურისაგან. ასევე შეიცვალა საწარმოებისა და ორგანიზაციების დარგებზე მიკუთვნების მეთოდები და პრინციპები. მაგალითად, თუ ადრე თევზჭერა მიეკუთვნებოდა კვების მრეწველობის დარგს, ახალი კლასიფიკაციით ის ჩამოყალიბდა დამოუკიდებელ სექციად. ხეტვის დაშლადება მრეწველობიდან გადავიდა სოფლის მეურნეობაში, მანქანების, მოტოციკლების და საყოფაცხოვრებო საგნების რემონტი დაექვემდებარა საბითუმო და საცალო ვაჭრობას და ა.შ. რაც შეეხება ნავთობისა და აირის მოპოვებას, წიგნების, გაზეთების, ჟურნალების გამოცემას, თუ ისინი ძველი კლასიფიკაციით მიეკუთვნებოდნენ სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგს, ახალი კლასიფიკატორით მათი საქმიანობა მიეკუთვნება მრეწველობას.

ახალი საკლასიფიკაციო სისტემის შემდეგი მნიშვნელოვანი საკითხია პროდუქციის კლასიფიკატორის დანერგვა. მასში შენარჩუნებულია კავშირი ეკონომიკური საქმიანობის სახეების კლასიფიკატორთან. კერძოდ, არსებობს ეკონომიკური საქმიანობის სახის კავშირი შესაბამისი საქმიანობის შემდეგთან (საქონელთან, მომსახურებასთან).

პროდუქციის კლასიფიკატორის (CPA) საშუალებით შესაძლებელია მოხდეს მონაცემთა შესადარისობა წარმოების, მოხმარების და საგარეო ვაჭრობის სფეროების მიხედვით. გარდა ამისა, იგი გამოიყენება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის „დანახარჯები-გამოშვება“ ცხრილების შესადგენად.

მოცემული კლასიფიკატორის სტრუქტურა წარმოადგენს საქმიანობის სახეების კლასიფიკატორის გაფართოებულ სტრუქტურას. პროდუქციის კლასიფიკატორის პირველი ოთხი ნიშანი მთლიანად ემთხვევა საქმიანობის სახეების კლასიფიკატორის კოდს და ოთხი ნიშნის შემდეგ ემატება კიდევ ორი ნიშანი.

სამეწარმეო სტატისტიკაში გამოიყენება და სამომავლოდ უნდა შეიქმნას ინსტიტუციური სექტორის, ზომის ერთეულების და ტერიტორიების კლასიფიკატორები.

საერთაშორისო სტანდარტებთან ჰარმონიზებული ეროვნული კლასიფიკატორების შემუშავება და ქვეყანაში სამოქმედოდ შემოღება 1996 წლიდან ხორციელდება საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის № 326 ბრძანებით „ტექნიკურ-ეკონომიკური და სოციალური ინფორმაციის კლასიფიკატორების ეროვნული სისტემის შექმნისა და შემდგომი განვითარების შესახებ“. ეკონომიკური საქმიანობის სახეე-

ბის კლასიფიკატორი საქსტანდარტის მიერ სამოქმედოდ შემოღებულია 1997 წლიდან.

ამჟამად დამტკიცებული და სამოქმედოდ შემოღებულია ეკონომიკური საქმიანობის კლასიფიკატორის მეორე ვერსია, რომელიც, ქვეყნის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ახდენს მის დეტალიზაციას დამატებითი (ეროვნული) ნიშნის მიხედვით, მაგალითად, საბითუმო და საცალო ვაჭრობაში ცალკეა წარმოდგენილი ავტომობილების რემონტი, ვაჭრობა საქონლის სახეების მიხედვით; მრეწველობაში – საფეიქრო წარმოება, ქვის დამუშავება, ბეტონის, ცემენტის ნაკეთობების წარმოება; ერთმანეთისაგან გამიჯნულია ჩაისა და ყავის წარმოება და ა.შ.

ამჟამად გათვალისწინებულია:

1. ეკონომიკური საქმიანობის სახეობათა კლასიფიკატორის დეტალიზებული ვერსიის ქვეყნის ეკონომიკაში დანერგვა;
2. ეკონომიკური საქმიანობის სახეობათა კლასიფიკატორის დეტალიზებული ვერსიის დანერგვისათვის სტატისტიკური ინსტრუმენტარის შექმნა;
3. პროდუქციის სასაქონლო ნომენკლატურის საბოლოო ვერსიის შემუშავება და ქვეყნის ეკონომიკაში დანერგვა;
4. პროდუქციის სასაქონლო ნომენკლატურის ახსნა-განმარტებების შემუშავება;
5. საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურაში ცვლილებების შეტანა საერთაშორისო სტანდარტში შეტანილი ცვლილებების შესაბამისად;

6. შენობებისა და ნაგებობების ეროვნული კლასიფიკატორის საქსტანდარტში დამტკიცება და ქვეყნის ეკონომიკაში დანერგვა;
7. დასაქმებისა და პროფესიების ეროვნული კლასიფიკატორების შემუშავება, რომლებიც პარმონიზებული იქნება ევროპულ სტანდარტებთან (ISCO-88-სთან).

2. ეკონომიკური სუბიექტების ადმინისტრაციული და სტატისტიკური რეგისტრები

სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლის ერთ-ერთი წინაპირობაა ქვეყანაში არსებული მეურნე სუბიექტების ახალი კლასიფიკაციით გადანომვრა და ერთიან სახელმწიფო რეგისტრში ჩართვა, ხოლო მის ბაზაზე შექმნილი სტატისტიკური რეგისტრი, რომლის ძირითადი მაჩვენებლები ყოველწლიურ საეკონომიკურ აქტუალიზაციას განიცდის, სტატისტიკური კვლევების დაგეგმვისა და ჩატარების საფუძველს წარმოადგენს.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრი არის ქვეყნის მთავარი კომპლექსური რეგისტრი, რომელშიც იდენტიფიკაციის ერთიანი პრინციპების საფუძველზე ფიქსირდება საქართველოში საზოგადოებრივი ან სამეწარმეო საქმიანობით დაკავებული ყველა იურიდიული და ფიზიკური პირი, მათი წარმომადგენლობები და ფილიალები.

ორგანიზაციებმა საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრში ჩართვამდე უნდა გაიარონ რეგის-

ტრაციის პროცესი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისა და „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, კერძო სამართლის კომერციული იურიდიული პირები რეგისტრირდებიან ადგილობრივი სასამართლოების მიერ სამეწარმეო რეესტრში, ხოლო კავშირები – ასევე სასამართლოების მიერ კავშირის რეესტრში. ფონდების რეგისტრაცია ხდება იუსტიციის სამინისტროს, ხოლო ინდივიდუალური საწარმოების – ადგილობრივი საგადასახადო სამსახურების მიერ.

მას შემდეგ, რაც სასამართლო კერძო სამართლის კომერციულ იურიდიულ პირს ან კავშირს დაარეგისტრირებს და მიანიჭებს სასამართლო რეგისტრაციის ნომერს, ყოველი თვის 5 რიცხვში რეგისტრაციის დადგენილების ასლებს უგზავნის სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტს.

2001 წლის ივნისიდან „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში შეტანილი შესწორების თანახმად, ინდივიდუალური საწარმოები რეგისტრაციას გადიან საგადასახადო ორგანოებში, რომლებიც მათ ანიჭებენ სარეგისტრაციო ნომერს. ადგილობრივი საგადასახადო სამსახურები სარეგისტრაციო გადაწყვეტილების ასლებს ყოველი თვის 5 რიცხვამდე უგზავნიან სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტს.

მარეგისტრირებელი ორგანოებიდან მიღებული მასალის საფუძველზე სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი ახორციელებს ყველა სუბიექტის რეგისტრში ჩართვას და მათთვის უნიკალური საიდენტიფიკაციო კოდის მინიჭებას. ამის შემდეგ სტატისტიკის დეპარტამენტი რეგისტრში ჩარ-

თულ სუბიექტებს უგზავნის სათანადო მოწმობებს, რომლებშიც ასახულია მათი საიდენტიფიკაციო ნომერი.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრის სისტემა ამჟამად ცენტრალიზებული და კომპიუტერიზებულია.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრი ეკონომიკურ სუბიექტებს აჯგუფებს ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის (სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, კომანდიტური საზოგადოების, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, კოოპერატივის, ინდივიდუალური საწარმოს), საკუთრების სახეების (კერძო, სახელმწიფო და სხვ.), ეკონომიკური საქმიანობის სახეების (სოფლის მეურნეობის, სამთომომპოვებელი მრეწველობის და ა.შ.) და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების (თბილისის, აფხაზეთის, აჭარის, გურიის, იმერეთის და ა.შ.) მიხედვით.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრი მასში შემავალ სუბიექტებზე შეიცავს რეგლამენტირებულ ოცამდე მაჩვენებელს. მოცემული ინფორმაციული ბაზის საშუალებით შესაძლებელია:

დაჯგუფდეს ქვეყნის მეურნე სუბიექტები საქმიანობის სახეების, სამართლებრივი ფორმების, საკუთრების, ქვეყნის ტერიტორიული ერთეულების, მომუშავეთა რიცხოვნობის და სხვა მრავალი ნიშნის მიხედვით;
განისაზღვროს სტატისტიკური გამოკვლევების ჩასატარებლად საწარმოთა გენერალური ერთობლიობა;
შეირჩეს თითოეული საწარმოსა და ორგანიზაციისათვის კონკრეტული სტატისტიკური გამოკვლევისათვის

საჭირო სახელმწიფო სტატისტიკური ანგარიშგების ფორმა;

ქვეყნის რეგისტრით დაინტერესებულ ყველა მომხმარებელს გაეწიოს სხვადასხვა სახის ინფორმაციული მომსახურება.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიან სახელმწიფო რეგისტრში თითოეულ სუბიექტზე მოიპოვება ისეთი აუცილებელი რეკვიზიტები, როგორიცაა:

- ორგანიზაციის დასახელება;
ადგილმდებარეობა;
ხელმძღვანელის ვინაობა;
ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა;
საკუთრების ფორმა;
საქმიანობის ძირითადი სახე;
მონაცემები დამფუძნებელზე;
მათ შორის უცხოელი პარტნიორი ქვეყნები;
სტატისტიკური საიდენტიფიკაციო კოდი.

გარდა ამისა, თითოეულ საწარმოზე მოიპოვება ისეთი მონაცემები, როგორიცაა:

- მომუშავეთა რიცხოვნობა;
პროდუქცია (საქონელი, მომსახურება);
ბრუნვა;
სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლები.

თუ 1990 წლისათვის სახელმწიფო სტატისტიკური აღრიცხვით მოცული იყო 6-7 ათასი სუბიექტი, 2006 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიან სახელმწიფო რეგისტრში ჩართულია 149 ათასამდე სუბიექტი.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრის ძირითადი მიზანია სტატისტიკური გამოკვლევების დაგეგმვა და მათი ჩატარება. ამასთან, წლიური პერიოდულობის გამოკვლევებით აუცილებელია შევისწავლით ყველა ტიპის (მსხვილი, საშუალო, მცირე) საწარმოთა საქმიანობა, ხოლო მოკლევადიანი (ყოველთვიური) პერიოდულობის გამოკვლევების ჩატარება უნდა განხორციელდეს შერჩევითი სტატისტიკური აღრიცხვის მეთოდით.

რეგისტრის გამოყენებით სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი უკვე ატარებს სპეციალურად ორგანიზებულ სტატისტიკურ გამოკვლევებს. ამასთან, ასეთი სახის კვლევების ჩატარებას საყოველთაო ხასიათი არა აქვს, უპირველეს ყოვლისა, რეგისტრის დაბალი ხარისხის გამო. რეგისტრის მონაცემთა აქტუალიზაცია ხდება საწარმოთა სტატისტიკური აღწერისა და მათი სრული მოცვით ჩატარებული გამოკვლევების მასალებით. საერთოდ არსებობს რეგისტრის მონაცემთა აქტუალიზაციის ორი ფორმა. პირველი, ესაა აქტუალიზაცია გარე წყაროების გამოყენებით (მაგალითად, საგადასახადო რეგისტრის მონაცემების გამოყენება, სხვადასხვა სამინისტროსა და უწყების სალიცენზიო სამსახურების მონაცემები და ა.შ.). რეგისტრის მონაცემთა აქტუალიზაციის მეორე ფორმაა მისი განხორციელება სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის შიგნით არსებული ინფორმაციული რესურსის გამოყენებით. ამ მხრივ ყველაზე უფრო შედეგიანია სამეწარმეო სტატისტიკის წლიური პერიოდულობის ინტეგრირებული ფორმების საფუძველზე განხორციელებული რეგისტრის აქტუალიზაცია.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრის შექმნა და წარმართვა ხორციელდება საქართველოს კანონების „სტატისტიკის შესახებ“ და „მეწარმეთა შესახებ“ მოთხოვნების გათვალისწინებით. ამასთან, ბოლო დრომდე ქვეყანაში მოქმედებდა ადმინისტრაციული სამართალდარღვევათა კოდექსის 177² მუხლი, რომლის მიხედვითაც სტატისტიკური საიდენტიფიკაციო კოდის გარეშე იკრძალებოდა საბანკო ანგარიშების გახსნა და ფინანსური ოპერაციების წარმოება. აღნიშნული საკანონმდებლო ნორმა მეწარმეს აიძულებდა თავისი სუბიექტი დაეფიქსირებინა რეგისტრში. მსოფლიო ბანკის ექსპერტებმა ასეთი ადმინისტრირების გზით საწარმოების რეგისტრში ჩართვა მეწარმეთა ინტერესების შელახვად აღიქვეს და ჩვენს მთავრობას რეკომენდაცია მისცეს, საწარმოთა რეგისტრაციის პროცესში გამარტივებულიყო სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის აქტიური მონაწილეობა. ამჟამად ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსიდან ამოღებულია 177² მუხლი სახელმწიფო საგადასახადო ორგანოებში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ყოველთვიურად სტატისტიკურ უწყებას უგზავნის იმ ორგანიზაციების სიას სათანადო სამისამართო რეკვიზიტებით, რომლებიც გატარდა რეგისტრაციაში თვის მანძილზე. ამის შემდეგ სტატისტიკური ორგანოები ამყარებენ მათთან კონტაქტებს, რათა ისინი არ დარჩნენ სახელმწიფო სტატისტიკური აღრიცხვის მიღმა. საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო სტატისტიკური რეგისტრის შექმნით უდავოდ უნიკალური ინფორმაციული რესურსი შეიქმნა ქვეყანაში არსებული წესით რეგისტრირებულ იურიდიულ პირ საწარმოებსა და ფიზიკურ პირებზე.

ამასთან, გარდამავალი ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი სირთულეების გამო ბევრი საწარმო გაჩერებულია, ე.ი. არ ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას, მათი საკმაოდ დიდი ნაწილი ხშირად იცვლის ძირითად საქმიანობას. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, ვერ ხერხდება რეგისტრის ბაზაზე ყოვლისმომცველი შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარება. აქედან გამომდინარე, დღის წესრიგში დგება საწარმოთა საყოველთაო ეკონომიკური აღწერების ჩატარება ყოველ 5 წელიწადში ერთხელ მაინც. ასეთი მასობრივი ღონისძიების შედეგად აქტუალიზებული რეგისტრი უფრო საიმედო იქნება შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩასატარებლად.

საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიან სახელმწიფო რეგისტრსა და საგადასახადო რეესტრში, აგრეთვე ქვეყნის სხვადასხვა სამინისტროსა და უწყებაში არსებულ შესაბამის რეესტრებში დაფიქსირებული ეკონომიკური სუბიექტების სისტემატური შედარებებისათვის ახლო მომავალში აუცილებელია მათი წარმოება ანალოგიურ კომპიუტერულ პროგრამულ პროდუქტებში.

3. სტატისტიკური გამოკვლევის ეტაპები

სტატისტიკური ინფორმაცია, ისე როგორც ნებისმიერი პროდუქცია, მაგალითად, საცხოვრებელი სახლი ან ავტომობილი, საბოლოო სახის მიღებამდე საკმაოდ რთულ სტადიებს გადის. მათი თანმიმდევრობა ასეთნაირად შეიძლება ჩამოვყალიბოთ:

- მომხმარებელთა ინტერესების შესწავლა და გამოკვლევის მიზნების დასახვა;
- კითხვარების შემუშავება და შერჩევის გეგმის შედგენა;
- კითხვარების დაგზავნა;
- მონაცემთა შეგროვება;
- მონაცემთა კომპიუტერში შეტანა და რედაქტირება;
- მონაცემთა დამუშავება;
- მონაცემთა ანალიზი;
- პუბლიკაცია.

გეგმური მეურნეობის პირობებში დარგობრივი ეკონომიკის სფეროში მოღვაწე საწარმოების სტატისტიკურად დახასიათება მთლიანად დაფუძნებული იყო სახალხო სამეურნეო გეგმებით დადგენილ პარამეტრებზე. ამდენად, განურჩევლად საწარმოს ტიპისა (მსხვილი, საშუალო, მცირე), ყველამ იცოდა წინასწარ რამდენი, რა სახის პროდუქცია როდის უნდა ეწარმოებინა. ქვეყნის მასშტაბით ერთიანი გეგმური სახალხო სამეურნეო კომპლექსის ფუნქციონირების ინტერესებზე იყო აგებული შესაბამისი დარგების საწარმოთა სტატისტიკის წარმოების მეთოდოლოგიაც. ამასთან, მთელი მეთოდოლოგიური მასალა მაჩვენებელთა შემადგენლობაზე, მათი განსაზღვრის წესზე, საწარმოთა აღრიცხვის პერიოდულობაზე, მაჩვენებელთა დამუშავების ტექნოლოგიაზე, გამოსაქვეყნებელი ნაერთი მაჩვენებლების შინაარსზე და ა.შ. ცენტრიდან იგზავნებოდა მოკავშირე რესპუბლიკების სტატისტიკურ უწყებებში. მოკავშირე რესპუბლიკების სტატისტიკური უწყებები თავიანთი ტერიტორიული ერთეულებით უმეტეს შემთხვევაში გვევლინებოდ-

ნენ, როგორც ცენტრალური ხელისუფლების მიერ დაგეგმილი სახალხო სამეურნეო გეგმების შესრულების ინფორმაციული უზრუნველყოფის განმახორციელებელ უწყებებად.

სრულიად საპირისპირო ვითარება ყალიბდება საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში. ამჟამად სამეწარმეო სუბიექტის ძირითადი საქმიანობის საგნის განსაზღვრა ხდება არა სამინისტროს ან სხვა მგებმავე უწყების, არამედ უშუალოდ სამეწარმეო პროცესში მონაწილე სუბიექტის მიერ. აქედან გამომდინარე, არსებითად იცვლება სტატისტიკური გამოკვლევების მიზნების განსაზღვრისა და მთლიანად მათი ჩატარების მეთოდები.

საქართველოში სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში შესასრულებელ სტატისტიკურ გამოკვლევათა ჩამონათვალი და მათი შინაარსი ასახვას პოულობს სტატისტიკურ სამუშაოთა სახელმწიფო პროგრამაში. მოცემული პროგრამით გათვალისწინებული ცალკეული სტატისტიკური გამოკვლევის მაჩვენებელთა ნუსხა იხილება სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის სამეცნიერო საკონსულტაციო საბჭოს სხდომაზე ქვეყნის მეცნიერი ეკონომისტების, სამინისტროების და უწყებების ხელმძღვანელებისა და სპეციალისტების მონაწილეობით.

გამოკვლევის გეგმის შედგენის და სათანადო ინსტრუმენტარის შემუშავებისა და დამტკიცების შემდეგ ქვეყნის თითოეულ ტერიტორიულ ერთეულზე დგება გამოკვლევაში მონაწილე ობიექტების სია. ისინი ურიგდებიან სტატისტიკის ტერიტორიულ ორგანოებს, რომლებიც უკავშირდებიან თითოეულ ობიექტს და უზრუნველყოფენ მათ გამოკვლევის ბლანკებით. საანგარიშო პერიოდის დასრულების შემდეგ

ხდება ამ ობიექტებიდან ინფორმაციის მიღება. ტერიტორიულ სტატორგანოებში შეგროვილი ინფორმაცია მონაცემთა არითმეტიკული და ლოგიკური შემოწმების შემდეგ იგზავნება სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში.

არსებითი ცვლილებები განიცადა მოზიდული ინფორმაციის დამუშავების წესმა. კერძოდ, ადრე მათი დამუშავების პროგრამული პროდუქტი გათვლილი იყო დიდი მოცულობის ელექტრულ გამომთვლელ მანქანებზე. ამჟამად მთელი ინფორმაცია მუშავდება თანამედროვე პერსონალურ კომპიუტერებზე.

პირველადი ანგარიშების სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში მოზიდვის შემდეგ ხდება მათი განმეორებითი არითმეტიკული და ლოგიკური კონტროლი. ამის შემდეგ ოპერატორებს ინფორმაცია შეაქვთ მონაცემთა ბაზაში. მონაცემთა შეტანა, კონტროლი და რედაქტირება ხორციელდება ბაზების მართვის სისტემა Foxbase-ში.

ინფორმაციის შეტანის დამთავრების შემდეგ ხდება გამოშვებული ცხრილების ფორმირება მონაცემთა ბაზის მართვის სისტემა Access-ში.

საჭიროების შემთხვევაში მოცემული ინფორმაციული ბაზით შესაძლებელია მოთხოვნის შესაბამისად თავდაპირველად გათვალისწინებული გამომავალი ინფორმაციის დამატებით სხვადასხვა ჭრილში გამოცემა.

სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში ამჟამად ორგანიზებულია და მოქმედებს ერთიანი ლოკალური ინფორმაციული ქსელი, რომელშიც ინფორმაციის მწარმოებელ მთავარ სერვერთან მიერთებულია აპარატის ყველა სამმართვე-

ლო, რომლებსაც შეუძლიათ თავიანთი კომპიუტერებიდან ისარგებლონ საჭირო ინფორმაციული რესურსით.

ახალ პირობებში ახალი ფუნქცია შეიძინა სტატისტიკური გამოკვლევების ერთ-ერთმა ბოლო ეტაპმა – სტატისტიკური მასალების ანალიზმა.

ამჟამად საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების სტატისტიკურ სამსახურებში ერთგვაროვანი მიდგომა არ არსებობს მოცემული საკითხის გაშუქებისას. არიან ისეთი სტატისტიკური ორგანოები, რომლებიც თვლიან, რომ სტატისტიკური უწყებები უნდა შემოიფარგლონ მხოლოდ სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელი ნაერთი ინფორმაციის გამოქვეყნებით. რაც შეეხება კომენტარებს, მათგან თავი უნდა შეიკავონ. ასე მაგალითად, ჰოლანდიის ცენტრალური სტატისტიკური ბიუროს გენერალური დირექტორის ყოფილ მოადგილეს, ამჟამად გაეროს სტატისტიკური სამსახურის უფროსის მოადგილეს ბ-ნ ვილემ დე ვრისს ნაშრომში „როგორ ვმუშაობთ ჩვენ?“ მიაჩნია, რომ პრესრელიზში, რომელიც ეძღვნება უმუშევრობის მაჩვენებლების კომენტარს, უნდა შემოვიფარგლოთ მხოლოდ ფაქტების კონსტატაციით. ასე მაგალითად, „წინა კვარტალთან შედარებით უმუშევრობა შემცირდა 0,7 პროცენტით. დანარჩენი კომენტარებისათვის ადგილი უნდა დავუტოვოთ პოლიტიკოსებს და სხვა მოღვაწეებს“. ამჟამად ბევრი სტატისტიკური სამსახური ისწრაფვის თავიანთი მონაცემების გაშუქებისას პრესაში წარმოაჩინოს გაუმჯობესებული მაჩვენებლები და კომენტარს აძლევს ასეთ სახეს: „უმუშევრობის შემცირებამ მოცემულ კვარტალში წინა კვარტალთან შედარებით შეადგინა 0,7 პროცენტი, ეს ყველაზე უფრო მაღალი კვარ-

ტალური შემცირებაა, 1982 წლის მეორე კვარტალიდან მოყოლებული“.

ჩვენი აზრით, სტატისტიკური მაჩვენებლების ანალიზისას მიუკერძოებლობის პრინციპის დასაცავად უნდა შემოვიფარგლოთ სტატისტიკური ანალიზით. რაც შეეხება კომენტარებს სახელმწიფო პოლიტიკის წარმატებებზე ან წარუმატებლობაზე, მისგან თავი უნდა შევიკავოთ.

ინფორმაციის მომხმარებლებზე მიწოდებისას სტატისტიკური უწყებებისადმი წაყენებული ძირითადი მოთხოვნაა, რომ ინფორმაცია გამოქვეყნდეს ნაერთი მაჩვენებლების სახით, რათა დაცულ იქნეს თითოეულ სუბიექტზე ინფორმაციის კონფიდენციალობის პრინციპი.

გამოქვეყნებული სტატისტიკური ინფორმაცია თანაბრად მოსაპოვებელი უნდა იყოს ყველა მოქალაქის მიერ და არ უნდა არსებობდეს პრივილეგირებული მომხმარებლები. ამასთან, მნიშვნელოვანი მომენტია, რომ ახალი მონაცემები ოფიციალურ პუბლიკაციამდე არავის არ უნდა ჩაუვარდეს ხელში.

გამოქვეყნებულ მონაცემებს არ უნდა ახლდეს სტატისტიკური უწყების შეფასებითი მსჯელობები ან რეკომენდაციები.

ინფორმაციის გავრცელება შესაძლებელია ორი გზით. ესენი არიან ნაბეჭდი პროდუქცია და ინფორმაციის ელექტრონული მატარებლები. ნაბეჭდი პროდუქცია მომხმარებლებს მიეწოდება სტატისტიკური კრებულების, მოხსენებების, ბიულეტენების და ა.შ. სახით. ელექტრონული სახით ინფორმაცია ვრცელდება კომპიუტერული დისკეტებითა და კასეტებით. ინფორმაციის ელექტროგადაცემის ყველაზე

უფრო პროგრესული ფორმაა სტატისტიკური მონაცემების გავრცელება ინტერნეტით.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. რა დანიშნულება აქვს ეროვნულ და საერთაშორისო საკლასიფიკაციო სისტემებს?
2. რისთვის გამოიყენება საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიანი სახელმწიფო რეგისტრი და რა განსხვავებაა მასსა და სტატისტიკურ რეგისტრს შორის?
3. რა თავისებურებებით გამოირჩევა სტატისტიკური გამოკვლევის ეტაპები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში?

თემა 4. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიები ეკონომიკურ სტატისტიკაში

1. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების ინფრასტრუქტურა და ინფორმაციულ-სტატისტიკური ნაკადების აღწერილობა საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკაში

საქართველოში მიმდინარე ოფიციალური სტატისტიკის რეფორმირების პროცესი უშუალო კავშირშია განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების მსგავსი სტატისტიკური საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის შექმნასთან.

საქართველოს ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოები მრავალი წლის მანძილზე იყენებდნენ და იყენებენ მონაცემთა ავტომატიზებული დამუშავების მეთოდებს. დღეს კი, სტატისტიკის სისტემაში არსებული ტექნიკური საშუალებების ბაზაზე, აუცილებელია დაინერგოს ახალი ტექნიკური გადაწყვეტილებები, რაც გულისხმობს საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის ერთიანი სტატისტიკური საინფორმაციო სისტემის შექმნას.

საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანიზაციული სტრუქტურა ამჟამად წარმოდგენილია სამი რგოლით: სტატისტიკის დეპარტამენტი (ცენტრალური ოფისი), მეორე რგოლს წარმოადგენს აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტები, ქ. თბილისის სტატისტიკური სამმართველო და სტატისტიკის სამმართველოები რეგიონებში. მესამე რგოლში გაერთიანებულია საქართველოს რაიონებისა და ქალაქების სტატისტიკური სამსახურები.

საქართველოს სტატისტიკა ორიენტირებული იყო ინფორმაციის შეგროვებისა და დამუშავების ცენტრალიზებულ პრინციპზე – სტატისტიკის ცენტრალურ ოფისში ქვეყნის საწარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან ინფორმაციის მიღება და დამუშავება ხორციელდებოდა ცენტრალიზებულად.

თანამედროვე პირობებში პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებები, რომელთა ფონზეც ფუნქციონირებს საქართველოს სტატისტიკური სისტემა, სრულიად ახალ მოთხოვნებს უყენებს სტატისტიკური სამსახურების საქმიანობას. ბუნებრივია, შესაბამისი ცვლილებები უნდა განიცადოს ინფორმაციის მიღების, დამუშავების, შენახვისა და გავრცელების ტექნოლოგიურმა პროცესებმაც.

ამასთან, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ საქართველოს სტატისტიკური სამსახური და მის მიერ შეგროვებული ინფორმაცია წარმოადგენს ქვეყნის ერთიანი საინფორმაციო სისტემის განუყოფელ და უმნიშვნელოვანეს ნაწილს, რომელიც, თავის მხრივ, უნდა გახდეს საერთაშორისო საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის შემადგენელი ნაწილი.

საერთაშორისო ეკონომიკური და საფინანსო ორგანიზაციების, აგრეთვე ჩვენი მეგობარი ქვეყნების სტატისტიკური სამსახურების დახმარებით საქართველოს სტატისტიკურმა სამსახურმა ბოლო წლებში მიიღო გარკვეული რაოდენობის კომპიუტერული და ქსელური საშუალებები, რაც საშუალებას გვაძლევს გავაუმჯობესოთ სისტემის ტექნიკური ინფრასტრუქტურა. ამ მხრივ დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველ წლებში საქართველოს სტატისტიკურ უწყებას დახმარება აღმოუჩინა პოლანდიის ცენტრალურმა სტატის-

ტიკურმა ბიურომ. მის მიერ გადმოცემული კომპიუტერებით ცენტრალურ ოფისში შეიქმნა პირველი კომპიუტერული ქსელი.

ამჟამად სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის სისტემას არა აქვს ერთიანი კომპიუტერული ქსელი, მაგრამ ცენტრალურ ოფისში სტატისტიკის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით ფუნქციონირებს ექვსი ლოკალური ქსელი 100-ზე მეტი სამუშაო სადგურით, რომლებიც გაერთიანებულია ლოკალურ კორპორაციულ ქსელში.

საქართველოს სტატისტიკის განვითარების სამომავლო წლების სახელმწიფო პროგრამაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია სტატისტიკაში თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების საკითხებს, რაც გულისხმობს სტატისტიკის ერთიანი ინფრასტრუქტურის შექმნას, საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენებით მაკროეკონომიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა სტატისტიკური ინფორმაციული ბაზების ორგანიზებას. ამ პროგრამაში სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელების პროგრესულ ფორმად აღიარებულია ინტერნეტი, აგრეთვე სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელება. ტექნიკურ მატარებლებზე, სტატისტიკურ პრაქტიკაში გეო-ინფორმაციული სისტემების დანერგვა, მონაცემთა წაკითხვა-ჩაწერის სკანერული ტექნოლოგიების გამოყენება და ა.შ.

ამ სამუშაოების შესრულება გათვალისწინებულია სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის ხელშეწყობითა და დახმარებით.

ამჟამად რაიონული სტატსამსახურები რაიონის ფარგლებში რესპონდენტებიდან აგროვებენ სტატისტიკურ ინ-

ფორმაციას ქაღალდის მატარებლებზე და ხელით აწვდიან რეგიონალურ სტატისტიკურ სამსახურებს. ეს უკანასკნელნი კი, თავის მხრივ, რეგიონის ინფორმაციას ასევე ხელით ქაღალდის მატარებლებზე აწვდიან სტატისტიკის ცენტრალურ ოფისს, სადაც ხორციელდება ინფორმაციის საბოლოო კომპიუტერული დამუშავება.

ამრიგად, უახლოეს მომავალში საჭიროა შეიქმნას სტატისტიკური სისტემის ერთიანი კომპიუტერული ქსელი, რომელიც იფუნქციონირებს კომპლექსურად – იერარქიის ყველა დონეზე თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით ინფორმაციის შეგროვების, გადაცემის, დამუშავების, შენახვის, აქტუალიზაციისა და გაერცელების მიზნით. ამრიგად, უახლოესი 4-5 წლის მანძილზე გათვალისწინებულია შეიქმნას საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის ერთიანი სტატისტიკური საინფორმაციო სისტემა, რომელიც ითვალისწინებს:

ქვეყნის სტატისტიკური სამსახურის სისტემის ყველა ქვედანაყოფის აღჭურვას თანამედროვე კომპიუტერული, ქსელური და პროგრამული საშუალებებით;

ლოკალური კომპიუტერული ქსელების აგებას სტატისტიკის ცენტრალურ ოფისში, სამხარეო ოფისებსა და შემდეგ რაიონულ ოფისებშიც;

ცენტრალური და რეგიონალური ოფისების ლოკალური ქსელების გაერთიანებას ერთიან კორპორაციულ საინფორმაციო ქსელში სტატისტიკური ინფორმაციის კონფიდენციალობისა და უსაფრთხოების მოთხოვნათა გათვალისწინებით (სქემა № 2). ერთიანი კორპორაციული ქსელი კი გლობალურ ქსელებში ჩართვით გამო-

ყენებულ უნდა იქნეს ინფორმაციის გასაცვლელად როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის საზღვრებს გარეთაც;

იერარქიის ყველა დონისათვის სტატისტიკური პროგრამული პროდუქტების შექმნასა და დანერგვას;

სტატისტიკური მონაცემების კორპორაციული საცავის (Data Ware house) შექმნას;

სტატისტიკური მონაცემებისა და მეტამონაცემების ელექტრონული არქივების წარმართვას;

სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელების სისტემის სრულყოფას (OLAP, GIS);

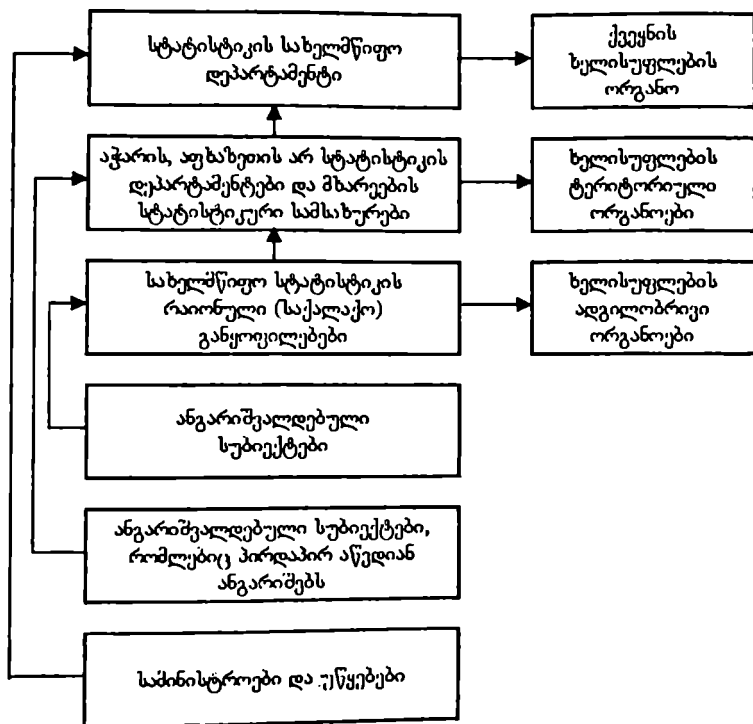
სახელმწიფო სტატისტიკის ოფიციალური Web-საიტის (Internet) და შიდა Web-საიტის (Intranet) შექმნასა და წარმართვას;

ქვეყნის სტატისტიკური სამსახურის სისტემის თანამშრომელთა კვალიფიკაციის დონის ამაღლებას (ტრენინგი).

ამრიგად, სახელმწიფო სტატისტიკის ერთიანი საინფორმაციო სისტემის შექმნით სტატისტიკის რაიონულ ოფისებში განხორციელდება სუბიექტებიდან მიღებული სტატისტიკური მონაცემების პირველადი კომპიუტერული დამუშავება. ერთიანი კორპორაციული საინფორმაციო ქსელის შექმნის საწყის სტადიაზე პირველადი სტატისტიკური მონაცემების გადაცემა რაიონული ოფისებიდან რეგიონალურ ოფისებზე (მეორე იერარქიულ დონეზე) უნდა განხორციელდეს ტექნიკური მატარებლების გამოყენებით (სქემა № 2). რეგიონალურ დონეზე მოხდება მონაცემთა სრული კომპიუტერული დამუშავება და შესაბამისი ნაერთი ინფორმაციის მიღე-

ბა. შემდგომ, თანამედროვე ინფორმაციულ-ქსელური ტექნოლოგიების გამოყენებით, მოხდება ნაერთი ინფორმაციის (საჭიროების შემთხვევაში კი პირველადის) გადაცემა უმაღლეს იერარქიულ დონეზე (ცენტრალურ ოფისში), სადაც უნდა განხორციელდეს მიღებული მონაცემების ავტომატიზებული კონტროლი, მისი შემდგომი დამუშავება, ქვეყნის მასშტაბით ნაერთი ინფორმაციის მიღება, ანალიზი და გავრცელება. იერარქიული სტრუქტურის ყველა დონეზე სტატისტიკური ინფორმაციის კომპიუტერული დამუშავება უნდა განხორციელდეს ერთიანი ტექნოლოგიისა და მეთოდოლოგიის გამოყენებით. საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის სისტემის სტატისტიკური ინფორმაციის აღწერილობა მოცემულია № 2 სქემაში.

საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის სისტემის სტატისტიკური ინფორმაციის ნაკადების აღწერილობა

2. საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის საინფორმაციო სისტემაში გამოყენებული ტექნიკური და სისტემური პროგრამული პროდუქტები

საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის წინაშე მდგარი მეტად რთული და საპასუხისმგებლო ამოცანების გადაჭრა შეუძლებელია თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და სისტემების გამოყენების გარეშე. მზარდი მოცულობის სტატისტიკური ინფორმაციის მიღება, დამუშავება, ანალიზი, დაცვა და გავრცელება მოითხოვს კომპიუტერული ტექნიკის, საკომუნიკაციო და პროგრამული საშუალებების ეფექტიან გამოყენებას.

ამჟამად სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის ცენტრალური აპარატის კორპორაციულ ქსელში ფუნქციონირებს ოთხი სერვერი და 150-მდე მუშა სადგური, პროცესორების: Pentium II, Pentium III და Pentium IV-ის ბაზაზე. სერვერებზე გამოყენებული პროგრამული საშუალებები და პროცედურები უზრუნველყოფენ კორპორაციული ქსელის სადღეღამისო შეუფერხებელ მუშაობას. ქსელური ინფრასტრუქტურა შეესაბამება თანამედროვე მოთხოვნებს. გამოყენებული ქსელური Ethernet არქიტექტურა წარმოადგენს სტანდარტების, ტოპოლოგიებისა და ოქმების (TCP/IP) კომბინაციას, რომელიც უზრუნველყოფს ქსელის გამართულ მუშაობას. აღნიშნული ტექნიკური ინფრასტრუქტურის ფუნქციონირებისათვის გამოყენებულია შემდეგი ოპერაციული სისტემები და სტანდარტული პროგრამული პროდუქტები:

ოპერაციული სისტემები – Windows 95/98/2000/NT;

საოფისე პროგრამული პროდუქტები – MS Office 97/2000 (Word, Excel, PowerPoint, FrontPage და სხვ.);

მონაცემთა ბაზების მართვის სისტემები – MS Access, MS SQL Server;

პროგრამირების ენები – Delphi, Visual Basic;

გრაფიკული რედაქტორები – PhotoShop, CorelDRAW;

დაკაბადონების პროგრამა – Adobe PageMaker.

სტატისტიკური ანალიზების პაკეტი – SPSS;

გეოინფორმაციული სისტემა – MapObject.

ყოველწლიურად იზრდება სტატისტიკური ფორმების დამუშავებისათვის საჭირო პროგრამების რიცხვი. ამჟამად მათი რაოდენობა აღემატება 25-ს. სტატისტიკურ ბლანკებში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა იწვევს შესაბამისი პროგრამული პროდუქტებისა და საინფორმაციო ბაზების პერიოდულ განახლებას.

სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელებისათვის დეპარტამენტში გამოიყენება მონაცემთა მიწოდების სხვადასხვა საშუალება:

- ოფიციალური პუბლიკაციების მიწოდება ქაღალდისა და ტექნიკურ მატარებლებზე (FD, CD);

- ინფორმაციის განთავსება დეპარტამენტის Web-საიტზე (WWW.statistics.ge), რომელიც ხორციელდება 2003 წლიდან;

- ინფორმაციის გავრცელება ელექტრონული ფოსტის გამოყენებით.

სახელმწიფო სტატისტიკის რეგიონალურ ოფისებში განთავსებულია 100-ზე მეტი კომპიუტერი. დეპარტამენტში საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენების სტრატეგიული

გეგმის საფუძველზე ადგილობრივი სტატორგანოებისათვის შეიქმნება ავტომატიზებული სამუშაო ადგილები და ინფორმაციის გაცემა სტატისტიკის ცენტრალურ ოფისსა და რეგიონალურ ოფისებს შორის განხორციელდება თანამედროვე საკომუნიკაციო საშუალებების გამოყენებით. ამით საფუძველი ჩაეყრება ერთიანი სტატისტიკური საინფორმაციო სისტემის შექმნას.

3. გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემები სტატისტიკაში

სხვადასხვა ქვეყნის სტატისტიკური სისტემები სტატისტიკური ინფორმაციის თვალსაჩინოებისათვის იყენებენ გეოგრაფიულ რუკებს, ცხრილებსა და დიაგრამებს. ასეთი საშუალებები კარგი ინსტრუმენტია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების მონიტორინგის ჩასატარებლად. საბაზრო ეკონომიკის მქონე ზოგიერთი ქვეყანა სტატისტიკური საქმიანობის პრაქტიკაში იყენებს გეოგრაფიულ ინფორმაციულ სისტემებს. მოცემული სისტემები წარმოადგენს პროგრამულ კომპიუტერულ კომპლექსებს, რომელთა დანიშნულებაა სივრცობრივად განაწილებული ინფორმაციის დამუშავება. გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემების ტექნოლოგია ითვალისწინებს ისეთ ტრადიციულ ოპერაციებს, როგორიცაა: კითხვარების დამუშავება, სტატისტიკური ანალიზი და ა.შ. ამასთან, უპირატესობა ეძლევა მონაცემთა ვიზუალურ განლაგებას და სივრცობრივ ანალიზს.

სხვადასხვა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ სტატისტიკაში გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემები გამოიყენება ისეთი სტატისტიკური მაჩვენებლების ანალიზისას, როგორიცაა: მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მონაცემები, საწარმოთა და ორგანიზაციათა საყოველთაო ეკონომიკური აღწერის, საბინაო ფონდის, მიწის და სხვა აღწერების მასალები.

გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემები საშუალებას იძლევა ანალიზი გაუკეთდეს ქვეყნის მცირე ტერიტორიების მიხედვით სატრანსპორტო განვითარების სქემების, სკოლების, საბავშვო ბაღების, სამრეწველო კომპლექსების, გამაჯანსაღებელი ობიექტების დაგეგმარებას და ა.შ.

საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის სისტემაში ჯერჯერობით არ გამოიყენება გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემები. ასეთი სახის ტექნოლოგიურ სისტემებს იყენებს ზოგიერთი კერძო სამართლის იურიდიული პირი საწარმო.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. როგორია თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების ინფრასტრუქტურა და ინფორმაციულ-სტატისტიკური ნაკადების აღწერილობა საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკაში?
2. როგორი ტექნიკური და სისტემური პროგრამული პროდუქტები გამოიყენება საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკის საინფორმაციო სისტემაში?
3. რა გამოყენება აქვს გეოგრაფიულ ინფორმაციულ სისტემებს სტატისტიკაში?

თემა 5. სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელების თანამედროვე მეთოდები

1. სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი მომხმარებლები და მათი მოთხოვნის შესწავლა საქართველოში

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში საქართველოს ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოები სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარებაზე გადაწყვეტილების მიღებაამდე წინასწარ სწავლობენ კონკრეტულ ინფორმაციაზე პოტენციური მომხმარებლების ინტერესებს.

ეკონომიკურ სტატისტიკაში სტატისტიკური ინფორმაციის მომხმარებლები შეიძლება შემდეგნაირად დაეჯგუფოთ:

სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები (პარლამენტი, სახელმწიფო კანცელარია, მთავრობა, სამინისტროები, სახელმწიფო დეპარტამენტები, მმართველობისა და თვითმმართველობის ტერიტორიული ორგანოები);

სამეცნიერო-კვლევითი და საგანმანათლებლო ორგანიზაციები (ეკონომიკური პროფილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, უმაღლესი სასწავლებლები);

საწარმოები;

სხვადასხვა სახის ასოციაციები და არაკომერციული ორგანიზაციები;

მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები (ტელევიზია, პრესა, სააგენტოები და ა.შ.);

საზღვარგარეთელი მომხმარებლები (ევროკავშირი, გაეროს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია, მსოფლიო ბანკი, სავალუტო ფონდი და ა.შ.).

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში შესასრულებელ სტატისტიკურ გამოკვლევათა ჩამონათვალი და მათი შინაარსი ასახეას პოულობს სტატისტიკურ სამუშაოთა სახელმწიფო პროგრამაში. მოცემული პროგრამით გათვალისწინებული ცალკეული სტატისტიკური გამოკვლევის მაჩვენებელთა ნუსხა იხილება სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის სამეცნიერო საკონსულტაციო საბჭოს სხდომაზე. განხილვაში მონაწილეობენ ქვეყნის მეცნიერი ეკონომისტები, სამინისტროების და უწყებების ხელმძღვანელები და სპეციალისტები.

ეკონომიკურ სტატისტიკაზე ზემოაღნიშნული მომხმარებლების ინტერესებისა და შენიშვნების გათვალისწინებით სტატისტიკურ სამუშაოთა პროგრამის გაცნობა ხდება პირველადი ინფორმაციის მწარმოებლებთან. ამასთან, სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში ცალ-ცალკე იწვევენ როგორც საქართველოში მოღვაწე ჩვენი ქვეყნის, ისე უცხოელ მეწარმეებს. მეწარმეთა ინტერესების გათვალისწინება ხდება მათი ინფორმაციული ტვირთის ოპტიმიზაციის თვალსაზრისით. ამის შემდეგ სათანადო ფინანსური გაანგარიშებების თანხლებით პროგრამა იგზავნება შესაბამის ორგანოებში განსახილველად და დასამტკიცებლად. მომხმარებელთა ინტერესების შესწავლის შემდეგ მათ გადაიტანენ სტატისტიკურ კითხვარებში და თითოეული ამოცანის მიხედვით წარმოებს გამოკვლევის დაგეგმვა და ჩატარება.

ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების ინფორმაციის მომხმარებლებთან ურთიერთობისას ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა, სტატისტიკური პროცესის ყველა შედეგი ხელმისაწვდომი იყოს საზოგადოებისათვის. ამასთან, ინფორმაციის გაერცელება განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების მსგავსად უნდა მოხდეს ერთდროულად და თანაბრად. მომხმარებელთა ინფორმაციული მოთხოვნების დაკმაყოფილებისას სტატისტიკური ორგანოები ეფუძნებიან სტატისტიკის ფუნდამენტურ პრინციპებს (მოწონებულია გაეროს სტატისტიკური კომისიის მიერ). ეს პრინციპებია:

1. ოფიციალური სტატისტიკა წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების საინფორმაციო სისტემის აუცილებელ ელემენტს და უზრუნველყოფს მთავრობას, ეკონომიკასა და საზოგადოებრიობას მონაცემებით ეკონომიკური, დემოგრაფიული, სოციალური და ეკოლოგიური მდგომარეობის შესახებ. ამ მიზნით სახელმწიფო სტატისტიკური დაწესებულებები ობიექტურ საფუძველზე ამზადებენ და აერცელებენ პრაქტიკული ღირებულების მქონე სტატისტიკურ მონაცემებს საზოგადოებრივ ინფორმაციაზე მოქალაქეთა უფლების რეალიზაციის უზრუნველსაყოფად.
2. ოფიციალური სტატისტიკისადმი ნდობის შესანარჩუნებლად სტატისტიკური დაწესებულებები სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების, დამუშავების, შენახვისა და წარდგენის მეთოდებთან და პროცედურებთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებებს უნდა იღებდნენ მხოლოდ პროფესიული მოსაზრებების (მეცნიერული

პრინციპებისა და პროფესიული ეთიკის ჩათვლით) შესაბამისად.

3. მონაცემების სწორი ინტერპრეტაციის გასაადვილებლად სტატისტიკურმა დაწესებულებებმა ინფორმაცია უნდა წარმოადგინონ სტატისტიკის დარგში წყაროების, მეთოდებისა და პროცედურების შესახებ, რომლებიც სტატისტიკის მეცნიერული სტანდარტების შესაბამისი იქნება.
4. სტატისტიკურ დაწესებულებებს აქვთ სტატისტიკური მონაცემების არასწორი ინტერპრეტაციის ან არასწორად გამოყენების შემთხვევაში კომენტარების უფლება.
5. მონაცემები სტატისტიკური მიზნებისათვის შეიძლება შეგროვდეს ყველა სახის წყაროდან, იქნება ეს სტატისტიკური გამოკვლევები თუ ადმინისტრაციული ანგარიშგება. სტატისტიკურმა დაწესებულებებმა უნდა შეარჩიონ წყარო ხარისხის, დროულობის, დანახარჯების მიხედვით და იმ დატვირთვის გათვალისწინებით, რომელიც რესპონდენტებს აწეება.
6. პერსონალური მონაცემები, რომლებიც გროვდება სტატისტიკური დაწესებულებების მიერ სტატისტიკური ინფორმაციის მოსაშზადებლად, იმის მიუხედავად, მიეკუთვნებიან ისინი ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირებს, უნდა ატარებდეს მკაცრად კონფიდენციალურ ხასიათს და გამოიყენებოდეს მხოლოდ სტატისტიკური მიზნებისათვის.

7. კანონები, ნორმები და ღონისძიებები, რომელთა ჩარჩოებშიც ფუნქციონირებენ სტატისტიკური სისტემები, საჯაროა და ექვემდებარება გამოქვეყნებას.

8. სტატისტიკურ სისტემაში შეთანხმებულობის და ეფექტურობის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია სტატისტიკური დაწესებულებების საქმიანობის კოორდინაცია ქვეყნების დონეზე.

9. ყოველ ქვეყანაში სტატისტიკური დაწესებულებების მიერ საერთაშორისო ცნებების, კლასიფიკაციების და მეთოდების გამოყენება უზრუნველყოფს ყველა ოფიციალურ დონეზე სტატისტიკური სისტემების შეთანხმებულობას და ეფექტურობას.

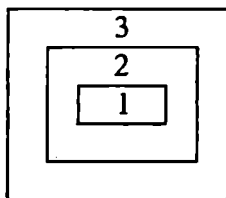
10. სტატისტიკის დარგში ორმხრივი და მრავალმხრივი თანამშრომლობა ხელს უწყობს ყველა ქვეყანაში ოფიციალური სტატისტიკის სისტემების გაუმჯობესებას.

სტატიზფორმაციის მომხმარებლებთან ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების საქმიანობის გააქტიურებისა და მათი მოთხოვნების მაქსიმალურად გათვალისწინების მიუხედავად, სტატორგანოები იტოვებენ შესაბამისი კომენტარის უფლებას მომხმარებლების მიერ სტატისტიკური მონაცემების არასწორი ინტერპრეტაციის ან არასწორად გამოყენების შემთხვევაში.

2. სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელების თანამედროვე საშუალებები

სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელება სტატისტიკური გამოკვლევების ბოლო ეტაპია. საქართველოს ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების მიერ სტატისტიკური ინფორმაციის გავრცელება ამჟამად ძირითადად ნაბეჭდი სახით – ბიულეტენებით, კრებულებით და სტატისტიკურ მონაცემთა ბაზიდან ამონაკრებებით ხორციელდება. მომხმარებლებს ინფორმაცია მიეწოდება ინტერნეტის მეშვეობით ელექტრონული ფოსტის, კომპაქტ-დისკების და ჩვეულებრივი დისკების სახით.

სტატისტიკური ინფორმაციის მომხმარებლებისადმი ინფორმაციის მიწოდება შეიძლება შემდეგი სახის სქემით წარმოვიდგინოთ.

პირველ შრეში ძირითადად მოცემულია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელი მოკლევადიანი ინფორმაცია, რომელიც მიეწოდება როგორც სამთავრობო უწყებებს, ისე მასმედიის საშუალებით ფართო საზოგადოებას. მეორე შრეში მოცემულია სტატისტიკის დეპარტამენტის ყოველკვარტალური ინფორმაცია ქვეყნისა და მისი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.

აგრეთვე კვარტალური ინფორმაცია ეკონომიკის ცალკეულ სფეროში შექმნილი ვითარების შესახებ. მესამე შრე მოიცავს ისეთი დიდი მოცულობის მონაცემებს, როგორიცაა: წელიწადეული, დარგობრივი და თემატური სტატისტიკური კრებულები, საყოველთაო აღწერის შედეგები და სხვა.

1998 წელს საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა გამოსცა დოკუმენტი „მონაცემთა გავრცელების საერთო სისტემა“. მონაცემთა გავრცელების საერთო სისტემა წარმოადგენს პროცესს, რომლის მეშვეობითაც სავალუტო ფონდის წევრი ქვეყნები ნებაყოფლობით იღებენ ვალდებულებას, ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე გააუმჯობესონ თავიანთი სტატისტიკური სისტემების მიერ მომზადებული და გავრცელებული მონაცემთა ხარისხი მაკროეკონომიკური ანალიზის დასაკმაყოფილებლად.

მონაცემთა გავრცელების საერთო სისტემა ხასიათდება ოთხი პარამეტრით:

1. მონაცემთა მოცვა, პერიოდულობა და თავისდროულობა;
2. მონაცემთა ხარისხი ერთ-ერთი მაღალი პრიორიტეტი;
3. მონაცემთა უტყუარობა მომხმარებელთა ნდობის გარანტიით;
4. მონაცემებთან საზოგადოებრიობის ხელმისაწვდომობა.

მონაცემთა გავრცელების ელექტრონულ საშუალებებში განსაკუთრებული როლი მიეკუთვნება სტატისტიკური ინფორმაციის განთავსებას Web-საიტებზე. საქართველოში ბოლო დროს იმატა ამ სახით ინფორმაციის მომპოვებელთა

რაოდენობამ. აქ იგულისხმება როგორც უცხოელი, ისე ჩვენი ქვეყნის სტატისტიკური ინფორმაციის მომხმარებლები.

3. სტატისტიკური სამსახურებისა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების თანამშრომლობა

საზოგადოებასთან კავშირი ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა. ამის მიღწევა კი შესაძლებელია მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებთან თანამშრომლობით. სტატისტიკური საქმიანობის პროპაგანდა ერთ-ერთ წამყვან ადგილს იკავებს ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების მრავალფეროვან საქმიანობაში.

რატომ ასწავლიან სტატისტიკის ელემენტებს 8 წლის ასაკიდან ბავშვებს ამერიკის შეერთებულ შტატებში ან მეორე კლასიდან ინგლისში? იმიტომ, რომ მათ ადრეული ასაკიდან აჩვენებენ მარტივი სტატისტიკური ამოცანების ამოხსნას და აზიარებენ იმ სიკეთეს, რისი მოტანაც სტატისტიკას შეუძლია საზოგადოების ნებისმიერი ფენისათვის. შემთხვევითი არ არის, რომ სტატისტიკის დეპარტამენტს ბოლო დროს სტატისტიკური წარმოების პროცესის გასაცნობად საქართველოში მცხოვრები უცხოელი დიპლომატების ბავშვები სტუმრობენ. სტატისტიკის დეპარტამენტი მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებთან საქმიანობას რამდენიმე მიმართულებით წარმართავს.

პირველი – ესაა ყოველკვარტალური პრესკონფერენციების გამართვა, რომლებიც ქვეყნის სოციალურ-

ეკონომიკური მდგომარეობის მიმოხილვას ეძღვნება და ამ სახის ინფორმაციით მოსახლეობის ფართო აუდიტორიის დასაკმაყოფილებლად არის მიმართული.

ყველაზე უფრო ფართომასშტაბიანი სტატისტიკური სამუშაოების (მოსახლეობის, საწარმოების, ორგანიზაციების, სასოფლო-სამეურნეო და სხვა აღწერების) ჩატარება წარმოდგენელია მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით მათი მნიშვნელობის და მიმდინარეობის გაშუქების გარეშე.

სტატისტიკური ორგანოების იმიჯი მაშინ იქნება დამაკმაყოფილებელი, როდესაც სტატისტიკური წარმოების პროცესთან დაკავშირებული პროცედურები, აღრიცხვის წესი, სტატისტიკურ მაჩვენებელთა გაანგარიშების მეთოდოლოგია და ა.შ. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით ხელმისაწვდომი გახდება ფართო საზოგადოებრიობისათვის.

სტატისტიკის დეპარტამენტი მასმედიასთან და სხვა მომხმარებლებთან თანამშრომლობის მიზნით სისტემატურად გამოსცემს სხვადასხვა სახის ბუკლეტებს, სტატისტიკური პუბლიკაციების კატალოგებს და სამახსოვრო ბიულეტენებს. მოცემულ გამოცემებში ასახულია ისეთი საკითხები, როგორიცაა:

- სტატისტიკის საგანი;
სტატისტიკის დეპარტამენტის სტრუქტურა, ფუნქციები, მოვალეობები;
სტატისტიკის დეპარტამენტის ამოცანები;
სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ ინფორმაციის მოპოვების გზები და საშუალებები;

სტატისტიკის დეპარტამენტის ინფორმაციის მომხმარებლები.

სტატისტიკის დეპარტამენტი სტატინფორმაციის მომხმარებლებთან თანამშრომლობის მიზნით პერიოდულად აწარმოებს მათ გამოკვლევას. ასეთი გამოკვლევა ჩატარდა 2003 წლის ზაფხულში. ამ მიზნით გამოიკითხა 1538 რესპონდენტი როგორც თბილისში, ისე ქვეყნის სხვა რაიონებსა და ქალაქებში.

გამოკვლევაში მონაწილე რესპონდენტების ნახევარზე მეტს მიაჩნია, რომ ამომწურავად ან მეტ-ნაკლებად იცნობს სტატისტიკის ამოცანებს, ფუნქციებს, უფლებებსა და მოვალეობებს.

სტატისტიკური საქმიანობის საკითხებზე არაინფორმირებული რესპონდენტები ძირითადად საწარმოებისა და რაიონული მმართველობითი ორგანოების წარმომადგენლები არიან. ამ მხრივ არასახარბიელო მდგომარეობაა ცენტრალურ მმართველობით ორგანოებსა და მასმედიაშიც, სადაც გამოკითხული რესპონდენტების მეათედზე მეტი საერთოდ არაა ინფორმირებული სტატისტიკის ფუნქციებისა და ამოცანების შესახებ. ისინი კი სტატისტიკური ინფორმაციის მომხმარებელთა იმ კატეგორიას განეკუთვნებიან, რომელთაგან პირველს ევალება სტატისტიკური ინფორმაციის გამოყენებით შესაბამისი მმართველობითი ხასიათის გადაწყვეტილებების მიღება, ხოლო მეორეს ადეკვატური ინფორმაციის მიწოდება მოსახლეობისათვის.

საიმედოობის მხრივ მიღებული სტატისტიკური ინფორმაცია გამოკითხულ მომხმარებელთა მხოლოდ 30 პროცენტს აკმაყოფილებს მთლიანად, დაახლოებით ნახევარს –

ნაწილობრივ, ხოლო დაახლოებით ყოველ მეათე მომხმარებელს საერთოდ არ აკმაყოფილებს.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. ჩამოთვალეთ სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი მომხმარებლები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.
2. დაასახელეთ ოფიციალური სტატისტიკის ძირითადი პრინციპები.
3. ინფორმაციის გავრცელების რა და რა ფორმები (საშუალებები) გამოიყენება საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკაში?
4. ჩამოთვალეთ სტატისტიკური სამსახურებისა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების თანამშრომლობის რა და რა ფორმები არსებობს საქართველოში?

თემა 6. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა

1. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის როლი და მნიშვნელობა სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შესწავლაში

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა (ეას) – ეს არის საერთაშორისო დონეზე შეთანხმებული ეკონომიკური ინფორმაციის თანამედროვე სისტემა, რომელიც გამოიყენება მსოფლიოს უმეტეს ქვეყანაში მაკროდონეზე საბაზრო ეკონომიკის მდგომარეობის ანალიზის და რეგულირებისათვის, სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისათვის. ამ სისტემაში შემავალი მაჩვენებლები და კლასიფიკატორები ასახავენ საბაზრო ეკონომიკის სტრუქტურას, მისი ფუნქციონირების მექანიზმებს. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა შეიქმნა დაახლოებით 60 წლის წინათ, განვითარებულ საბაზრო სისტემის ქვეყნებში ეკონომიკის რეგულირებისათვის, მაკროეკონომიკური ხასიათის ინფორმაციაზე მოთხოვნილების უზრუნველსაყოფად. მის აღმოცენებას წინ უსწრებდა ეროვნული შემოსავლის გაანგარიშების საშუალებები.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მსგავსი ამოცანების გადასაწყვეტად მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის ქვეყნებში (ყოფილი სსრკ) 70 წლის მანძილზე გამოიყენებოდა სახალხო მეურნეობის ბალანსი (სმბ). ითვლებოდა რა საქართველოს ეკონომიკა ერთიანი სახალხო სამეურნეო კომპლექსის შემადგენელ ნაწილად, სახალხო მეურნეობის ბალანსის ელემენტების ოფიციალური გაანგარიშება ჩვენს ქვეყანაში დაიწყო გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის და სახალხო მეურნეობის ბალანსის დამუშავება განსხვავებულ მეთოდოლოგიურ პრინციპებს ემყარება.

სახალხო მეურნეობის ბალანსი სათანადო მაჩვენებელთა სისტემის მეშვეობით ასახავს მხოლოდ მატერიალური პროდუქტის მოძრაობას კვლავწარმოების სხვადასხვა სტადიაზე. ამის გამო საერთაშორისო ტერმინოლოგიაში მას იხსენიებენ „მატერიალური ბალანსების სისტემის“ სახელწოდებით. მისი მეთოდოლოგიური საფუძველია მარქსისტული წარმოების შეზღუდული კონცეფცია, რომლის თანახმად ეროვნული შემოსავალი იქმნება მხოლოდ მატერიალური წარმოების სფეროში. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას კი საფუძვლად უდევს წარმოების გაფართოებული კონცეფცია (უ. პეტისა და პ. ბუაგილბერის თეორია), რომლის თანახმად წარმოების ცნება მოიცავს ნებისმიერ ეკონომიკურ საქმიანობას, რომელიც შემოსავალს იძლევა. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში საბალანსო მაჩვენებლების მეშვეობით აისახება პროდუქციის (საქონლის, მომსახურების) შექმნის, განაწილების, გადანაწილებისა და საბოლოო გამოყენების მთლიანი პროცესი. ამასთან, ეკონომიკურ საქმიანობაში, გარდა სასაქონლო წარმოებისა, შედის სახელმწიფო ორგანოებისა და საოჯახო მეურნეობების არასასაქონლო წარმოება. ამის გამო სახალხო მეურნეობის ბალანსის ძირითადი მაჩვენებლები (მთლიანი საზოგადოებრივი პროდუქტი, ეროვნული შემოსავალი, რეალური შემოსავალი და სხვ.) ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითადი მაჩვენებლების არაიდენტურია.

საყურადღებოა ისიც, რომ სახალხო მეურნეობის ბალანსი მუშავდებოდა მატერიალური რესურსების განაწილების ცენტრალიზებული დაგეგმვის პრინციპზე დაფუძნებული ეკონომიკის ანალიზისათვის.

სახალხო მეურნეობის ბალანსი ემყარებოდა რა საზოგადოებრივი აღწარმოების მარქსისტულ კონცეფციებს, განკუთვნილი იყო ეკონომიკის ისეთი მოდელისათვის, რომელიც ეფუძნებოდა წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივ საკუთრებასა და გეგმურ მეურნეობას. ამიტომ საქართველოში და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრ სხვა ქვეყნებში საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლისას შეიქმნა სახალხო მეურნეობის ბალანსის ეროვნულ ანგარიშთა სისტემით შეცვლის აუცილებლობა.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გამოიყენება ბუღალტრული ანგარიშგების ზოგიერთი მნიშვნელოვანი მეთოდი, მაგ.: ორმაგი ჩაწერის პრინციპი; მისი მიზნები კი უმეტესად ბუღალტრული ანგარიშგების მიზნების ანალოგიურია. ასე, მაგალითად, ავიღოთ მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების ინფორმაციული უზრუნველყოფის საკითხი. ბუღალტრული ანგარიშგების ინფორმაცია გამოიყენება გადაწყვეტილების მისაღებად მხოლოდ საწარმოს, ე.ი. მიკრო დონეზე, ხოლო ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მონაცემები – მთლიანად ეკონომიკისათვის.

თავისი გარეგნული ფორმითა და შინაარსით ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა ეკონომიკის მთლიანობაში დახასიათების მხრივ ემსგავსება ბუღალტრულ ანგარიშებს. ტერმინი „ეროვნული ანგარიშები“ ეკონომიკურ ლიტერატურაში პირველად გამოიყენა ჰოლანდიელმა ეკონომისტმა ვ. კლიფ-

მა. იგი ეროვნულ ანგარიშგებაში გულისხმობდა ცხრილების სისტემას, რომელიც ფორმით წააგავდა ბუღალტრულ ანგარიშებსა და ბალანსებს და სისტემურად ახასიათებდა ეკონომიკას მაკროდონეზე. დიდი წვლილი ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის განვითარებაში შეიტანა ჯ. კეინსმა, რომელმაც ეროვნული ანგარიშები წარმოადგინა შემოსავლების, მოხმარების, დაგროვების და ა.შ. ურთიერთდაკავშირებულ მაჩვენებელთა სისტემად. მისი აზრით, სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებს ეს მაჩვენებლები უნდა გამოეყენებინათ ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისა და საბაზრო ეკონომიკის რეგულირების სფეროში შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღებისათვის.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის შედგენის მიზნებია:

- ქვეყნის სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებისათვის ისეთი ინფორმაციის მოშაღება, რომელიც მათ დაეხმარება საბიუჯეტო და საგადასახადო პოლიტიკის, ინდიკატორი დაგეგმვის, დასაქმებისა და ინფლაციის და სხვა სფეროებში შესაბამისი მმართველობითი ხასისათვის გადაწყვეტილებების მიღებაში;

- სათანადო ინფორმაციით მეწარმეთა ინტერესების უზრუნველყოფა საინვესტიციო პროგრამებისა და საკუთარი ბიზნეს-გეგმების რეალიზაციისათვის;

- მაკრომაჩვენებლებით საერთაშორისო საფინანსო და ეკონომიკური ორგანიზაციების უზრუნველყოფა.

2. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გამოყენებული ძირითადი დეფინიციები და კლასიფიკაციები

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკაში ზორციელდება სხვადასხვა სახის ეკონომიკური ოპერაციები: საწარმოები შეიძენენ ნედლეულს, უშვებენ სხვადასხვა სახის პროდუქციას, ხელფასს უხდიან მუშებსა და მოსამსახურეებს, იხდიან გადასახადებს, იღებენ ბანკისგან კრედიტს და ა.შ. საწარმოების გარდა, ეკონომიკურ პროცესში მონაწილეობს სხვადასხვა სუბიექტი: საფინანსო ორგანიზაციები (ბანკები, სადაზღვევო კომპანიები), სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები, შინამეურნეობები, სხვადასხვა არაკომერციული ორგანიზაცია (პროფკავშირები, პოლიტიკური, რელიგიური ორგანიზაციები და ა.შ). ისინი ახორციელებენ საქონელსა და მომსახურებაზე მრავალ ეკონომიკურ ოპერაციას. ყველა ზემოაღნიშნული სუბიექტები ახალი ღირებულების შექმნის პროცესში აქტიურად თანამშრომლობენ ერთმანეთთან. იმისათვის, რომ განისაზღვროს ეკონომიკური პროცესის უმნიშვნელოვანესი შედეგები, აუცილებელია რაიმე ფორმით ინფორმაციის დაჯგუფება როგორც მეურნე სუბიექტებზე, ასევე სხვადასხვა ოპერაციაზე, რომლებსაც ისინი ახორციელებენ. სწორედ ასეთი დაჯგუფება ხდება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ფარგლებში განსაკუთრებული პროცედურებისა და წესების მეშვეობით.

საერთაშორისო ორგანიზაციები აგროვებენ რა ინფორმაციას ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითად მაჩვენებლებზე, ისინი აქტიურად მუშაობენ მისი თეორიისა და მეთოდოლოგიის სრულყოფისათვის. ამჟამად ეროვნულ ანგა-

რიშთა სისტემის საერთაშორისო სტანდარტს წარმოადგენს 1993 წელს გაეროს სტატისტიკური კომისიის მიერ მოწონებული ეას-ის ბოლო ვარიანტი (ეას-93).

მაკროეკონომიკური კანონზომიერების ანალიზისათვის ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში შემაგალი ინფორმაციის დაჯგუფება ეფუძნება ეკონომიკური თეორიის კონცეფციებს. ერთ-ერთი ასეთი კონცეფციის თანახმად აუცილებელია „ეკონომიკური წარმოების“ საზღვრების დადგენა, ე.ი. სფეროებისა, სადაც ხორციელდება მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოება და იქმნება ეროვნული შემოსავალი.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მიხედვით ეკონომიკური წარმოება მოიცავს პრაქტიკულად ყველა საქონლისა და მომსახურების წარმოებას, გარდა იმ მომსახურებისა, რომელსაც ეწევიან დიასახლისები (ბავშვის აღზრდა, საკვების მომზადება, საცხოვრისის დალაგება და ა.შ.). ეს ერთადერთი გამონაკლისი დაშვებულია იმ მოსაზრებით, რომ საოჯახო საქმიანობის შეფასება დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ამდენად, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის კონცეფციების თანახმად, ეკონომიკურ წარმოებაში ჩართულია საქმიანობის შემდეგი სახეები:

– საქონლის წარმოება, საკუთარი მოხმარებისათვის წარმოების ჩათვლით (მაგ.: შინამეურნეობების მიერ პირადი მოხმარებისათვის წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქტები);

– საბაზრო მომსახურების გაწევა;

– ფინანსური შუამავლების საქმიანობის (ბანკების, საინვესტიციო ფონდების, სადაზღვევო კომპანიების) შედეგები;

– არასაბაზრო მომსახურების გაწევა სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების მიერ (ჯანდაცვის, განათლების და ა.შ.);

– არასაბაზრო მომსახურების გაწევა შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების (შმაკოს) მიერ;

– მომსახურების გაწევა დაქირავებული შინამოსამსახურეების მიერ (მზარეულების, მებაღეების, მძღოლების);

– ბინის მესაკუთრეების მიერ საკუთარი მოხმარებისთვის საბინაო მომსახურების მოცულობა.

მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოების სფეროში არ შედის ცელილება, რომელიც მიმდინარეობს გარემოში ბუნებრივი პროცესების შედეგად (მაგ.: ნავთობის, ქვანახშირის და სხვა სასარგებლო წიაღისეულის მარაგების ამოწურვა, პაერის და წყლის დაბინძურება და ა.შ). ხოლო საქმიანობა, რომელიც მიმართულია გარემოს დაცვაზე და გაზომვას ექვემდებარება, მთლიან შიდა პროდუქტში აღირიცხება.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მეორე მნიშვნელოვანი კონცეფცია, რომელზედაც დაფუძნებულია შემოსავლების ძირითადი მაჩვენებლების გაანგარიშება, ასახავს „შემოსავლების“ კატეგორიის ეკონომიკურ თეორიულ შინაარსს. ამ კონცეფციის თანახმად, შემოსავალი წარმოადგენს ფულის მაქსიმალურ რაოდენობას, რომელიც შეიძლება დაიხარჯოს სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების შეძენაზე დაგროვების ფონდის (ძირითადი და საბრუნავი ფონდების, ფასეულობების და ა.შ.) შემცირების გარეშე.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის შემდეგი კონცეფციაა ღირებულების შექმნაში წარმოების სხვადასხვა ფაქტორის

როლის განსაზღვრა. ამ კონცეფციის თანახმად, მიწა (ბუნებრივი რესურსები) სამუშაო ძალა და კაპიტალი განიხილება როგორც ფაქტორები, რომლებიც მონაწილეობენ ღირებულების შექმნაში. ეას-93-ის მიხედვით ტერმინი ფაქტორული შემოსავლები შეიცვალა ტერმინით პირველადი შემოსავლები. მათ შორის ძირითადი განსხვავება მოდის არაპირდაპირი გადასახადების ხარჯზე, რომელიც ეას-93-მდე არ აღირიცხებოდა ეროვნულ შემოსავალში.

3. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ინსტიტუციური სექტორები და აგების ძირითადი პრინციპები

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მნიშვნელოვან თავისებურებას წარმოადგენს ყველა მეურნე სუბიექტის (ინსტიტუციური ერთეულის) დაჯგუფება ინსტიტუციურ სექტორებად, რომლებშიც ისინი ერთიანდებიან ეკონომიკური საქმიანობის ტიპების, მიზნების, შესრულებული ფუნქციებისა და დაფინანსების წყაროების ერთგვაროვნებით. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა ეას-93-ის მიხედვით განასხვავებენ შიდა ეკონომიკის 5 სექტორს:

1. არასაფინანსო კორპორაციებსა და კვაზიკორპორაციებს (საწარმოები);
2. საფინანსო კორპორაციებსა და კვაზიკორპორაციებს;
3. სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებს;
4. შინამეურნეობებს;
5. შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციულ ორგანიზაციებს.

გარდა ამისა, თითოეულ სექტორს ურთიერთობა აქვს საზღვარგარეთის ეკონომიკურ სუბიექტებთან. ამის გამო, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში ცალკე სექტორად გამოიყოფა საზღვარგარეთი (დანარჩენი მსოფლიო).

არასაფინანსო კორპორაციებსა და კვაზიკორპორაციებში შედიან საწარმოები, რომლებიც აწარმოებენ საქონელს და ეწევიან მომსახურებას მათი ბაზარზე გაყიდვის მიზნით იმ ფასებში, რომლითაც ნაზღაურდება წარმოების ხარჯები და მიიღება მოგება. ამ სექტორში შედის კერძო და სახელმწიფო კორპორაციები, ერთობლივი საწარმოები, ასევე საწარმოები, რომლებიც მთლიანად არიან უცხოური კაპიტალის კონტროლის ქვეშ.

საფინანსო კორპორაციებსა და კვაზიკორპორაციებში შედიან ბანკები, სადაზღვევო კომპანიები, საინვესტიციო ფონდები და სხვა საფინანსო ორგანიზაციები, რომელთა ძირითად საქმიანობას წარმოადგენს საფინანსო შუამავლობა. ისინი თავიანთ ხარჯებს ინაზღაურებენ იმ პროცენტებიდან, რომლებსაც იღებენ გაწეული მომსახურებისათვის.

სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები მოიცავს სახელმწიფო საბიუჯეტო ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებს, რომელთა ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს შემოსავლებისა და ქონების გადანაწილება, ასევე არასაბაზრო მომსახურების გაწევა როგორც მთლიანად საზოგადოებისათვის, ასევე მისი თითოეული წევრისათვის. ამ ფუნქციებს სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები ახორციელებენ სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის რეალიზაციის მიზნით, რომელიც, როგორც წესი, ითვალისწინებს დახმარების გაწევას მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფისათვის (პენსიონე-

რები, ინვალიდები, სოციალურად დაუცველი მოსახლეობა, სტუდენტები და სხვა). სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები თავიანთ ხარჯებს ფარავენ გადასახადების მეშვეობით, ასევე ნაწილობრივ იმ ქონების შემოსავლის ხარჯზე, რომელსაც ისინი ფლობენ.

შინამეურნეობების სექტორი მოიცავს, პირველ რიგში, ოჯახებს, როგორც საქონლისა და მომსახურების მომხმარებლებს და მათ მფლობელობაში არსებულ წერილ არაკოორპირებულ საწარმოებს (წერილი ფერმები, პატარა მაღაზიები, რესტორნები, სახელოსნოები და ა.შ.), რომლებიც იყენებენ საკუთარი ოჯახის წევრების შრომას. ამ სექტორში შედიან აგრეთვე თავისუფალი პროფესიის პირები.

შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციები მოიცავს საზოგადოებრივ, პოლიტიკურ, პროფკავშირულ, რელიგიურ ორგანიზაციებს. მათ ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს არასაბაზრო მომსახურების გაწევა მათში გაერთიანებული წევრებისათვის. ერთეულები, რომლებიც ამ სექტორში შედიან, თავიანთ ხარჯებს აფინანსებენ შენატანების (საწევროების), შემოწირულობების და საკუთრებიდან შემოსავლების ხარჯზე.

ასეთია სექტორული კლასიფიკაცია, რომელიც ეას-ში თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის ორგანიზაციულ სტრუქტურას ახასიათებს.

აღსანიშნავია, რომ ყველა ინსტიტუციური ერთეული (ე.ი. იურიდიული პირები და შინამეურნეობები) მოცემული ქვეყნის რეზიდენტია, თუ მისი ეკონომიკური ინტერესები, როგორც წესი, ერთი წლით და მეტი პერიოდით დაკავშირებულია მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიასთან.

რეზიდენტის ცნებას კავშირი არა აქვს ეროვნებისა და მოქალაქეობის ცნებებთან. ქვეყნის რეზიდენტები არიან ასევე მოცემული ქვეყნის დიპლომატები, რომლებიც მუშაობენ და ცხოვრობენ საზღვარგარეთ, სტუდენტები ან პირები, რომლებიც სწავლობენ ან მივლინებით იმყოფებიან საზღვარგარეთ, და ა.შ.

ინფორმაცია, რომელსაც მოიცავს ზემოაღნიშნული სექტორების ანგარიშები, გამოიყენება ე.წ. აგრეგატების, ანუ უმნიშვნელოვანესი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების მიღებისათვის. ესენი არიან:

- მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ);
- მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (მეშ);
- ეროვნული მთლიანი განკარგავადი შემოსავალი;
- საბოლოო მოხმარება (ეროვნული საბოლოო მოხმარების ხარჯები);
- მთლიანი დანაზოგები (ეროვნული დანაზოგები);
- საგარეო ვაჭრობის სალდო;
- ეროვნული დაგროვება;
- წმინდა დაკრედიტება და წმინდა დავალიანება;
- ეროვნული სიმდიდრე.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ცენტრალური მაჩვენებელია მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ), რომელიც ყალიბდება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის პირველი და ამოსავალი ანგარიშის – წარმოების ანგარიშის მბაღლანსებელ მუხლში. იგი გამოსახავს დროის გარკვეულ პერიოდში მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების მიერ ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე წარმოებული საბოლოო საქონლისა და მომსახურების ღირებულებას საბაზრო ფასებში. მთლიანი შიდა პრო-

დუქტი ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის სხვა ძირითადი მაჩვენებლების საფუძველია, მათ შორის მთლიანი ეროვნული შემოსავლის (მეშ) გაანგარიშებისათვის. მთლიანი შიდა პროდუქტის განსაზღვრებაში მნიშვნელოვანი სიტყვებია – საბოლოო საქონელი და მომსახურება. ეს ნიშნავს, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტის შემადგენლობაში შეიტანება საქონელი და მომსახურება, რომელიც გამოიყენება საბოლოო მოხმარებისათვის, დაგროვებისა და ექსპორტისათვის და არ შეიტანება შუალედური საქონელი და მომსახურება, წარმოების პროცესში გახარჯული ნედლეულის, სათბობის, ენერგიის, მასალების და ა.შ. სახით. მთლიან შიდა პროდუქტში შუალედური პროდუქციის ჩართვა გამოიწვევდა ორმაგ აღრიცხვას.

მნიშვნელოვანია ტერმინ მთლიან შიდა პროდუქტში სიტყვა მთლიანი, რომელიც მიუთითებს, რომ ამ სახის შიდა პროდუქტის გაანგარიშებისას მისი ღირებულებიდან არ გამოირიცხება ძირითადი კაპიტალის მოხმარება. პრინციპში წარმოების შედეგების ზუსტი გაზომვისათვის, რისთვისაც გაიანგარიშება მთლიანი შიდა პროდუქტი, კარგი იქნებოდა გამორიცხულიყო არა მარტო შუალედური პროდუქცია, არამედ ძირითადი კაპიტალის მოხმარებაც, მაგრამ სტატისტიკოსებისათვის პრაქტიკაში ძნელია ძირითადი კაპიტალის მოხმარების გაანგარიშება ისე, როგორც ამას ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა ითხოვს – აღდგენით ღირებულებაში. როგორც წესი, ამორტიზაცია ძირითადი ფონდების ბუღალტრულ ანგარიშებში შესულია პირუანდელი და არა აღდგენითი ღირებულებით, როგორც ამას ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა ითვალისწინებს. ამრიგად, თუ შევძლებდით მიგვე-

ლო მონაცემები ძირითადი კაპიტალის მოხმარებაზე ეას-ის მოთხოვნების შესაბამისად, მაშინ შესაძლებელი იქნებოდა ეკონომიკური წარმოების უფრო ზუსტი მაჩვენებლის – წმინდა შიდა პროდუქტის გაანგარიშება.

4. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითადი ანგარიშები

თავისი გარეგნული ფორმით ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ანგარიშები წააგავს ბუღალტრულ ანგარიშებს. მათ აქვთ T-ს მაგვარი ფორმა. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ანგარიშებში არის ორი მხარე: აქვთ რესურსები (მარჯვნივ) და გამოყენება (მარცხნივ). მნიშვნელოვანია, რომ ყველა ანგარიშში რესურსების მხარის ჯამი უტოლდება გამოყენების მხარის ჯამს. არსებობს ანგარიშების დაბალანსების ორი მეთოდი: 1) ზოგიერთი ანგარიში ბალანსდება დამაბალანსებელი მუხლით. ამ მეთოდს ბალანსური მეთოდი ჰქვია. დამაბალანსებელი მუხლი მომდევნო ანგარიშში გადადის საწყისი მუხლის სახით. 2) ზოგიერთი ანგარიში ბალანსდება იმის შესაბამისად, თუ რამდენად სრულადაა განსაზღვრული მისი ყველა მუხლი. მაგ.: ავიღოთ საქონლისა და მომსახურების ანგარიში. ამ ანგარიშში არ არის მაბალანსებელი მუხლი, მაგრამ თუ მისი მუხლები სწორად არის განსაზღვრული, ანგარიში ავტომატურად უნდა დაბალანსდეს.

ეას-ში განასხვავებენ შემდეგი ჯგუფის ანგარიშებს:

- ანგარიშები ეკონომიკის სექტორებისათვის;
- ანგარიშები ეკონომიკის დარგებისათვის;
- ანგარიშები ცალკეული ეკონომიკური ოპერაციების;

- ანგარიშები ეკონომიკისათვის მთლიანობაში (კონსოლიდირებული ანგარიშები);

ეკონომიკური სექტორის ანგარიშები თავის მხრივ იყოფა:

- მიმდინარე ანგარიშებად;
- დაგროვების ანგარიშებად;
- აქტივებისა და პასივების ბალანსებად.

მიმდინარე ანგარიშები მოიცავს: წარმოების, შემოსავლების წარმოქმნის, შემოსავლების პირველადი განაწილების, შემოსავლების ფულად ფორმაში გადანაწილების, განკარგვადი შემოსავლის ფულად ფორმაში გამოყენების, შემოსავლების ნატურალური ფორმით გადანაწილების, კორექტირებული განკარგვადი შემოსავლის გამოყენების ანგარიშებს.

დაგროვების ანგარიშში შედის: კაპიტალის ოპერაციების ანგარიში; ფინანსური ანგარიში, აქტივებისა და პასივების მოცულობაში სხვა ცვლილებების ამსახველი ანგარიში, რომელიც თავის მხრივ იყოფა: აქტივებისა და პასივების მოცულობაში სხვა ცვლილებების ამსახველ და აქტივებისა და პასივების გადაფასების ანგარიშებად.

აქტივებისა და პასივების ბალანსი მოიცავს: აქტივებისა და პასივების ბალანსს პერიოდის დასაწყისისათვის, აქტივებისა და პასივების ბალანსს პერიოდის ბოლოსათვის.

განვიხილოთ მოკლედ ყველა მაკროდონის ანგარიში ცალ-ცალკე. დავიწყოთ მიმდინარე ანგარიშებიდან. პირველი მათ შორის არის წარმოების ანგარიში.

წარმოების ანგარიში

გამოყენება	რესურსები
2. შუალედური მოხმარება	1. მთლიანი გამოშვება
3. მთლიანი დამატებული ღირებულება (1-2)	მათ შორის:
4. პროდუქტებზე არაპირდაპირი გადასახადები სუბსიდიების გამოკლებით	საბაზრო პროდუქციის გამოშვება
5. შპს (3+4)	საკუთარი საბოლოო მოხმარების პროდუქციის გამოშვება
6. ძირითადი კაპიტალის მოხმარება	სხვა არასაბაზრო პროდუქციის გამოშვება
7. წმინდა შპს (5-6)	

წარმოების ანგარიში განკუთვნილია წარმოების შედეგების აღწერისა და ანალიზისათვის. მთლიანი გამოშვება, რომელიც ანგარიშის მარჯვნივ არის ასახული, წარმოადგენს საწყის წერტილს წარმოების შედეგების გაზომვისათვის.

პროდუქციის მთლიანი გამოშვება – არის საანგარიშო პერიოდის მანძილზე გამოშვებული ყველა საქონლისა და მომსახურების ღირებულება. მასში „მთლიანი“ ნიშნავს, რომ იგი შეიცავს წარმოების პროცესში დახარჯული საქონლისა და მომსახურების ღირებულებას.

მთლიანი გამოშვების გაანგარიშების მეთოდები შესაძრწე-
ვად განსხვავებულია ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორისა
და დარგისათვის, მაგ.: არასაფინანსო კორპორაციების და
კეზნიკორპორაციების სექტორისათვის მთლიანი გამოშვება
გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$P = R + S, \quad (1)$$

სადაც

P – მთლიანი გამოშვება;

R – რეალიზებული საქონლის და მომსახურების ღირებულება;

S – არარეალიზებული შზა პროდუქციის მარაგების, დაუმთავრებელი წარმოების მოცულობის ცვლილება.

არარეალიზებული შზა პროდუქციის მარაგების ცვლილება K განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$S = S_1 - S_0, \quad (2)$$

სადაც

S_1 მარაგების ღირებულებაა პერიოდის ბოლოსათვის;

S_0 – მარაგების ღირებულება პერიოდის დასაწყისისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში, მიღებული წესის თანახმად, მთლიანი გამოშვება უნდა შეფასდეს წარმოების მომენტში არსებული ფასით და არა პროდუქციის რეალიზაციის მომენტისათვის არსებული ფასებით. ინფლაციის მაღალი ტემპების დროს ამ ფასებს შორის სხვაობა შეიძლება დიდი იყოს. იმისათვის, რომ უზრუნველყოთ გამოშვების შეფასება წარმოების მომენტში არსებული ფასებით, ეას-ში რეკომენდებულია შზა პროდუქციის მარაგების ცვლილება გამოითვალოს შემდეგი ფორმულით:

$$S_1 = L - M, \quad (3)$$

სადაც

L მარაგებში გადასული პროდუქციის ღირებულებაა მარაგებში შესვლის მომენტში, არსებულ ფასებში;

M – მარაგებიდან გამოსული საქონლის ღირებულება, საქონლის მარაგიდან ამოღების მომენტისათვის არსებულ ფასებში.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ, როცა ფასები პროდუქციაზე წლის განმავლობაში უცვლელია, არარეალიზებული პროდუქციის მარაგების მატების გაანგარიშების შედეგები (2) და (3) ფორმულებით ერთი და იგივე იქნება.

(1) ფორმულა არ გამოიყენება სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებისა და შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების მიერ გაწეული არასაბაზრო მომსახურების მთლიანი გამოშვების შეფასებისას. საქმე

ისაა, რომ ამ სექტორებში არ არის არც რეალიზაცია და არც არარეალიზებული პროდუქციის მარაგების ზრდა (ან შემცირება). ამიტომ ამ სექტორებისათვის მთლიანი გამოშვება განისაზღვრება როგორც წარმოებაზე დანახარჯების (შუალედური მოხმარებისათვის საქონლისა და მომსახურების შეძენის, შრომის ანაზღაურების, წარმოებაზე სხვა გადასახადების, ძირითადი ფონდების მოხმარების) ჯამი.

(1) ფორმულა არ გამოიყენება აგრეთვე ფინანსური დაწესებულებების მთლიანი გამოშვების გასაანგარიშებლად. ბანკების პროდუქციის მთლიანი გამოშვება განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$P = T_1 - T_0, \quad (4)$$

სადაც

P – ბანკების მთლიანი გამოშვება;

T_1 – ბანკების მიერ მიღებული პროცენტები მოზიდული რესურსების განთავსებიდან;

T_0 – ბანკების მიერ თავისუფალი ფინანსური რესურსების მოზიდვისათვის გადახდილი პროცენტები.

სადაზღვევო კომპანიების მთლიანი გამოშვება გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$P = R - K + Q - N, \quad (5)$$

სადაც

P – სადაზღვევო კომპანიების მთლიანი გამოშვება;

R – სადაზღვევო კომპანიების მიერ მიღებული სადაზღვევო პრემიები;

K – სადაზღვევო კომპანიების მიერ გაცემული სადაზღვევო ანაზღაურება;

Q – სადაზღვევო კომპანიების მიერ ინვესტირებული სადაზღვევო ტექნიკური რესურსებიდან მიღებული პროცენტები;

N – სადაზღვევო ტექნიკური რესურსების მატება.

ასეთია მთლიანი გამოშვების გაანგარიშების ძირითადი წესები ეკონომიკის სხვადასხვა დარგისა და სექტორისათვის.

შუალედური მოხმარება არის წარმოების პროცესში დახარჯული საქონლისა და მომსახურების ღირებულება. მასში შედის წარმოების პროცესში გახარჯული ნედლეულის, მასალების, საწვავის, ენერგიის, ინსტრუმენტების ღირებულება, ასევე რეკლამის ხარჯები და ა.შ. შუალედური მოხმარება არ შეიცავს ძირითადი ფონდების მოხმარების ღირებულებას. შუალედური მოხმარება ფასდება საბოლოო მყიდველის ფასში, რომელშიც ჩაირთება ყველა სავაჭრო-სატრანსპორტო ხარჯები. დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ) შუალედურ მოხმარებაში არ ჩაირთება იმ შემთხვევაში, თუ იგი ექვემდებარება გამოქვითვას დამატებული ღირებულების გადასახადის ჯამიდან.

მთლიანი დამატებული ღირებულება (მდლ) ეკონომიკური საქმიანობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია. იგი წარმოების ანგარიშის მბაღლანსებელი მუხლია და გამოითვლება როგორც მთლიან გამოშვებასა და შუალედურ მოხმარებას შორის სხვაობა. ინსტიტუციური სექტორების ან ეკონომიკის დარგების მთლიანი ღირებულების ჯამიდან მშპ-ზე გადასასვლელად საჭიროა პროდუქტებზე არაპირდაპირი გადასახადების (სუბსიდიების გამოკლებით) გათვალისწინება. პრაქტიკაში მთლიანი დამატებული ღირებულებისა და მთლიანი შიდა პროდუქტის შეფასების თავისებურებიდან გამომდინარე, მათ შორის ურთიერთკავშირი ასე გამოიყურება:

$$\sum \text{მდლ} + N - S = \text{მშპ}, \quad (6)$$

სადაც

$\sum$ ეკონომიკის ყველა დარგის ან ინსტიტუციური სექტორების მთლიანი დამატებული ღირებულების ჯამია;

N - პროდუქტებზე არაპირდაპირი გადასახადების ჯამი;

S - პროდუქტებზე სუფსიდიების ჯამი.

თუ მთლიანი დამატებული ღირებულება შეფასებულია მწარმოებლის ფასებში, თანასწორობა მთლიან დამატებულ ღირებულებასა და მთლიან შიდა პროდუქტს შორის შემდეგ სახეს მიიღებს:

$$\sum \text{მდლ} + \text{დღგ} + Y = \text{მშპ}, \quad (7)$$

სადაც

$\sum$ მდლ ეკონომიკის ყველა დარგის ან ინსტიტუციური სექტორების მთლიანი დამატებული ღირებულების ჯამია მწარმოებლის ფასებში;

Y — იმპორტზე გადასახადის ჯამს გამოკლებული იმპორტზე სუბსიდიები.

ეას-ის შემდეგი ანგარიშია შემოსავლების ფორმირების ანგარიში. მისი შემოკლებული სქემა შემდეგნაირად გამოიყურება:

შემოსავლების ფორმირების ანგარიში

გამოყენება	რესურსები
2. შრომის ანაზღაურება	1. მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში
3. გადასახადები პროდუქტებსა და იმპორტზე	
4. სუბსიდიები პროდუქტებსა და იმპორტზე	
5. მთლიანი მოგება / მთლიანი შერეული შემოსავალი (1-2-3+4)	

ამ ანგარიშის დანიშნულებაა მთლიანი შიდა პროდუქტის ელემენტების ფორმირების შედეგების ასახვა. მისი ძირითადი ელემენტები მოყვანილია ანგარიშის მარცხენა ნაწილში. განვიხილოთ ამ ელემენტების მოკლე შინაარსი.

შრომის ანაზღაურება შედგება ორი კომპონენტისაგან: ა) ხელფასი, ბ) სოციალური დაზღვევის ანარიცხები. შრომის ანაზღაურება მოიცავს გასაცემლებს როგორც რეზიდენტებისათვის, ასევე არარეზიდენტებისათვის, რომლებიც მონა-

წილეობას ღებულობენ მთლიანი შიდა პროდუქტის შექმნაში.

გადასახადები პროდუქტებსა და იმპორტზე მოიცავს დღგ-ს, აქციზს, იმპორტზე გადასახადს და სხვა გადასახადებს წარმოებაზე.

სუბსიდიები პროდუქტებსა და იმპორტზე – არის სახელმწიფოს მიერ გაცემული მიმდინარე, უსასყიდლო, დაუბრუნებელი სახსრები.

მთლიანი მოგება მებაღანსებელი მუხლია კორპორაციებისათვის, ე.ი. ის გვევლინება არასაფინანსო და საფინანსო კორპორაციების შემოსავლების ფორმირების ანგარიშში.

შერეული შემოსავალი – არის მებაღანსებელი მუხლი არაკორპორირებული საწარმოებისათვის, ე.ი. ის აისახება შინამეურნეობების სექტორის ფორმირების წარმოქმნის ანგარიშში.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის შემდეგი ანგარიშია შემოსავლების პირველადი განაწილების ანგარიში. მისი შემოკლებული სქემა შემდეგი სახისაა:

პირველადი შემოსავლების განაწილების ანგარიში

გამოყენება	რესურსები
6. შემოსავლები საკუთრიდან გადაცემული საზღვარგარეთზე	1. მთლიანი მოგება/მთლიანი შერეული შემოსავალი
7. მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (ეკონომიკის სექტორებისათვის პირველადი შემოსავლების სალდო) (1+2+3-4+5)	2. შრომის ანაზღაურება, მათ შორის შრომის ანაზღაურების სალდო, საზღვარგარეთიდან მიღებულ და არარეზიდენტებზე გაიცემებს შორის
	3. გადასახადები პროდუქტებსა და იმპორტზე
	4. სუბსიდიები პროდუქტებსა და იმპორტზე
	5. შემოსავლები საზღვარგარეთიდან მიღებული საკუთრიდან

ამ ანგარიშის დანიშნულებაა პირველადი შემოსავლების ფორმაში უჩვენოს დამატებული ღირებულების მწარმოებელ სექტორში ფორმირებული შემოსავლების განაწილება შემოსავლის მიმღებ სექტორებზე.

ანგარიშის მარჯვენა მხარეს მოცემულია მიღებული პირველადი შემოსავლების ძირითადი სახეები, მარცხნივ – შემოსავლები საკუთრებიდან გადაცემული საზღვარგარეთზე. მოცემული ანგარიშის მახალანსებელი მუხლია ეროვნული შემოსავალი.

მთლიანი მოგება / მთლიანი შერეული შემოსავალი – არის კორპორაციების (საფინანსო და არასაფინანსო), ასევე მცირე არაკორპორირებული საწარმოების პირველადი შემოსავალი.

შრომის ანაზღაურება – ეს არის მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების შრომის ანაზღაურება, რომლებიც მონაწილეობას იღებენ მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოებაში ქვეყანაში და მის საზღვრებს გარეთ. ამდენად, ამ ანგარიშში მოცემული შრომის ანაზღაურება არ ემთხვევა შემოსავლების ფორმირების ანგარიშში მოცემულ შრომის ანაზღაურებას, სადაც იგი მიეკუთვნება გადახდებს, რომელსაც აწარმოებენ ქვეყნის მშპ-ის წარმოებაში მონაწილე რეზიდენტი და არარეზიდენტი საწარმოები. არითმეტიკულად ამ ორ ანგარიშში შრომის ანაზღაურება შეიძლება შემთხვევით დაემთხვეს ერთმანეთს.

გადასახადები წარმოებაზე და იმპორტზე – სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების პირველადი შემოსავალია. აქვე შევნიშნავთ, რომ გადასახადები შემოსავალსა და საკუთრებაზე არ განიხილება როგორც პირველადი შემოსავლები,

არამედ განიხილება როგორც გადასანაწილებელი გადასახდელები.

სუბსიდიები პროდუქტებსა და იმპორტზე – სახელმწიფოს მიერ უსასყიდლო, დაუბრუნებელი გაცემებია.

შემოსავალი საკუთრებიდან – ეკონომიკის ყველა სექტორში საკუთრებიდან მიღებული შემოსავლებია. მასში შედის: პროცენტები, დივიდენდები, რენტა, საინვესტიციო შემოსავლები პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებიდან. მაგრამ არენდის გადასახადი საცხოვრებელ და არასაცხოვრებელ ნაგებობებზე არ წარმოადგენს შემოსავლებს საკუთრებიდან, არამედ განიხილება როგორც მომსახურებაზე გადასახდელი.

ეროვნული შემოსავალი არის მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების მიერ მიღებული პირველადი შემოსავლების ჯამი. შეიძლება გაეიანგარიშოთ როგორც მთლიანი ეროვნული შემოსავალი, ასევე წმინდა ეროვნული შემოსავალიც (ე.ი. ძირითადი კაპიტალის მოხმარებამდე და მის შემდეგ), ხოლო წმინდა ეროვნული შემოსავალი არის ეროვნული შემოსავალი, გათვლილი წმინდა საფუძველზე (ე.ი ძირითადი კაპიტალის მოხმარების ღირებულების გამოკლებით).

ზემოთ ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ მთლიანი ეროვნული შემოსავალი განსხვავდება მთლიანი შიდა პროდუქტისაგან ქვეყნის რეზიდენტების მიერ საზღვარგარეთიდან მიღებული პირველადი შემოსავლების სალდოთი.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის შემდეგი მიმდინარე ანგარიშია ფულად ფორმაში შემოსავლების გადანაწილების ანგარიში. მისი შემოკლებული სქემა შემდეგი სახისაა:

**შემოსავლების ფულად ფორმაში
გადანაწილების ანგარიში**

გამოყენება	რესურსები
3. გადახდილი მიმდინარე ტრანსფერტები	1. პირველადი შემოსავლების საღო
4. განკარგავალი შემოსავალი (1+2-3)	2. მიღებული მიმდინარე ტრანსფერტები

ამ ანგარიშის დანიშნულება ისაა, რომ აღწეროს შემოსავლების ფულადი ფორმით განაწილების მდგომარეობა. ამ ანგარიშის პირველი მუხლი გადმოდის წინა ანგარიშის მბალანსებელი მუხლიდან. შემოსავლების გადანაწილება ხორციელდება გადანაწილებითი გადასახდელების ხარჯზე, რომლებსაც ეას-ში ტრანსფერტებს უწოდებენ.

ტრანსფერტები ეკონომიკური ოპერაციებია, რომელთა შედეგადაც ერთი ინსტიტუციური ერთეულის მიერ მეორე ინსტიტუციურ ერთეულს უსასყიდლოდ გადაეცემა საქონელი, მომსახურება, აქტივები ან საკუთრებაზე უფლება. ტრანსფერტები შეიძლება იყოს მიმდინარე ან კაპიტალური, ფულადი და ნატურალური ფორმით. შემოსავლის გადანაწილების ანგარიშში რეგისტრირდება მიმდინარე ტრანსფერტები ფულადი ფორმით. ისინი მოიცავენ შემდეგ მუხლებს:

- მიმდინარე გადასახადები შემოსავალსა და საკუთრებაზე;
- სოციალური დაზღვევის გადარიცხვები;
- სოციალური გაცემები;
- სადაზღვეო პრემიები და ანაზღაურებანი;

– სხვა გადანაწილებითი გადასახდელები (პენსიები, შემოწირულობანი, ჯარიმები და ა.შ.).

მიმდინარე ტრანსფერტები, მიღებული ეკონომიკის სამამულო სექტორის მიერ, როგორც წესი, არ უტოლდება მათ მიერ გადახდილ მიმდინარე ტრანსფერტებს იმდენად, რამდენადაც ტრანსფერტების ნაწილი გადაეცემა საზღვარგარეთ, ანუ არარეზიდენტებს. ამავდროულად ტრანსფერტების ნაწილი ეკონომიკის სამამულო სექტორების მიერ შემოდის საზღვარგარეთიდანაც. ამრიგად, მიმდინარე ტრანსფერტები, გადახდილი სამამულო სექტორების მიერ, შეიძლება დაეთხვეს მიმდინარე ტრანსფერტებს, მიღებულს სამამულო სექტორიდან.

გასაგებია, რომ მიმდინარე ტრანსფერტების სალდო, გადახდილი და მიღებული თითოეული სექტორის მიერ ცალკე, როგორც წესი, ნულის ტოლი არ არის.

ანგარიშის მახალანსებელი მუხლია განკარგვადი შემოსავალი. ეს მაჩვენებელი შეიძლება იყოს მთლიანი და წმინდა, ე.ი. ძირითადი კაპიტალის მოხმარების გამოკლებამდე და მის შემდეგ. ეკონომიკის ყველა სექტორის მიერ მიღებული განკარგვადი შემოსავლების ჯამი უტოლდება მთლიან ეროვნულ განკარგვად შემოსავალს.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის შემდეგი მიმდინარე ანგარიშია განკარგვადი შემოსავლის ფულად ფორმაში გამოყენების ანგარიში, რომელიც შემოკლებულად შეიძლება შემდეგი სახით წარმოვიდგინოთ:

**განკარგვადი შემოსავლის ფულად ფორმაში
გამოყენების ანგარიში**

გამოყენება	რესურსები
2. საბოლოო მოხმარებაზე ხარჯები 3. დანაზოგები (1-2)	1. განკარგვადი შემოსავალი

ეს ანგარიში განკუთვნილია ოპერაციების რეგისტრაციისათვის, რომელიც დაკავშირებულია განკარგვადი შემოსავლების გამოყენებასთან.

საბოლოო მოხმარებაზე ხარჯები მოიცავს სამ ელემენტს:

ა) შინამეურნეობების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე;

ბ) სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე;

გ) შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე.

დანაზოგები ანგარიშის დამაბალანსებელი მუხლია. ეკონომიკის ყველა დარგის დანაზოგების დაჯამებით მიიღება ეას-ის კიდეე ერთი აგრეგატი – ეროვნული დანაზოგების მაჩვენებელი.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ გადანაწილება ხორციელდება არა მარტო ტრანსფერტების ფულადი ფორმით, არამედ ტრანსფერტების ნატურალური ფორმითაც, ე.ი. სოციალურ-კულტურული ხასიათის უფასო მომსახურების გაწევით ან უფასოდ საქონლის გადაცემით (მაგ.: ინვალიდებისათვის წამლების, საკვების და ა.შ. უფასოდ გაცემა). ნატურალური ფორმით გადანაწილების პროცესი აისახება ეას-ის შემდეგ სპეციალურ ანგარიშში, რომელიც მოცემულია ქვემოთ:

**შემოსავლების ნატურალური ფორმით
გადანაწილების ანგარიში**

გამოყენება	რესურსები
3. სოციალური ტრანსფერტები ნატურალური ფორმით (გადახდილი)	1. განკარგავალი შემოსავალი
4. კორექტირებული განკარგავალი შემოსავალი (1+2-3)	2. სოციალური ტრანსფერტები ნატურალური ფორმით (მიღებული)

ეკონომიკის ყველა სექტორი არ წარმოადგენს სოციალური ტრანსფერტების ნატურალური ფორმით მიმღებებს ან გადამხდელებს. მიმღებად გვევლინება შინამეურნეობების სექტორი, გადამხდელად – სახელმწიფო მმართველობის ორგანოები და შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების სექტორები. კორპორაციები (არასაფინანსო და ფინანსური) არ წარმოადგენენ ფულადი ფორმით არც მიმღებებს და არც გადამხდელებს. სოციალური ტრანსფერტები ნატურალური ფორმით მთელი ეკონომიკისათვის იანგარიშება სახელმწიფო მმართველობისა და შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების მიხედვით.

თუ შინამეურნეობების განკარგავალ შემოსავალს დავუმატებთ მათ მიერ ნატურალური ფორმით მიღებულ ტრანსფერტებს, მაშინ ეს მოგვცემს ეას-ის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან მაჩვენებელს – კორექტირებულ განკარგავალ შემოსავალს. კორექტირებული განკარგავალი შემოსავალი მნიშვნელოვანია ცხოვრების დონის ცვლილებების ანალიზისათვის.

ამრიგად, ეკონომიკის ყველა სექტორის კორექტირებული შემოსავლის ჯამი მაკროდონეზე მათი ფულადი განკარგავა-

დი შემოსავლების ჯამის ტოლია. კორექტირებადი განკარგებადი შემოსავლის გამოყენება აისახება სპეციალურ ანგარიშში, რომლის შემოკლებული სქემა მოყვანილია ქვემოთ:

**კორექტირებული განკარგებადი შემოსავლების
გამოყენების ანგარიში**

გამოყენება	რესურსები
2. ფაქტობრივი საბოლოო მოხმარება	1. კორექტირებული განკარგებადი შემოსავალი
3. დანაზოგები (1-2)	

ფაქტობრივი საბოლოო მოხმარება, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, მოიცავს საბოლოო მოხმარების დანახარჯებს მიმატებული სოციალური ტრანსფერტები ნატურალური ფორმით (მიღებული / გადაცემული).

შინამეურნეობების მიერ ფაქტობრივი საბოლოო მოხმარება ტოლია მათი საბოლოო მოხმარების ხარჯებს მიმატებული სოციალური ტრანსფერტები ნატურალური ფორმით, მიღებული სახელმწიფო მმართველობითი ორგანოების და შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციებისაგან.

სახელმწიფო მმართველობითი ორგანოების ფაქტობრივი საბოლოო მოხმარება ტოლია საბოლოო მოხმარების ხარჯებს გამოკლებული მათ მიერ შინამეურნეობებზე ნატურალური ფორმით გაცემული სოციალური ტრანსფერტები.

ანგარიშის მაბალანსებელი მუხლია დანაზოგები. იგი ემთხვევა განკარგებადი შემოსავლის ფულადი ფორმით გამოყენების ანგარიშის მაბალანსებელ მუხლს.

ამით მთავრდება მიმდინარე ანგარიშების მიმოხილვა. რაც შეეხება დაგროვების ანგარიშს, ამ ჯგუფის პირველი ანგარიში არის კაპიტალის ოპერაციების ანგარიში.

კაპიტალის ოპერაციების ანგარიში

გამოყენება	რესურსები
4. ძირითადი კაპიტალის მთლიანი დაგროვება	1. მთლიანი დანაშოვნები
5. მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მარაგების ცვლილება	2. საზღვარგარეთიდან მიღებული კაპიტალური ტრანსფერტები (+)
6. ფასეულობების წმინდა შეძენა	3. საზღვარგარეთზე გადაცემული კაპიტალური ტრანსფერტები (-)
7. მიწის და სხვა არამწარმოებლური აქტივების შეძენა	
8. წმინდა დაკრედიტება (+) / წმინდა დაეალიანება (-) (1+2-3-4-5-6-7)	

ამ ანგარიშის მიზანია აჩვენოს კაპიტალური დანახარჯების დაფინანსირების წყაროები და მათი გამოყენება კაპიტალური ხარჯების სახეების მიხედვით.

ძირითადი კაპიტალის მთლიანი დაგროვება მოიცავს აშენებული შენობებისა და ნაგებობების ღირებულებას, ასევე მანქანების, მოწყობილობების, სატრანსპორტო საშუალებების და ძირითადი ფონდების სხვა სახეების შეძენას.

მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მატება განისაზღვრება: ნედლეულის, საწვავის, ინსტრუმენტების, დაუმთავრებელი წარმოების, არარეალიზებული შუა პროდუქციის და სხვა საბრუნავი საშუალებების მარაგების ღირებულების მატებით.

ფასეულობების წმინდა შეძენა მოიცავს ისეთი ფასიანი საგნების შეძენას (გაყიდვების გამოკლებით), როგორიცაა: საიუველირო ნაკეთობანი, ხელოვნების ნიმუშები, ანტიკვარიატი და ა.შ., რომლებსაც აქვთ უნარი შეინარჩუნონ ღირებულება ხანგრძლივი დროის განმავლობაში. ფასეულობებს შეიძენენ როგორც იურიდიული, ასევე ფიზიკური პირებიც არა წარმოებისა და მოხმარებისათვის, არამედ აქტივების ინფლაციისაგან დასაცავად.

მიწისა და სხვა არამწარმოებლური აქტივების შეძენა მოიცავს შეძენილი მიწის და არამატერიალური აქტივების (პატენტების, ლიცენზიების, საავტორო უფლებების და ა.შ.) ღირებულებებს.

წმინდა დაკრედიტება და წმინდა დავალიანება არის ანგარიშის დამაბალანსებელი მუხლი. იგი გვიჩვენებს ფინანსური რესურსების მოცულობას, რომელიც კაპიტალური ხარჯების ფინანსირებისათვის ერთი სექტორიდან გადაეცემა მეორე სექტორს დაბრუნების ან ანაზღაურების პირობით.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში დაგროვების შემდეგი ანგარიშია ფინანსური ანგარიში.

ფინანსური ანგარიში

გამოყენება	რესურსები
8. მონეტარული ოქრო და სესხის აღების სპეციალური უფლება	1. წმინდა დაკრედიტება / წმინდა დავალიანება
9. დეპოზიტები და ნაღდი ფული	2. დეპოზიტები და ნაღდი ფული
10. ფასიანი ქაღალდები (აქციების გარდა)	3. ფასიანი ქაღალდები (აქციების გარდა)
11. აქციები	4. აქციები
12. სესხები და კრედიტები	5. სესხები და კრედიტები
13. სადაზღვევო კომპანიების ტექნიკური რეზერვები	6. სადაზღვევო კომპანიების ტექნიკური რეზერვები

გამოყენება	რესურსები
14. სხვა კრედიტორული / დებიტორული დავალიანება	7. სხვა კრედიტორული / დებიტორული დავალიანება

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ფინანსურ ანგარიშში რეგისტრირდება არა თვით ფინანსური აქტივები ან ფინანსური ვალდებულებები, არამედ მათი ღირებულების ცვლილება პერიოდის მანძილზე.

და ბოლოს, მოცემული ჯგუფის მესამე ანგარიშია, აქტივებსა და პასივებში სხვა ცვლილებების ანგარიში. იგი განკუთვნილია აქტივებისა და პასივების ღირებულების ცვლილების დასახასიათებლად ექსტრაორდინარული ან ფორსმაჟორული ხასიათის მიზეზებით (კატასტროფები, ომები, ხანძრები და ა.შ). ანგარიშის შემოკლებული სქემა შემდეგი სახისაა:

აქტივებსა და პასივებში სხვა ცვლილებების ანგარიში

გამოყენება	რესურსები
2. აქტივების ღირებულების ცვლილება ექსტრაორდინარული ხასიათის მიზეზებით	1. პასივების ღირებულების ცვლილება ექსტრაორდინარული ხასიათის მიზეზებით

როგორც ადრე აღვნიშნეთ, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია აქტივების და პასივების ბალანსი. იგი დგება პერიოდის დასაწყისისა და პერიოდის ბოლოსათვის და ახასიათებს არსებული რესურსების (აქტივების) სიდიდესა და სტრუქტურას, ფინანსურ ვალდებულებებს, ასევე წმინდა საკუთარი კაპიტალის ღირებულებას.

**აქტივებისა და პასივების ბალანსი
პერიოდის დასაწყისში (ბოლოსათვის)**

გამოყენება	რესურსები
3. ფინანსური ვალდებულებები	1. არასაფინანსო აქტივები
4. საკუთარი კაპიტალის წმინდა ღირებულება (1+2-3)	2. ფინანსური აქტივები

საკუთარი კაპიტალის წმინდა ღირებულება ამ ანგარიშის დამაბალანსებელი მუხლია. თუ დავაჯამებთ ეკონომიკის ყველა დარგის საკუთარი კაპიტალის წმინდა ღირებულებას, მაშინ მივიღებთ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის კიდევ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან აგრეგატს – ეროვნულ სიმდიდრეს.

აქტივებისა და პასივების ბალანსის შედგენა წლის დასაწყისისა და ბოლოსათვის საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს ეროვნული სიმდიდრის გადიდება (შემცირება), ასევე აქტივებისა და პასივების სტრუქტურაში მომხდარი ცვლილებები.

მართალია, ეკონომიკის ერთი სექტორის ფინანსური აქტივები წარმოადგენს სხვა სექტორის ფინანსურ ვალდებულებებს (მონეტარული ოქროს გარდა), თუმცა, რეალურად, ზოგიერთი ფინანსური აქტივი შეიძლება იყოს არარეზიდენტებისათვის პასივი, ხოლო რეზიდენტის ზოგიერთი ვალდებულება არარეზიდენტებისათვის – ფინანსური აქტივი. ამრიგად, ეროვნული სიმდიდრე ტოლია მოცემული ქვეყნის არაფინანსური აქტივების ჯამს დამატებული მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების სხვა ქვეყნების რეზიდენტებთან ფინანსური აქტივების გადამეტება (რომელიც წარმოადგენს სხვა ქვეყნის ვალდებულებებს)

როგორც ზემოთ აღინიშნა, გარდა სექტორული ანგარიშებისა, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გათვალისწინებუ-

ლია ანგარიშების შედგენა ეკონომიკის დარგებისათვის. თითოეული დარგისათვის ადგენენ მხოლოდ ორ ანგარიშს: წარმოების ანგარიშს და შემოსავლების წარმოქმნის ანგარიშს. მათი სქემა სექტორული ანგარიშების სქემების ანალოგიურია.

ბოლოს, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გათვალისწინებულია ანგარიშთა ჯგუფი ყველაზე უმთავრესი ეკონომიკური ოპერაციებისათვის. მათ შორის გამოიყოფა პროდუქციისა და მომსახურების (ე.წ. ნულოვანი) ანგარიში და საზღვარგარეთის ანგარიში. აქედან საქონლისა და მომსახურების ანგარიშის სქემა შემდეგი სახისაა:

საქონლისა და მომსახურების ანგარიშის სქემა

გამოყენება	რესურსები
4. შუალედური მოხმარება	1. მთლიანი გამოშვება
5. საბოლოო მოხმარება	2. იმპორტი
6. მთლიანი დაგროვება	3. პროდუქტებზე წმინდა გადასახადები
7. ექსპორტი	
სულ გამოყენება (4+5+6+7)	სულ რესურსები

პროდუქციისა და მომსახურების ანგარიში საშუალებას იძლევა მთლიანი შიდა პროდუქტი გამოვითვალოთ ორი მეთოდით: საბოლოო გამოყენებისა და წარმოების მეთოდებით.

მთლიანი შიდა პროდუქტი გაანგარიშებული საბოლოო გამოყენების მეთოდით ტოლია საბოლოო გამოყენების ყველა მუხლის ჯამს გამოკლებული იმპორტი, ანუ საბოლოო მოხმარების, მთლიანი დაგროვების და ექსპორტის ჯამს გამოკლებული იმპორტი.

წარმოების მეთოდით გაანგარიშებული მთლიანი შიდა პროდუქტი ტოლია მთლიან გამოშვებას გამოკლებული შუა-

ლედური მოხმარება და დამატებული პროდუქტებზე წმინდა გადასახედები. ნავარაუდევია, რომ მთლიანი გამოშვება შეფასებულია ძირითად ფასებში. მაგრამ თუ მთლიან გამოშვებას შევასახებთ მწარმოებლის ფასში, მაშინ მესამე მუხლი ჩამოყალიბდება დღგ-სა და იმპორტზე გადასახადის მუხლებით (სუბსიდიების გამოკლებით). ამ შემთხვევაში მთლიანი შიდა პროდუქტი, გაანგარიშებული წარმოების მეთოდით, ტოლი იქნება მთლიან გამოშვებას (მწარმოებლის ფასში) გამოკლებული შუალედური მოხმარება და დღგ-სა და იმპორტის გადასახადები (იმპორტზე სუბსიდიების გამოკლებით).

ცხრილი № 1

**ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის
ძირითად მაჩვენებელთა ურთიერთკავშირი 2001 წელს
საქართველოს მაგალითზე (მლნ. ლარი)**

შპპ	9040,8
პლუს: საზღვარგარეთიდან მიღებული პირველადი შემოსავლები	197,5
მათ შორის: შრომის ანაზღაურება	18,2
გადასახადები წარმოებასა და იმპორტზე	—
საკუთრებიდან შემოსავალი	179,3
მინუს: საზღვარგარეთზე გაცემული პირველადი შემოსავლები	310,8
მათ შორის: შრომის ანაზღაურება	14,4
გადასახადები წარმოებასა და იმპორტზე	—
საკუთრებიდან შემოსავალი	296,4
უდრის: მთლიანი ეროვნული შემოსავალი	8927,5
პლუს: საზღვარგარეთიდან მიღებული მიმდინარე ტრანსფერტები	26,1
მინუს: საზღვარგარეთზე გაცემული მიმდინარე ტრანსფერტები	34,0
უდრის: მთლიანი ეროვნული განკარგადი შემოსავალი	8919,6

მინუს:	საბოლოო მოხმარება	5898,0
უდრის:	მთლიანი ეროვნული დანაზოგები	3021,6
პლუს:	საზღვარგარეთიდან მიღებული კაპიტალური ტრანსფერტები	58,1
მინუს:	საზღვარგარეთზე გაცემული მიმდინარე ტრანსფერტები	332,0
უდრის:	კაპიტალის წმინდა ღირებულების ცვლილება დანა- ზოგებისა და კაპიტალური ტრანსფერტების შედეგად ¹	2747,7
მინუს:	მთლიანი დაგროვება	1994,1
მინუს:	არაწარმოებული არაფინანსური აქტივების წმინდა შეძენა	-
მინუს:	სტატისტიკური განსხვავება	-22,7
უდრის:	წმინდა დაკრედიტება (+) წმინდა ნასესხობა (-)	776,3

5. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის გამოყენება მაკროეკონომიკურ ანალიზში და ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მეშვეობით ხორციელდება ქვეყნის მაკროეკონომიკური პროცესის ზოგადი დახასიათება შემდეგი პარამეტრების მიხედვით:

1. მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა.

იგი ახასიათებს საანგარიშო პერიოდის (ერთი წლის, ან კვარტლის) განმავლობაში ქვეყნის შიგნით წარმოებული საბოლოო პროდუქტისა და მომსახურების ერთობლივ ღირებულებას. მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებელი ქვეყნის ერთ მოსახლეზე გაანგარიშებით გამოიყენება ეკონომიკური განვითარების დონის დახასიათებისათვის. სწორედ ამ მაჩვე-

¹ ძირითადი კაპიტალის მოხმარების ჩათვლით, ე.ი. მის გამოორიცხებამდე.

ნების მიხედვით ხდება ქვეყნების დაყოფა ღარიბ, განვითარებად და განვითარებულ ქვეყნებად.

2. ეკონომიკური ზრდის ტემპები.

ეს მაჩვენებელი იანგარიშება მუდმივ ფასებში გამოსახული მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებლების სხვადასხვა პერიოდებში შეფარდებით. სწორედ ამ მაჩვენებლით ფასდება ქვეყანაში ეკონომიკური პოლიტიკის, რეფორმებისა და სახელმწიფო პროგრამების ეფექტურობა. ქვემოთ მოტანილია საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ტემპები 2001-2005 წლებში.

ცხრილი № 2

საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური ზრდის ინდექსები 2001-2005 წლებში (წინა წელი = 100)¹

წელი	მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპი წინა წელთან შედარებით
2001	104.8
2002	105.8
2003	111.1
2004	105.9
2005	109.6

3. ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურა.

ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის დასახასიათებლად გამოიყენება მონაცემები ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის დარგობრივ სტრუქტურაზე. თითოეული დარგის ხვედრითი წილისა და დინამიკაში მოცემული მაჩვენებლის ცვლილების დახასიათებით საშუალება გვეძლევა ავსახოთ ეკონომიკის სტრუქტურული ცვლილებები.

¹ სტატისტიკის დეპარტამენტის კვარტალური ბიულეტენი. თბილისი, 2007.

2005 წლის მონაცემებით ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში (მიმდინარე ფასებით 11621,0 მლნ. ლარი) ყველაზე უფრო მაღალი ხვედრითი წილითაა წარმოდგენილი სოფლის მეურნეობა - 14,8%; მრეწველობა - 12,2%; ვაჭრობა -; ავტომობილების და საყოფაცხოვრებო და პირადი სარგებლობის საგნების რემონტი - 12,0%; ტრანსპორტი - 8,4%; მშენებლობა - 8,1% და ა.შ.

2005 წელს 2001 წელთან შედარებით ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურაში გაიზარდა ისეთი სახის ეკონომიკური საქმიანობები როგორიცაა: მშენებლობა, კავშირგაბმულობა, ოპერაციები უძრავი ქონებით, საფინანსო საქმიანობა. შემცირდა: სოფლის მეურნეობა (თუმცა მისი წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში კვლავაც ყველაზე მაღალია), ვაჭრობა, ავტომობილების და საყოფაცხოვრებო და პირადი სარგებლობის საგნების რემონტი. თითქმის იგივე დონეზე დარჩა მრეწველობა.

4. მთლიანი შიდა პროდუქტის მოხმარებაზე, დაგროვებასა და ექსპორტზე გამოყენების სტრუქტურა.

მოცემული სახის ინფორმაცია ხელისუფლების ორგანოებს ეხმარება წარმოების გაფართოების, ცხოვრების დონის ანალიზისა და სხვა სახის წინადადებების მომზადებაში.

5. საერთო მწარმოებლურობა და შრომისნაყოფიერება.

მწარმოებლურობა წარმოადგენს წარმოების მოცულობისა და რესურსების დანახარჯების თანაფარდობას. მწარმოებლურობის მაჩვენებლები შეიძლება გავიანგარიშოთ წარმოების მოცულობის სხვადასხვა შინაარსის (დეფინიციის) მიხედვით. ერთ შემთხვევაში წარმოების მოცულობად შეიძლება განვიხილოთ პროდუქციის (საქონელი, მომსახურება) გამოშ-

ვების დეფინიცია. მეორე შემთხვევაში მთლიანი დამატებული ღირებულება (გამოშვებას გამოკლებული შუალედური მოხმარება). მოცემული დეფინიციების მიხედვით შეიძლება გამოეთვალათ შრომისნაყოფიერების, კაპიტალმწარმოებლურობის, შრომისა და კაპიტალის ერთობლივი დანახარჯების მწარმოებლურობისა და რიგი სხვა მაჩვენებლები. მოცემული მახასიათებლები მეტად მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ეფექტურობისა და ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების ანალიზისა და პროგნოზული მაჩვენებლების გაანგარიშებისათვის.

6. ეროვნული შემოსავლის განაწილება და გადანაწილება.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის დახასიათებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ფარგლებში პირველადი, მეორადი და საბოლოო შემოსავლების მაჩვენებელთა ანალიზს.

7. მოსახლეობის საბოლოო მოხმარება.

მოცემული სფეროს დასახასიათებლად გამოიყენება საბოლოო მოხმარების სასაქონლო სტრუქტურა.

8. საინვესტიციო პროცესი.

საინვესტიციო პროცესის სტატისტიკურად დახასიათებისათვის საჭიროა ვიციდეთ ინვესტიციების წარმომავლობა, დინამიკა და სტრუქტურა.

9. ოპერაციები, დაკავშირებული ფინანსურ ინსტრუმენტებთან.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში მოცემული პროცესების ანალიზისათვის გამოიყენება ფინანსური აქტივების შეძენისა და ფინანსური ვალდებულებების აღების მაჩვენებლები. აგრეთვე ფინანსური კაპიტალური დანახარჯების გადანაწილების მაჩვენებლები ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორებს შორის.

10. ეროვნული სიმდიდრე.

მოცემული სფეროს ანალიზით საშუალება გვეძლევა დავახასიათოთ ქვეყნის ყველა აქტივი (ვალდებულებების გამოკლებით), რაც აუცილებელია ეკონომიკური პროცესის დახასიათებისათვის. აგრეთვე დაგროვების და რესურსების ეფექტურად გამოყენების ანალიზისათვის.

11. ქვეყნის საგარეო-ეკონომიკური ოპერაციები.

მოცემული საკითხების ანალიზისათვის აუცილებელია საქონლისა და მომსახურების ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების მახასიათებელი მაჩვენებლები, ინვესტიციების მოძრაობა საზღვარგარეთთან მიმართებაში და ა.შ.

12. დარგთაშორისი კავშირები და პროპორციები. მოცემული სფეროს ანალიზისათვის გამოიყენება დარგთაშორისი ბალანსის ცხრილები.

დროის ცალკეული პერიოდების მიხედვით ქვეყნის ეკონომიკაში ჩამოყალიბებული მდგომარეობის დასახასიათებლად გამოიყენება მთლიანი შიდა პროდუქტის ისეთი წარმოებული მაჩვენებლები როგორიცაა:

- მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ფულის მასის (აგრეგატი № 2) ზრდის ტემპების თანაფარდობა;
- საგადასახდელო ბალანსის მიმდინარე ოპერაციების სალდოსა და მთლიანი შიდა პროდუქტის თანაფარდობა;
- სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის თანაფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან;
- სახელმწიფო აპარატის შენახვისათვის გამოყოფილი სახსრების თანაფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან;

საშინაო და საგარეო ვალის თანაფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან და სხვა.

ზემოაღნიშნული თანაფარდობების ანალიზი რიგი ქვეყნების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების ტემპები დაბალია, როცა მაღალია ბიუჯეტის დეფიციტის მაჩვენებელი მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებაში; აგრეთვე როდესაც მაღალია სახელმწიფო ვალისა და სახელმწიფო დანახარჯების წილი მთლიან შიდა პროდუქტთან დამოკიდებულებაში.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. რა განსხვავებულ მეთოდოლოგიურ პრინციპებს ემყარება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემისა და სახალხო მეურნეობის ბალანსის დამუშავება?
2. ჩამოთვალეთ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში გამოყენებული ძირითადი დეფინიციები და კლასიფიკაციები.
3. რა და რა ინსტიტუციური სექტორები არსებობს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში და რომელი მაკრომაჩვენებლების მიღებისათვის გამოიყენებიან ისინი?
4. დაასახელეთ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითადი ანგარიშები და მათი აღწერილობა.
5. რა გამოყენება აქვს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას მაკროეკონომიკურ ანალიზში და ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში?

თემა 7. მთლიანი შიდა პროდუქტი

1. მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის გაანგარიშების მეთოდები

მთლიანი შიდა პროდუქტი გაიანგარიშება სამი მეთოდით:

ა) წარმოების მეთოდით, როგორც ეკონომიკური საქმიანობის დარგების მთლიანი დამატებული ღირებულების ჯამი. იგი გაიანგარიშება შემდეგნაირად: ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით პროდუქციის (საქონელი, მომსახურება) მთლიან გამოშვებას საბაზრო ფასებში აკლდება საქონლისა და მომსახურების გამოშვებისათვის გამოყენებული შუალედური მოხმარება, ემატება საქონლის, მომსახურებისა და იმპორტის წმინდა გადასახადები და მიიღება მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში.

წარმოების მეთოდით გაანგარიშებული მთლიანი შიდა პროდუქტი საქართველოში რიგი წლების მიხედვით მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში (მიმდინარე ფასებში, მლნ. ლარი):¹

ცხრილი № 3

მთლიანი შიდა პროდუქტის აგრეგატები	1996	2000	2004
მთლიანი გამოშვება	6292.3	9302.7	15566.0
შუალედური მოხმარება	2527.5	3626.4	6430.8
დამატებული ღირებულება	3764.8	5676.2	9135.3
გადასახადები პროდუქციაზე	158.1	422.8	892.1
სუბსიდიები პროდუქციაზე	46.5	56.0	57.3
წმინდა გადასახადები პროდუქციაზე	111.6	366.8	834.7
მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში	3868.5	6043.1	9970.0

¹ საქართველოს ეროვნული ანგარიშები (სტატისტიკური კრებული), გვ.20, თბ. 2005.

ბ) შემოსავლების განაწილების მეთოდით, როგორც ეკონომიკური საქმიანობის დარგებში შექმნილი ინსტიტუციური სექტორების შემოსავლების ჯამი. მისი გაანგარიშება ხდება შემდეგნაირად: იკრიბება შემოსავალი დასაქმებიდან დარიცხული ხელფასისა და დანამატების სახით, ხელფასზე დარიცხული გადასახადების ჩათვლით, თვითდასაქმებიდან მიღებული შერეული შემოსავალი, კომპანიების საქმიანობიდან მიღებული მთლიანი მოგება, ქონების დაქირავებიდან დარიცხული რენტა და გადასახადები წარმოებასა და იმპორტზე. მიღებული ჯამი წარმოადგენს მთლიან შიდა პროდუქტს საბაზრო ფასებში.

შემოსავლების განაწილების მეთოდით გაანგარიშებული მშლიანი შიდა პროდუქტი საქართველოში სხვადასხვა წლების მიხედვით მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში(მიმდინარე ფასებში, მლნ. ლარი):¹

ცხრილი № 4

მთლიანი შიდა პროდუქტის აგრეგატები	1996	2000	2004
შრომის ანაზღაურება	814.6	1667.4	1758.6
ხელფასი	716.1	1510.8	1661.2
სოციალური ანარიცხები	98.5	156.5	97.4
პროდუქციასა და იმპორტზე გადასახადები			
მინუს სუბსიდიები	111.6	366.8	834.7
გადასახადები	158.1	422.8	892.1
სუბსიდიები	46.5	56.0	57.3
შერეული შემოსავალი (მთლიანი)	2273.0	2326.3	3061.0
შერეული შემოსავალი (წმინდა)	2193.7	2230.8	2941.9
მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში	3868.5	6043.1	9970.0

¹ საქართველოს ეროვნული ანგარიშები (სტატისტიკური კრებული), გვ.20, თბ. 2005.

გ) საბოლოო გამოყენების მეთოდით, როგორც საქონლისა და მომსახურების საბოლოო მოხმარების ხარჯების, კაპიტალური დაბანდების, მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მატებისა და საგარეო ეკონომიკური ოპერაციების საღდოს სიდიდეთა ჯამი. მისი გაანგარიშება ხდება შემდეგნაირად: მოსახლეობის სამომხმარებლო ხარჯებს ემატება შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების მიერ გაწეული მომსახურება, ემატება სახელმწიფო მართვის ორგანოების მიერ გაწეული კოლექტიური (სახელმწიფო მართვა, თავდაცვა, საზოგადოებრივი წესრიგისა და უსაფრთხოების დაცვა) და პერსონალური (განათლება, ჯანდაცვა, სოციალური დაზღვევა) მომსახურება, ემატება ძირითადი კაპიტალის ფორმირება, ემატება მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მარაგების ცვლილება და ამით მიიღება მთლიანი შიდა ხარჯები საბაზრო ფასებში. მოცემულ მაჩვენებელს ემატება საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი, აკლდება საქონლისა და მომსახურების იმპორტი და მიიღება მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში.

საბოლოო განაწილების მიხედვით მიმდინარე ფასებში გაანგარიშებული მთლიანი შიდა პროდუქტი საქართველოში სხვადასხვა წლების მიხედვით ასახულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში:¹

¹ საქართველოს ეროვნული ანგარიშები (სტატისტიკური კრებული), გვ.20, თბ. 2005.

მთლიანი შიდა პროდუქტის აგრეგატები	1996	2000	2004
საბოლოო მოხმარების ხარჯები	4372.0	5985.5	8668.0
ძირითადი კაპიტალის ფორმირება	718.0	1537.8	2697.6
მარაგების ცვლილება	39.9	68.5	79.7
(+) საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი	515.5	1389.6	3100.0
(-) საქონლისა და მომსახურების იმპორტი	1252.2	2397.1	4733.5
მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში	3868.5	6043.1	9970.0

„დახურულ“ ეკონომიკაში მთლიანი შიდა პროდუქტი რეზიდენტების მიერ მიღებული შემოსავლის ტოლია, მაგრამ, ფაქტობრივად, ეროვნულ სახელმწიფოებში „ღია“ ეკონომიკაა: ყველა ქვეყანა ამა თუ იმ ფორმით სხვა ქვეყნებიდან ღებულობს შემოსავლებს და უხდის არარეზიდენტებს მის ტერიტორიაზე შექმნილი შემოსავლების ნაწილს. შემოსავლების ასეთი ნაკადების გათვალისწინებით განისაზღვრება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მეორე უმთავრესი მაჩვენებელი – მთლიანი ეროვნული შემოსავალი. იგი წარმოადგენს მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების მიერ პირველადი და საკუთრებიდან მიღებული შემოსავლების ჯამს. რაოდენობრივი თვალსაზრისით მთლიანი ეროვნული შემოსავალი განსხვავდება მთლიანი შიდა პროდუქტისაგან საზღვარგარეთიდან მიღებული პირველადი შემოსავლების სალდოს სიდიდით.

მთლიანი ეროვნული შემოსავალის საერთო მოცულობის, მისი პირველადი და მეორადი განაწილების და გამოყენების მაჩვენებლები გაიანგარიშება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა-93-ის მეორე უმთავრეს ანგარიშთა ჯგუფის – შემოსავლების განაწილებისა და გამოყენების ანგარიშების შემადგენლობაში.

წარმოებული მთლიანი ეროვნული შემოსავლის მოცულობა განისაზღვრება ეკონომიკის ყველა სექტორის მიხედ-

ვით შემოსავლების პირველადი განაწილების ანგარიშიდან პირველადი და საკუთრებიდან მიღებული შემოსავლების ცვლილების გათვალისწინებით.

მთლიანი ეროვნული შემოსავლის გადანაწილების შედეგები გამოისახება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის III ძირითად – ეროვნული მთლიანი განკარგავადი შემოსავლის (ემგშ) – მაჩვენებლებში. იგი განსხვავდება მთლიანი ეროვნული შემოსავლისაგან საზღვარგარეთიდან მიღებული (ან საზღვარგარეთზე გადაცემული) მიმდინარე გადანაწილებითი გადასახდელების, ანუ მიმდინარე ტრანსფერტების (ჰუმანიტარული დახმარების, გადასახადების, ჯარიმების, საზღვარგარეთ მუდმივად მცხოვრები ნათესავებიდან საჩუქრების და სხვ.) სალდოს სიდიდით.

ეროვნული მთლიანი განკარგავადი შემოსავლის გამოყენების შედეგები გამოისახება ეროვნული საბოლოო მოხმარების ხარჯებისა და მთლიანი დანაზოგების მაჩვენებლებში.

ეროვნული საბოლოო მოხმარების ხარჯები მოიცავს: შინამეურნეობების, სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებისა და შინამეურნეობების მომსახურე არაკომერციული ორგანიზაციების მიერ საბოლოო საქონლისა და მომსახურების შეძენის ხარჯებს. შემდგომ სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯზე უფასოდ მიღებული საქონლისა და მომსახურების გათვალისწინებით, ყალიბდება შესაბამისი სექტორებისათვის ფაქტობრივი საბოლოო მოხმარების მაჩვენებლები.

მთლიანი ეროვნული დანაზოგები ემგშ-ის ის ნაწილია, რომელიც რჩება საბოლოო მოხმარების ხარჯების შემდეგ და წარიმართება უპირატესად მთლიანი დაგროვების (ინ-

ვესტიციების) დაფინანსებისათვის. ინვესტიციების დაფინანსების მეორე წყაროა გადანაწილებითი ხასიათის ერთდროული შემოსულობა საზღვარგარეთიდან ე.წ. წმინდა კაპიტალური ტრანსფერტები. მთლიანად ქვეყნის დონეზე დანაზოგებისა და კაპიტალური ტრანსფერტების სალდოს საერთო თანხასა და მთლიანი დაგროვების ელემენტების ღირებულების მატებას შორის სხვაობას გამოსახავს წმინდა დაკრედიტების (ან წმინდა დავალიანების) მაჩვენებელი, იგი წარმოადგენს შესაბამისი ოპერაციების შედეგად მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკაში (ან ინსტიტუციურ სექტორში) დარჩენილ თანხას, რომლის გამოყენება შესაძლებელია დაკრედიტების მიზნით (როცა ანგარიშებში ეს მაჩვენებელი „+“ ნიშნითაა), ან თანხას, რომლის შესხად ალება ქვეყნისათვის აუცილებელია (როცა ეს მაჩვენებელი „-“ ნიშნითაა).

ქვემოთ მოყვანილ სქემა № 3-ში სისტემატიზებულია ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითადი მაჩვენებლები და მოცემულია მათ შორის ურთიერთკავშირი.

სქემა № 3

ა	მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასში
ბ	ძირითადი კაპიტალის მოხმარება
გ	წმინდა შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში (ა-ბ)
დ	პირველადი შემოსავლების სალდო, მიღებული საზღვარგარეთიდან
ე	წმინდა ეროვნული შემოსავალი (გ-დ)
ე	მიმდინარე ტრანსფერტების სალდო, მიღებული საზღვარგარეთიდან
ზ	წმინდა ეროვნული განკარგვადი შემოსავლები (ე+ე)
თ	ეროვნული საბოლოო მოხმარება
ი	ეროვნული დანაზოგი (ზ-თ)
კ	კაპიტალური ტრანსფერტები
ლ	ინვესტიციების ფინანსირების საერთო წყაროები (ი+კ)
მ	მთლიანი დაგროვება, როგორც მშპ-ის გამოყენების ელემენტი
ნ	არაწარმოებული არაფინანსური აქტივების წმინდა შეძენა
ო	წმინდა კრედიტები / წმინდა დავალიანება (ლ-მ-ნ)

2. მთლიანი შიდა პროდუქტის შეფასება მუდმივ ფასებში

მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის დინამიკის მაჩვენებელი მსოფლიოს უმეტეს ქვეყანაში აღიარებულია ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მაჩვენებლად. მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსის გასაანგარიშებლად ხდება მისი გაანგარიშება მუდმივ ფასებში. მუდმივ ფასებად შეიძლება გამოვიყენოთ საბაზისო პერიოდის რომელიმე წლის ფასები. ასეთი მეთოდით შედგენილი მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკური მწკრივი გამოიყენება პროგნოზირებასა და ეკონომიკურ მოდელირებაში.

მუდმივ ფასებში მთლიანი შიდა პროდუქტის საბოლოო მოხმარების, დაგროვების, ექსპორტის, გამოშვების, იმპორტის, შუალედური მოხმარების, დამატებული ღირებულების, მოგებისა და შრომის ანაზღაურების მაჩვენებლების გაანგარიშებისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ ორი ელემენტი. პირველი, ესაა რაოდენობა, და მეორე, ფასი.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის 1993 წლის ვერსიით გამოკვეთილია განსხვავება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ფიზიკური მოცულობის მაჩვენებელსა და რეალურ მაჩვენებელს შორის.

მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობისა და ფასების დინამიკის განსაზღვრისათვის გამოიყენება მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსი და მთლიანი შიდა პროდუქტის დეფლატორი. მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსი

გაიანგარიშება, როგორც მთლიანი შიდა პროდუქტის საანგარიშო პერიოდის ღირებულების საბაზისო პერიოდის ფასებში, გაყოფით მის ღირებულებაზე საბაზისო პერიოდთან შედარებით, შემდეგი ფორმულის მიხედვით:

$$I_q^{\pi\pi} = \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0}, \quad (8)$$

სადაც

$I_q^{\pi\pi}$ - მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსია;

$\sum q_1 p_0$ მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულებაა საანგარიშო პერიოდში საბაზისო პერიოდის ფასებით;

$\sum q_0 p_0$ - მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულებაა საბაზისო პერიოდში.

მთლიანი შიდა პროდუქტის დეფლატორი ახასიათებს ეკონომიკაში განსაზღვრული პერიოდის მანძილზე ფასების საშუალო ცვლილებას. იგი მიიღება მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულების (მიმდინარე ფასებში) ინდექსის შეფარდებით მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსთან. ფორმულას აქვს შემდეგი სახე:

$$I_p^{\pi\pi} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0} : \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_1 p_0}, \quad (9)$$

სადაც

$I_p^{\pi\pi}$ - მთლიანი შიდა პროდუქტის დეფლატორია;

$\Sigma q_1 p_1$ მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულებაა საანგარიშო პერიოდში;

$\Sigma q_1 p_1 / \Sigma q_0 p_0$ მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულების ინდექსია.

თეორიული თვალსაზრისით მთლიანი შიდა პროდუქტის კომპონენტების მუდმივ ფასებში გადაფასების საუკეთესო საშუალებაა პააშეს ფასების ინდექსის ფორმულა, რომელსაც ასეთი სახე აქვს:

$$I_p^j = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_1 p_0}, \quad (10)$$

პააშეს ფორმულა გვიჩვენებს, რამდენად გაძვირდა ან გაიაფდა საქონლისა და მომსახურების განსაზღვრული რაოდენობის ნაკრები საანგარიშო პერიოდში საბაზისო პერიოდთან შედარებით. მოცემული ფორმულით სარგებლობისას, გაანგარიშებებში გამოიყენება საქონლისა და მომსახურების სტრუქტურა (წონები), რომლებიც ჩამოყალიბდა საანგარიშო პერიოდში. ღირებულების ინდექსის გაყოფით პააშეს ფასების ინდექსზე ვღებულობთ ფიზიკური მოცულობის ინდექსს. ამრიგად, პააშეს ფასების ინდექსის გამოყენებით შესაძლებელია ერთმანეთს დაეკავშიროთ ღირებულების, ფიზიკური მოცულობისა და ფასების ინდექსები, რასაც შემდეგი სახე აქვს:

$$\frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0} = \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0} \times \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_1 p_0}, \quad (11)$$

პააშეს ფასების ინდექსის მიხედვით დაცულია ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ღირებულებითი აგრეგატების დეფლირების პრინციპი, იმდენად, რამდენადაც მისი გამოყენებით გაანგარიშებული ფიზიკური მოცულობის ინდექსი აკმაყოფილებს ისეთ მოთხოვნებს როგორცაა:

ა) იგი წარმოადგენს მუდმივი წონებით აღებული ფიზიკური მოცულობის ინდივიდუალური ინდექსების საშუალო მაჩვენებელს;

ბ) მანამ, სანამ საბაზისო პერიოდი არ იცვლება, საბაზისო შედარების შემდგომ პერიოდებში ფასების ცვლილება არ ახდენს გავლენას ფიზიკური მოცულობის ინდექსზე.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე უმეტეს ქვეყნებში მაკროეკონომიკურ გაანგარიშებებში (დეფლირების მიზნით) იყენებენ პააშეს ინდექსს, თუმცა მათი არ არსებობის შემთხვევაში იყენებენ ფასების ლასპეირესის ინდექსს. ლასპეირესის ინდექსი ამახინჯებს ფასების თეორიული ინდექსის ცვლილებას მატების მხრივ, ხოლო პააშეს ინდექსი - იგივეს, კლების მხრივ. ამიტომ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა 1993 წლის ვერსიის რეკომენდაციებით მთლიანი შიდა პროდუქტის კომპონენტების დეფლირებისას გამოიყენება ფიშერის ფასების ინდექსის ფორმულა, რომელიც წარმოადგენს პააშესა და ლასპეირესის ინდექსების საშუალო გეომეტრიულს. მოცემულ ფორმულას ასეთი სახე აქვს:

$$I_p^{\text{უპ}} = \sqrt{\frac{\sum q_0 P_1}{\sum q_0 P_0} \times \frac{\sum q_1 P_1}{\sum q_1 P_0}} \quad (12)$$

მთლიანი შიდა პროდუქტისა და მისი კომპონენტების შეფასებისათვის გამოიყენება საბაზისო პერიოდად შერჩეული წლის საშუალო მიმდინარე ფასები. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის კონცეფციის თანახმად საბაზისო წელი საჭიროა შეიცვალოს ყოველ ხუთ წელიწადში ერთჯერ. ასეთი ცვლილების აუცილებლობა გამოწვეულია მთლიანი შიდა პროდუქტის სტრუქტურაში ჩამოყალიბებული მნიშვნელოვანი ცვლილებებით. საბაზისო პერიოდის ცვლილებისას მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკური მწკრივების უწყვეტობის შენარჩუნებისათვის აუცილებელია მთლიანი შიდა პროდუქტის მწკრივების მიჯრის უზრუნველყოფა, რაც მიიღწევა ახალი საბაზისო პერიოდის მუდმივ ფასებში წინა საბაზისო პერიოდის ფასებით შედგენილი დინამიკური მწკრივის მაჩვენებლების გადაანგარიშებით. ასეთი პროცედურების ჩატარების ორი ხერხი არსებობს.

პირველი მეთოდის თანახმად მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკური მწკრივების ახალ მუდმივ ფასებში შეფასებისათვის ხდება ფასების ინდექსების შეკავშირება (ახალი და ძველი მუდმივი ფასების ინდექსები) და შეკავშირებული ინდექსი გამოიყენება მთლიანი შიდა პროდუქტის და მისი კომპონენტების დინამიკური მწკრივების დეფლირებისათვის.

ზემოაღნიშნული განვიხილოთ ქვემოთ მოტანილ პირობით მაგალითზე.

წელი	ფასების ინდექსი წინანდელ საბაზისო პერიოდთან (1995=100)	ფასების ინდექსი ახალ საბაზისო პერიოდთან (2000=100)	ფასების ინდექსი, გადაანგარიშებული ახალ საბაზისო პერიოდთან, კოეფიციენტის დახმარებით (2000=100)	ახალ საბაზისო პერიოდთან დაკავშირებული ინდექსები (2000=100)
1	2	3	4	5
1985	65.0	-	56.6	56.6
1995	100.0	-	87.0	87.0
2000	115.0	100.0	100.0	100.0
2005	120.0	100.0	-	106.0

მოტანილი ცხრილიდან ჩანს, რომ მეორე სვეტში ასახულია ფასების ინდექსების მწკვრივი წინა საბაზისო წელთან (1995) მიმართებაში. ხოლო მესამე სვეტში - ფასების ინდექსები ახალ საბაზისო წელთან (2000) მიმართებაში. ძველი ინდექსების ახალ ინდექსებთან დაკავშირების მიზნით წინა ინდექსების ყველა მნიშვნელობა მოყოლებული 1985 წლიდან მრავლდება კოეფიციენტზე, რომელიც ახასიათებს ფასების დამოკიდებულებას ძველ და ახალ საბაზისო პერიოდებს შორის $(100/115) = 87.0$ (სვეტი 4).

მოცემული კოეფიციენტის გამოყენებით ვღებულობთ ფასების ინდექსების ახალ მწკრივს ახალ საბაზისო პერიოდთან (2000) შედარებით.

ფასების მოცემული ინდექსები გამოიყენება დეფლატორებად მთლიანი შიდა პროდუქტის და მისი კომპონენტების ახალ მუდმივ ფასებში გადაფასებისათვის. ასეთი სახის პროცედურით მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური

მოცულობის ინდექსი ინარჩუნებს იგივე შინაარსს, როგორც იყო წინა მუდმივი ფასების პირობებში.

მეორე მეთოდის გამოყენებისას, კერძოდ, მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკური მწკრივის აგებისას, ახალი შესაღარი ფასებით, გამოიყენება მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ჯაჭვური ინდექსები. დაეუშვათ, რომ გეჭირდება მივიღოთ მთლიანი შიდა პროდუქტი 200 წლისათვის 2005 წლის ახალი საბაზისო ფასებით. ამ შემთხვევაში 2005 წლის მთლიანი შიდა პროდუქტი მიმდინარე ფასებში იყოფა მთლიანი შიდა პროდუქტის 2005 წლის 2000 წელთან მიმართებაში გათვლილ ფიზიკური მოცულობის ინდექსზე, რომელიც აღებულია 2000 წლის ფასებით.

ფორმულას ასეთი სახე აქვს:

$$\Sigma q_{2000}p_{2005} = \Sigma q_{2005}p_{2005} : (\Sigma q_{2005}p_{2000} / \Sigma q_{2000}p_{2000}), \quad (13)$$

სადაც

$\Sigma q_{2000}p_{2005}$ - არის 2000 წლის აბსოლუტური მონაცემები 2005 წლის ფასებით

$\Sigma q_{2005}p_{2005}$ - არის 2005 წლის აბსოლუტური მონაცემები მიმდინარე წლის ფასებით

$\Sigma q_{2005}p_{2000} / \Sigma q_{2000}p_{2000}$ - არის ფიზიკური მოცულობის ინდექსი (2005 წ 2005 წელთან წინა (2000 წ.) მუდმივ ფასებში)

ზემოაღნიშნული ორივე მეთოდის გამოყენებით, როგორც წესი, მიღებული უნდა იქნეს ერთი და იგივე შედეგი.

ქვეყნის ეკონომიკაში მიმდინარე მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ცვლილებებისა და მაღალი ინფლაციის პირობებში მუდმივ ფასებად გამოიყენება წინა წლის ფასები და ამის საფუძველზე იანგარიშება მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსები წინა წელთან მიმართებაში. ასეთი მეთოდის გამოყენებისას გარკვეული პერიოდისათვის მთლიანი შიდა პროდუქტის ფიზიკური მოცულობის ინდექსი იანგარიშება წლიური ჯაჭვური ინდექსების ერთმანეთზე გადამრავლებით. მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკური მწკრივის აგებისათვის საბაზისო წლის ფასებში, მისი მოცულობა საბაზისო წელს მიმდინარე ფასებში მრავლდება ფიზიკური მოცულობის საბაზისო ინდექსზე. ფორმულების მეშვეობით ზემოაღნიშნული ასეთნაირად გამოიყურება:

$$\sum q_{2000} p_{2000} \times I_{2005/2000}^{\text{შპა}} = \sum q_{2005} p_{2000}, \quad (14)$$

ამასთან,

$$I_{2005/2000}^{\text{შპა}} = I_{2005/2004}^{\text{შპა}} \times I_{2004/2003}^{\text{შპა}} \times I_{2003/2002}^{\text{შპა}} \times I_{2002/2001}^{\text{შპა}} \times I_{2001/2000}^{\text{შპა}},$$

მაკრომაჩვენებლების ანალიზის ინტერესებიდან გამომდინარე ჯაჭვურ ან საბაზისო ინდექსებზე არჩევანის გაკეთება ხორციელდება შემდეგ გარემოებათა გათვალისწინებით.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ანალიზის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს ზუსტი გაანგარიშებების წარმოება თოთოეული წლის მიხედვით უპირატესობა ეძლევა **ჯაჭვურ ინდექსებს** (ცვალებადი ბაზისის ინდექსებს).

თუ ანალიზის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს შესაღარი ინდექსების უზრუნველყოფა შედარებით ხანგრძლივი პერიოდისათვის, უპირატესობა ეძლევა **საბაზისო ინდექსების გამოყენებას** (ინდექსები მუდმივი ფასებით).

მთლიანი შიდა პროდუქტის მუდმივ ფასებში შეფასების ძირითად მეთოდებს წარმოადგენს შემდეგი:

- **დეფლირების მეთოდი**
ექსტრაპოლაციის მეთოდი
- **პირდაპირი გადაფასების მეთოდი**
- **დანახარჯების ელემენტების მიხედვით გადაფასების მეთოდი**

დეფლირების მეთოდის არსი მდგომარეობის საანგარიშო პერიოდში საქონლისა და მომსახურების ღირებულების შეფარდებაში ამ საქონლისა და მომსახურების ფასების ინდექსთან. მოცემული მეთოდი ფორმულის სახით ასეთნაირად გამოიყურება:

$$\sum q_1 p_0 = \frac{\sum q_1 p_1}{I_{p1/0}}, \quad (15)$$

სადაც

$\sum q_1 p_1$ - არის საქონლისა და მომსახურების ღირებულება საანგარიშო პერიოდში მიმდინარე ფასებში;

$I_{P_{1,n}}$ - არის ფასების ინდექსი საანგარიშო პერიოდში საბაზისო პერიოდთან შედარებით.

ორმაგი დეფლირების მეთოდი გამოიყენება მუდმივ ფასებში დამატებული ღირებულების გამოთვლისათვის. მოცემული მეთოდის გამოყენებისას ხორციელდება გამოშვებისა და შუალედური მოხმარების თანმიმდევრული დეფლირება. დამატებული ღირებულება მუდმივ ფასებში იანგარიშება როგორც მუდმივ ფასებში გაანგარიშებული მთლიანი გამოშვებისა და შუალედური მოხმარების სხეობა. ეფროკავშირისა და ღსთ-ის ქვეყნების სტატისტიკური სამსახურების მიერ დამატებული ღირებულება მუდმივ ფასებში იანგარიშება დამატებული ღირებულების დეფლირებით მიმდინარე ფასებში. ე.ი. ერთჯერადი დეფლირების გამოყენებით.

ექსტრაპოლაციის მეთოდის არსი გამოიხატება საბაზისო პერიოდის საქონლისა და მომსახურების ღირებულების გამრავლებით ფიზიკური მოცულობის ცვლილებების ინდექსზე. ფორმულის მიხედვით ექსტრაპოლაციის მეთოდი ასეთნაირად გამოიყურება:

$$\sum q_1 p_0 = \sum q_0 p_0 \times I_{q_{1/0}}, \quad (16)$$

სადაც

$\sum q_0 p_0$ საქონლისა და მომსახურების ღირებულებაა საბაზისო პერიოდში;

1910 საქონლისა და მომსახურების ფიზიკური მოცულობის ინდექსია საანგარიშო პერიოდში საბაზისოსთან შედარებით.

პირდაპირი გადაფასების მეთოდის გამოყენებისას მაჩვენებლები მუდმივ ფასებში იანგარიშება საანგარიშო პერიოდში წარმოებული (ან მოხმარებული) პროდუქციის გამრავლებით საბაზისო წლის შესაბამის ფასებზე. მოცემული მეთოდით სარგებლობენ მოპოვებითი მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების მაჩვენებლების გაანგარიშებისას, რადგანაც მოცემულ დარგებში იწარმოება ძირითადად ერთგვაროვანი საქონელი და სტატისტიკურ ორგანოებს გააჩნიათ როგორც უმნიშვნელოვანესი პროდუქციის, ისე მათზე ფასების მონაცემები.

დანახარჯების ელემენტების მიხედვით გადაფასების მეთოდი ითვალისწინებს მაჩვენებლის მუდმივ ფასებში გაანგარიშებას დანახარჯების ელემენტების დეფლირების გზით. მოცემული მეთოდი გამოიყენება ძირითადად არასაბაზრო მომსახურების ღირებულების მაჩვენებლების მუდმივ ფასებში შეფასებისას. იმის გამო, რომ ამ სახის მომსახურების გაწევა ხდება უფასოდ, მოცემული მეთოდის გამოყენებისას ხდება ისეთი დაშვება, როცა დანახარჯების დინამიკა მომსახურების გაწევაზე (მუდმივ ფასებში) პროპორციულია ფიზიკური მომსახურების მოცულობის.

მთლიანი შიდა პროდუქტის შეფასება მუდმივ ფასებში ხორციელდება როგორც წარმოებითი მეთოდით, ისე საბოლოო გამოყენების მეთოდით. ძირითადი ინფორმა-

ციული წყაროები მთლიან შიდა პროდუქტსა და მის კომპონენტებზე მიმდინარე ფასებში, მათი მუდმივ ფასებში გადაფასებისათვის ასახულია ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის სხვადასხვა დანაყოფებში. გაცილებით სრული ინფორმაცია მოტანილია დარგთაშორისი ბალანსის რესურსებისა და გამოყენების ცხრილებში.

მთლიანი შიდა პროდუქტის კომპონენტების მუდმივ ფასებში შეფასების მიზნით აუცილებელია ვფლობდეთ ფასების ინდექსების (დეფლატორების) სისტემას, რაც უპირველეს ყოვლისა გამოიხატება მწარმოებელთა ფასების ინდექსებისა და საქონელსა და მომსახურებაზე სამომხმარებლო ფასების ინდექსების სახით.

პროდუქციის გამოშვების შეფასების მიზნით აუცილებელია შემდეგი ინდექსების აგება:

- მწარმოებელთა ფასების ინდექსები (სამრეწველო პროდუქციის; სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის; მშენებლობის, სატვირთო და სამგზავრო გადაზიდვების; დატვირთვა-გადმოტვირთვის სამუშაოების; კავშირგაბმულობის მომსახურების; ფასები ისეთ ფასიან მომსახურებაზე როგორიცაა: განათლება, ჯანდაცვა, იურიდიული მომსახურება და სხვა);
- წარმოებისა და იმპორტის საგადასახადო განაკვეთების ინდექსები გადასახადების სახეების მიხედვით;

მომსახურების დარგების მიხედვით საშუალო ხელფასის განაკვეთების ინდექსები. მათ შორის, საბიუჯეტო ორგანიზაციების მიხედვით.

საქონლისა და მომსახურების მოხმარების შეფასებისათვის აიგება შემდეგი ინდექსები:

1) შუალედური მოხმარების შეფასებისათვის მწარმოებლების მიერ საქონლისა და მომსახურების შეძენის ფასების ინდექსი;

2) საბოლოო მოხმარების შეფასებისათვის - სამომხმარებლო ფასების ინდექსი საქონელსა და მომსახურებაზე;

3) მთლიანი დაგროვების შეფასებისათვის ფასების ინდექსები კაპდაბანდებებზე (მათ შორის, სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებზე, მანქანა-დანადგარებზე და სხვა);

4) ექსპორტ-იმპორტის სალდოს შეფასებისათვის - ფასების ინდექსი საექსპორტო და საიმპორტო პროდუქციაზე.

მთლიანი შიდა პროდუქტის შეფასებისათვის მუდმივ ფასებას აიღება ფასები არა რომელიმე თარიღისათვის, არამედ საბაზისო წლის საშუალო ფასები.

3. დაუკვირებადი ეკონომიკის შეფასება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ფარგლებში

მსოფლიოს როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების სტატისტიკის მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) შეფასების მონაცემთა სისრულისა და საიმედოობის უზრუნველყოფა. მოცემული ამოცანის შესასრულებლად სტატისტიკური სამსახურები და ის უწყებები, ვინც დაკავებულია ოფიციალური სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარებით, აწყობენ სპეციალურად ორგანიზებულ შერჩევით სტატისტიკურ გამოკვლევებს, გაანგარიშებებსა და შეფასებებს ეკონომიკის იმ სფეროებზე, რომლების ყველაზე მეტად „მგრძნობიარეა“ დაუკვირებადი

ეკონომიკის მიმართ. სპეციალურ ლიტერატურაში დაუკვირებადი ეკონომიკის ქვეშ მოიაზრება კრიმინალური, ჩრდილოვანი და არაფორმალური ეკონომიკა.

დაუკვირებადი ეკონომიკის მშპ-ში ასახვის საკითხები პირველად ჩამოყალიბდა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის 1993 წლის ვერსიაში. ამჟამად საერთაშორისო სტანდარტს ამ სფეროში წარმოადგენს ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის და დსთ-ას სტატკომიტეტის სახელმძღვანელო „დაუკვირებადი ეკონომიკის გაზომვა“ (2002 წ.).

მოცემული სახელმძღვანელოთი განმარტებულია დაუკვირებადი ეკონომიკის ძირითადი ცნებები, ტერმინოლოგია, კლასიფიკაცია. განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი.

დაუკვირებადი სახის საქმიანობა იყოფა შემდეგ ტიპებად:

ჩრდილოვანი წარმოება. მის ქვეშ მოიაზრება ისეთი სახის საქმიანობა, რომელიც ეკონომიკური თვალსაზრისით კანონიერია, მაგრამ განზრახულია დაიმალოს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებისაგან გადასახადების გადახდის და სოციალური დაზღვევის შენატანების თავის არიდების მიზნით.

უკანონო წარმოება განისაზღვრება როგორც საქონლისა და მომსახურების აკრძალული წარმოება და ისეთი სახის საქმიანობები, რომლებიც ნებადართულია, მაგრამ მათ განმახორციელებელ სუბიექტებს არა აქვთ შესაბამისი ნებართვა.

წარმოება არაფორმალურ სექტორში განისაზღვრება როგორც საწარმოო საქმიანობის სახე, რომელიც ხორციელდება ისეთი არაკორპორირებული საწარმოების მიერ შინამეურნეობის სექტორში, რომლებიც არაა რეგისტრირებული ან რომელთა ზომა და დასაქმებულთა რიცხვი ნაკლებია დადგენილი ზღურბლის მნიშვნელობაზე და გააჩნიათ რაიმე სახის საბაზრო წარმოება.

შინამეურნეობების წარმოება საკუთარი საბოლოო გამოყენებისათვის განისაზღვრება როგორც ისეთი სახის საქმიანობა, რომელთა შედეგადაც შინამეურნეობები მოიხმარენ ან კაპიტალიზირებას უწყევენ მათ მიერვე წარმოებულ საქონელსა და მომსახურებას.

ამჟამად მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში გამოიყენება დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასების სხვადასხვა მეთოდები. მათი გაერთიანება შეიძლება 3 მსხვილ ჯგუფად. ესენია: ინტეგრალური მეთოდები, ირიბი მეთოდები და დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასების მაკრომოდელური მეთოდები.

ინტეგრალური მეთოდები თავის მხრივ იყოფა:

სასაქონლო ნაკადების მეთოდი გულისხმობს საქონელსა და მომსახურებაზე თვალყურის დევნებას მწარმოებლიდან მომხმარებლამდე და საქონლისა და მომსახურების რესურსების შედარებას მათ გამოყენებასთან. მოცემული პროცედურების ჩასატარებლად გამოიყენება დარგთაშორისი ბალანსი და ცალკეული სახის პროდუქტების ბალანსები ნატურალურ გამოსახულებაში.

დარგების დამატებული ღირებულების ალტერნატიული შეფასებები (მაგალითად, მშენებლობაში ცემენტის ხარ-

ჯვისა და მშენებლობის პროდუქციის ურთიერთშედარება; პურის წარმოებაში პურის ფქვილის ხარჯისა და პურ-ფუნთუშეულის პროდუქციის ურთიერთშედარება და ა.შ.).

- შინამეურნეობების შემოსავლების ალტერნატიული გაანგარიშებები (მაგალითად, ცალკეულ საქონელსა და მომსახურებაზე შემოსავლებისა და ხარჯების შედარებით, მოთხოვნა დამოკიდებულია შემოსავლების დონეზე).

დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასების ირიბი მეთოდები ეფუძნება მონაცემთა სხვადასხვა წყაროებს. მათ მიეკუთვნება:

- დასაქმებისა და სამუშაო ძალის გამოკვლევის მონაცემები, რომელთა დახმარებითაც ელინდება ოფიციალურად დარეგისტრირებული უმუშევრები, რომლებიც იღებენ შემწეობას, მაგრამ აქვთ მუდმივი ან დროებითი სამუშაო. აქვე შედის ოფიციალურად დაურეგისტრირებული უცხოელები, ლტოლვილები და ა.შ.

- ადმინისტრაციული წყაროების მონაცემები (საწარმოების, საცხოვრისების, მიწის აღწერის მასალები და ა.შ.).

დასაქმებულთა რიცხოვნობის მონაცემები - ვინც შრომობს და იღებს დამატებით რეგულარულ შემოსავალს (ადვოკატები, პარიკმახერები, ტაქსის მძღოლები, გაზეთის გამყიდველები და ა.შ.).

- სხვადასხვა ტიპის საწარმოებში გამოშვებადანახარჯების მონაცემთა შედაებითი ანალიზი.

- საგადასახდო ორგანოების, საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოებისა და საჯარო რეგისტრის სამსახურის მონაცემები.

მაკრომოდელურ მეთოდებიდან გამოვყოთ გლობალური ინდიკატორების მეთოდი. მისი არსი მდგომარეობს ეკონომიკური ზრდის პარამეტრებისა და ელექტროენერგიის მოხმარების ზრდის მაჩვენებელთა ურთიერთშედარებაში. ამავე მეთოდს მიეკუთვნება მონეტარული მოდელი, რომელშიც მოიაზრება მაგალითად, ის, რომ ნაღდი ფულის მოთხოვნაში ცვლილება შეიძლება გამოწვეული იყოს ეკონომიკური საქმიანობის აღურიცხავი სახეებით.

საქართველოს ეკონომიკაში დაუკვირვებადი ეკონომიკის წილი მაღალი იყო ვარდების რევოლუციამდე. თუმცა მის შემდეგაც საკმაოდ მაღალია. განსაკუთრებით, სამეწარმეო სექტორში, რაზეც ქვემოთ მოტანილი მონაცემები მეტყველებენ.

ცხრილი №6

**დაუკვირვებადი გამოშვების წილი
საქართველოს ეკონომიკის მთლიან გამოშვებაში¹**

(პროცენტობით)

	1996	2000	2003	2005
დაუკვირვებადი გამოშვება მთლიან გამოშვებაში	31.4	33.7	33.1	28.3
დაუკვირვებადი გამოშვება სამეწარმეო სექტორში	69.9	57.8	54.9	45.6

საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი ეკონომიკური სუბიექტების რეგულარული სტატისტიკური გამოკვლევებით არასრულად მოცვის გამო დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასებისათვის იყენებს სამუშაო ძალის გამოკვლევებიდან მიღებულ დასაქმების სტატისტიკის მონა-

¹ საქართველოს ეროვნული ანგარიშები. სტატისტიკური პუბლიკაცია 1996-2004. გვ. 105. სტატისტიკის დეპარტამენტი, თბ. 2005.

ცემებს. მოცემული მეთოდის არსი მდგომარეობს შემდეგში. ხდება რეგულარული სტატისტიკური კვლევების მიხედვით დასაქმებულების მაჩვენებლის შედარება სამუშაო ძალის გამოკვლევებიდან შესაბამის პერიოდში დასაქმების მონაცემებთან. სამუშაო ძალის გამოკვლევებიდან მიღებული მონაცემებით (იგი უფრო ფართომასშტაბიანი და დასაქმების სრულად მახასიათებელი გამოკველვაა) ხდება რეგულარული სტატისტიკური გამოკვლევებით მიღებული მაჩვენებლების კორექტირება და მათი შევსება. ასეთი სახის შედარებებით ჩრდილოვანი ეკონომიკა შეისწავლება ეკონომიკურ სუბიექტთა სტატისტიკურ აღრიცხვაში სრულად მოცვის მხრივ. თუმცა დაუკვირებადი ეკონომიკის მეორე ნაწილს ეკონომიკური სუბიექტების მიერ ოფიციალურ ორგანოებში დამახინჯებით წარდგენილ მონაცემებს მოცემული შედარებები არ იძლევა. ამ უკანასკნელი პრობლემის გადასაწყვეტად საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტში სარგებლობენ საქონლისა და მომსახურების მიწოდებისა და გამოყენების ბალანსის მეთოდით. მოცემული მეთოდის გამოყენებით ხდება სამეწარმეო სექტორიდან, შინამეურნეობების კვლევებიდან და საგარეო ვაჭრობიდან მიღებული მონაცემების საფიძველზე კონკრეტული პროდუქტების მიწოდებისა და მოხმარების მაჩვენებლების ურთიერთშედარება და მაჩვენებელთა კორექტირება. მაგალითისათვის ავიღოთ პურის ცხოვის (სხვადასხვა ინსტიტუციურ სექტორებში) და მისი მოხმარების (შინამეურნეობების და სხვა მომხმარებლების მიერ) მაჩვენებლები. როგორც უკანასკნელი წლების მაჩვენებელთა ანალ-

იზი გვიჩვენებს, მოხმარების მაჩვენებელი საშუალოდ 3,5-ჯერ ჭარბობს წარმოების მაჩვენებელს.

სტატისტიკის დეპარტამენტში ძირითად წყაროს, რომელზე დაყრდნობითაც სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების დაუკვირვებადი გამოშვების შეფასება ხდება, წარმოადგენს შინამეურნეობების გამოკვეთის მასალები მოსახლეობის საბოლოო მოხმარების ხარჯებზე.

დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასების ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა საქართველოში სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარება უმეტეს შემთხვევაში ფარული ქრონომეტრაჟის გამოყენებით. ასეთი სახის სპეციალური კვლევები ჩატარდა ისეთ სფეროებში, რომლებიც ყველაზე მეტად იყო დაზიანებული ჩრდილოვანი ეკონომიკის მაღალი მასშტაბებით არსებობის თვალსაზრისით. ასეთი სფეროებია: ბაზრები და ბაზრობები, ბენზინგასამართი საწარმოები, საქალაქო მიკროავტობუსები, სატვირთო ტრანსპორტი, მშენებლობა, რესტორნები, სილამაზის სალონები, პურის ცხობით დაკავებული საწარმოები, ჯანდაცვისა და განათლების მომსახურებით დაკავებული სუბიექტები. ასეთი სახის გამოკვლევებით გამოვლენილია ჯერადობითი განსხვავებები პროდუქციის (მომსახურების) დეკლარირებულ მაჩვენებლებსა და მათ რეალურ მონაცემებს შორის.

ზემოჩამოთვლილი მეთოდების გამოყენებით ხდება საქართველოში დაუკვირვებადი ეკონომიკის მასშტაბების შეფასება და დარგებისა და ეკონომიკის მაკრომაჩვენებლების კორექტირება.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. დაასახელეთ მთლიანი შიდა პროდუქტის გაანგარიშების მეთოდები.
2. ჩამოთვალეთ და განმარტეთ მთლიანი შიდა პროდუქტის მუდმივ ფასებში შეფასების ძირითადი მეთოდები.
3. დაახასიათეთ დეფლირების ძირითადი მეთოდები.
4. დაასახელეთ დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასების ძირითადი დეფინიციები.
5. ჩამოთვალეთ და დაახასიათეთ დაუკვირვებადი ეკონომიკის შეფასების მეთოდები.

თემა 8. მოსახლეობის სტატისტიკა

1. მოსახლეობის სტატისტიკის ამოცანები

ქვეყანაში განათლების, ჯანდაცვის, საქალაქო ტრანსპორტის, საბინაო მშენებლობის დაგეგმვა და მთლიანობაში სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული პოლიტიკის შემუშავება შეუძლებელია მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობის, მისი ასაკობრივ-სქესობრივი სტრუქტურის ცოდნის გარეშე.

მოსახლეობის სტატისტიკის ობიექტია გარკვეულ ტერიტორიულ საზღვრებში მაცხოვრებელი მოსახლეობის ერთობლიობა. დემოგრაფიისაგან განსხვავებით, რომელიც შეისწავლის მოსახლეობის კელაწარმოების საკითხებს, მოსახლეობის სტატისტიკას აინტერესებს ღროის გარკვეულ მომენტსა და დინამიკაში მოსახლეობის რიცხოვნობა და შემადგენლობა, ასევე მისი ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობის რაოდენობრივი დახასიათება.

მოსახლეობის სტატისტიკის ამოცანებია: კონკრეტულ ტერიტორიულ საზღვრებში მყოფი მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის განსაზღვრა, დემოგრაფიული პროცესების აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლების დადგენა და მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის პროგნოზული მაჩვენებლების გაანგარიშება.

მოსახლეობის სტატისტიკის ძირითადი ინფორმაციული წყაროების ფორმირება ხდება როგორც ოფიციალური სტატისტიკური ორგანოების, ასევე შინაგან საქმეთა სამინისტ-

ტროს, ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს და სასაზღვრო დეპარტამენტის სამსახურების მიერ.

2. მოსახლეობის აღწერები

მოსახლეობის აღწერა ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს და სრულ ინფორმაციულ წყაროებს იძლევა მოსახლეობაზე. ზოგადად მოსახლეობის აღწერა – ეს არის მოსახლეობის რიცხოვნობასა და შემადგენლობაზე მონაცემთა შეგროვების, განზოგადების და ანალიზის მეცნიერულად ორგანიზებული პროცესი.

მოსახლეობის აღწერის მასალები საშუალებას გვაძლევს მივიღოთ შემდეგი სახის ინფორმაციები:

- მოსახლეობის რიცხოვნობა და მისი დემოგრაფიული მახასიათებლები (ასაკობრივ-სქესობრივი სტრუქტურა, მოსახლეობის განლაგება ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით და სხვა);
მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მახასიათებლები (განათლება, დასაქმება, არსებობის საშუალებათა წყაროები, საბინაო პირობები);
მოსახლეობის ეროვნების, ენისა და სარწმუნოებრივი აღმსარებლობის მახასიათებელი მაჩვენებლები და სხვა.

მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების ჩატარებისას ერთ-ერთი ყველაზე პრობლემური საკითხია იმ მეცნიერული პრინციპების განსაზღვრა, რაც საფუძვლად უნდა დაედოს ფართომასშტაბიანი სტატისტიკური სამუშაოს ჩატარებას. ამ კონტექსტში ყურადსაღებია ქ. ბრიუსელის 1946 წლის

მოსახლეობის აღწერა, რომელსაც ცნობილი ბელგიელი მეცნიერი ა. კეტლე ხელმძღვანელობდა. მოცემული აღწერის დროს პირველად იქნა გამოყენებული კრიტიკული მომენტის პრინციპი და დეფინიციები მოსახლეობის კატეგორიების შესახებ. ამჟამად ასხვავებენ მოსახლეობის 2 კატეგორიას.

კრიტიკულ მომენტად ითვლება დროის განსაზღვრული მომენტი, რომლის შესაბამისადაც წარმოებს მოსახლეობის აღწერა

- **სახეზე მყოფი მოსახლეობა** – ეს ის მოსახლეობაა, ვინც აღწერის ჩატარების კრიტიკულ მომენტში იმყოფებოდა მოცემულ ტერიტორიაზე დროებით სახეზე მყოფი პირების ჩათვლით.

მუდმივი მოსახლეობა – ეს ის მოსახლეობაა, რომელიც აღწერის კრიტიკულ მომენტში ცხოვრობდა მოცემულ ტერიტორიაზე, დროებით არმყოფი მოსახლეობის ჩათვლით.

მოსახლეობის მოცემულ დასახლებულ პუნქტში მუდმივად ცხოვრების განსაზღვრის კრიტერიუმია 12 თვე. იგივე ვადა ითვლება საფუძვლად დროებით სახეზე არ მყოფი მოსახლეობის კატეგორიის განსაზღვრავად.

მუდმივ მოსახლეობასა და სახეზე მყოფ მოსახლეობას შორის არსებობს შემდეგი კავშირი:

მუდმივი მოსახლეობა ტოლია სახეზე მყოფ მოსახლეობას გამოკლებულ დროებით სახეზე მყოფი მოსახლეობა და მიმატებულ დროებით არმყოფი მოსახლეობა.

საქართველოში მოსახლეობის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერა 2002 წლის 17-24 იანვარს ჩატარდა.

ამასთან, კრიტიკულ მომენტად ითვლებოდა 2002 წლის 16-დან 17 იანვრის ღამის 12 საათი. სწორედ კრიტიკული მომენტის მიხედვით მოხდა ქვეყნის მოსახლეობის აღრიცხვის ფოტოგრაფირება.

კრიტიკული მომენტისა და მოსახლეობის კატეგორიების გარდა, მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების დროს მხედველობაში მიიღება ისეთი პრინციპები, როგორიცაა:

- აღწერის საყოველთაო ხასიათი. მოცემული პრინციპის რეალიზაციისათვის საჭიროა, ქვეყნის თითოეულ მოსახლეზე მოხდეს სააღწერო დოკუმენტაციის შედგენა როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის გარეთ.

აღწერის რეგულარულად ჩატარება. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის რეკომენდაციებით მოსახლეობის საყოველთაო აღწერები ტარდება 10 წელიწადში ერთხელ.

თვითგამორკვევის პრინციპი. სააღწერო დოკუმენტაცია აღმწერების მიერ ივსება არა რაიმე იურიდიული დოკუმენტაციის (პასპორტის, პირადობის დამადასტურებელი მოწმობის, ქორწინების მოწმობის და ა.შ.), არამედ მოსახლეობის (რესპონდენტების) ზეპირი პასუხების საფუძველზე.

მოსახლეობაზე სააღწერო დოკუმენტაციით გათვალისწინებულ კითხვებზე მონაცემების მოპოვება ხდება სხვადასხვა მეთოდით. ასე მაგალითად, საქართველოში მოსახლეობის აღწერის დოკუმენტაცია ივსება აღმწერების მიერ რესპონდენტების გამოკითხვით. ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოსახლეობა თავად ავსებს სააღწერო დოკუმენტაციას და აგზავნის სააღწერო

ბიუროში. სააღწერო პერსონალი ამ ქვეყანაში მოსახლეობას აკითხავს იმ შემთხვევაში, თუ თავად არ გააგზავნა სააღწერო მასალა სააღრიცხვო ბიუროში, ან თუ იგი შეავსეს უხარისხოდ. ამჟამად ვარაუდობენ, რომ მოსახლეობის მორიგი აღწერის ჩატარებისას ამერიკის შეერთებული შტატების მოსახლეობის 60 პროცენტი აღწერას გაივლის ინტერნეტის მეშვეობით. აღწერის ჩატარების ერთეული არის ოჯახი ან შინამეურნეობა. საქართველოს 2002 წლის საყოველთაო აღწერის ჩატარებისას სტატისტიკური დაკვირვების ერთეულად გამოყენებული იყო შინამეურნეობა. გაეროს რეკომენდაციებში შინამეურნეობას ეძლევა უპირატესობა მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში მოსახლეობის აღწერის ჩატარებისას.

აღწერა უნდა ჩატარდეს ცენტრალიზებულად ერთიანი პროგრამით. არ შეიძლება ქვეყნის რომელიმე რეგიონში აღწერის პროგრამას სხვა საკითხები დაემატოს რადგან ამ უკანასკნელმა შეიძლება აღწერის შედეგების შედარება შეუძლებელი გახადოს მთელი ქვეყნის მასშტაბით.

აღწერის ჩატარების ზემოაღნიშნული პრინციპები ასახულია „საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შესახებ“ საქართველოს კანონში.

აღწერის პროგრამა ასახვას პოულობს სააღწერო ფურცელში, რომელიც ითვალისწინებს ისეთ საკვადებულო საკითხებს, როგორიცაა:

სამისამართო ცნობები;

დემოგრაფიული ინფორმაცია;

მოქალაქეობა, სარწმუნოება;

ქორწინება;

განათლება;

სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა.

საქართველოში 2002 წლის აღწერის პროგრამა შეადგინა სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა მეცნიერი ეკონომისტების, დემოგრაფების და სხვა დარგის სპეციალისტების მონაწილეობით.

2002 წლის აღწერის პროგრამაში შეტანილ იქნა ახალი კითხვები: „მოქალაქეობა“, „სარწმუნოება“, კითხვას „განათლების დონე“ დამატა ქვეკითხვები „განათლების დონის შესაბამისი პროფესია“; „სამეცნიერო ხარისხის მქონეთათვის – „მეცნიერებათა კანდიდატი“, „მეცნიერებათა დოქტორი“. კითხვაში „არსებობის საშუალებათა წყაროები“ ადრე გათვალისწინებული იყო ერთი ან ორი წყაროს მითითება, ახალ სააღწერო ფურცელში (ფორმა № 2) გათვალისწინებულია 18 წყარო, მათ შორის – ძირითადიც.

მორიგი სიახლე 2002 წლის აღწერის ჩატარებისას გახლდათ ის, რომ შემოღებული იყო ემიგრანტთა სააღწერო ფურცელი, რომელიც ითვალისწინებდა ინფორმაციის მოპოვებას საქართველოდან უკანასკნელი 10 წლის მანძილზე საცხოვრებლად წასულ მოსახლეობაზე.

3. მოსახლეობის მოძრაობის მიმდინარე აღრიცხვა

მოსახლეობის მიმდინარე აღრიცხვა ეფუძნება სამოქალაქო მდგომარეობის აქტების (ბუნებრივი მოძრაობის სტატისტიკის) და მიგრაციული (მექანიკური) მოძრაობის რეგისტრაციას.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა მოიცავს შობადობას, გარდაცვალებას, ქორწინებასა და განქორწინებას. მოსახლეობის საყოველთაო აღწერისა და მიმდინარე აღრიცხვის მონაცემებით გაიანგარიშება მოსახლეობის ფაქტობრივი და საპროგნოზო მაჩვენებლები.

დაბადება რეგისტრირდება სამედიცინო მოწმობის საფუძველზე, ბავშვის დაბადების ადგილის ან ერთ-ერთი მშობლის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. დაბადების აქტის ჩანაწერი შედგება ორი დანაყოფისაგან. ესაა მონაცემები ბავშვისა და თითოეული მშობლის შესახებ. მას ასეთი სახე აქვს:

დაბადების აქტის ჩანაწერი

წ.

ცნობები ბავშვის შესახებ		
1	სახელი	2 გვარი
3	ბები	
4	დაბადების თარიღი	
5	დაბადების ადგილი	
6	რეგისტრაციის ბავშვის დედასათვის	
7	ცოცხლად დაიბადა თუ შეგუდა	
8	პირადი ნომერი	9 მოქალაქეობა
10	ბავშვის დაბადების ფაქტის დამადასტურებელი საბუთები	
	ცნობები მამის შესახებ	ცნობები დედის შესახებ
11	სახელი	
12	გვარი	
13	პირადი ნომერი	
14	დაბადების თარიღი	
15	ასაკი	
16	მოქალაქეობა	
17	საცხოვრებელი ადგილი	
18	საქმიანო ადგილი	
19	განათლება	
20	ბავშვის მამის შესახებ მონაცემების მითითების საფუძველი: ა) ქორწინების მოწმობა ბ) მამობის დადგენის მოწმობა გ) დედის განცხადება და ხელმოწერა	
21	განმცხადებლის სახელი, გვარი, მისამართი, განცხადების შეტანის მიზეზი და ხელმოწერა	
22	გაცემული მოწმობის სერია	
23	შენიშვნისათვის	

გარდაცვალება რეგისტრირდება მოქალაქის გარდაცვალების დამადასტურებელი დოკუმენტის საფუძველზე გარდაცვლილის საცხოვრებელი ადგილის ან იმ ადგილის მი-

ხედვით, სადაც იგი გარდაიცვალა. ქვემოთ მოცემულია გარდაცვალების აქტის ჩანაწერი:

გარდაცვალების აქტის ჩანაწერი
_____წ.

1	სახელი		
2	გვარი	3	პირადი ნომერი
4	სქესი	5	მოქალაქეობა
6	დაბადების თარიღი		
7	დაბადების ადგილი		
8	ასაკი		
9	გარდაცვალების თარიღი		
10	გარდაცვალების ადგილი		
11	გარდაცვალების მიზეზი		
12	ოჯახური მდგომარეობა		
13	უკანასკნელი საბუშო ადგილი და თანამდებობა		
14	განათლება		
15	გარდაცვალების ფაქტის დამადასტურებელი საბუთი		
16	განმცხადებლის სახელი, მამის სახელი, გვარი		
17	გაცემული მოწმობის სერია		
18	შენიშვნისათვის		

არსებული წესის მიხედვით, ქორწინების რეგისტრაციის ადგილი არაა სავალდებულო დაემთხვეს ერთ-ერთი მექორწინე წყვილის საცხოვრებელ ადგილს. ქორწინების აქტის ჩანაწერს ასეთი სახე აქვს:

ქორწინების აქტის ჩანაწერი

წ.

დასაქორწინებელ პირთა მონაცემები			
		საცოლე	საქმრო
1	სახელი		
2	გვარი ქორწინებამდე		
	გვარი ქორწინების შემდეგ		
3	პირადი ნომერი		
4	დაბადების თარიღი		
	ასაკი		
5	დაბადების ადგილი		
6	მოქალაქეობა		
7	სამუშაო ადგილი და თანამდებობა		
8	განათლება		
9	ოჯახური მდგომარეობა		
10	დასაქორწინებელ პირთა ქორწინების რა- ოდენობა		
11	ცნობები საერთო შვილების შესახებ		
12	საცხოვრებელი ადგილი		
13	პირადობის დამადასტურებელი საბუთი		
14	მექორწინეთა ხელის მოწერა		
15	ქორწინების მოწმეთა გვარი		
16	დაქორწინების ადგილი		
17	გაცემული მოწმობის სერია		
18	შენიშვნისათვის		

განქორწინების რეგისტრაცია ხდება ერთ-ერთი მეუღ-
ლის საცხოვრებელი ადგილის ან ქორწინების სახელმწიფო
რეგისტრაციის ადგილის მიხედვით. განქორწინების აქტს
ასეთი სახე აქვს:

განქორწინების აქტის ჩანაწერი

წ.

განქორწინებულ პირთა მონაცემები			
1	სახელი	ქალი	მამაკაცი
2	გვარი განქორწინებამდე		
	გვარი განქორწინების შემდეგ		
3	პირადი ნიშერი		
4	დაბადების თარიღი		
	ასაკი		
5	დაბადების ადგილი		
6	მოქალაქეობა		
7	საცხოვრებელი ადგილი		
8	სამუშაო ადგილი და თანამდებობა		
8	განათლება		
10	რიგით მერამდენე ქორწინებაა		
11	ქორწინების აქტის ჩანაწერი		
12	არასრულწლოვანი საერთო შვილების რაოდენობა		
13	განქორწინების რეგისტრაციის ადგილი და თარიღი		
14	განქორწინების საფუძველი		
15	გადასახდებიან სხელმწიფო ბაუი		
16	პირადობის დამადასტურებელი საბუთები		
17	ხელმოწერა		
18	გაცემული მოწმობის სერია		
19	შენიშვნა		

ქვეყანაში მოქმედი საკანონმდებლო დოკუმენტები, მართალია, ავალდებულებს მოქალაქეებს დროულად მიაკითხოონ სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის ორგანოებს (სარო-ებს) ბუნებრივ მოძრაობაზე სამოქალაქო მდგომარეობის

აქტების საწარმოებლად, მაგრამ უკანასკნელი 10 წლის მანძილზე საქართველოში რიგი მიზეზების გამო სრულად არ ხდება ზემოაღნიშნული დოკუმენტაციის შედგენა. ამჟამად ქვეყნის შესაბამისი ორგანოები იხილავს საკითხს მოსახლეობის ბუნებრივ მოძრაობაზე ალტერნატიული ინფორმაციული წყაროების (საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო) ჩამოყალიბების შესახებ.

მოსახლეობის გადაადგილება სახელმწიფო საზღვრის გადაკვეთით იწოდება საერთაშორისო მიგრაციად, ხოლო ქვეყნის შიგნით – შინა მიგრაციად. მოსახლეობის გადაადგილება ქვეყნის დასახლებული პუნქტის შინა საზღვრებში მიგრაციად არ განიხილება.

საქართველოში მოქალაქეთა მიგრაციის აღრიცხვა 1930-1996 წლებში ეფუძნებოდა ჩაწერის ინსტიტუტს. 1996 წლიდან, მას შემდეგ, რაც საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „საქართველოს მოქალაქეთა და საქართველოში მცხოვრებ უცხოელთა რეგისტრაციისა და პირადობის დადასტურების წესის შესახებ“, მოქალაქეთა აღრიცხვა ხდება მათი სურვილის შესაბამისად ძირითადი საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით, რომელიც ხორციელდება შინაგან საქმეთა სამინისტროს შესაბამის ორგანოებში რეგისტრაციით. ამ პერიოდიდან მოყოლებული თბილისში მოქალაქეთა რეგისტრაცია აღარ იზღუდება.

რეგისტრაციის ბარათი შემდეგ რეკვიზიტებს მოიცავს:

1. გვარი, სახელი;
2. სქესი;
3. გამოცვლილი გვარი, სახელი;
4. დაბადების თარიღი;

5. დაბადების ადგილი;

6. პირადი ნომერი;

7. რეგისტრირებულია მისამართზე;

8. წინა რეგისტრაციის ადგილი;

9. მასთან ერთად რეგისტრირებულია 16 წლამდე ბავშვები;

10. პირადობის მოწმობის ნომერი;

11. გაცემული რეგისტრაციის მოწმობის ნომერი.

მიგრანტების მიმდინარე აღრიცხვის შედეგად იანგარიშება შემდეგი მაჩვენებლები:

- ჩამოსულების რაოდენობა;

- გასულების რაოდენობა;

- მიგრაციის სალდო;

- მიგრაციის ინტენსივობის კოეფიციენტი ჩამოსულების და გასულების მიხედვით.

4. მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის სტატისტიკური მაჩვენებლები

აბსოლუტურ დემოგრაფიულ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება მოსახლეობის რიცხოვნობა დროის გარკვეული მომენტი-სათვის. მაგალითად, საქართველოს მუდმივი მოსახლეობა 2006 წლის დასაწყისისათვის კონტროლირებადი ტერიტორიის მიხედვით შეადგენდა 4401,3 ათას კაცს. აბსოლუტური დემოგრაფიული მაჩვენებლებია: დაბადება, გარდაცვალება, ქორწინება, განქორწინება და მოსახლეობის მიგრაცია. ქვემოთ მოტანილ ცხრილში ასახულია მოსახლეობის რიცხოვნ-

ნობის მონაცემები მსოფლიოს ყველაზე მჭიდროდ დასახლებული ქვეყნების მიხედვით.

ცხრილი № 7*

**მსოფლიოს ყველაზე მჭიდროდ დასახლებული
ქვეყნების მოსახლეობის რიცხოვნობა
(შეფასება საშუალოდ, 2001)**

	ქვეყანა	მოსახლეობის რიცხოვნობა, მლნ. კაცი
1	ჩინეთი	1273.3
2	ინდოეთი	1033.0
3	აშშ	284.5
4	ინდონეზია	206.1
5	ბრაზილია	171.8
6	პაკისტანი	145.0
7	რუსეთი	144.4
8	ბანგლადეში	133.5
9	იაპონია	127.1
10	ნიგერია	126.6

მოსახლეობის რიცხოვნობის გარეშე შეუძლებელია შეფარდებითი მაჩვენებლების გაანგარიშება. დემოგრაფიული კოეფიციენტების გამოსათვლელად ანგარიშობენ მოსახლეობის საშუალოწლიურ რაოდენობას, რომელიც იანგარიშება როგორც საშუალო არითმეტიკული მაჩვენებელი წლის დასაწყისისა და წლის ბოლოსათვის არსებული მდგომარეობით.

მოსახლეობის აბსოლუტური მაჩვენებლები უდევს საფუძვლად დემოგრაფიული ბალანსის გაანგარიშებას. იგი იანგარიშება შემდეგნაირად: მოცემული ტერიტორიის მოსახლეობის რიცხოვნობას წლის დასაწყისისათვის ემატება დაბადებულები, აკლდება გარდაცვლილები, ემატება ჩამო-

* Курс Социально-экономической статистики под ред. проф. Н. Г. Назарова. Финстатинформ, 2002, стр. 306-307.

სულები და აკლდება საცხოვრებლად სხვა დასახლებულ პუნქტში გადაადგილებულები.

მოსახლეობის შემადგენლობას შეისწავლიან ისეთი მახასიათებლების მიხედვით, როგორცაა:

სქესობრივი სტრუქტურა;

ასაკობრივი სტრუქტურა;

ეთნიკური სტრუქტურა;

ქალაქისა და სოფლის მიხედვით;

განათლება;

დასაქმება;

შემოსავლების წყაროები;

მიგრაცია;

ქორწინება და სხვა.

მოსახლეობის სქესობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებაზე მრავალი ფაქტორი მოქმედებს. საქართველოში 100 დაბადებულ გოგონაზე საშუალოდ მოდის 106-108 ბიჭი. ზოგიერთ ქვეყანაში ხელოვნურადაა დარღვეული ბავშვების სქესის არჩევის სელექცია. ეს განსაკუთრებით შეიმჩნევა მეორე და მესამე ბავშვის გაჩენისას.

ქვემოთ მოტანილი მონაცემები ახასიათებს სქესთა თანაფარდობას დაბადების მომენტში მსოფლიოს რამდენიმე ქვეყნის მიხედვით.

სქესთა თანაფარდობა დაბადების დროს

ქვეყანა	წელი	დაიბადა		100 გოგონაზე მოდიოდა ბიჭი
		ბიჭი	გოგო	
გერმანია	1994	395869	373734	1.06
საფრანგეთი	1992	381744	361914	1.05
ბულგარეთი	1993	43486	40914	1.06
ჩინეთი	1989	12700194	11151682	1.14
სინგაპური	1995	25315	23295	1.09
სალუადორი	1992	77086	76928	1.00
მექსიკა	1993	1425959	1412862	1.01
ზიმბაბუე	1992	181007	178279	1.02
მალაი	1987	192293	182842	1.05

მოსახლეობის სქესობრივ თანაფარდობაზე გავლენას ახდენს ომები, მიგრაციული ნაკადები, ქალებისა და მამაკაცების სიკვდილიანობის მაჩვენებლების თანაფარდობა და რიგი სხვა ფაქტორები.

ქვემოთ მოყვანილია მონაცემები საქართველოს მოსახლეობის სქესობრივი სტრუქტურის შესახებ.

ცხრილი № 9**

საქართველოს მოსახლეობის სტრუქტურა
სქესის მიხედვით
პროცენტობით ყოველი წლის
იანვრის მდგომარეობით

	1897	1926	1939	1959	1970	1979	1989	1999	2003	2006
მამაკაცები	53.3	50.5	49.5	46.1	47.0	46.8	47.4	47.2	47.2	47.5
ქალები	46.7	49.5	50.5	53.9	53.0	53.2	52.6	52.8	52.8	52.5
ქალების რაოდენობა 1000 მამაკაცზე	875	978	1006	1168	1128	1220	1108	1118	1116	1105

* Курс Социально-экономической статистики под ред. проф.

Н. Г. Назарова. Финстатинформ, 2002, стр. 309.

** სტატისტიკური კრებული „საქართველოს სტატისტიკური წელიწადური 2006“. სტატისტიკის დეპარტამენტი, 2007, გვ. 20-21.

მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურა ის ძირითადი მონაცემებია, რომელზეც დაფუძნებულია მოსახლეობის საპროგნოზო მაჩვენებლების გამოთვლა. სწორედ ასაკობრივი სტრუქტურის საფუძველზე იგეგმება ამა თუ იმ ქვეყანაში განათლების და ჯანდაცვის სისტემების განვითარება, მოსახლეობის საპენსიო უზრუნველყოფა და ა.შ.

ძირითად ინფორმაციულ წყაროს მოსახლეობის ასაკობრივ სტრუქტურაზე იძლევა მოსახლეობის საყოველთაო აღწერები.

ქვემოთ მოტანილი მონაცემები ახასიათებს მოსახლეობის ასაკობრივ სტრუქტურას გენდერულ ჯგუფში 1897 და 2003 წლებში.

ცხრილი № 10

**მოსახლეობა ასაკისა და სქესის მოხედვით
იანვრის მდგომარეობით (%)**

ასაკო წლებში	ორივე სქესი	მამაკაცი	ქალი	ორივე სქესი	მამაკაცი	ქალი
	1897			2006		
სულ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
-15	40.5	39.1	42.1	17.8	19.4	16.5
15-64	55.5	56.9	53.9	68.7	69.8	67.8
65 +	4.0	4.0	4.0	13.5	10.8	15.7

როგორც მოტანილი მონაცემები მეტყველებენ, საქართველოს მოსახლეობის ასაკობრივმა სტრუქტურამ უკანასკნელი 109 წლის მანძილზე მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადა. კერძოდ, 1897 და 2006 წლების მონაცემების შედარებამ გვიჩვენა, რომ ქვეყანაში 15 წლამდე ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წილი ორჯერ და მეტად შემცირდა, შრომისუნარიანი ადამიანების ხვედრითი წილი კი მთლიან

მოსახლეობაში 13%-ით გაიზარდა, ხოლო 65 წელს გადაცილებულთა ხვედრითმა წილმა 3-ჯერ და მეტად გადააჭარბა 109 წლის წინანდელ მაჩვენებელს, ე.ი სახეზე გვაქვს მოსახლეობის დაბერების პროცესი.

აბსოლუტურ მონაცემებთან ერთად დემოგრაფიული სიტუაციის ანალიზისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს შეფარდებით მაჩვენებლებსაც. ასხვავენ დემოგრაფიული პროცესების ინტენსივობის სხვადასხვა კოეფიციენტს.

ზოგადი კოეფიციენტი გაიანგარიშება საანგარიშო პერიოდში მომხდარი დემოგრაფიული მოვლენების რაოდენობის შეფარდებით მოცემული მოსახლეობის საშუალოწლიურ რაოდენობასთან.

თუ B-ით აღვნიშნავთ ქორწინების რაოდენობას მოსახლეობაში, S-ით მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობას, T – საანგარიშო პერიოდს, ქორწინების ზოგადი კოეფიციენტი შეიძლება გამოვსახოთ შემდეგი ფორმულით:

$$K_B = \frac{B}{S_T} \times 1000 \quad (17)$$

სიკვდილიანობის ზოგადი კოეფიციენტი

$$K_m = \frac{M}{S_T} \times 1000 \quad (18)$$

შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი

$$K_n = \frac{N}{S_T} \times 1000 \quad (19)$$

ბუნებრივი მატების კოეფიციენტი

$$K_{\Delta} = \frac{N - M}{\bar{S}_T} \times 1000 \quad (20)$$

საქართველოში ზოგადი კოეფიციენტების დინამიკა ასეთ-ნაირად გამოიყურება:

ცხრილი № 11

	1000 მოსახლეზე			1 წლამდე გარდაცულები 1000 დაბადებულზე
	დაბადებულები	გარდაცულები	ბუნებრივი მატება	
1959	24.2	7.0	17.2	38.3
1970	19.2	7.3	11.9	25.3
1979	17.8	8.3	9.5	29.0
1989	16.7	8.6	8.1	19.6
1999	10.9	10.6	0.3	22.7
2002	10.7	10.7	0.0	23.6
2005	10.7	9.9	0.8	19.7

5. მოსახლეობის რიცხოვნობის პროგნოზირება

მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობის დადგენა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ხდება დემოგრაფიული ბალანსის მეთოდით, რომელსაც საფუძვლად უდევს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერისა და მიმდინარე აღრიცხვის (ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობების) მაჩვენებლები. გათვლებისას მხედველობაში მიიღება აგრეთვე ცალკეული ტერიტორიების მოსახლეობის ცვლილება გამოწვეული ადმინისტრაციული საზღვრების ცვლილებებით. მოსახლეობის რიცხოვნობის პროგნოზული გაანგარიშებების საწარმოებლად იყენებენ ექსტრაპოლაციისა და ასაკგადანაცვლების მეთოდებს. ექსტრაპოლაციის მეთოდის გამოყენებისას მხედველობაში იღებენ წინა პერიოდებში მოსახლეობის რიცხოვნ-

ნობის ცვალებადობის ტენდენციებს და ამ ტენდენციებს იყენებენ მოსახლეობის რაოდენობის გასაანგარიშებლად პერსპექტივაში.

ასაკგადანაცვლების მეოთხედი გულისხმობს თითოეული ასაკობრივი ჯგუფისათვის შობადობისა და სიკვდილიანობის კოეფიციენტების საფუძველზე მომდევნო ასაკის მქონე მოსახლეობის რაოდენობის დადგენას. ამჟამად სხვადასხვა ქვეყნის სტატისტიკური სამსახურები მოსახლეობის პროგნოზული მაჩვენებლების გასაანგარიშებლად იყენებენ თანამედროვე კომპიუტერულ პროგრამულ პროდუქტებს.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. როგორია მოსახლეობის სტატისტიკის ამოცანები?
2. როგორია მოსახლეობის აღწერის ამოცანები?
3. ჩამოთვალეთ მოსახლეობის ძირითადი კატეგორიები.
4. რა და რა პრინციპები მიიღება მხედველობაში მოსახლეობის აღწერის ჩატარებისას?
5. რა ძირითად საკითხებს მოიცავს მოსახლეობის აღწერის პროგრამა?
6. რა ძირითადი წყაროები არსებობს მოსახლეობის მონაცემების შესახებ?
7. როგორია მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლები?
8. მოსახლეობის სტრუქტურის რა და რა მაჩვენებლებს იცნობთ?
9. რა მეთოდებს იყენებენ მოსახლეობის რიცხოვნობის პროგნოზირებისას?

თემა 9. შრომის ბაზრის სტატისტიკა

1. შრომის სფეროს სტატისტიკური შესწავლა საქართველოში გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში

შრომის ბაზრის სტატისტიკა ეკონომიკური სტატისტიკის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია, რომელიც შეისწავლის შრომითი რესურსების რიცხოვნობისა და შემადგენლობის, დასაქმებისა და უმუშევრობის, შრომისანაზღაურების დონისა და დინამიკის, მომუშავეთა შრომის პირობების საკითხებს.

გეგმური ეკონომიკის პირობებში შრომის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულება იყო შრომისუნარიანი მოსახლეობის საზოგადოებრივ წარმოებაში საყოველთაო ჩაბმა. ამასთან, სახელმწიფოს მიერ არ იყო აღიარებული რეალურად არსებული უმუშევრობა. შრომის ბაზრის მახასიათებელი ისეთი ძირითადი მაჩვენებლები, როგორიცაა დასაქმება და შრომისანაზღაურება, სტატისტიკის მიერ შეისწავლებოდა საწარმოებიდან მათი სრული მოცვით მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე. 3-5 წელიწადში ერთხელ ტარდებოდა საწარმოების სრული გამოკვლევა, რის შედეგადაც მოიპოვებოდა ინფორმაცია დასაქმებულებზე, მათ სქესობრივ და ასაკობრივ შემადგენლობაზე, პროფესიულ და თანამდებობრივ სტრუქტურაზე და ა.შ. ყოველწლიურად იანგარიშებოდა შრომითი რესურსების ბალანსი. გარდა ზემოაღნიშნული ინფორმაციული წყაროებისა, მოსახლეობის დასაქმების მაჩვენებლის დაზუსტება ხდებოდა მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების მონაცემებით.

საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში, როდესაც დასაქმების სავალდებულო მოტივაცია შეიცვალა მისი ნებაყოფლობითი ფორმით, ეკონომიკის ცალკეულ სექტორში მოსახლეობის დასაქმებისაგან სახელმწიფომ მოიხსნა ვალდებულება, რის გამოც ამ პროცესების რეგულირება არაორგანიზებულად წარიმართა. საბაზრო ეკონომიკის არსებული დატვირთვით ფუნქციონირების პირობებში ბაზარი არასრულფასოვნად არეგულირებს სამუშაო ძალის მოთხოვნა-მიწოდებას.

საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში, 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, რამდენადმე ცვლილება განიცადა როგორც მთლიანად სტატისტიკის, ისე შრომის სტატისტიკის სისტემამ. ამასთან, შენარჩუნებულ იქნა საწარმოებიდან სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვების პრაქტიკა. თუმცა სრულად მოცვის მეთოდის ნაცვლად აღრიცხვაში ამჟამად ყოველკვარტალური პერიოდულობით გამოიყენება ეკონომიკური სუბიექტების აღრიცხვის კომბინირებული სისტემა. მოცემული სისტემის თანახმად, მსხვილი ეკონომიკური სუბიექტები შეისწავლება მათი სრული მოცვით, ხოლო საშუალო და მცირე – შერჩევითი სტატისტიკური მეთოდის გამოყენებით.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციებით სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში დაინერგა ისეთი ახალი დეფინიციები, როგორიცაა: დასაქმებულები, უმუშევრები, დაქირავებით მომუშავე პირები, ოჯახურ საწარმოში ან მეურნეობაში უსასყიდლოდ მომუშავე პირები, სამუშაო ძალაზე გაწეული დანახარჯები და ა. შ.

დასაქმების აღრიცხვის ალტერნატიულ წყაროდ გამოიყენება სამუშაო ძალის შერჩევითი კვლევის მასალები, რომლებიც ეფუძნება შინამეურნეობების ბიუჯეტების შერჩევით კვლევებს.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციებით მოსახლეობის ეკონომიკურ აქტივობასა და დასაქმებაზე სასურველია სტატისტიკური ინფორმაცია ეკონომიკური სუბიექტიდან შეიკრიბოს წელიწადში ერთხელ მაინც. ამასთან, ინფორმაცია უნდა დაჯგუფდეს გენდერულ ჭრილში ეკონომიკის დარგების მიხედვით. რაც შეეხება შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის და ინფორმაციის სხვა მომხმარებლების მოთხოვნებს, 10 წელიწადში ერთხელ მაინც უფრო დეტალური ინფორმაცია უნდა შეგროვდეს და დაჯგუფდეს ისეთი კომპონენტების მიხედვით, როგორიცაა: სქესი, ასაკობრივი და პროფესიული ჭრილი, კვალიფიკაციის დონე, ინფორმაცია გეოგრაფიული რაიონებისა და დასაქმების სტატუსის შესახებ და ა.შ., 5 წელიწადში ერთხელ მაინც უნდა იქნეს მოპოვებული ინფორმაცია გამომუშავებასა და სამუშაო დროის ხანგრძლივობაზე, მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი, პროფესიული ჯგუფების, ეკონომიკის დარგების, საწარმოთა ტიპებისა და გეოგრაფიული რაიონების ჭრილში.

2. უმუშევრობის, დასაქმებისა და ეკონომიკური აქტივობის სტატისტიკა

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციებით სტატისტიკა დასაქმებულებსა და უმუშევრებს განიხილავს, როგორც ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის შემადგენელ ნაწილს.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა – ეს არის გამოსაკვლევ კვირაში 15 წლის და მეტი ასაკის ორივე სქესის დასაქმებული და უმუშევარი მოსახლეობა. ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რაოდენობა საქართველოში 2005 წლის შედეგებით შეადგენდა 2023.9 ათას კაცს¹. საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით რეკომენდირებულია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის განსაზღვრისათვის მოსახლეობის მინიმალური ასაკის მინიშნება. ეგვიპტეში ეს ასაკი 6 წელია, ბრაზილიაში – 10; ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და შვედეთში – 16.² საქართველოში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეს ასაკი 15 წელია. ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ზედა ასაკობრივ ზღვარს ზოგიერთი ქვეყანა განმარტავს, ზოგიერთი – არა.

ამა თუ იმ ქვეყნის საერთო ეკონომიკური აქტივობის დასახსნიათებლად საჭიროა, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა შევუფარდოთ მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობას. 2003 წლის შედეგებით საქართველოში ეკონომიკურად აქ-

1 სტატისტიკური კრებული „საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2006“. საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი, 2007.

2 Социальная статистика: Учебник / под ред. чл.-кор. РАН И.И. Елисеевой – 2-е изд., доп. М.: Финансы и статистика. 1999. стр.227.

ტიური მოსახლეობის ზვედრითი წილი მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში შეადგენდა 46 პროცენტს.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა მით უფრო საიმედოა, რაც უფრო სწორად არის დათვლილი მისი შემადგენელი ელემენტები – დასაქმებულები და უმუშევრები.

დასაქმებულ მოსახლეობას მიეკუთვნებიან 15 წლის და მეტი ასაკის პირები, რომლებიც გამოსაკვლევი კვირის განმავლობაში მინიმუმ ერთი საათი მაინც იყვნენ დაკავებული ეკონომიკური საქმიანობით.

უმუშევარ მოსახლეობას მიეკუთვნებიან 15 წლის და მეტი ასაკის პირები, რომლებიც გამოსაკვლევი კვირის განმავლობაში აქტიურად ეძებენ სამუშაოს და შოვნის შემთხვევაში მზად არიან შეუდგნენ მუშაობას.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის განმარტებით, უმუშევრებს შეიძლება მიაკუთვნონ მოსწავლეები, სტუდენტები, პენსიონერები და ინვალიდები იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ეძებდნენ სამუშაოს და პოვნის შემთხვევაში მზად იყვნენ, დაეწყოთ მუშაობა.

უმუშევართა შემადგენლობიდან გამოიყოფიან ის პირები, რომლებიც არ არიან დასაქმებული შრომითი საქმიანობით, უმუშევრებად არიან აღიარებულები ან დარეგისტრირებული არიან დასაქმების სამსახურში, როგორც სამუშაოს მაძიებლები.

დასაქმებისა და უმუშევრობის დონე იანგარიშება შემდეგნაირად.

$$\text{დასაქმების დინ., \%} = \frac{\text{დასაქმებულების რიცხვნობა}}{\text{ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხვნობა}} \times 100 \quad (21)$$

$$\text{უმუშევრობის დინ., \%} = \frac{\text{უმუშევრების რიცხვნობა}}{\text{ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხვნობა}} \times 100 \quad (22)$$

დასაქმებულების, უმუშევრებისა და ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დინამიკა 1998 და 2005 წლებში ასახულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში¹.

ცხრილი № 12

	რიცხვნობა, ათასი კაცი			დინ., პროცენტობით	
	დასაქმებულები	უმუშევრები	ეკონომიკურად აქტიური	უმუშევრები	დასაქმებულები
1998	1731.1	294.7	2025.8	14.5	85.5
2005	1744.6	279.3	2023.9	13.8	86.2

სტატისტიკაში ერთმანეთისაგან ასხვავებენ უმუშევრობას, რომელიც იანგარიშება შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მეთოდოლოგიით (შერჩევითი გამოკვლევების საფუძველზე) და დასაქმების სამსახურებში ოფიციალურად რეგისტრირებული უმუშევრები. ასე მაგალითად, 2003 წლის მაჩვენებლებით, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მეთოდოლოგიით, საქართველოში უმუშევრების რაოდენობამ 279.3 ათასი კაცი შეადგინა, ხოლო დასაქმების სამსახურში რეგისტრირებული იყო 39.8 ათასი კაცი, რაც ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის 2.0 პროცენტია.

2005 წლის შედეგებით შერჩევითი გამოკვლევების საფუძველზე მიღებული უმუშევრების რაოდენობა საქართველოში 7-ჯერ ჭარბობდა დასაქმების სამსახურში დარეგისტრირებულ უმუშევრებს.

¹ სტატისტიკური კრებული „საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2006“. საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი, 2007, გვ. 44-48.

3. სამუშაო ძალაზე დანახარჯების სტატისტიკა

სამუშაო ძალაზე დანახარჯების საერთაშორისო კლასიფიკაციას (მიღებულია შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მე-11 კონფერენციაზე 1966 წლის ოქტომბერში) შემდეგი სახე აქვს:

1. პირდაპირი ხელფასი;
2. გამოუმუშავებელი დროის ანაზღაურება (ყოველწლიური შევსება, სადღესასწაულო დღეები და ა.შ.);
3. პრემიალური და ფულადი დაჯილდოება;
4. ჭამა, საწვავი და სხვა გაცემები ნატურალური სახით;
5. მუშის საცხოვრებლის ღირებულება, რომელსაც აძლევს სამუშაოს მიმცემი;
6. სამუშაოს მიმცემის დანახარჯები სოციალურ უზრუნველყოფაზე;
7. პროფესიული სწავლების ანაზღაურება;
8. კულტურულ-საყოფაცხოვრებო მომსახურების ღირებულება;
9. სხვა დანახარჯები სამუშაო ძალაზე;
10. გადასახადები, როგორც შრომის ღირებულება.

ნომინალური ხელფასი – ეს ის თანხაა, რასაც მუშაკი ღებულობს ერთი საათის, ერთი დღის, ერთი კვირის და ა.შ. მუშაობისათვის.

რეალური ხელფასი – ეს არის ნომინალური ხელფასის მსყიდველობითი უნარიანობა.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ, რეალური ხელფასის გაანგარიშების სირთულიდან გამომდინარე, ოფიციალური სტა-

ტისტიკური ორგანოები თავს იკავებენ მისი გამოქვეყნებისაგან.

საქართველოს ეკონომიკაში დასაქმებულთა საშუალო ყოველთვიური ნომინალური ხელფასი ლარებში მოცემულ ქვემოთ ცხრილში¹:

ცხრილი № 13

ეკონომიკური საქმიანობის სახეები	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2005
სულ	55.4	67.5	72.3	94.6	113.5	125.9	204.2
სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და მეტყვეობა	15.8	27.5	29.7	33.2	72.2	47.6	128.9
თევზჭერა	13.1	9.2	22.1	43.0	37.5	46.2	93.0
სამთოძოპოვებითი მრეწველობა და კარიერების დამუშავება	52.9	52.8	119.3	153.8	192.2	218.7	210.8
გადამამუშავებელი მრეწველობა ელექტროენერგია, გაზი და წყალმომარაგება	52.8	54.9	99.3	120.8	143.4	152.5	212.1
მშენებლობა	114.2	171.7	187.0	212.1	214.9	250.2	341.5
საბითუმო და საცალო ვაჭრობა, ავტომობილების, მოტოციკლების, საყოფაცხოვრებო საქონლისა და პირადი სარგებლობის ნივთების რემონტი	113.1	141.1	147.1	145.9	176.1	206.2	296.4
სასტუმროები და რესტორნები	25.7	37.6	47.0	57.4	72.8	85.5	173.6
ტრანსპორტი, სასაწყობო მეურნეობა და კავშირგაბმულობა	28.8	24.9	40.4	50.1	51.5	56.6	108.2
საფინანსო შუამავლობა	77.6	83.9	103.4	141.1	171.7	191.1	265.7
ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და კომერციული საქმიანობა	119.1	251.3	513.4	428.7	429.6	530.5	1049.2
სახელმწიფო მართვა და თავდაცვა	33.8	55.8	74.3	88.2	92.0	110.3	210.8
სავალდებულო სოციალური დაზღვევა	66.0	84.9	88.5	105.9	141.2	132.0	342.4
განათლება	46.4	44.1	45.5	45.5	56.5	68.5	92.5
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური მომსახურება	25.7	34.9	32.1	45.6	55.6	76.8	99.5
სხვა კომუნალური, სოციალური და კერძონალური მომსახურება	40.7	54.9	66.9	75.3	82.1	72.2	113.4

¹ სტატისტიკური კრებული „საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2006“. საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტი, 2007, გვ. 51.

საშუალო ყოველთვიური ნომინალური ხელფასი 2005 წელს 1998 წელთან შედარებით 3.7-ჯერ გაიზარდა და 204.2 ლარი შეადგინა. ყველაზე მაღალი ხელფასი დაფიქსირდა საფინანსო შუამავლობაში, ყველაზე დაბალი – განათლებაში.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. რა არსებითი განსხვავება არსებობს შრომის ბაზრის სტატისტიკურ შესწავლაში მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკისა და საბაზრო ეკონომიკის პირობებში?
2. რა სავალდებულო მაჩვენებლების დამუშავებას ითვალისწინებს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია შრომის ბაზრის სტატისტიკაში?
3. როგორ იანგარიშება დასაქმებულებისა და უმუშევრების მაჩვენებლები?
4. რა კომპონენტებისაგან შედგება სამუშაო ძალაზე დანახარჯები შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციებით?

თემა 10. ეროვნული სიმდიდრის სტატისტიკა. აქტივებისა და პასივების ბალანსი

1. ეროვნული სიმდიდრის და აქტივებისა და პასივების სტატისტიკური შესწავლის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა

ეროვნული სიმდიდრე ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და მისი ეკონომიკური პოტენციალის შეფასების უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა.

ეროვნული სიმდიდრე ერთ-ერთი ძირითადი მაკრო-ეკონომიკური მაჩვენებელია. მისი გაანგარიშება ევროპელმა ეკონომისტებმა ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში დაიწყეს. მიუხედავად ამისა, უკანასკნელ დრომდე არ არსებობდა ეროვნული სიმდიდრის ცნების და, შესაბამისად, მისი გაანგარიშების ერთიანი მეთოდოლოგია, რაც ართულებდა მოცემული მაჩვენებლის მიხედვით ქვეყნების საერთაშორისო შესადარისობას. სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა ელემენტი შეჰქონდათ მის შემადგენლობაში. იყო მცდელობა, რომ მის შემადგენლობაში მოსახლეობაც შეეყვანათ.

გაეროს 1993 წლის ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის შედგენის რეკომენდაციებით, ეროვნული სიმდიდრე – ეს არის ყველა წინა თაობის შრომის შედეგად შექმნილი და დაგროვებული სარგებლის მომცემი მატერიალური და არამატერიალური აქტივების ერთობლიობა, რომელიც მიეკუთვნება ქვეყანას ან მის რეზიდენტებს და მდებარეობს მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე და მის საზღვრებს გარეთ, აგრეთვე, დაზვერილი და ეკონომიკურ ბრუნვაში ჩართული ბუნებრივი და სხვა რესურსები.

ამრიგად, ეროვნული სიმდიდრის განმარტებაში ნიშანდობლივია ის, რომ ეს მაჩვენებელი იანგარიშება კონკრეტული მომენტიანობის და იგი ამით განსხვავდება სხვა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლებისაგან.

ეროვნული სიმდიდრის გაანგარიშების ძირითადი ინფორმაციული წყაროა აქტივებისა და პასივების ბალანსი.

ეკონომიკური აქტივებისა და პასივების ბალანსი წარმოადგენს ეკონომიკური აქტივებისა და პასივების ღირებულების ამსახველ ცხრილს პერიოდის დასაწყისისა და ბოლოსათვის.

ეკონომიკურ აქტივებს წარმოადგენს ობიექტები, რომლებზეც ინსტიტუციური ერთეულები აწესებენ საკუთრების უფლებას და მათი ფლობით ან გამოყენებით გარკვეულ დროში მის მფლობელს შეუძლია მიიღოს ეკონომიკური სარგებელი.

ეკონომიკური აქტივებისაგან მიღებული სარგებელი წარმოადგენს:

- აქტივების გამოყენებას პროდუქციის წარმოებისათვის;

საკუთრებიდან მიღებულ შემოსავლებს (პროცენტები, დივიდენდები და ა.შ.).

პასივები – ეს ეკონომიკური აქტივების მფლობელის ფინანსური ვალდებულებებია.

ეროვნული სიმდიდრე ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში განიმარტება როგორც ქვეყანაში გარკვეული დროისათვის დაგროვებული არაფინანსური და წმინდა ფინანსური აქტივების ერთობლიობა.

მთლიანად ქვეყნისათვის საკუთარი კაპიტალი, ანუ ეროვნული სიმდიდრე წარმოადგენს ყველა სამეურნეო სუბიექტის არაფინანსური აქტივების ერთობლიობას, რომელიც იმყოფება ქვეყნის ეკონომიკური ტერიტორიის ფარგლებში და ასევე წმინდა მოთხოვნებს სხვა ქვეყნების მიმართ.

ეროვნული სიმდიდრისა და საკუთარი კაპიტალის წმინდა ღირებულების გაანგარიშება თითოეული სამეურნეო ერთეულისა და ეკონომიკის სექტორისათვის წარმოებს აქტივებისა და პასივების ბალანსში, რომელსაც ასეთი სახე აქვს:

აქტივებისა და პასივების ბალანსი პერიოდის დასაწყისისათვის (ბოლოსათვის)

აქტივები (მოთხოვნა)	პასივები (ვალდებულება)
1. არაფინანსური აქტივები	3. ფინანსური ვალდებულებები
2. ფინანსური აქტივები	4. საკუთარი კაპიტალის წმინდა ღირებულება (1+2-3)

იურიდიული ფორმის თვალსაზრისით, ეროვნულ სიმდიდრეში შედის როგორც სახელმწიფო, ასევე არასახელმწიფო ქონება, რომელიც მიეკუთვნება როგორც იურიდიულ, ისე ფიზიკურ პირებს.

ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვანი ნაწილია ეროვნული ქონება, რაც იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ ქვეყნისა და მისი რეგიონების ეკონომიკაში საკუთარი კაპიტალის, მატერიალური და არამატერიალური, ფინანსური და არაფინანსური აქტივების დაგროვების შედეგია. ცალკე აღირიცხება ხანგრძლივი მოხმარების სამომხმარებლო საქონელი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ოქროს მარაგი.

ეროვნულ ქონებაში შედის მოსახლეობის პირადი ქონება (საბინაო და არასასწარმოო ნაგებობები, ხანგრძლივი გამოყენების საყოფაცხოვრებო საქონელი და სამომხმარებლო დანიშნულების მარაგები).

2. არაფინანსური და ფინანსური აქტივების სტატისტიკა

ეროვნულ სიმდიდრეში შემავალი აქტივები იყოფა არაფინანსურ და ფინანსურ აქტივებად, რომლებსაც ასეთი სახე აქვს:

აქტივების კლასიფიკაცია,
რომელიც ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის
მეთოდოლოგიით ჩართულია ეროვნულ სიმდიდრეში

I არაფინანსური აქტივები	II ფინანსური აქტივები
1	2
1. წარმოებული აქტივები 1.1. მატერიალური აქტივები 1.1.1. ძირითადი ფონდები 1.1.2. მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მარაგები 1.1.3. ფასეულობები 1.1.4. ცნობისათვის: ხანგრძლივი მოხმარების სამომხმარებლო საქონელი 1.2. არამატერიალური აქტივები (ძირითადი ფონდები) 1.2.1. დანახარჯები სასარგებლო წიაღისეულის დაზვერვისათვის 1.2.2. ეგმ პროგრამული უზრუნველყოფა 1.2.3. ლიტერატურისა და ხელოვნების გასართობი ჟანრის ორიგინალ-	1. მონეტარული ოქრო 2. ნაღდი ფული და დეპოზიტები 3. ფასიანი ქაღალდები (აქციების გარდა) 4. სესხები 5. აქციები და კაპიტალში მონაწილე სხვა სახეობები 6. სადაზღვევო ტექნიკური რეზერვები 7. დებიტორებისა და კრედიტორების სხვა ანგარიშები 8. პირდაპირი საზღვარგარეთული ინვესტიციები

I არაფინანსური აქტივები	II ფინანსური აქტივები
1	2
ლური ნაწარმოებები 1.2.4. სხვა არამატერიალური აქტივები 2. არაწარმოებული აქტივები 2.1. მატერიალური აქტივები 2.1.1. მიწა 2.1.2. წიაღისეული 2.1.3. გამოუყენებელი ბიოლოგიური რესურსები 2.1.4. წყლის რესურსები 2.2. არამატერიალური აქტივები 2.2.1. პატენტები, საავტორო უფლებები, ლიცენზიები 2.2.2. ხელშეკრულებები არენდაზე 2.2.3. გუდვილი 2.2.4. სხვა არამატერიალური აქტივები	

არაფინანსური აქტივები – ეს ინსტიტუციური ერთეულების გამგებლობაში არსებული ობიექტებია, რომელთა გამოყენებას და შენახვას დროის გარკვეულ პერიოდში მოაქვს რეალური ეკონომიკური სარგებელი. ასეთი სახის აქტივები იყოფა წარმოებულ და არაწარმოებულ აქტივებად. წარმოებული არაფინანსური აქტივები იქმნება საწარმოო პროცესების შედეგად და შეიცავს სამ ძირითად ელემენტს. ესენი არიან: ძირითადი ფონდები (ძირითადი კაპიტალი), მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მარაგები და ფასეულობები.

არაფინანსური არაწარმოებული აქტივები არ წარმოადგენს საწარმოო პროცესის შედეგს. როგორც აქტივების კლასიფიკაციიდან ჩანს, ისინი იყოფიან ორ ჯგუფად: მატერიალურ და არამატერიალურ აქტივებად.

ფინანსური აქტივების ჩამოთვლილი კლასიფიკაციიდან შეეჩერდეთ მონეტარულ ოქროზე. იგი ეკუთვნის ქვეყნის ხელმძღვანელ ფულად-საკრედიტო დაწესებულებებს და ინახება ფინანსური აქტივების სახით.

1990-2000 წლებში საქართველოს ეროვნული სიმდიდრის მახასიათებელი მაჩვენებლები ქვემოთ მოტანილია ცხრილში.

ცხრილი № 14*

ეროვნული სიმდიდრე 1990 და 2000 წლებში

	1990	2000
სულ, მილიარდი აშშ დოლარი	655	388
მათ შორის:		
ეროვნული ქონება	180	105
ბუნებრივი სიმდიდრე	175	168
ადამიანური სიმდიდრე	300	115
მოსახლეობის ერთ სულზე, ათასი აშშ დოლარი	117.3	86.2
მათ შორის:		
ეროვნული ქონება	32.7	23.3
ბუნებრივი სიმდიდრე	31.8	37.3
ადამიანური სიმდიდრე	54.5	25.6

ძირითადი კაპიტალი (ძირითადი ფონდები) ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვანი ნაწილია. იგი წარმოადგენს სახმარ ღირებულებათა ერთობლიობას, რომელიც ეკონომიკაში ფუნქციონირებს ხანგრძლივი პერიოდის (ერთ წელზე მეტი ვადის) განმავლობაში, თანდათანობით ცვლება და არ კარგავს თავის ნატურალურ, ნივთობრივ ფორმას.

ძირითადი ფონდების კლასიფიკაცია ხდება მათი სახეების მიხედვით. ისინი გაერთიანებული არიან შემდეგ ძირითად ჯგუფად:

* ი. არჩუაძე, რა ფერისაა მილიარდი? - თბილისი, 2002, გვ. 21

შენობები;
ნაგებობები;
მანქანა-მოწყობილობანი;
სატრანსპორტო საშუალებები;
ინსტრუმენტები;
საწარმოო ინვენტარი;
სამეურნეო ინვენტარი;
მუშა და პროდუქტიული პირუტყვი;
მრავალწლიანი ნარგავები;
მიწაზე კაპდაბანდებანი;
და სხვა ძირითადი ფონდები.

თითოეული დასახელების ძირითადი ფონდების მოცულობას საერთო ღირებულებაში, გამოსახულს პროცენტობით, ეწოდება ძირითადი ფონდების სტრუქტურა. აქედან გამოიყოფა აქტიური და პასიური ნაწილები.

აქტიურია ის ძირითადი ფონდები (მანქანა-მოწყობილობები, ინსტრუმენტები, საწარმოო ინვენტარი), რომლებიც უშუალოდ აქტიურად მონაწილეობენ პროდუქციის შექმნაში.

პასიურია დანარჩენი (შენობები, ნაგებობები და სხვა) ფონდები.

გარდა ამისა, ძირითადი ფონდების ცალკეული სახეები შეიძლება დაჯგუფდეს ქვესახეებად. მაგალითად, მანქანები და მოწყობილობები:

ძალოვანი მანქანები და მოწყობილობები;
მუშა მანქანები და მოწყობილობები;
საზომი, მარეგულირებელი და ლაბორატორიული ხელსაწყოები და მოწყობილობები.

ძირითადი ფონდების კლასიფიკაცია ხდება აგრეთვე ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით, როგორიცაა:

- სამთომოპოვებითი მრეწველობა;
- გადამმუშავებელი მრეწველობა;
- ელექტროენერგეტიკა;
- სოფლის მეურნეობა;
- ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა;
- მშენებლობა და ა.შ.

არსებობს ძირითადი ფონდების შეფასების 4 მეთოდი. ესენი არიან:

- სრული პირვანდელი ღირებულებით (შეძენისა და დამონტაჟების ღირებულების ჩათვლით);
- სრული აღდგენითი ღირებულებით (მათი ღირებულება კვლავწარმოების თანამედროვე პირობებში);
- სრული პირვანდელი ღირებულებით ცვეთის გამოკლებით;

სრული აღდგენითი ღირებულებით ცვეთის გარეშე.

ძირითადი ფონდების კვლავწარმოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია მათი ბალანსი, რომელიც ახასიათებს მათ ღირებულებას წლის დასაწყისისათვის, წლის განმავლობაში შემოსულ და გასულ ძირითად ფონდებს და მათ ღირებულებას წლის ბოლოსათვის.

სტატისტიკა სწავლობს ძირითადი კაპიტალის მდგომარეობას, რისთვისაც ანგარიშობს საშუალო მაჩვენებლებს თვის (კვარტლის, წლის და ა.შ.) მიხედვით.

$$\text{ძირითადი კაპიტალის ვარჯისიანობის კოეფიციენტი} = \frac{\text{ცვეთის ღირებულება}}{\text{პირვანდელი ღირებულება}} \quad (23)$$

ძირითადი ფონდების გამოყენების ზოგადი მაჩვენებლებია:

$$\frac{\text{ფონდუკების კოეფიციენტი}}{\text{ფონდუკების კოეფიციენტი}} = \frac{\text{გამოშვებული პროდუქცია}}{\text{ძირითადი ფონდების საშუალო წლიური ღირებულება}} \quad (24)$$

$$\frac{\text{ფონდშეიარაღების კოეფიციენტი}}{\text{ფონდშეიარაღების კოეფიციენტი}} = \frac{\text{ძირითადი ფონდების ღირებულება}}{\text{მუშაკთა საშუალო სიძირივი რიც-
ხოვნობა}} \quad (25)$$

სტატისტიკაში ანგარიშობენ საწარმოო სიმძლავრის გამოყენების კოეფიციენტს, რომელიც გამოითვლება შემდეგნაირად:

$$\frac{\text{წლის მანძილზე გამოშვებული პროდუქცია}}{\text{საშუალო წლიური სიმძლავრე}} \quad (26)$$

საბრუნავი ფონდები (საბრუნავი კაპიტალი) ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვანი ნაწილია. ძირითადი ფონდებისაგან განსხვავებით საბრუნავი ფონდები შრომის საგნებია, რომლებიც ერთი საწარმოო ციკლის განმავლობაში მთლიანად მოიხმარებიან წარმოებაში, იცვლიან თავიანთ ნატურალურ-ნივთობრივ ფორმას და ღირებულება მთლიანად გადააქვით დამზადებული პროდუქციის თვითღირებულებაში.

მრეწველობის საბრუნავ ფონდებში შედის: ნედლეული, ძირითადი და დამხმარე მასალები, ნაყიდი ნახევარფაბრიკატები, სათბობი, ტარა, ინვენტარი და სხვა მცირეფასიანი სწრაფცვეთადი საგნები, დაუმთავრებელი წარმოება და სხვა.

სოფლის მეურნეობაში საბრუნავი ფონდები ზემოთ ჩამოთვლილი სახეების გარდა, მოიცავს თესლს, ნერგებს, საკვებს, ფურაჟს და სხვ.

საბრუნავი ფონდების სტატისტიკა შეისწავლის მათ მოცულობას, სტრუქტურას, ბრუნვადობას, მასალა-ტექნადობას და სხვა მაჩვენებლებს.

საბრუნავი ფონდების მოცულობა განისაზღვრება დროის გარკვეული მომენტისათვის (თვის, კვარტლის ან წლის დასაწყისისა და ბოლოსათვის). გარდა ამისა, ცალკეული პერიოდისათვის განისაზღვრება საშუალო მარაგები. საშუალო მარაგები შეიძლება გავიანგარიშოთ საშუალო არითმეტიკულის გამოყენებით, ხოლო რამდენიმე სამომენტო პერიოდისათვის – ქრონოლოგიური საშუალო არითმეტიკულის გამოყენებით.

საბრუნავი ფონდების გამოყენებას ახასიათებენ ბრუნვადობის კოეფიციენტით.

ბრუნვადობის კოეფიციენტი ($\bar{K}_{\text{ბ}}$) განისაზღვრება ბრუნვის მაჩვენებლის (P) შეფარდებით საბრუნავი ფონდების საშუალო ნაშთთან ($\bar{Q}$).

$$\bar{K}_{\text{ბ}} = \frac{P}{\bar{Q}} \quad (27)$$

საბრუნავი ფონდების დატვირთვის მაჩვენებელი ბრუნვადობის კოეფიციენტის შებრუნებული სიდიდეა და გვიჩვენებს საბრუნავი ფონდების რაოდენობას ბრუნვის მაჩვენებლის ერთ ლარზე.

$$\bar{K}_{\text{დატ}} = \frac{1}{\bar{K}_{\text{ბ}}} \quad (28)$$

თუ საანგარიშო პერიოდის ხანგრძლივობას კალენდარულ დღეებში გავეყოფთ ბრუნვადობის კოეფიციენტზე, მივიღებთ ერთი ბრუნვის საშუალო ხანგრძლივობას, ანუ ბრუნვადობას დღეებში.

$$\bar{D} = \frac{D_{\text{კალ}}}{K_{\text{ბრ}}} \quad (29)$$

საბრუნავი ფონდების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია მასალატევადობა, ანუ შრომის საგნების რაოდენობა, რაც იხარჯება გამოშვებული პროდუქციის ერთეულზე. მისი სინთეზური მაჩვენებელია მთლიანი შიდა პროდუქტის მასალატევადობა, რაც მიიღება დახარჯული შრომის საგნების (ნედლეულის, მასალის, სათბობის და ა.შ.) ღირებულების შეფარდებით მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულებასთან.

ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვანი ნაწილია ბუნებრივი რესურსები (მიწის და წყლის ფონდები, სასარგებლო წიაღისეულის მარაგები, წყლისა და ჰიდროენერგეტიკული რესურსები და ა.შ.).

ბუნებრივი რესურსები ორ ნაწილად იყოფა. ერთი ნაწილი მოზიდულია წარმოების პროცესში და ჩაირთვება ეროვნული სიმდიდრის შემადგენლობაში; მეორე ნაწილი განეკუთვნება პოტენციურ ბუნებრივ რესურსებს.

სტატისტიკა სწავლობს ბუნებრივი რესურსების მოცულობას, შემადგენლობას და სტრუქტურას.

სასარგებლო წიაღისეული შესწავლისა და სამრეწველო გამამუშავებისათვის მომზადების ხარისხის მიხედვით იყოფა 4 ჯგუფად. ესენი არიან:

დეტალურად დაზვერილი მარაგები;

მიახლოებით დაზვერილი მარაგები;

რთული გეოლოგიური აგებულების გამოკვლეული მარაგები;

პერსპექტიული მარაგები.

იმის გამო, რომ საქართველოში სასარგებლო წიაღისეული საჭირო ფინანსური რესურსების უქონლობის გამო საფუძვლიანად არაა გამოკვლეული, ოფიციალურ სტატისტიკურ ორგანოებს მწირი სტატისტიკური ინფორმაცია გააჩნიათ.

3. მოსახლეობის ქონების სტატისტიკა

მოსახლეობის ქონების სტატისტიკურად შესწავლას ექვემდებარება ხანგრძლივი მოხმარების სამომხმარებლო საქონელი. ერთ წლამდე მოხმარების საქონელი ამ ჯგუფში არ შეიტანება.

ხანგრძლივი მოხმარების სამომხმარებლო საქონელი, რომელიც შინამეურნეობების მიერ გამოიყენება საბოლოო მოხმარებისათვის, აქტივებისა და პასივების ბალანსში აისახება საცნობარო მუხლის სახით.

შინამეურნეობებში დაგროვილი ქონება თავისი დანიშნულების მიხედვით შემდეგნაირად იყოფა:

- ტანსაცმელი;

საოჯახო მოხმარებისა და სამეურნეო-საყოფაცხოვრებო საქონელი;

დასვენებისა და თავისუფალი დროის რაციონალურად გამოყენებისათვის საჭირო საგნები;

ტრანსპორტის ინდივიდუალური საშუალებები.

საოჯახო ქონება იყოფა ინდივიდუალური სარგებლობის (ფეხსაცმლის, ტანსაცმლის და ა.შ.) და საზოგადოებრივი სარგებლობის (სატრანსპორტო საშუალებების, ავეჯის და სხვ.) ქონებად.

საოჯახო ქონება მისი ცალკეული ელემენტების სარგებლობის ხანგრძლივობის ვადების და შინამეურნეობების გამოკვლევების მონაცემების გათვალისწინებით მოცემულია ცხრილში № 10.

ცხრილი № 15

N	სასაქონლო ჯგუფების დასახელება	სარგებლობის განმეორებითი ვადა		
		მინიმალური	საშუალო	მაქსიმალური
1	ბამბუკის ნაწარმი	1	2	3
2	შალკის ნაწარმი	2	4	6
3	აბრეშის ქსოვილები	1	2	4
4	სელის ქსოვილები	2	4	6
5	ტანსაცმელი და თუბერული	3	4	6
6	ბეწი და ბეწის ნაწარმი	5	9	15
7	თავსაბურავები	2	3	5
8	ტრიკოტაჟის ნაწარმი	3	4	6
9	ტყუის ფეხსაცმელი	2	3	4
10	რეზინის ფეხსაცმელი	2	3	4
11	ავეჯი	5	18	30
12	ხალიჩები და მისი ნაწარმი	5	18	30
13	ლითონის ჭურჭელი	6	12	20
14	ფაიფურისა და მინის ჭურჭელი	5	9	15
15	საათები	3	11	20
16	ელექტრო საქონელი	0	14	40
17	ნაბეჭდი პრინტი	10	19	30
18	ველოსიპედები და მანქანები	5	10	15
19	ფიზკულტურისა და სპორტის საჭონელი	5	9	15
20	მუსიკალური ინსტრუმენტები	5	16	30
21	სხვა ელექტროსაქონელი	6	10	15
22	მსუბუქი ავტომანქანები	8	11	15
23	საკრავი მანქანები	10	20	30
24	ტელევიზორი საქონელი	2	10	26
25	სხვა არასასაქონლო საქონელი	6	10	15

მოსახლეობის მიერ ქონების შეძენა განისაზღვრება არასასურსათო საქონლის საქონელბრუნვის მოცულობით. საოჯახო ქონების მაჩვენებელში არ შეიტანება ისეთი ობიექტ-

ბი, რომლებიც გამოიყენება ძირითადი ფონდების სახით (მაგალითად, ავტომანქანები, რომლებსაც იყენებენ სამეწარმეო საქმიანობისათვის).

საცალო სავაჭრო ბრუნვის მოცულობა განისაზღვრება არა მარტო სავაჭრო საწარმოებისაგან მიღებული მონაცემებით, არამედ ბაზრობებზე გაყიდული საქონლის რეალიზაციის მაჩვენებლის გათვალისწინებითაც.

ზემოდასახელებული მონაცემები ჯგუფდება ცალკეული სასაქონლო ჯგუფის, გამოყენების ვადებისა და საოჯახო ქონების მაჩვენებლებით.

საოჯახო ქონების დამატებით წყაროდ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შინამეურნეობების კვლევების მასალები.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. როგორია ეროვნული სიმდიდრის, აქტივების და პასივების ძირითადი დეფინიციები და მაჩვენებელთა სისტემა?
2. როგორი სახე აქვს აქტივებისა და პასივების ბალანსს?
3. რა ელემენტებისაგან შედგება არაფინანსური და ფინანსური აქტივები?
4. რას წარმოადგენს ძირითადი კაპიტალი და როგორია მისი კლასიფიკაცია?
5. როგორი სახე აქვს ძირითადი კაპიტალის ბალანსს?
6. როგორია ძირითადი კაპიტალის მდგომარეობის მაჩვენებლები და შეფასების მეთოდები?
7. როგორ იანგარიშება საბრუნავი ფონდების ბრუნეადობის კოეფიციენტი?
8. რას შეისწავლის მოსახლეობის ქონების სტატისტიკა და როგორია საოჯახო ქონების ელემენტები?

თემა 11. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკა

1. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის ამოცანები

მსოფლიო განვითარების თანამედროვე ეტაპზე კაცობრიობამ შეაბიჯა ინფორმაციულ საზოგადოებაში. ასეთ პირობებში ინფორმაცია იძენს ისეთ საბაზრო ღირებულებას, როგორიც არ გააჩნია საქონელს თავისი ნატურალურ-ნივთობრივი გამოსახულებით. თანამედროვე კომპიუტერული პროგრამული პროდუქტების, პატენტების და ლიცენზიების შექმნა-შექმნა, განათლება, კადრების პროფესიული მომზადება, მარკეტინგი, რეკლამა და საკონსულტაციო მომსახურება – ეს ის ფაქტორებია, რომლებიც უშუალოდ ცოდნაზე დაფუძნებული და სახეს უცვლის საზოგადოებრივი პროდუქტის სტრუქტურას. განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში ამჟამად გადამმუშავებელი მრეწველობისა და მომსახურების სფეროს მეცნიერებატევად დარგებზე მოდის მთლიანი შიდა პროდუქტის ნახევარზე მეტი.

ინოვაციები წარმოადგენს ბაზარზე დანერგილ ახალ ან გაუმჯობესებულ პროდუქციას, პრაქტიკულ საქმიანობაში გამოყენებულ ახალ ან გაუმჯობესებულ ტექნოლოგიურ პროცესებს. ამ ტერმინს შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა მნიშვნელობა სხვადასხვა კონტექსტში.

ეკონომიკური თეორიის თანახმად, ინოვაციის რამდენიმე ტიპს განიხილავენ, როგორიცაა ახალი პროდუქტის დანერგვა; ახალი ბაზრის შექმნა; ნედლეულისა და ნახევარფაბ-

რიკატების მიწოდების ახალი წყაროების ათვისება; მართვის სტრუქტურის რეორგანიზაცია.

სტატისტიკა შეისწავლის მეცნიერებისა და ინოვაციის სფეროში მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივი პარამეტრების ფორმირებასა და ცვლილებას მათ ხარისხობრივ თვისებებთან კავშირში. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის ძირითადი ამოცანაა სამეცნიერო და ინოვაციური საქმიანობის რესურსების სიდიდეზე, სტრუქტურასა და დინამიკაზე სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი მომხმარებლების დაკმაყოფილება. **მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის საგანია** დეფინიციებისა და საკლასიფიკაციო სისტემების შემუშავება, შესაბამისი მაჩვენებელთა სისტემის, მათი გაანგარიშების მეთოდოლოგიის შედგენა, სტატისტიკური ინფორმაციის მონაცემთა შეგროვება, დამუშავება, ანალიზი და გავრცელება.

უკანასკნელი 10 წლის მანძილზე განხორციელებული ცვლილებების კვალობაზე საქართველოს მეცნიერება ვითარდება თვისებრივად ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გარემოში. მეცნიერების მართვის მოდელის ცვლილება ქვეყანაში ბიუჯეტური სახსრების უკმარისობის, მეცნიერების სფეროში დასაქმებულების რაოდენობისა და მათი ანაზღაურების მნიშვნელოვანი შემცირების პირობებში, ქაოტურად მიმდინარეობს.

მიუხედავად ზემოაღნიშნულისა, საქართველოს მეცნიერებაში გარკვეული ძვრები შეინიშნება საბაზრო ეკონომიკის პირობებთან მისი ადაპტირების თვალსაზრისით. ამის ნათელი მაგალითია განათლების სისტემაში მრავალი კერძო უმაღლესი და საშუალო სასწავლებლის ამოქმედება.

მნიშვნელოვანი შედეგებია მიღწეული საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის თვალსაზრისითაც. ქართული კოსმონავტიკა თავისი პირველი წარმატებებით წარმოჩნდა საერთაშორისო არენაზე. ბიზნესის სფეროში ბევრი კერძო სამეცნიერო ინიციატივის წყალობით დაიწყო ახალი ან მოდერნიზებული პროდუქციის წარმოება, რომელიც უკვე გადის ევროპისა და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრი ქვეყნების ბაზრებზე. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ალკოჰოლური სასმელების და გადამამუშავებელი მრეწველობის ზოგიერთ პროდუქციას შეეხება.

ქვეყნის ეკონომიკის შემდგომი სტაბილიზაციის კვალობაზე უახლოეს მომავალში კიდევ უფრო გაიზრდება მეცნიერებასა და ინოვაციებზე სტატისტიკური ინფორმაციის მოთხოვნა. ამასთან, ასეთი მომხმარებლები არა მარტო სამთავრობო სტრუქტურის, არამედ კერძო ბიზნესის წარმომადგენლებიც იქნებიან. ქვეყანაში სულ უფრო და უფრო შეინიშნება გლობალურ საინფორმაციო და სატელეკომუნიკაციო ქსელებთან ეკონომიკური სუბიექტებისა და მოსახლეობის დაახლოება. ამდენად, მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის რეფორმირება ახალ პირობებში ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია.

2. მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის მეთოდოლოგიური საფუძვლები და მაჩვენებელთა სისტემა

მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის მაჩვენებლები ასეთნაირად ყალიბდება:

მეცნიერების მაჩვენებლები:

- მეცნიერების რესურსების მაჩვენებლები;
სამეცნიერო კადრების მაჩვენებლები;
სამეცნიერო კადრების მომზადების მაჩვენებლები;
გამოკვლევებისა და დამუშავების ძირითადი ფონდების, მათი სტრუქტურის, მოძრაობისა და გამოყენების მაჩვენებლები;
გამოკვლევებისა და დამუშავების საბრუნავი ფონდების შემადგენლობის, დინამიკისა და გამოყენების მაჩვენებლები;
მეცნიერების ინფორმაციული რესურსების მაჩვენებლები;
გამოკვლევებისა და დამუშავების დაფინანსებისა და დანახარჯების მაჩვენებლები;
ტექნოლოგიების შექმნის მაჩვენებლები (პატენტები, ლიცენზიები, ბიოტექნოლოგიები და ა.შ.);
მეცნიერების ორგანიზაციული სტრუქტურის მაჩვენებლები.

ინოვაციების მაჩვენებლები:

ინოვაციური საქმიანობით დაკავებული პერსონალის რიცხოვნობა და შემადგენლობა;

ინოვაციურ საქმიანობაში გამოყენებული ძირითადი ფონდების მოცულობისა და სტრუქტურის მაჩვენებლები;

ინოვაციაზე გაწეული დანახარჯების მაჩვენებლები;

ტექნოლოგიების შეძენისა და გაცვლის მაჩვენებლები;

ინოვაციური პროდუქციის მოცულობის, სტრუქტურის, დინამიკისა და რეალიზაციის მაჩვენებლები;

საწარმოს საქმიანობის შედეგებზე ინოვაციის გავლენის მაჩვენებლები;

ინოვაციური პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული მოგების მაჩვენებელი.

მეცნიერებისა და ინოვაციების ეკონომიკასა და საზოგადოებაზე გავლენის მახასიათებელი მაჩვენებლები:

- სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მთლიანი შიდა პროდუქტის მატებაზე გავლენის ინტეგრირებული შეფასება;

მეცნიერების საზოგადოების განვითარებაზე ზემოქმედების ინდიკატორები;

მეცნიერების სოციალური სტატუსის მაჩვენებლები;

მოსახლეობის სამეცნიერო განათლების ინდიკატორები.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნის გათვალისწინებით, სამეცნიერო გამოკვლევებისა და სამუშაოების შესრულების მიმდინარეობა მეცნიერების ოთხ სექტორზეა გადანაწილებული. ესენი არიან: სახელმწიფო, სამეწარმეო, უმაღლესი განათლების და კერძო არამომგებიანი სექტორები. თითოეული სექტორი თავისი შინაარსობრივი დატვირთვით ასეთნაირად გამოიყენება:

მეცნიერების სახელმწიფო სექტორი:

- სამინისტროებისა და უწყებების ორგანიზაციები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სახელმწიფოს მართვას და საზოგადოების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას მთლიანობაში (სახელმწიფო მმართველობა, თავდაცვა, საზოგადოებრივი წესრიგი, ჯანმრთელობა, კულტურა, დასვენება, სოციალური უზრუნველყოფა); არამომგებიანი ორგანიზაციები, რომლებიც მთლიანად ან ნაწილობრივ ფინანსდებიან მთავრობის მიერ. ისინი დაკავებული არიან კვლევითი საქმიანობით ადმინისტრაციულ და საზოგადოებრივ სფეროებში.

მეცნიერების სამეწარმეო სექტორი:

- ყველა სახის საკუთრებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, ვინც პროდუქციას (მომსახურებას) აწარმოებს გაყიდვის მიზნით; კერძო არამომგებიანი ორგანიზაციები, რომლებიც ემსახურებიან ზემოდასახელებულ ორგანიზაციებს.

მეცნიერების უმაღლესი განათლების სექტორი:

- უნივერსიტეტები და სხვა უმაღლესი სასწავლებლები, მათი დაფინანსებისა და სამართლებრივი სტატუსის მიუხედავად; უმაღლეს სასწავლებლებს დაქვემდებარებული და მის კონტროლ ქვეშ მყოფი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, კლინიკები და ექსპერიმენტული სადგურები; განათლების სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფ უმაღლესი სასწავლებლები.

მეცნიერების არაკომერციული სექტორი:

- კერძო ორგანიზაციები, რომლებიც არ საქმიანობენ მოგების მიღების მიზნით (პროფესიული საზოგადოებები, საზოგადოებრივი და საქველმოქმედო ორგანიზაციები და ფონდები);

კერძო ინდივიდუალური ორგანიზაციები.

მსოფლიოს მოწინავე საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში, მძლავრადაა განვითარებული მეცნიერება და ფლობენ მძლავრ სამეცნიერო პოტენციალს. სტატისტიკურ სამსახურს, სტატისტიკის მოცემული დარგის სირთულისა და ფინანსური რესურსების უკმარისობის გამო, არ შესწევს უნარი სათანადო ინფორმაციით სრულად დააკმაყოფილოს სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკის წამყვანი ორგანოების მოთხოვნილებები. ამიტომ სტატისტიკური ორგანოები და მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების პოლიტიკით დაკავებული უწყებები ერთობლივად მუშაობენ სტატისტიკის მოცემული მიმართულების განსავითარებლად. საქართველოში ანალოგიური საქმიანობა უნდა წარიმართოს სტატისტიკურ უწყებასა და განათლების სამინისტროს მეცნიერების შესაბამის სტრუქტურას შორის.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. როგორია მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკის ამოცანები?
2. რა ძირითადი მაჩვენებლებით ხასიათდება მეცნიერებისა და ინოვაციების სტატისტიკა?
3. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნათა გათვალისწინებით რა და რა სექტორებად შეიძლება განვიხილოთ მეცნიერება და როგორია თითოეული სექტორის სტრუქტურული შემადგენლობა?

თემა 12. მეწარმეობისა და საწარმოთა სტატისტიკა

1. მეწარმეობისა და საწარმოთა სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა

საბაზრო ურთიერთობების პირობებში ეკონომიკა განიხილება როგორც საქონლის, მომსახურებისა და ფულის შეკრული (დახურული) ნაკადი. სამეწარმეო სტატისტიკა მოწოდებულია აღწეროს ეკონომიკური საქმიანობით დაკავებული სუბიექტები და დაახასიათოს მათი საქმიანობა.

„მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, „სამეწარმეო საქმიანობად მიიჩნევა მართლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობა, რომელიც ზორციელდება მოგების მიზნით, დამოუკიდებლად და ორგანიზებულად“.¹

აქედან გამომდინარე, სამეწარმეო სტატისტიკა არის იმ სუბიექტების (კომერციული ორგანიზაციების) ეკონომიკური საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათება, ვინც ეკონომიკურ საქმიანობას ეწევა მოგების მიღების მიზნით. რაც შეეხება არაკომერციულ ორგანიზაციებს (საზოგადოებრივ და რელიგიურ ორგანიზაციებს, სხვადასხვა ფონდებს და ა.შ.), ისინი ეკონომიკურ საქმიანობას ეწევიან იმ მიზნებისათვის, რისთვისაც ისინი ჩამოყალიბდნენ. ორივე ტიპის ორგანიზაციის ეკონომიკური საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათება ზორციელდება საწარმოთა სტატისტიკის მიერ.

უნდა აღინიშნოს, რომ სამეწარმეო სტატისტიკა გეგმურ ეკონომიკურ ფორმაციაში წარმოდგენილი იყო როგორც დარგობრივი სუბიექტი და, შესაბამისად, ეკონომიკური

¹ საქართველოს კანონი „მეწარმეთა შესახებ“, თბ., 1999, გვ. 7.

სტატისტიკის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი. ამასთან, მისი ამოცანები მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ეკონომიკური პროცესის ორგანიზაციის სოციალურ-პოლიტიკურ მოწყობასთან. აქედან გამომდინარე, სამეწარმეო სტატისტიკის ამოცანას წარმოადგენდა სახალხო-სამეურნეო გეგმების შესრულების კონტროლის განხორციელება და სათანადო ინფორმაციით ქვეყნის ღირექტიული ორგანოების უზრუნველყოფა. სწორედ მოცემული გარემოება განაპირობებდა სტატისტიკური მაჩვენებლების შინაარსს, გეგმის შესრულების თვალყურის დევნება განსაზღვრავდა საგეგმო და საანგარიშო მაჩვენებლების მეთოდოლოგიურ ერთიანობას. სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემის შინაარსი ძირითადად ასახავდა საქონლის წარმოებასა და მოხმარებას. ისეთი განმაზოგადებელი მაჩვენებლები, როგორიცაა მთლიანი საზოგადოებრივი პროდუქტი და ეროვნული შემოსავალი, იანგარიშებოდა სახალხო მეურნეობის ბალანსის ჩარჩოებში – მაკროეკონომიკური ინფორმაციის სისტემაში. ეს უკანასკნელი ეყრდნობოდა მარქსისტული პოლიტიკური ეკონომიკის კონცეფციებს და ორიენტირებული იყო ეკონომიკის ცენტრალიზებული მართვის ამოცანებსა და მექანიზმებზე. გეგმური ეკონომიკა ეფუძნებოდა წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივ საკუთრებას და მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების ცენტრალიზებულად განაწილებას; სტატისტიკაში ისეთ მაჩვენებლებს, როგორიცაა: მოგება, ფასები და ფინანსები, არ ექცეოდა სათანადო ყურადღება.

თვისებრივად იცვლება სტატისტიკის ამოცანები საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში.

სამეწარმეო საქმიანობით დაკავებული სუბიექტები, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, უფლებამოსილნი არიან თავიანთი შეხედულებისამებრ დამოუკიდებლად აირჩიონ საქმიანობის საგანი. სტატისტიკა კი მოწოდებულია გამოავლინოს, თუ რა ფორმებითა და მასშტაბებით ხდება სამეწარმეო პროცესში ცოცხალი შრომის შეერთება ეკონომიკურ აქტივებთან, როგორი ტენდენციით ხასიათდება მეწარმეობის განვითარება. ამასთან, სტატისტიკური ორგანოების ამოცანას წარმოადგენს სტატისტიკური საქმიანობის პრაქტიკაში დანერგოს ისეთი მაჩვენებლები და კლასიფიკაცია, რომლებიც საშუალებას მოგვცემს სრულფასოვნად დახასიათდეს სამეწარმეო აქტიურობა საწარმოთა ტიპების (მსხვილი, საშუალო, მცირე), საკუთრების ფორმებისა და საქმიანობის სახეების მიხედვით. ახალი მაჩვენებლების გაანგარიშება უნდა პასუხობდეს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნებს, რაც საშუალებას იძლევა აღიწეროს და გაანალიზდეს საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირება.

საბაზრო ურთიერთობების მქონე ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, სამეწარმეო საქმიანობით დაკავებული სუბიექტების სტატისტიკურად დახასიათება შესაძლებელია ორი მიმართულებით. პირველი – ესაა ეკონომიკურ პროცესში მონაწილე სუბიექტების შესწავლა, მეორე – თავად მოვლენის დახასიათება. პირველი მიმართულება ცნობილია ეკონომიკურ ლიტერატურაში როგორც ინსტიტუციური, ხოლო მეორე – როგორც ფუნქციური სისტემა.

ჩვენი ქვეყნის სამეწარმეო სტატისტიკის პრაქტიკაში ძირითადად ყალიბდება ე.წ. ინსტიტუციური სისტემა, თუმცა

რიგ შემთხვევებში ფუნქციურიც გამოიყენება. იმისათვის, რომ უფრო ნათლად ავსახოთ განსხვავება ინსტიტუციურ და ფუნქციურ სტატისტიკას შორის, განვიხილოთ ფეხსაცმლის წარმოების სტატისტიკური აღწერილობა. ფუნქციური მიდგომისას საწარმოო პროცესის სრული აღწერა მოითხოვს, რომ მთლიანად ფეხსაცმლის წარმოება აისახოს წარმოების მწკრივებში, დამოუკიდებლად იმისა, თუ ვინ აწარმოვა ფეხსაცმელი. ამისგან განსხვავებით, ინსტიტუციური მიდგომისას შედეგებში აისახება ისეთი საწარმოები, რომელთათვისაც ძირითადი საქმიანობის საგანს წარმოადგენს ფეხსაცმლის წარმოება.

საქართველოს სამეწარმეო სტატისტიკის ორგანიზებაში არჩევანი ინსტიტუციურ სტატისტიკაზე იმიტომ გაკეთდა, რომ მას ორი უპირატესობა გააჩნია ფუნქციურ სტატისტიკასთან შედარებით. პირველი, იგი უფრო პრაქტიკულია. თუ ისევ ფეხსაცმლის წარმოებას დაუბრუნდებით, შეენიშნავთ, რომ ფუნქციური მიდგომისას აუცილებელია გამოვიკვლიოთ ფეხსაცმლის პროდუქციის მთლიანი წარმოება, ე.ი. საჭიროა შევისწავლოთ, ეკონომიკის თითოეული დარგის ყველა მწარმოებელი თითოეული სახის ფეხსაცმლის თუ რა რაოდენობას აწარმოებს. ინსტიტუციური მიდგომისას ფეხსაცმლის წარმოებით დაკავებული ობიექტებიდან ვღებულობთ ინფორმაციას მათ ძირითად საქმიანობაზე.

ინსტიტუციური სტატისტიკის მეორე უპირატესობაა ეკონომიკური ანალიზის მიზნებისათვის სუბიექტების ეკონომიკური აქტიურობის მაჩვენებელთა სწრაფი განზოგადებისა და მათი ოპერატიული გამოყენების ფართო შესაძლებლობა.

ჩვენს ქვეყანაში გამოიყენება ფუნქციური სტატისტიკაც. მაგალითად, საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკა იმიტომ არის ფუნქციური სტატისტიკა, რომ მისი ყურადღების ცენტრშია სასაქონლო ჯგუფების საერთაშორისო ნაკადები და არა ის სუბიექტები, ვინც ახორციელებს მოცემული საქონლის ექსპორტს ან იმპორტს.

საქართველოში ამჟამად მოქმედი კანონმდებლობით სტატისტიკური აღრიცხვა ხორციელდება იურიდიული პირი საწარმოების მიხედვით. იურიდიული პირი – ეს არის სამეურნეო სუბიექტი (ფირმა), რომელსაც აქვს განკერძოებული ქონება, შეუძლია თავისი სახელით შეისყიდოს ქონება (და არა ქონებრივი უფლება), იკისროს ვალდებულებები, იყოს მოსარჩლე და მოპასუხე სასამართლოსა და არბიტრაჟში; იგი მოქმედებს წესდების საფუძველზე, აქვს თავისი სახელწოდება, ადგილსამყოფელი და პასუხს აგებს თავის ვალდებულებებზე კუთვნილი ქონებით. ფირმას, რომელიც იურიდიული პირია, აქვს დამოუკიდებელი იურიდიული სტატუსი და შეუძლია თავისი ფილიალების და წარმომადგენლობების გახსნა. იურიდიული პირი მოქმედებას წყვეტს ლიკვიდაციით ან რეორგანიზაციის გზით. საწარმო (ფირმა) დაფუძნებულად ითვლება მისი სახელმწიფო რეგისტრაციის დღიდან. არარეგისტრირებული საწარმოს საქმიანობა აკრძალულია. საწარმოს სადამფუძნებლო დოკუმენტებია წესდება, გადაწყვეტილება საწარმოს შექმნის შესახებ და სადამფუძნებლო ხელშეკრულება.

ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მიხედვით სწორედ იურიდიული პირი საწარმოები ექვემდებარება სტატისტიკურ სამუშაოთა სახელმწიფო პროგრამით გათვა-

ლისწინებულ გამოკვლევებში სავალდებულო მონაწილეობას. ამჟამად მოქმედი სტატისტიკური ინსტრუმენტარით მათი საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათება ძირითადად ხორციელდება როგორც მთლიანად ყველა სახის საქმიანობის, ისე დეტალურად – ძირითადი საქმიანობის მიხედვით. რაც შეეხება საწარმოს არაძირითადი საქმიანობის სახეებს, მათი უმნიშვნელო მოცულობებისა და ასეთი სახის საქმიანობების ხშირი მონაცვლეობის გამო საწარმოები თავს არიდებენ ამ მაჩვენებლების დეტალურ დახასიათებას. ამდენად, სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში ძირითადად გამოიყენება ინსტიტუციური მიდგომის მეთოდი, თუმცა რიგ შემთხვევებში, კონკრეტულ სტატიზმორმაციაზე მომხმარებლების დაინტერესებისას, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ფუნქციური მეთოდიც.

სამეწარმეო სტატისტიკამ, როგორც სტატისტიკის ახალმა მიმართულებამ, სამეწარმეო პროცესების სტატისტიკურად დახასიათებით უნდა დააკმაყოფილოს როგორც ჩვენი ქვეყნის, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნებისა და საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების ინტერესები. მისი რეფორმირების ამოცანაა:

სამეწარმეო სფეროში საკანონმდებლო ბაზისა და ძირითადი დეფინიციების სრულყოფა;

საერთაშორისო სტატისტიკური სტანდარტების (ბიზნეს-რეგისტრის, ჰარმონიზებული კლასიფიკაციების, შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების და ა.შ.)

სრულად ადაპტირება საქართველოში;

საწარმოთა სტრუქტურის, საქმიანობის, მწარმოებლობის და კონკურენტუნარიანობის მახასიათებელ

უტყუარ და შესადარის სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემის სრულყოფა და მისი შემდგომი განვითარება; სამეწარმეო სფეროში სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარების ძირითადი ეტაპების სრულყოფა;

ახალი აგრეგირებული კითხვარების დახვეწა საწარმოთა ტიპების მიხედვით, განურჩევლად საწარმოთა ეკონომიკური საქმიანობისა და საკუთრების ფორმისა, სტატისტიკურ და ბუღალტრულ აღრიცხვაში სხვა ქვეყნების გამოცდილების, ზოგადი მეთოდოლოგიური პრინციპების, ეკონომიკურ მახასიათებელთა დეფინიციების, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნების, აგრეთვე საერთაშორისო ორგანიზაციათა რეკომენდაციების გათვალისწინება;

გარდამავალ პერიოდში სამეწარმეო სფეროს სტატისტიკური ინფორმაციის ხარისხის ამაღლების ძირითადი ღონისძიებების შემუშავება.

მეწარმეობის სტატისტიკური შესწავლა იწყება იმ კომერციული ორგანიზაციებისა და ინდივიდუალური მეწარმეების ჩამონათვალის განსაზღვრით, რომლებმაც გაიარეს სახელმწიფო რეგისტრაცია. ასეთი ინფორმაცია მოიპოვება საწარმოთა და ორგანიზაციათა ერთიან სახელმწიფო რეგისტრსა და სახელმწიფო საგადასახადო დეპარტამენტის საგადასახადო რეესტრში. ამის შემდეგ მოცემული ინფორმაციული წყაროების საფუძველზე ზუსტდება ისეთი სუბიექტების ჩამონათვალი, რომლებიც ფაქტობრივად ეწევიან სამეწარმეო საქმიანობას. ასეთი სუბიექტების საფუძველზე შედგენილი გენერალური ერთობლიობის ბაზაზე ტარდება სრული ან შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევები.

მეწარმეობის მასშტაბებისა და სტრუქტურის შესწავლის მიზნით მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნები წელიწადში ერთხელ ატარებენ სტრუქტურულ სტატისტიკურ გამოკვლევებს. ევროკავშირის მასშტაბით საწარმოთა სტრუქტურული სტატისტიკის პრინციპები განსაზღვრულია ევროსაბჭოს ნორმატიული დოკუმენტებით (Council Regulation № 58/57, 20.12.1996). მოცემული დოკუმენტით სამეწარმეო საქმიანობით დაკავებული ყველა სუბიექტის მიხედვით საჭიროა შემდეგი მაჩვენებლების მიღება: ბრუნვა (გაყიდვების მოცულობა), წარმოებული პროდუქციის მოცულობა, დამატებული ღირებულება, შექმნილი საქონლისა და მომსახურების მოცულობა (მათ შორის გადაყიდვის მიზნით), ინვესტიციები მატერიალურ აქტივებში, მომუშავეთა რაოდენობა, ხელფასის თანხა და ზოგიერთი სხვა მაჩვენებელი.

სამეწარმეო სტატისტიკის ძირითადი ამოცანაა ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობით დაკავებული საწარმოებისათვის ზოგადი ეკონომიკური, უნივერსალური მაჩვენებლების შეგროვება-დამუშავება. მის გადაჭრაში გადამწყვეტი როლი ეკუთვნის სამეწარმეო აქტივობით დაკავებული საწარმოების (განურჩევლად სიდიდისა, საკუთრებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა) სტატისტიკურად დახასიათებისათვის ინტეგრირებული ფორმების შემუშავებას. ცალკეული მიმართულებების მიხედვით არსებული ძველი ფორმები პროდუქციაზე, საფინანსო შედეგებზე, თვითღირებულებაზე, შრომაზე, საწარმოთა ქონებაზე, მატერიალურ-ტექნიკურ მომარაგებაზე და ა.შ. შეიცვალა სამეწარმეო სტატისტიკის ახალი ინტეგრირებული ფორმებით. მათი დანერგვა მოხდა საწარმოთა ტიპების მიხედვით. ამასთან,

მსხვილი საწარმოებისათვის სტატისტიკურ მაჩვენებელთა რაოდენობა გაცილებით მრავალრიცხოვანია, ვიდრე საშუალო და მცირე საწარმოებისათვის. ასეთი სახის ფორმების შემოღებას თავდაპირველად საცდელი გამოკვლევების სახე პქონდა და მათი დამუშავება დაიწყო 1996 წლის პირველი კვარტლის შედეგებიდან მოყოლებული. სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებულ სისტემაზე გადასვლამ გარკვეული შედეგათი დაუწესა სამეწარმეო სუბიექტებს მათი ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვის მხრივ.

სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებულმა ფორმამ გარკვეული ცვლილებები განიცადა მას შემდეგ, რაც ქვეყნის პარლამენტის დადგენილებით ცვლილებები და დამატებები შევიდა კანონში „მეწარმეთა შესახებ“. ფინანსთა სამინისტროს მიერ დამტკიცდა ინსტრუქცია „საწარმოების (ორგანიზაციების) ბუღალტრული ანგარიშგების ფორმებისა და მათი შევსების წესების შესახებ.“ საბუღალტრო აღრიცხვის ახალი ფორმები და ინსტრუქცია ვრცელდება ყველა საწარმოზე, მიუხედავად მათი საკუთრებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა. ზემოხსენებულის გათვალისწინებით, სათანადო ცვლილებები შევიდა სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებულ ფორმებში.

აღნიშნულ ფორმებში ცვლილებების შეტანისას მხედველობაში იქნა მიღებული ის გარემოება, რომ მცირე საწარმოებში, სადაც დასაქმებულია 10 კაცზე ნაკლები, გამოიყენება ბუღალტრული აღრიცხვის გამარტივებული მეთოდები.

მსხვილი, საშუალო და მცირე საწარმოთა საქმიანობის წლიური პერიოდულობის ინტეგრირებული ფორმის სამისა-

მართო რეკვიზიტები მაქსიმალურად უახლოვდებოდა საწარმოთა ბიზნეს-რეგისტრის სარეგისტრაციო ბარათის ადმინისტრაციულ მონაცემებს. ასეთი მიახლოების მიზანია ბიზნეს-რეგისტრის მონაცემთა აქტუალიზაცია.

ამ ფორმაში მოყვანილი მონაცემები საშუალებას იძლევა საწარმოს დონეზე დახასიათდეს მთლიანი გამოშვება, შუალედური მოხმარება და დამატებული ღირებულება. ამასთან ერთად, მოცემული ფორმა შეიცავს ისეთ დამატებით მაჩვენებლებს, როგორიცაა: დასაქმებულთა რაოდენობა, საწარმოთა ფინანსური შედეგები (მოგება, ზარალი), მარაგები, ინვესტიციები, მასალები და ა.შ. მოცემულ ფორმას აქვს დანართი, რომელიც ახასიათებს საწარმოს ძირითადი საშუალებებისა და არაწარმოებული აქტივების მოძრაობას წლის მანძილზე.

გარდა ამისა, ფორმის პირველი განყოფილების ბოლოს მოცემულია საწარმოს ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად წარმოებული ცალკეული სახის პროდუქცია ნატურალურ და ღირებულებით გამოსახულებაში.

მოცემული ფორმა შედგენილი იყო როგორც ჩვეულებრივი, ისე რთული საწარმოების საფინანსო-ეკონომიკური საქმიანობის დახასიათების მიზნით.

შედარებით მარტივია ინდივიდუალური საწარმოების ინტეგრირებული ფორმა.

სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებულმა ფორმებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადეს ჯერ კიდევ 2001 წლიდან ჩვენი ქვეყნის საწარმოების საბუღალტრო აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლასთან დაკავშირებით, აგრეთვე ევროგაერთიანების სტრუქტურულ წლი-

ურ გამოკვლევებზე მოცემული რეკომენდაციების გათვალისწინების გამო. არსებითი განსხვავება ძველი ფორმებისაგან გამოიხატება იმაში, რომ ამჟამად როგორც საოპერაციო, ისე არასაოპერაციო და გაუთვალისწინებელი შემოსავლებისა და ხარჯების ყველა კომპონენტის გაანგარიშება ხდება არა საკასო, არამედ დარიცხვის მეთოდის გამოყენებით. გარდა ამისა, მოცემული ფორმების ძირითადი დანაყოფების აგება მოხდა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის 1993 წლის ვერსიის ცალკეული ანგარიშების მოთხოვნების გათვალისწინებით.

ახალი ინტეგრირებული ფორმებით ქვეყანაში სამეწარმეო აქტიურობის სტატისტიკური დახასიათება უკვე დაიწყო 2000 წლის შედეგებიდან. ისინი საშუალებას იძლევიან ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი დაითვალოს წარმოებითი და სამეწარმეო სფეროში შემოსავლების ფორმირების მეთოდებით. გარდა ამისა, მოცემული ფორმები საშუალებას იძლევა სამეწარმეო სფეროს მიხედვით შევადგინოთ კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიშები.

წლიური პერიოდულობის ზემოაღნიშნული სტატისტიკური ანგარიშგების ინტეგრირებული ფორმების გარდა, სამეწარმეო სტატისტიკაში ოთხი წლის მანძილზე მოქმედებდა ყოველთვიური პერიოდულობის ასევე ინტეგრირებული ფორმა „მონაცემები საწარმოთა საქმიანობის შესახებ“. მისი შემოღებით გაუქმდა ყოველთვიური პერიოდულობის ანგარიშები პროდუქციაზე, ეაჭრობაზე, მომსახურებასა და მშენებლობაზე. ამ ფორმით წარმოებს წლის წინა პერიოდების მიხედვით სამეწარმეო სტატისტიკაზე ძირითადი მომხმარებლების მოთხოვნების დაკმაყოფილება, აგრეთვე ქვეყ-

ნის მთლიანი შიდა პროდუქტის ძირითადი კომპონენტების კვარტალური გაანგარიშება. ამჟამად, კვარტალური პერიოდულობის სტატისტიკური გამოკვლევის ინსტრუმენტარის შემოღებით გაუქმდა ყოველთვიური პერიოდულობის ფორმა.

საქართველოში სამეწარმეო სტატისტიკის ჩამოყალიბებაში რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან ერთად მკვიდრდება ხარისხობრივი მაჩვენებლებიც, რომლებიც ახასიათებს სამეწარმეო აქტიურობის მიმდინარე მდგომარეობასა და განვითარების ტენდენციებს. ასეთი სახის მაჩვენებლების მოპოვება ხდება უშუალოდ საწარმოთა ხელმძღვანელების სპეციალური ანკეტებით გამოკითხვის მეშვეობით. მოცემული გამოკვლევები ტარდებოდა მრეწველობის, მშენებლობისა და ტრანსპორტის დარგის მსხვილ საწარმოებში. გამოკითხვის ანკეტებში დასმულ კითხვებზე ალტერნატიული პასუხებიდან საწარმოების ხელმძღვანელები ირჩევენ იმ პასუხს, რომელიც შეესაბამება მათ საწარმოში შექმნილ კონკრეტულ სიტუაციას. ასე მაგალითად, „როგორ ფიქრობთ, უახლოესი კვარტლის განმავლობაში წარმოება თქვენს საწარმოში გაიზრდება, შემცირდება თუ იმავე დონეზე დარჩება“, ან კიდევ: „როგორ ფიქრობთ, უახლოესი კვარტლის განმავლობაში თქვენი საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა გაუმჯობესდება, გაუარესდება თუ იმავე დონეზე დარჩება“ და ა.შ. ასეთ გამოკვლევებს სხვადასხვა ქვეყანაში კონიუნქტურულ გამოკვლევებს ეძახიან. კონიუნქტურული ანკეტების შედგენისას პრიორიტეტები ეძლევა წარმოების ადრეული ეტაპის მაჩვენებლებს (მოთხოვნას პროდუქციაზე, რომელიც გამოისახება შეკვეთების სახით), რომლებიც გავლენას ახ-

დენს ეკონომიკური აქტიურობის დონეზე (შზა პროდუქციის მარაგებზე), ასევე მაჩვენებლებს, რომლებიც ახასიათებს ახლო პერსპექტივას (წარმოების მოსალოდნელ დონეს). გარდა ამისა, ანკეტებში შეიძლება დაისვას ისეთი საკითხები, როგორიცაა: დასაქმების დონე, ცალკეული ფინანსური მაჩვენებლების ცვლილება, საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენება და სხვ.

ქვეყნის სტატისტიკური სამსახური სამეწარმეო სფეროში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების დასახასიათებლად ეკონომიკური საქმიანობის ძირითადი სახეების და ქვეყნის მსხვილი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით ამუშავებს და აქვეყნებს საერთაშორისო სტანდარტულ ანალოგებთან შესატყვის ძირითად სტატისტიკურ მაჩვენებლებს. ეს მაჩვენებლებია: რეგისტრირებულ და გამოკვლეულ საწარმოთა რაოდენობის, ბრუნვის, პროდუქციის გამოშვების, დამატებული ღირებულების, შუალედური მოხმარების, ძირითადი კაპიტალის, კაპიტალაღჭურვილობის, კაპიტალის მწარმოებლურობის, დასაქმებულთა რაოდენობის, სამუშაო ძალაზე მთლიანი დანახარჯების, შრომის მწარმოებლურობის, შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურების, ინდივიდუალური საწარმოების მახასიათებელი მაჩვენებლები.

ყველა ზემოაღნიშნული მაჩვენებელი მუშავდება და ქვეყნდება საწარმოთა საკუთრების ფორმებისა (სახელმწიფო და არასახელმწიფო) და ტიპების მიხედვით ქვეყნის ძირითადი საქმიანობის სახეებისა და მხარეების ჭრილში.

სამეწარმეო სტატისტიკის ახალ მაჩვენებელთა ფორმირებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს პროდუქტების

ბაზრის მაჩვენებელთა სისტემის რეფორმირებასა და ჩამოყალიბებას. ამ თვალსაზრისით სასაქონლო ბაზრის მაჩვენებლები ხუთი ძირითადი ბლოკის სახით შეიძლება წარმოვადგინოთ. პირველი, ესაა ბაზრის მდგომარეობისა და ფორმირების (საბაზრო კონიუნქტურის) მაჩვენებლების ჩამოყალიბება. აქ იგულისხმება ბაზრის ძირითადი მასშტაბებისა და პროპორციების მახასიათებელი მაჩვენებლები, საქმიანი აქტიურობის დონე, კონკურენციის ინტენსივობა და ზოგიერთი სხვა მაჩვენებელი. მაჩვენებელთა ამ ბლოკიდან ჩვენი სამეწარმეო სტატისტიკის პრაქტიკაში ამჟამად ათვისებულია ბაზრის მასშტაბებისა და პროპორციების მახასიათებელი მაჩვენებლები. რაც შეეხება საქმიანი აქტიურობის დონის მახასიათებელ მაჩვენებლებს, მათი შედგენის მეთოდოლოგია და აღრიცხვის წესი ცნობილია, მაგრამ ფინანსური სირთულეების გამო ეს სამუშაოები ჯერჯერობით საქართველოში არ ტარდება. ბაზრის კონკურენციის ინტენსივობის მაჩვენებლების მეთოდოლოგია და გამოყენების არეალი უახლოეს მომავალში უნდა შეიქმნას.

საბაზრო სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემაში მეორე ბლოკის საკითხები დათმობილი აქვს საბაზრო მექანიზმების უმნიშვნელოვანეს ელემენტს – ფასებს. ჩვენი ქვეყნის სტატისტიკურ უწყებაში უკანასკნელი 10 წელიწადია, რაც მსოფლიო სტანდარტების მოთხოვნათა გათვალისწინებით ამუშავებენ და აქვეყნებენ სამომხმარებლო ფასების ინდექსს. ნაწილობრივ დაინერგა მწარმოებელთა ფასები მრეწველობაში. დასაწერია სატრანსპორტო გადაზიდვებისა და მომსახურების, მშენებლობისა და კავშირგაბმულობის

ფასები. ამ უკანასკნელთა დანერგვა ასევე ფინანსურ სირთულეებთან არის დაკავშირებული.

მესამე ბლოკის საკითხები ეძღვნება სახეზე არსებული საქონლის მოძრაობას. იგი ახასიათებს საქონლის ფულზე გაცელის პროცესს და ძირითადად შემდეგ მაკრომაჩვენებლებს მოიცავს: საქონლის მოძრაობა, საქონელბრუნვა და სასაქონლო მარაგები. ამჟამად ზემოაღნიშნული მაჩვენებლები, დიდი სირთულეების მიუხედავად, იწარმოება როგორც ორგანიზებული (ყველა სახის საკუთრებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმოს), ისე არაორგანიზებული (შერეული საქონლით მოვაჭრე ბაზრობების) სექტორების მიხედვით.

მეოთხე ბლოკის მაჩვენებლები ბაზრის სავაჭრო ინფრასტრუქტურას ახასიათებს. აქ იგულისხმება საბაზრო პროცესის უზრუნველყოფა შრომითი, სატრანსპორტო, საინფორმაციო და მატერიალური მახასიათებლებით. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტისა და მისი ტერიტორიული ორგანოების მიერ ამჟამად ათვისებულია ბაზრის მატერიალურ-ტექნიკური მდგომარეობისა და შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები. რაც შეეხება დანარჩენ მაჩვენებლებს, მათი ათვისება მომავალში მოხდება.

სამეწარმეო სტატისტიკის ერთ-ერთი ახალი მიმართულება მომსახურების ბაზრის ახალი მაჩვენებლების ჩამოყალიბება. სტატისტიკისა და აღრიცხვის საერთაშორისო მეთოდოლოგიაზე გადასვლით მომსახურების საერთო მოცულობა შეიძლება ორ ნაწილად დაიყოს. პირველია მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების სფეროს დარგებისათვის საჭირო

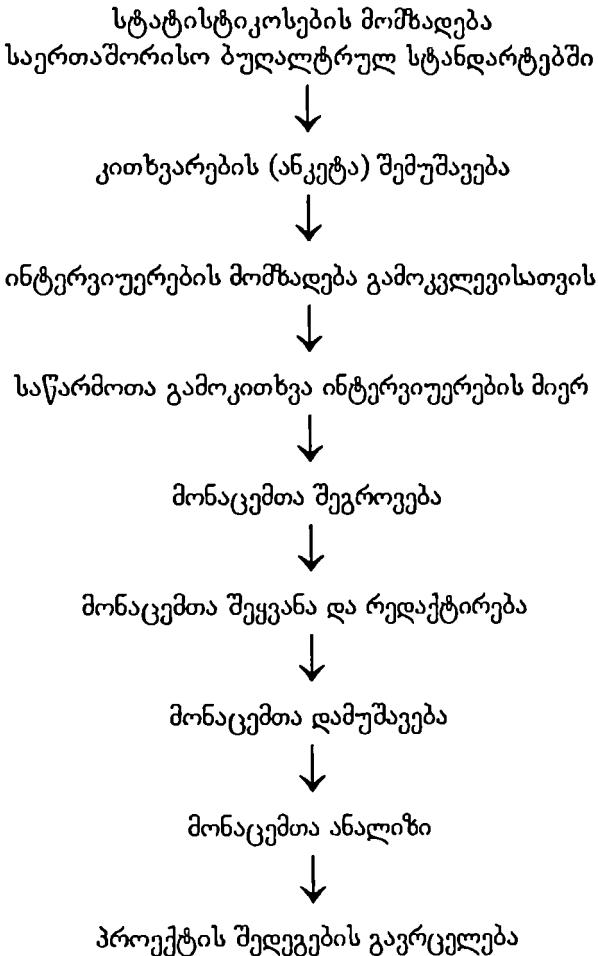
საწარმოო მომსახურება, ხოლო მეორე – საოჯახო მეურნეობების საბოლოო მომხმარებლისათვის საჭირო მომსახურება.

2. საწარმოთა სტრუქტურული სტატისტიკა

საწარმოთა სტრუქტურული გამოკვლევებით, რომლებიც, როგორც წესი, ტარდება ყოველი წლის შედეგებით, სტატისტიკური ორგანოები თითოეული ტიპის საწარმოზე მოიპოვებენ ისეთი სახის ინფორმაციას, როგორიცაა: სტრუქტურა, ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა, საკუთრების ფორმა, საწარმოთა საქმიანობის ეფექტურობისა და კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები.

საწარმოთა სტრუქტურულ სტატისტიკურ გამოკვლევებზე გადასასვლელად საქართველოს სტატისტიკური და სხვა უწყებების მიერ ჩატარდა დიდი მოსაზრადებელი სამუშაოები. კერძოდ, სამეწარმეო სტატისტიკის სამმართველოსა და ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის თანამშრომლებმა გაიარეს სპეციალური მომზადება ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში და ამის შემდეგ ყველა სახის საკუთრებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმოებში ჩატარდა საცდელი სტატისტიკური გამოკვლევა ქვემოთ მოყვანილი სქემის მიხედვით.

საწარმოთა სტრუქტურული სტატისტიკური გამოკვლევა (სქემა)

გამოკვლევით მოცული იყო 11284 საწარმო, მათ შორის 2698 – დიდი საწარმო, ხოლო 8586 – მცირე. დიდი საწარმოებისათვის ჩატარდა სრული აღწერა, ხოლო მცირე საწარმოებიდან გაკეთდა შერჩევა. სულ შეირჩა 860 საწარმო, ანუ მცირე საწარმოების 10,02%. კვლევის მიზანი იყო მიგველო პროდუქციის გამოშვების, დასაქმებულთა რაოდენობის, პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლის, შრომის ანაზღაურების ხარჯების და დამატებული ღირებულების აგრეგირებული მონაცემები როგორც მთელი საქართველოს მასშტაბით, ისე საქართველოს 11 მხარისათვის (თბილისი, აჭარა, გურია, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი, სამეგრელო და ზემო სვანეთი, იმერეთი, კახეთი, მცხეთა-მთიანეთი, სამცხე-ჯავახეთი, ქვემო ქართლი, შიდა ქართლი).

გარდა ამისა, საჭირო იყო მიგველო მონაცემები საქმიანობის 10 ჯგუფის მიხედვით: სამთომომპოვებელი მრეწველობა, გადამმუშავებელი მრეწველობა, ენერგეტიკა და წყალმომარაგება, მშენებლობა, ვაჭრობა, სასტუმროები, რესტორნები, ტრანსპორტი, ფოსტა და კავშირგაბმულობა, და სხვა. ამასთან, თითოეულ ამ კატეგორიაში საჭირო იყო ცალკე მიგველო ზემოხსენებული მაჩვენებლების შეფასებები სახელმწიფო და არასახელმწიფო საწარმოებისათვის. ამრიგად, ერთ შემთხვევაში საჭირო იყო მაჩვენებლები 22 განსხვავებული ჯგუფისათვის, ხოლო მეორე შემთხვევაში – 20 განსხვავებული ჯგუფისათვის. ორივე ტიპის ჯგუფებისათვის შეფასებების მაღალი საიმედოობის უზრუნველსაყოფად იდეალური იქნებოდა გენერალური ერთობლიობა დაყოფილიყო $2 \times 10 \times 11 = 220$ ჯგუფად (მაგალითად, ერთ-ერთ

ჯგუფში შევიდოდა კახეთის არასახელმწიფო საწარმოები სამთომომპოვებელ მრეწველობაში), თითოეულში ჩატარებულიყო დამოუკიდებელი შერჩევა და საძიებელი პარამეტრების შეფასებები და შემდეგ მიღებული შედეგები შეჯამებულიყო საჭირო ჯგუფების მიხედვით. მაგრამ ასეთ ჯგუფებად დაყოფისას 25 ჯგუფი საერთოდ ცარიელი აღმოჩნდა (კერძოდ, ასეთი აღმოჩნდა ზემოთ დასახელებული ჯგუფი), ხოლო დარჩენილი 185 ჯგუფიდან თითქმის ნახევარში (86-ში) 5 და ნაკლები საწარმო შევიდა. ცხადია, ასეთ სიტუაციაში ზემოხსენებული გზით შერჩევის გაკეთება აზრს მოკლებული იქნებოდა.

ამიტომ მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომ შერჩევა გაკეთებულიყო ტერიტორიული და საკუთრების ნიშნის მიხედვით ფორმირებული 22 ჯგუფისათვის და შეფასებები მიღებული ყოფილიყო პორვიც-თომპსონის ფუნქციის საშუალებით, ხოლო დასაქმებისა და ტერიტორიული ნიშნის მიხედვით ფორმირებული 20 ჯგუფისათვის შეფასებები გაკეთებულიყო ე.წ. პოსტსტრატეგიკაციული შეფასებითი ფუნქციის საშუალებით.

შერჩევის ფორმირება მოხდა შემდეგნაირად.

სულ შეირჩა 860 ობიექტი. მოსალოდნელი ცდომილების შეფასების კრიტერიუმად აღებულ იქნა საწარმოთა 1998 წლის წლიური ბრუნვა (ეს მაჩვენებელი ცნობილი იყო ყველა საწარმოსათვის); იგივე მაჩვენებელი იქნა გამოყენებული სტრატეგიკაციისთვის; საწარმოთა მთელი ერთობლიობა დაიყო 6 ნაწილად:

I ნაწილში შევიდა წლიური ბრუნვის სიდიდის მიხედვით პირველი 360 საწარმო;

II ნაწილში – I ნაწილში არშესული საწარმოები, რომელთა წლიური ბრუნვა მეტი იყო 100 ათას ლარზე (280 საწარმო);

III ნაწილში – საწარმოები, რომელთა წლიური ბრუნვა იყო 50 ათას და 100 ათას ლარს შორის (531 საწარმო);

IV ნაწილში – 25 ათასსა და 50 ათასს შორის (775 საწარმო);

V ნაწილში – 10 ათასსა და 25 ათასს შორის;

VI ნაწილში კი შევიდა საწარმოები, რომელთა წლიური ბრუნვა არ აღემატებოდა 10 ათას ლარს.

ამ 6 ნაწილის თანაკვეთებმა ტერიტორიული და საკუთრების პრინციპით შედგენილ 22 ჯგუფთან მოგვცა ამ ჯგუფების სტრატეფიკაცია. სულ შეიქმნა 122 შრე (სტრატა). ზემოხსენებულ ნაწილებად დაყოფა მოხდა ემპირიულად იმ ანგარიშით, რომ ჯგუფებში მიღებული შეფასებების ცდომილებები კვლევისათვის მისაღებ ფარგლებში ყოფილიყო. ჯგუფების I ნაწილის შესაბამის შრეებში მოხდა სრული შერჩევა, ხოლო დანარჩენ შრეებში მოხდა იმდენი ელემენტის შერჩევა, რომ თითოეულ ჯგუფში მოსალოდნელი ფარდობითი ცდომილება 95%-იანი ალბათობით არ ყოფილიყო 10%-ზე მეტი. საშუალოდ ჯგუფებში მოსალოდნელმა მაქსიმალურმა ფარდობითმა ცდომილებამ შეადგინა 7,61%, ხოლო დიდი საწარმოების გათვალისწინებით მოსალოდნელმა

მაქსიმალურმა ფარდობითმა ცდომილებამ 95%-იანი ალბათობით Y – საშუალოდ 1,52%. მთელი ქვეყნის მასშტაბით მოსალოდნელმა მაქსიმალურმა ფარდობითმა ცდომილებამ – 1,37% მცირე საწარმოებისათვის და 0,38% – ყველა საწარმოსათვის.

i -ურ შრეში საძიებელი ჯამური მაჩვენებლის შეფასება მოხდა პორვიც-ტომპსონის ე.წ. π -ფუნქციის საშუალებით:

$$\hat{t}_i = \frac{N_i}{n_i} \sum_{k \in S_i} y_k \quad (30)$$

$$i = 1, \dots, 122,$$

სადაც

$\hat{t}_i$ არის შრეში პარამეტრის ჯამური მნიშვნელობის შეფასება,

N_i – შრეში ელემენტების საერთო რაოდენობა,

n_i – შერჩეული ელემენტების რაოდენობა,

S_i – შერჩეული ელემენტების ერთობლიობა,

Y_k – შერჩევის k -ურ ელემენტზე შესაფასებელი პარამეტრის მნიშვნელობა.

შერჩევის შედეგად მიღებული შედეგების საფუძველზე რეალური ცდომილების შესაფასებლად თითოეულ შრეში გამოსაკვლევი პარამეტრებისათვის ჯამური მაჩვენებლის შეფასების დისპერსია შემდეგი ფორმულის თანახმად შეფასდა:

$$\hat{V}(\hat{t}_i) = \frac{N_i(N_i - n_i)}{n_i} \hat{S}_i^2 \quad (31)$$

$$i = 1, \dots, 122,$$

სადაც

$$\hat{S}_i^2 = \frac{1}{n_i - 1} \sum_{k \in S_i} (y_k - \bar{y}_s)^2$$

არის i -ურ შრეში შერჩევის დისპერსია.

95%-იანი ალბათობით ფარდობითი ცდომილებებისათვის შემდეგი სურათი მივიღეთ:

ცხრილი № 16

	საშუალოდ ჯგუფში მცირე საწარმოები- სათვის	საშუალოდ ჯგუფში ყველა საწარმო- სათვის	ქვეყანაში მცირე საწარმოები- სათვის	ქვეყანაში ყველა საწარმო- სათვის
პროდუქციის გამოშვება	6,46%	1,11%	1,76%	0,31%
დასაქმებულთა რიცხოვნობა	12,15%	2,94%	4,94%	0,87%
პროდუქციის რეალიზაცია	3,96%	1,02%	1,09%	0,28%
შრომის ანაზღაურება	12,55%	2,09%	3,72%	0,46%

დასაქმების სახისა და საკუთრების ფორმის მიხედვით მიღებული 20 ჯგუფისათვის ზემოხსენებული პარამეტრები შეფასდა პოსტსტრატეგიკაციის მეთოდით. ზემოხსენებული 6 ნაწილის თანაკეთებმა ამ 20 ჯგუფთან მოგვცა 107 შრე. 6 ელემენტისაგან შემდგარ ერთ ჯგუფში (ფოსტიისა და კაე-შირგაბმულობის სახელმწიფო საწარმოები) არ მოხდა შერჩევის არც ერთი ელემენტი, რამაც შეუძლებელი გახდა შეფასებების გაკეთება. ამიტომ ამ ჯგუფში გაკეთდა დამატებითი 50%-იანი შერჩევა. ზოგიერთი ჯგუფის ზოგიერთ შრეში აგრეთვე არ მოხდა შერჩევის არც ერთი ელემენტი, რის გამოც შესაბამისი შრეები გაერთიანდა (ე.წ. კოლაფსი) შერჩევისაგან არაცარიელ შრეებთან. საბოლოოდ მიღებულ იქნა 85 შრე. თითოეულ შრეში საძიებელი ჯამური მაჩვენებლები შეფასდა პოსტსტრატეგიკაციული შეფასებითი ფუნქციის საშუალებით, რომელსაც გარეგნულად აქვს იგივე სახე, რაც (19) ფორმულას

$$\hat{t}_{i,alt} = \frac{N_i}{n_i} \sum_{k \in S_i} y_k \quad (32)$$

$$i = 1, \dots, \dots 85.$$

სადაც

n_i არის არა ჩვენ მიერ შერჩეული რიცხვი, არამედ უკვე გაკეთებული შერჩევიდან შესაბამის შრეში მოხვედრილ ელემენტთა რაოდენობა,

S_i არის შრეში მოხვედრილ ელემენტთა ერთობლიობა. შესაბამისად, შრეში გამოსაკვლევი პარამეტრების ჯამური

მაჩვენებლების შეფასებების დისპერსიის შეფასება მოხდა შემდეგი მიახლოებითი ფორმულის¹ საფუძველზე:

$$\hat{V}(\hat{t}_i) = \frac{N_i^2 (n_i - 1) (N - n)}{N n_i^2} S_i^2 \quad (33)$$

$$i = 1, \dots, 85,$$

სადაც

N_i – შრეში ელემენტების საერთო რაოდენობა,

S_i – შერჩეული ელემენტების ერთობლიობა,

N არის ზემოხსენებული 6 ნაწილიდან იმ ნაწილში მოხვედრილი საწარმოების რაოდენობა, რომლებთან თანაკვეთითაც მიიღება განსახილველი შრე,

n არის იმავე ნაწილში შერჩევიდან მოხვედრილი საწარმოების რაოდენობა.

ასეთი მიდგომის შედეგად 95%-იანი ალბათობით შეფასებული ფარდობითი ცდომილებების მხრივ შემდეგი სურათი მივიღეთ:

ცხრილი № 17

	საშუალოდ ჯგუფში მცირე საწარმოებისათვის	საშუალოდ ჯგუფში ყველა საწარმოსათვის
პროდუქციის გამოშვება	4,85%	1,31%
დასაქმებულთა რიცხოვნობა	21,17%	4,32%
პროდუქციის რეალიზაცია	3,12%	0,91%
შრომის ანაზღაურება	30,98%	7,73%

¹ Херсхоп, К. Куйерс: Выборочный метод в обследованиях для статистики предприятий. CBS/TACIS project, 1995

როგორც ვხედავთ, დასაქმების სახისა და საკუთრების ფორმის მიხედვით შექმნილი ჯგუფებისათვის შეფასებათა საიმედოობა გაუარესდა. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან შერჩევის გაკეთებისას პრიორიტეტი მიენიჭა ტერიტორიული ნიშნისა და საკუთრების ფორმის მიხედვით შექმნილ ჯგუფებს.

საცდელი სტრუქტურული გამოკვლევების ჩატარების შედეგად საქართველოში ყველა ტიპის საწარმოების მიხედვით უკვე დანერგილია წლიური პერიოდულობის რეგულარული კვლევები.

საწარმოთა სტრუქტურულ გამოკვლევებზე ევროკავშირის საბჭოს 1996 წლის 20 დეკემბრის დადგენილება №58/97 ევროგაერთიანებაში შემავალი ქვეყნების სამეწარმეო სტატისტიკის მაჩვენებელთა ინტეგრაციისა და პარმონიზაციისაკენ წინ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯია.

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა ზემოაღნიშნული დოკუმენტის მოთხოვნები ძირითადად უკვე გაითვალისწინა წლიური პერიოდულობის სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებულ ფორმებში მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ამჟამად არ არის ევროგაერთიანების წევრი ქვეყანა. კერძოდ, წლიური სტრუქტურული სტატისტიკის ზოგადი მოდულიდან უკვე ათვისებულია შემდეგი მაჩვენებლები:

- ბრუნვა;
- პროდუქციის გამოშვება;
- დამატებული ღირებულება საბაზრო ფასებში;
- სამუშაო ძალის დანახარჯები;
- დასაქმებულთა რაოდენობა;

- დაქირავებულთა რაოდენობა;
- მთლიანი ინვესტიციები მატერიალურ საქონელში.

წლიური სტრუქტურული სტატისტიკის ზოგადი საეაღ-
დებულო მაჩვენებლებიდან ასათვისებელია შემდეგი მაჩვენებლები:

- საქონლისა და მომსახურების შესყიდვები შემდგომი
გაყიდვის მიზნით იმავე მდგომარეობაში, რომელშიაც იგი
შეიძინეს;

- საქონლისა და მომსახურების მთლიანი შეძენა.

მეტ-ნაკლებად ანალოგიური მდგომარეობაა საქართვე-
ლოში. ცალკეული დარგების მიხედვით წლიური სტრუქტუ-
რული გამოკვლევებიდან მაჩვენებლების ათვისების მზრი-
ვაც. ასე მაგალითად, მრეწველობის წლიური სტრუქტურუ-
ლი გამოკვლევებიდან საქართველოს სამეწარმეო სტატის-
ტიკის პრაქტიკაში ათვისებულია შემდეგი სტატისტიკური
მაჩვენებლები:

- საწარმოთა რაოდენობა;
- ახლად შექმნილი საწარმოები;
- დახურული საწარმოები;
- ტერიტორიული ერთეულების (ფილიალების) რაოდენობა;
- საწარმოთა ბრუნვა;
- პროდუქციის გამოშვება;
- დამატებული ღირებულება საბაზრო ფასებში;
- მთლიანი მოგება;
- შზა პროდუქციისა და დაუმთავრებელი წარმოების მა-
რაგების ცვლილება;
- ხელფასი;

- სოციალური უზრუნველყოფის ხარჯები;
- ინვესტიციები მიწაზე;
- ინვესტიციები არსებულ შენობებსა და კონსტრუქციებზე;

- ინვესტიციები მანქანა-მოწყობილობებზე;
- დასაქმებულთა რაოდენობა;
- დაქირავებულ მომუშავეთა რაოდენობა;
- იმ მომუშავეთა რაოდენობა, რომლებიც დაკავებული არიან არასრული სამუშაო დღით;

- ბრუნვა NACE-ის 4-ნიშნა დონეზე ძირითადი საქმიანობის მიხედვით;

- ბრუნვა საწარმოო საქმიანობის მიხედვით;
- ბრუნვა მომსახურების გაწევიდან;
- ენერგომატარებლების შეძენა.

ევროკავშირის მიერ რეკომენდებული მრეწველობის წლიური სტრუქტურული გამოკვლევებიდან საქართველოში ჯერჯერობით ათვისებული არ არის შემდეგი მაჩვენებლები:

- აღრიცხვის ერთეულები საქმიანობის სახის მიხედვით;
- გადაყიდვის მიზნით შეძენილი საქონლიდან მიღებული მოგება;

- საქონლისა და მომსახურების შესყიდვები შემდგომი გაყიდვის მიზნით იმავე მდგომარეობაში, რომელშიაც იგი შეიძინეს;

- სააგენტოების თანამშრომელთა ანაზღაურება;
- საქონლის ლიზინგი და ხანგრძლივი საარენდო გადასახადი;

- დაქირავებული მუშაკების მიერ გამომუშავებული საათები;

– შესყიდვებით, გადაყიდვებით და საშუაშაველო საქმია-
ნობით მიღებული ბრუნვა;

– გარემოს გაჭუჭყიანების საწინააღმდეგო მოწყობილო-
ბებზე და სპეციალური დამცავი ტექნიკისათვის გამოყოფი-
ლი ინვესტიციები;

– დანახარჯები სამეცნიერო საკვლევ და საკონსტრუქ-
ტორო სამუშაოებზე;

– პერსონალის რაოდენობა, რომელიც დასაქმებულია
სამეცნიერო საკვლევ და საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე.

საქართველოს სამეწარმეო სტატისტიკაში უახლოეს მო-
მავალში უნდა მოხდეს იმ მაჩვენებლების დანერგვა, რომ-
ლებიც ჯერჯერობით სრულად არ არის ათვისებული, რაც
ხელს შეუწყობს საერთაშორისო შესადარისობის უზრუნ-
ველყოფას.

საქართველოში სამეწარმეო სტატისტიკის რეფორმირე-
ბით უახლოეს მომავალში შესაძლებელი უნდა გახდეს ეკო-
ნომიკური საქმიანობის ეფექტიანობის შემდეგი ძირითადი
მაჩვენებლების სრულად დახასიათება:

- პროდუქციისა და წარმოების რენტაბელობა;

- ცოცხალი შრომის ეფექტიანობა;

- განიუთებული შრომის ეფექტიანობა;

- კაპიტალდაბანდებების ეფექტიანობა.

ზემოაღნიშნული მაჩვენებლების მნიშვნელოვანი ნაწილი
ამჟამად მუშავდება, დანარჩენი მომავალში უნდა შესრულ-
დეს. ამასთან, მათი გაანგარიშება უნდა მოხდეს ეკონომიკის
დარგებისა და სექტორების მიხედვით.

ყურადღებას იქცევს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ევ-
როსტატში სტატინფორმაციის გაგზავნის ვადები. ასე მაგა-

ლითად, წლის შედეგები იგზავნება კალენდარული წლის დასრულებიდან 18 თვის მანძილზე, ხოლო წინასწარი მონაცემები – მხოლოდ ბრუნვისა და დასაქმებულების მიხედვით კალენდარული წლის დასრულებიდან 10 თვეში.

საქართველოში სამეწარმეო სტატისტიკის წლიური საბოლოო შედეგები ქვეყნდება წლის დასრულებიდან ცხრა თვის შემდეგ, ხოლო ბრუნვისა და დასაქმებულების წინასწარი მონაცემები წლის დასრულებიდან – ერთი თვის შემდეგ.

ჩვენი ქვეყნის სამეწარმეო სტატისტიკის ნაერთი ინფორმაციების გამოცემის ვადების გადახედვა და მათი მიახლოება ევროპულ ნორმებთან გარკვეულწილად შეუწყობს ხელს ნაერთი ინფორმაციის მონაცემთა ხარისხის გაუმჯობესებას.

3. მეწარმეობის სტატისტიკური შესწავლა ეკონომიკური საქმიანობის გამსხვილებული სახეების მიხედვით

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში საქართველოს სამეწარმეო სტატისტიკის პრაქტიკაში უკვე შეიქმნა და ფუნქციონირებს სხვადასხვა სახის საკუთრების, ეკონომიკური საქმიანობისა და საწარმოთა ტიპების მიხედვით სტატისტიკურ მონაცემთა შეგროვების, დამუშავებისა და შეფასებისათვის საჭირო ზოგადი ჩარჩოები. სამეწარმეო სტატისტიკის ასეთი სახით რეფორმირებას ხელი შეუწყო მიმდინარე (ყოველთვიური) და წლიური პერიოდულობის ინტეგრირებული სტატისტი-

კური ფორმების შემოღებამ. მათი დანერგვით შესაძლებელი გახდა სხვადასხვა სფეროში მომუშავე ეკონომიკური სუბიექტების სტატისტიკური დახასიათება თანამედროვე მსოფლიო სტანდარტებთან დაახლოებული მთელი რიგი პარამეტრებით. ამასთან, სამეწარმეო პროცესის ზოგადი დახასიათების პარალელურად დღის წესრიგში დადგა ეკონომიკური საქმიანობის გამსხვილებული დარგების მახასიათებლებზე დეტალური ინფორმაციის მიღება. ასეთი ამოცანის შესრულებისათვის საჭიროა, შემდგომი ცვლილებები განიცადოს სამეწარმეო სტატისტიკის ზოგადმა ინტეგრირებულმა ინსტრუმენტარმა. ასე მაგალითად, ქვეყნის მრეწველობის სფეროში მომუშავე სუბიექტების მიხედვით მაჩვენებლები სულ ცოტა 3 სექციის მიხედვით მაინც უნდა დამუშავდეს. ეს სექტორებია: **მოპოვებითი მრეწველობა, გადამამუშავებელი მრეწველობა და ენერგეტიკა**. დასახული მიზნის მიღწევა შესაძლებელი გახდება სპეციალური ანკეტების შემუშავებით, რომლებშიც სამეწარმეო პროცესის სტატისტიკურად დახასიათების ზოგადი მაჩვენებლები (ბრუნვის მოცულობა, პროდუქცია, დასაქმება, პროდუქციის წარმოებაზე გაწეული დანახარჯები, საფინანსო საქმიანობის შედეგები და ა.შ.) დარჩება ყველა სახის საწარმოსათვის საერთო. რაც შეეხება სპეციალურ მაჩვენებლებს, მათი შემუშავება და წარმოება მოხდება თითოეული დარგის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

მრეწველობის პროდუქციის მაჩვენებლები, რომლებსაც აქვეყნებს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, ახასიათებს როგორც სამრეწველო, ისე არასამრეწველო საწარმოების მიერ წარმოებული პროდუქციის მოცულობას,

აგრეთვე შინამეურნეობების მიერ გამომუშავებულ პროდუქციას.

წარმოებული სამრეწველო პროდუქციის მოცულობაში შეიტანება სხვადასხვა სახის ღირებულება, ესენია:

– საწარმოს ყველა ქვედანაყოფის მიერ როგორც საკუთარი, ისე დამკვეთის ნედლეულისა და მასალებისაგან (რომლის ღირებულება გადახდილია მწარმოებლის მიერ) წარმოებული მზა ნაწარმის (პროდუქციის) ღირებულება, რომელიც გათვალისწინებულია: გარეთ რეალიზაციისათვის, თავისივე კაპიტალური მშენებლობისათვის, საწარმოს დაქვემდებარებაში მყოფ არასამრეწველო ქვედანაყოფებზე გადასაცემად, საკუთარ კაპიტალში ჩასარიცხად, თავის მუშაკებზე შრომის ასანაზღაურებლად ხელფასის სანაცვლოდ გასაცემად;

– სამრეწველო ხასიათის სამუშაოს ან მომსახურების ღირებულება, შესრულებული გარედან დაკვეთით, საკუთარი კაპიტალური მშენებლობისათვის, საკუთარი მოწყობილობის მოდერნიზაციისა და რეკონსტრუქციისათვის ან თავისივე არასამრეწველო ქვედანაყოფისათვის;

– საკუთარი წარმოების ნახევარფაბრიკატების ღირებულება, რომელიც რეალიზებულია საწარმოს გარეთ, გადაცემულია საკუთარ კაპიტალურ მშენებლობაზე, მოხმარდა ამავე საწარმოს არასამრეწველო ქვედანაყოფს მიუხედავად იმისა, როდის არის წარმოებული ეს ნახევარფაბრიკატები (საანგარიშო პერიოდში თუ მანამდე);

– საკუთარი ტრანსპორტის, მოწყობილობების მექანიზმებისა და ხელსაწყოების მოდერნიზაციისა და რეკონ-

სტრუქციის სამუშაოები, თუ ამით უმჯობესდება მათი ტექნიკური მახასიათებლები.

საქართველოში სამრეწველო პროდუქციის დინამიკის დახასიათება ამჟამად წარმოებს შესადარი ფასების გამოყენებით. ასეთი მეთოდი გამართლებული და მისაღები იყო გეგმური მეურნეობის დროს, როდესაც საწარმოები თავად ახდენდნენ პროდუქციის ღირებულების განსაზღვრას მუდმივ ფასებში (წარმოებული პროდუქციის რაოდენობის მუდმივ ფასზე გადამრავლებით). საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში, მაშინ როდესაც სახელმწიფოს მიერ აღარ მტკიცდება ცალკეული სახის პროდუქციის საპრეისკურანტო ფასები, ზემოაღნიშნული მეთოდი არ გამოდგება. ამჟამად აუცილებელია, პროდუქციის ფიზიკური მოცულობის ინდექსის გაანგარიშებისას გამოვიყენოთ ნატურალური მაჩვენებლების მეთოდი. ასეთ მეთოდს საფუძვლად უნდა დაედოს პროდუქციის წარმოება ნატურალურ გამოსახულებაში. მოცემული მეთოდის გამოყენება შესაძლებელია იმ დარგებში, რომლებშიც იწარმოება განსაზღვრული ასორტიმენტის ნაკეთობები. ნატურალური მაჩვენებლების მეთოდის გამოყენებით დარგის მიხედვით პროდუქციის ფიზიკური მოცულობის ინდექსის გაანგარიშებისას საჭიროა ცალკეული პროდუქციის ხედრითი წილის მაჩვენებლების განსაზღვრა მოცემული დარგის პროდუქციის საერთო მოცულობაში.

მრეწველობის იმ დარგებში, რომლებშიც პროდუქციის ასორტიმენტი საკმაოდ დიდია და ხდება პროდუქციის ხარისხის მნიშვნელოვანი ცვლილება, პროდუქციის ღირებუ-

ლების მუდმივ ფასებში განსაზღვრა შესაძლებელია შესაბამისი ინდექსის გამოყენებით.

მოცემული მეთოდით პროდუქციის ფიზიკური მოცულობის გაანგარიშება საქართველოს მრეწველობაში ამჟამად გამოცდას გადის და უახლოეს მომავალში იგი დაინერგება სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში.

საშენებლო საქმიანობის წარმოებებს მიეკუთვნება:

- ორგანიზაციები, რომლებიც სამეურნეო წესით ახორციელებენ საშენებლო, სამონტაჟო და სხვა სახის საიჯარო სამუშაოებს;

- ორგანიზაციები, რომლებიც ახორციელებენ შენობებისა და ნაგებობების კაპიტალურ რემონტს, აგრეთვე მოსახლეობის დაკვეთით საცხოვრებელი სახლების მშენებლობასა და რემონტს;

- ორგანიზაციები, რომლებიც ეწევიან ბურღვით და საპროექტო-საძიებო სამუშაოებს;

- კერძო პირები, რომლებიც ასრულებენ სხვადასხვა სახის საშენებლო და სარემონტო სამუშაოებს.

მშენებლობა ხანგრძლივი ციკლის წარმოების დარგია. ამჟამად მისი პროდუქციის ღირებულება განისაზღვრება მისი საანგარიშო პერიოდში წარმოების სიდიდის ან მოცულობის და არა დასრულების მომენტის მიხედვით.

საბაზრო ურთიერთობების მქონე ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, საქართველოში 1998 წლიდან საშენებლო კომპლექსში მშენებლობის პროცესის მიმდინარეობის დასახასიათებლად შემოღებულია სტატისტიკური გამოკვლევის ფორმები ობიექტების მშენებლობის ნებართვაზე, მშენებლობის მიმდინარეობასა და ობიექტის მშენებლო-

ბის დასრულებაზე. მოცემული ფორმების შემოღებით საშუალება გაჩნდა თვალყური ვადევნოთ სამშენებლო ობიექტების მშენებლობის პროცესს მშენებლობაზე ნებართვის მიღებიდან მის დასრულებამდე.

გარდამავალი პერიოდის სირთულეების გათვალისწინებით სამშენებლო მოცულობის განსაზღვრა მხოლოდ მოქმედი სტატისტიკური ფორმულების გამოყენებით და აღრიცხვის ტრადიციული მეთოდებით შეუძლებელია. ამდენად, აუცილებელია გამოყენებულ იქნეს სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი გამოკვლევები, რომლებიც ინფორმაციული ღირებულების თვალსაზრისით გაცილებით უკეთეს შედეგებს იძლევა, ვიდრე ტრადიციული მეთოდებით ჩატარებული სტატისტიკური გამოკვლევები. აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა თბილისში 1999 წელს განხორციელებულ მშენებლობათა რეალური მოცულობის დასადგენად 2000 წელს ჩატარებული სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევის შედეგები. დედაქალაქის მიხედვით (მის წილად მოდის ქვეყანაში განხორციელებული კაპდაბანდებების 60%) 1999 წელს განხორციელებული სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების რეალურმა მაჩვენებელმა 145 მლნ. ლარი შეადგინა, რაც 2,02-ჯერ აღემატება იმავე 1999 წლის შედეგებით დეკლარირებულ მაჩვენებლებს. გარკვეულ ყურადღებას იქცევს გამოკვლევის ჩატარების მეთოდი, რომელიც განხორციელდა სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერების გამოყენებით, მათი ადგილზე მისვლით, მშენებლებთან გასაუბრებით, შესრულებული სამუშაოების საკონტროლო აზომვებით და ა.შ.

ქვეყნის სამშენებლო დარგში შექმნილი პროდუქციის დინამიკაში დასახასიათებლად ფინანსური სირთულეების გამო არაა დანერგილი სამშენებლო სამუშაოებზე ფასების დაკვირვების პრაქტიკა, რაც ხელს უშლის სწორი შეფასებების გაკეთებას და ამ სფეროში ინფორმაციის მომხმარებელთა უკმაყოფილებას იწვევს.

ტრანსპორტის დარგი მოიცავს რკინიგზის, საავტომობილო, საზღვაო, საჰაერო და საქალაქო ტრანსპორტის სისტემებს. დარგის ახალი მოთხოვნების გათვალისწინებით, სტატისტიკურ ფორმულარებში ძირითად მაჩვენებლად კვლავაც შენარჩუნებულია ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა: ტვირთის გადაზიდვა, ტვირთბრუნვა, მგზავრთა გადაყვანა, მგზავრბრუნვა.

ტრანსპორტის სფეროში საწარმოთა სხვადასხვა ფორმით განსახელმწიფოებრიობისა და კერძო სექტორის სწრაფი განვითარების კვალობაზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა სამეწარმეო სუბიექტების (საწარმოებისა და ინდივიდუალური მეწარმეების) რაოდენობა, რამაც, თავის მხრივ, ახალი ამოცანები დააყენა მათი საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათებისათვის. თუ რკინიგზისა და საჰაერო ტრანსპორტში ამჟამად მოქმედი სტატისტიკური აღრიცხვის ცენტრალიზებული სისტემა გარდამავალ პერიოდში გამართლებულია, ამას ვერ ვიტყვით საავტომობილო ტრანსპორტზე. საავტომობილო ტრანსპორტის საწარმოების მიერ წარმოდგენილი სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებული ფორმები ზმირ შემთხვევაში არასრულყოფილია. ადგილი აქვს მონაცემების განზრახ ან შემთხვევით დამახინჯების ფაქტებს. გარდა ამისა, აღრიცხვის მიღმა დარჩენილი იმ საწარმოთა აუ-

ტოტრანსპორტის მუშაობის შედეგები, რომელთა ძირითად საქმიანობას არ წარმოადგენს ავტოსატრანსპორტო გადაზიდვები, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, თავიანთ ბალანსზე ერიცხებათ საკმაო რაოდენობის ავტომობილები და გარედან დაკვეთით ეწვეიან სხვადასხვა სახის ავტოსატრანსპორტო მომსახურებას. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, ამჟამად ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღონისძიებას წარმოადგენს შერჩევით სტატისტიკურ გამოკვლევებზე გადასვლა. ეს ეხება როგორც იურიდიული სტატუსის მქონე საწარმოებს, ისე ინდივიდუალურ გადაშვიდავებს.

ამრიგად, საავტომობილო ტრანსპორტის სფეროს სტატისტიკურ აღრიცხვაში საჭიროა ფართოდ დაინერგოს სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევები. ამის აუცილებლობაში დაგეარწმუნა თბილისში ჩატარებულმა სამარშრუტო მიკროავტობუსების სამეწარმეო საქმიანობის შესასწავლად ჩატარებულმა შერჩევითმა სტატისტიკურმა გამოკვლევამ. გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ თბილისში მიკროავტობუსებით ყოველდღიურად გადაჰყავთ დაახლოებით 400 ათასი მგზავრი. მიკროავტობუსებს გადაჰყავთ 1,7-ჯერ მეტი მგზავრი, ვიდრე მეტროპოლიტენს და მათ წილად მოდის დედაქალაქში ყველა სახის ტრანსპორტით გადაყვანილი მგზავრების ნახევარი. მოცემული გამოკვლევით საკმაოდ დიდი რეზერვები გამოვლინდა საგადასახადო შემოსავლების მობილიზაციის თვალსაზრისით.

გარდამავალ პერიოდში ტრადიციულ სტატისტიკურ გამოკვლევებთან ერთად საჭიროა, ასეთი სახის გამოკვლევები ჩატარდეს მთლიანად საავტობუსო სამგზავრო ტრანსპორ-

ტის და სატვირთო გადაზიდვებით დაკავებული ეკონომიკური სუბიექტების სამეწარმეო საქმიანობის სრულად დახასიათებისათვის.

ვაჭრობისა და კვების ობიექტებით მოსახლეობის მომსახურების სფეროში ასევე არსებითი ხასიათის ცვლილებების წარმართვა საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში. ეს ის სფეროა, სადაც ყველაზე უფრო სწრაფი ტემპებით წარიმართა საწარმოთა პრივატიზაცია, თავისუფალი ვაჭრობის შემოღებამ ხელი შეუწყო ახალი ტიპის სუბიექტების (სამრეწველო და შერეული საქონლით მოვაჭრე ბაზრობების და ფიზიკური პირების) წარმოშობას. ბუნებრივია, არსებითი ცვლილებები განიცადა ამ სფეროს საქმიანობის სტატისტიკურად დახასიათების მეთოდებშიც.

საცალო და საბითუმო ვაჭრობაში, აგრეთვე რესტორნებით მომსახურებაში ყველაზე უფრო ადრე დაიწყო სტატისტიკური აღრიცხვის ე.წ. „კომბინირებული“ სისტემის გამოყენება, ე.ი. დიდი და საშუალო საწარმოების შესწავლა მათი სრული მოცვით, ხოლო მცირე საწარმოების აღრიცხვა შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების გამოყენებით. ამჟამად ეკონომიკური საქმიანობის მოცემულ სფეროებში ძირითადი სტატისტიკური მაჩვენებლების დასახასიათებლად საკმაოდ კარგი ინსტრუმენტარი არსებობს. ამასთან, ჯერჯერობით ინფორმაციის პირველადი მწარმოებლები ვერ ახერხებენ ნატურალური მაჩვენებლების სწორად აღნუსხვას, უმეტეს შემთხვევაში ხელოვნურად ამცირებენ სავაჭრო ბრუნვის დეკლარირებულ მაჩვენებლებს. აღურიცხველობა განსაკუთრებით დიდია ბაზრებსა და ბაზრობებზე. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, ვაჭრობის სფე-

როში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების ობიექტურად შესაფასებლად საჭიროა სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარების პრაქტიკის გაგრძელება. ამაში დაგვარწმუნა ბენზინგასამართი საწარმოების, რესტორნების და ბაზრობების საქმიანობის შესასწავლად ჩატარებულმა შერჩევითმა სტატისტიკურმა გამოკვლევებმა. მოცემული გამოკვლევები მოეწყო სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერების გამოყენებით. მათ მიერ მოზიდული ინფორმაციით და მათი განზოგადებით დადგინდა, რომ რეალიზებული ბენზინის მეწარმეების მიერ დეკლარირებული მაჩვენებელი შემცირებულია 3,1-ჯერ, რესტორნების და კვების საწარმოების სავაჭრო ბრუნვის დეკლარირებული მაჩვენებელი – 2,5-ჯერ. ბაზრებისა და ბაზრობების ტერიტორიების გასწვრივ მოვაჭრე ფიზიკური პირების 55% საერთოდ ემალება სახელმწიფო აღრიცხვას.

მოცემულ სფეროებში სახელმწიფო აღრიცხვის მოწესრიგებას ხელი უნდა შეუწყოს „თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ“ ამჟამად არსებული ნორმატიული საკანონმდებლო დოკუმენტების სრულყოფამ. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს ვაჭრობით დაკავებული ფიზიკური და იურიდიული პირების კანონიერ სავაჭრო დისლოკაციის ადგილებში განთავსება, სახელმწიფო რეგისტრაციის გარეშე მოღვაწე სუბიექტების გამოვლენა და მათი სახელმწიფო აღრიცხვაში მოქცევა.

4. მცირე მეწარმეობის სტატისტიკური შესწავლა

საქართველოში მცირე საწარმოების ჩამოყალიბება რიგი თავისებურებებით ხასიათდება. კერძოდ, მცირე საწარმოები სწრაფი ტემპით ჩამოყალიბდა როგორც ახალი ტიპის კერძო საწარმოების შექმნით, ისე იმ მსხვილი საწარმოების რესტრუქტურირებით, რომლებმაც ვერ გაუძლო გეგმური ეკონომიკური სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესს.

1999 წლამდე საქართველოში საერთოდ არ არსებობდა მცირე საწარმოს განმარტება. 1999 წელს საქართველოს კანონით "მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ" განისაზღვრა ეკონომიკის დარგების მიხედვით მცირე საწარმოების ცნება. მოცემული სახის ინფორმაციაზე მოთხოვნა გაჩნდა ჯერ კიდევ 90-იანი წლების დასაწყისიდან. ამ დროისათვის მცირე საწარმოთა განმარტების საფუძვლად ვერ გამოდგებოდა ევროპული კრიტერიუმები, რომელთა მიხედვითაც მცირე საწარმოდ ითვლებოდა საწარმო, სადაც დასაქმებულია 50 კაცზე ნაკლები, წლიური ბრუნვა შეადგენს 7 მლნ. ევროს ან ბუღალტრული ბალანსის შედეგი – არა უმეტეს 5 მლნ. ევროს.

საქართველოში შესაბამისი კანონმდებლობის მიღებამდე მცირე საწარმოს განმარტების კრიტერიუმად ეკონომიკის ცალკეული დარგის მიხედვით მიღებულ იქნა დასაქმებულთა რაოდენობა: სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო, სატრანსპორტო, საფოსტო და კავშირგაბმულობის საწარმოებში – 50 კაცამდე; სამშენებლო და სარემონტო საწარმოებში – 35 კაცამდე და ა.შ. მოცემული კრიტერიუმების განსაზ-

ღერის საფუძველი სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში არსებული ინფორმაციული რესურსები აღმოჩნდა. ამასთან, ეკონომისტი და მათემატიკოსი ექსპერტების სპეციალური გამოკვლევები დასჭირდა დარგების მიხედვით მცირე საწარმოთა ზღვარის დადგენას. სწორედ ეს გათვლები დაედო საფუძვლად უკვე საკანონმდებლო დონეზე 1999 და 2002 წლებში მიღებულ მცირე საწარმოთა განმარტებებს, რომლებშიც დასაქმებულთა რაოდენობასთან ერთად ეკონომიკის ძირითადი დარგების მიხედვით ბრუნვის მაჩვენებლებიც მონაწილეობდა.

სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი "მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ" საქართველოს კანონის საფუძველზე, რომელიც მიღებულ იქნა 1999 წლის 23 ივლისს, მცირე საწარმოებს მიაკუთვნებდა ისეთ საწარმოებს, რომლებშიც დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობა და საწარმოთა წლიური ბრუნვა არ აღემატებოდა:

მრეწველობაში – 40 დასაქმებულსა და 500 ათას ლარს;
ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში – 20 დასაქმებულსა და 200 ათას ლარს;

სოფლის მეურნეობაში – 20 დასაქმებულსა და 150 ათას ლარს;

მშენებლობაში – 20 დასაქმებულსა და 300 ათას ლარს;
საცალო და საბითუმო ვაჭრობაში – 10 დასაქმებულსა და 50 ათას ლარს;

განათლებაში, ჯანმრთელობის დაცვასა და კულტურაში – 25 დასაქმებულსა და 60 ათას ლარს;

სხვა სახის ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებებისას – 15 დასაქმებულსა და 100 ათას ლარს.

2002 წლის 4 ივლისს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი "მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ" საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ", რომლის მიხედვითაც მცირე საწარმოდ ითვლება ყველა სახის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულია საშუალო წლიური რაოდენობა არ აღემატება 20 კაცს და წლიური ბრუნვა – 500 ათას ლარს.

მცირე და საშუალო საწარმოებზე დეფინიციების შემოღების შემდეგ აუცილებელი შეიქმნა სტატისტიკური ინსტრუმენტარის შემუშავება. სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილების გათვალისწინებით არჩევანი გაკეთდა ერთ ფორმაში ინტეგრირებული მაჩვენებლების თავმოყრაზე. ამასთან, მცირე და საშუალო საწარმოების სტატისტიკური გამოკვლევის ფორმა შედგებოდა გაცილებით მცირე რაოდენობის მაჩვენებლებისაგან, ვიდრე მსხვილი საწარმოების ფორმა. მოცემული ფორმის მაჩვენებელთა შინაარსი ისეთნაირად იყო აგებული, რომ მცირე და საშუალო საწარმოთა ღონეზე შესაძლებელი იყო დახასიათებულიყო მთლიანი გამოშვება, შუალედური მოხმარება და დამატებული ღირებულება, გარდა ამისა, დასაქმება, ფინანსური მდგომარეობა (მოგება ან ზარალი) და ინვესტიციები.

მოცემული გამოკვლევის ფორმამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა 2001 წლიდან საბუღალტრო აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლის გამო. არსებითი განსხვავება გამოიხატება თავად მაჩვენებელთა შინაარსში. კერძოდ, ამჟამად როგორც საოპერაციო, ისე არასაოპერაციო შემოსავლებისა და ხარჯების ყველა კომპონენტი გაი-

ანგარიშება არა საკასო, არამედ დარიცხვის მეთოდის გამოყენებით. გარდა ამისა, მოცემული ფორმის მაჩვენებელთა სისტემის შინაარსი პასუხობს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნებს. მოცემული წლიური პერიოდულობის სტატისტიკური ფორმების პარალელურად საქართველოს სამეწარმეო სტატისტიკის პრაქტიკაში გამოიყენება ყოველთვიური პერიოდულობის ასევე ინტეგრირებული ფორმა "მონაცემები საწარმოთა საქმიანობის შესახებ". მოცემული ფორმების დახმარებით წარმოებს ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის ძირითადი კომპონენტების კვარტალური გაანგარიშება.

საწარმოთა მიერ დეკლარირებული მაჩვენებლების მიხედვით სტატისტიკის დეპარტამენტი გამოსცემს ყოველწლიურ პუბლიკაციას „მეწარმეობა საქართველოში“. მოცემულ პუბლიკაციაში სამეწარმეო საქმიანობის აქტივობა დახასიათებულია ეკონომიკური საქმიანობისა და რეგიონების ჭრილში. ამასთან, ინფორმაცია მოცემულია საწარმოთა საკუთრებისა და სამართლებრივი ფორმების მიხედვით.

2005 წლის შედეგებით ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 34934 საწარმო. ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით მათი უმეტესი ნაწილი (56%) დაკავებულია ვაჭრობით, 12% – გადამმუშავებელი მრეწველობით, ხოლო 8% – უძრავი ქონების ოპერაციებით და კომერციული საქმიანობით. საწარმოების მიერ 2005 წლის მანძილზე წარმოებული პროდუქციის მოცულობამ 5838,3 მლნ. ლარი შეადგინა. იმავე პერიოდში საწარმოთა ბრუნვის მაჩვენებელმა 10,1 მლრდ. ლარი შეადგინა.

კითხვები ცოდნის შეზღუდვისათვის

1. როგორია მეწარმეობისა და საწარმოთა სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა?
2. საწარმოთა სტრუქტურული სტატისტიკური გამოკვლევის რა და რა მაჩვენებლებია ათვისებული და რა არის ასათვისებელი ევროკავშირის საბჭოს 1996 წლის 20 დეკემბრის დადგენილების შესაბამისად?
3. რა თავისებურებებით ხასიათდება მეწარმეობის სტატისტიკა ეკონომიკური საქმიანობის სახეობების მიხედვით?
4. როგორია მცირე მეწარმეობის სტატისტიკური შესწავლის სპეციფიკა?

თემა 13. მოსახლეობის შემოსავლების, მოხმარებისა და სოციალური დაცვის სტატისტიკა

1. მოსახლეობის შემოსავლებისა და მოხმარების სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა

მოსახლეობის შემოსავლების უმეტესი ნაწილი მოდის ფულად შემოსავლებზე. სტატისტიკის მეშვეობით შეისწავლება შემოსავლების დონე, დინამიკა და სტრუქტურა როგორც მთელი მოსახლეობის, ისე მისი ცალკეული სოციალური ჯგუფის მიხედვით. კერძოდ, შეისწავლება შემოსავლების დიფერენციაცია ეკონომიკის დარგების, ქვეყნის ტერიტორიის და შინამეურნეობების ტიპების მიხედვით.

მოსახლეობის შემოსავლების სტატისტიკაში ანგარიშობენ შემდეგ ძირითად მაჩვენებლებს:

ერთობლივი შემოსავლები. წარმოადგენს ფულადი და ნატურალური შემოსავლების საერთო თანხას მათი შემოსავლის ყველა წყაროს გათვალისწინებით.

ნომინალური შემოსავლები. ეს ფაქტობრივად დარიცხული შემოსავლებია. ასეთია მაგალითად, დარიცხული ნომინალური ხელფასი. მოცემული თანხიდან გადასახადებისა და სავალდებულო გადასახდელების გამოკლების შემდეგ მივიღებთ განკარგვით შემოსავლებს. ეს უკანასკნელი საბოლოო შემოსავლებია.

რეალური შემოსავლები. ეს საბოლოო შემოსავლებია, რითაც შესაძლებელია სამომხმარებლო საქონლის შეძენა და მომსახურების მიღება. მოსახლეობის რეალური შემო-

საველების ცვლილებაზე (მატებაზე ან კლებაზე) პირდაპირ-პროპორციულადაა დამოკიდებული ფასების დინამიკა სამომხმარებლო საქონელსა და მომსახურებაზე.

მოსახლეობის შემოსავლების სტატისტიკურად დახასიათებისას ანგარიშობენ მოცემულ მაჩვენებელს საშუალოდ მოსახლეობის ერთ სულზე ან საშუალოდ შინამეურნეობებზე გაანგარიშებით. ეს მაჩვენებლები იანგარიშება წლიური შემოსავლების მაჩვენებლის საშუალო წლიურ მოსახლეობაზე ან შინამეურნეობების რაოდენობაზე გაყოფით.

არანაკლები მნიშვნელობა აქვს საშუალო ნომინალური და რეალური ხელფასის მაჩვენებლების გაანგარიშებას.

ცალკეული საწარმოების, ფირმების, რეგიონის ეკონომიკის დარგის და მთელი ქვეყნის მიხედვით მუშაკთა საშუალო ნომინალური ხელფასის გაანგარიშება ხდება შრომის ანაზღაურების დარიცხული ფონდის მუშაკთა შესაბამის რაოდენობაზე გაყოფით. საშუალო რეალური ხელფასის გაანგარიშება ხდება საშუალო ნომინალური ხელფასიდან გადასახადებისა და სავალდებულო გადასახდელების გამოკლებით და მიღებული შედეგის სამომხმარებლო ფასების ინდექსზე გაყოფით.

საშუალო ხელფასის მსყიდველობითი უნარი განისაზღვრება იმ რაოდენობის სასურსათო და არასასურსათო საქონლის შეძენითა და მომსახურების მიღებით, რისი უნარიც გააჩნია საშუალო ხელფასს.

ქვემოთ მოტანილია მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების დინამიკა უკანასკნელი ოთხი წლის მანძილზე.

საქართველოს მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების დინამიკა 2000-2003 წლებში

მაჩვენებლები	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ფულადი შემოსავლები ერთ სულ მოსახლეზე თვეში საშუალოდ, ლარი	28.8	34.0	40.8	45.8	73.4	80.8
საშუალო ყოველთვიური დარიცხული ხელფასი ეკონომიკაში მთლიანად, ლარი	72.3	94.6	113.5	125.9	156.8	204.2
სამომხმარებლო ფასების ინდექსი წინა წელთან შედარებით, %	1.046	1.034	1.054	1.07	1.075	1.062

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია მოსახლეობის მინიმალური შემოსავლების დადგენა. საუბარია საარსებო მინიმუმის, მინიმალურ ხელფასსა და მინიმალურ პენსიაზე. ეს მაჩვენებლები დგინდება და მოსახლეობის უზრუნველყოფა ხდება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეალიზების გათვალისწინებით.

მინიმალური შემოსავალი (საარსებო მინიმუმი) – შემოსავლის ის დონეა, რომელიც ადამიანის ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის უზრუნველყოფს დოვლათისა და მომსახურების მინიმალური ოდენობით შეძენას. მასში შედის დანახარჯები დაკავშირებული მინიმალური მოხმარებისათვის საჭირო კვების პროდუქტების შეძენაზე, არასასურსათო საქონლის შეძენისა და აუცილებელი მომსახურების მიღებაზე, გადასახადები და სავალდებულო გადასახდელები.

საარსებო მინიმუმი სოციალური პოლიტიკის რეალიზაციის ერთ-ერთი მთავარი მაჩვენებელია. იგი იანგარიშება

* სტატისტიკის დეპარტამენტის შრომის სტატისტიკის სამმართველოს წლიური მონაცემები.

არა მარტო ქვეყნის მთელი მოსახლეობისათვის, არამედ ცალკე მამაკაცებისა და ქალებისათვის, პენსიონერებისა და ბავშვებისათვის.

საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის შინამეურნეობების კვლევების სამმართველოს მონაცემებით მოსახლეობის საარსებო მინიმუმის მაჩვენებლები უკანასკნელი 4 წლის მანძილზე შემდეგნაირად იცვლებოდა:

ცხრილი № 19

**საქართველოს მოსახლეობის საარსებო მინიმუმი
(მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, ლარებში)**

წელი	შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცი	საშუალო მომხმარებლის
2004	84.3	74.7
2005	92.6	82.1
2006	103.2	91.4

პენსიის მინიმალური ზომა და სტიპენდია შესაბამისად წარმოადგენს მათ დაბალ ზღვარს, რომელიც დგინდება შესაბამისი ნორმატიული აქტებით.

მინიმალური ხელფასისა და პენსიის მსყიდველობითი უნარი განისაზღვრება სასურსათო და არასასურსათო პროდუქტების შეძენის და მომსახურების მიღების შესაძლებლობით.

მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით 2001 წლის მონაცემებით განკარგვითი ფულადი შემოსავლებით კვების ზოგიერთი პროდუქტის შეძენის შესაძლებლობა მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში.

**კვების ზოგიერთი პროდუქტის შეძენის შესაძლებლობა
მოსახლეობის ერთ სულზე განკარგვითი ფულადი
შემოსავლებით შესყიდვის საშუალო ფასების მიხედვით
საქართველოსა და რუსეთში
(კალორიები; თვეში)**

	საქართველო	რუსეთი	საქართველოში რუსეთ-თან შედარებით (%)
ხორბლის პური	49	197	24.9
კარტოფილი	90	340	26.5
საქონლის ზორცი	11	34	32.4
რძე	41	270	15.2
კარაქი	8	31	25.8
ცხვრის ხორცი, ცალი	257	1471	17.5

სტატისტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციის შესწავლა. ამ ამოცანის შესრულებას სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა მოსახლეობის შემოსავლების დეტალური ანალიზით ასწავლებს.

მოსახლეობის განაწილება შემოსავლის სიდიდის მიხედვით შემდეგი სტატისტიკური მახასიათებლებით ხორციელდება:

- შემოსავლის მოდალური, მედიანური და საშუალო შემოსავლები;

შემოსავლების განაწილება კვარტალურ, დეცილურ და სხვა საშუალო დონეებად.

საქართველოს მოსახლეობის შემოსავლების განაწილება დეცილური ჯგუფების მიხედვით უკანასკნელი ოთხი წლის მანძილზე ასახულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში:

* ი. არჩაძე, რა ფერისაა მილიარდი? – თბილისი. 2002. გვ. 35.

**მოსახლეობის შემოსავლების განაწილება
დეცილური ჯგუფების მიხედვით**

მოსახლეობის ჯგუფები	2000	2002	2003	2005
I	1.0	0.9	0.9	0.8
II	2.3	2.4	2.2	2.2
III	3.7	3.5	3.5	3.3
IV	5.3	4.7	4.5	4.7
V	6.5	5.9	5.9	6.1
VI	8.2	7.1	7.3	7.7
VII	9.8	8.9	9.1	9.9
VIII	12.2	11.2	11.3	12.8
IX	15.6	15.7	15.6	18.1
X	35.5	39.6	39.8	34.4
სულ	100	100	100	100

როგორც ცხრილში მოტანილი მონაცემები მეტყველებენ, უკანასკნელი წლების მანძილზე ყველაზე მაღალშემოსავლიანი მოსახლეობის წილად მოდის მოსახლეობის მთელი შემოსავლების თითქმის 40 პროცენტი. მოსახლეობის მოცემული შემოსავლების ჯგუფი წლითიწლობით იზრდება. თუმცა 2005 წლის შედეგებით შემცირება აღინიშნება. რაც შეეხება დაბალშემოსავლიან ჯგუფებს, აქ შეინიშნება მათი შემცირების ტენდენცია.

მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დასახასიათებლად მრავალი კოეფიციენტი გამოიყენება. მათ შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ჯინის კოეფიციენტი. კ. ჯინი იტალიელი ეკონომისტ-სტატისტიკოსი იყო, რომელიც მოღვაწეობდა 1884-1965 წლებში. ჯინის კოეფიციენტს ასეთი სახე აქვს:

* სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის შინამეურნეობების კვლევის მა-სალები.

$$G = 1 - 2 \sum_{i=1}^n X_i Cum Y_i + \sum_{i=1}^n X_i Y_i \quad (34)$$

სადაც

G ჯინის კოეფიციენტია;

n – შემოსავლების მიხედვით დაჯგუფებული ჯგუფების რაოდენობა;

X_i – i -ური ჯგუფის წილი მთელ შემოსავლებში;

Y_i – i -ური ჯგუფის საერთო შემოსავლის წილი მთელ შემოსავლებში;

$Cum Y_i$ – Y_i -დან Y_i -მდე რაოდენობის ჯამი

ჯინის კოეფიციენტი იანგარიშება 0-დან 1-მდე ინტერვალში. რაც უფრო ახლოსაა მოცემული კოეფიციენტი 0-თან, მით უფრო მაღალია შემოსავლების თანაბრობის დონე. მოცემული კოეფიციენტი რაც უფრო ახლოსაა ერთთან, მით უფრო მაღალია შემოსავლების უთანაბრობა.

2004 წლის ოქტომბერში საქართველოს ქალაქების გასაშუალებული ფასების მიხედვით გაანგარიშებულმა საარსებო მინიმუმმა შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცისათვის 139.5 ლარი შეადგინა, საშუალო მომხმარებლისათვის – 122.4 ლარი, ხოლო საშუალო ოჯახისათვის – 242,6 ლარი.

ნორმატიულმა ხელფასმა, რომელიც უზრუნველყოფდა საარსებო მინიმუმის დონეზე ოთხსულიანი ოჯახის ბიუჯეტის არადეფიციტურობას, ასეთი ოჯახის ერთი დასაქმებულისათვის ოქტომბერში 55.5 ლარი შეადგინა. მინიმალური ხელფასი (20 ლარი) ნორმატიული მინიმალური ხელფასის 36 პროცენტია.

საქართველოს შინამეურნეობათა ნახევარზე მეტი სიღარიბის ოფიციალური საარსებო მინიმუმის ქვემოთ იმყოფება.¹

¹ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა 2004 წ. იანვარ-ოქტომბერი. სტატისტიკის დეპარტამენტი. თბ. 2004. გვ. 33.

მოხმარების ძირითად მაჩვენებელს წარმოადგენს ინდივიდუალური მოხმარების დონე, როგორც განსაზღვრული საქონლისა და მომსახურების მოხმარების საშუალო მაჩვენებელი მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით. იგი იანგარიშება, წლის მანძილზე მოხმარებული საქონლისა და მომსახურების შეფარდებით მოსახლეობის საშუალო წლიურ რაოდენობასთან. საშუალო მოხმარების მაჩვენებელს ანგარიშობენ როგორც მთელი მოსახლეობის მიხედვით, ისე მისი ცალკეული სოციალური ჯგუფების ჭრილში. საქართველოში სქესისა და ასაკის მიხედვით გამოყოფენ მოსახლეობის 6 ჯგუფს.

ქვემოთ მოყვანილია მომხმარებელთა ტიპები სქესისა და ასაკის მიხედვით.

ცხრილი № 22

	მომხმარებელთა ტიპი	შესაბამისი ასაკობრივი ჯგუფი
1	სკოლამდელი ასაკის ბავშვები	0-დან 7 წლამდე
2	მოზარდი	7-დან 16-წლამდე
3	შრომისუნარიანი მამაკაცი	16-დან 65 წლამდე
4	შრომისუნარიანი ქალი	16-დან 60 წლამდე
5	საპენსიო ასაკის მამაკაცი	65 წელზე მეტი
6	საპენსიო ასაკის ქალი	60 წელზე მეტი

სასურსათო საქონლის მოხმარებაში სამეცნიერო სფეროში 5 ჯგუფს გამოყოფენ. ესენი არიან: პირველი – უმეტესად გონებრივი შრომით დაკავებულები; მეორე – მსუბუქი ფიზიკური შრომით დაკავებულები; მესამე – საშუალო შრომის სიმძიმის მიხედვით დაკავებულები; მეოთხე – მძიმე ფიზიკური შრომით დაკავებულები; მეხუთე – განსაკუთრებული მძიმე ფიზიკური შრომით დაკავებულები.

თითოეული ჯგუფის მიხედვით დადგენილია მნიშვნელოვნად განსხვავებული კვების კალორიულობის ნორმატივები.

მოსახლეობის მოხმარების მაჩვენებლების ანალიზისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ხანგრძლივი მოხმარების საქონლით მოსახლეობის უზრუნველყოფის განსაზღვრა. ხანგრძლივი მოხმარების საგნები ადამიანის სხვადასხვაგვარ მოთხოვნებს აკმაყოფილებს და ისინი გათვალისწინებული არიან მოსახლეობის მთლიან მოხმარებაში.

მთლიანი მოხმარების მაჩვენებელში საჭიროა ვიანგარიშოთ მომსახურების (საბაზრო, შეღავათიანი, უფასო) მაჩვენებლები.

სტატისტიკის მნიშვნელოვანი ამოცანაა მოსახლეობის მოხმარების სტრუქტურის გამოკვლევა. მას საფუძვლად უდევს სასურსათო კალათა, რომლის ღირებულება განისაზღვრება ნორმატიული და სტატისტიკური მეთოდების შეთანაწყობით. ნორმატიული მეთოდი ითვალისწინებს კვების პროდუქტების მოხმარების მინიმალურ ნორმებს, ხოლო სტატისტიკური – მოხმარების ფაქტობრივ დონეს. მოხმარების როგორც ნორმატიული, ასევე ფაქტობრივი დონეები არსებითად განსხვავდებიან ასაკის, სქესის, საქმიანობისა და სხვა ფაქტორების მიხედვით. ამიტომ სამომხმარებლო კალათის შემადგენლობა და ღირებულება განსხვავებულია მომხმარებელთა სხვადასხვა ტიპისათვის. ამის გამო მინიმალური სასურსათო კალათა და მისი ღირებულება განისაზღვრება შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის, ხოლო სხვა ტიპის მომხმარებელთა მინიმალური სასურსათო კალათის

ღირებულება განისაზღვრება კალორიებზე მოთხოვნის ნორმების პროპორციულად.

ქვემოთ მოტანილია ცხრილი, რომელიც ახასიათებს მინიმალური საარსებო კალათის შემადგენლობას.

ცხრილი № 23

მინიმალური სასურსათო კალათის რეკომენდებული შემადგენლობა შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის

	სურსათის დასახელება	დღიური მოხმარება, გრამი	დღიური მოხმარების ნორმის ენერგეტიკული ღირებულება, კკალ
1	ხორბლის პური	250	579.6
2	ხორბლის ფქვილი	70	227.6
3	სიმინდის ფქვილი და სხვა	40	123.8
4	ლობიო	20	61.5
5	ბრინჯი	10	44.2
6	ბურღული (მანანის, წიწიბურის და სხვა)	10	50.3
7	მკარონის ნაწარმი	15	49.0
8	ძოხის და ხბოს ხორცი	40	65.3
9	ღორის ხორცი	10	32.7
10	შინაური ფრინველი	20	26.9
11	თევზი ნედლი, გაყინული	40	15.0
12	ძეხეული	10	28.6
13	რძე	150	88.5
14	მაწონი	25	12.3
15	ბაჭო	15	23.3
16	ყველი	20	63.2
17	ნადული	5	6.5
18	კვერცხი (0,5 ცალი დღეში)	24	67.0
19	ცხივლეული ცხიმი (კარაქი, ჟრბო)	12	81.9
20	ძარგარინი	7	49.5
21	ზეთი მცენარეული	10	89.1
22	თესლოვანი ხილი	50	19.5
23	კერკოვანი ხილი	50	18.6
24	სუბტროპიკული ხილი, კარალიოკი	50	16.0
25	საშამთრო, ნესვი, გოგრა	50	13.2
26	კაკალი, თხილი, მუხესუმზირა	15	96.9

	სურსათის დასახელება	დღიური მოხმარება, გრამი	დღიური მოხმარების ნორმის ენერგეტიკული ღირებულება, კკალ
27	პომიდორი	50	7.2
28	ხახვი	25	11.2
29	ნიორი	7	7.2
30	ბაღრიჯანი	10	2.4
31	კომბოსტო	40	5.6
32	ჭარხალი	15	3.6
33	სტაფილო	15	4.4
34	კარტოფილი	150	80.4
35	შაქარი	50	199.6
36	მურაბები და ჯემები	5	8.4
37	საკონდიტრო ნაწარმი	5	20.7
38	ლეინო სამამულო	20	0.0
39	მარილი	8	0.0
40	ჩაი	2	0.0
	სულ კალორიების რაოდენობა		2300.0

კალათაში შემავალი საქონლის ერთეულის ფასი დგინდება ფასებზე დაკვირვების სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე.

საარსებო მინიმუმის გაანგარიშებას ყოველთვიურად აწარმოებს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი.

2. მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების სტატისტიკური წყაროები

მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯებზე სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი წყაროები შემდეგია:

- შინამეურნეობების ბიუჯეტების კვლევის მასალები;

საწარმოების ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების მიმდინარე და წლიური სტატისტიკური ანგარიშგება; შრომის სტატისტიკის მონაცემები დასაქმებაზე, საშუალო ხელფასზე და ა.შ.

მოსახლეობის საყოველთაო აღწერისა და მიმდინარე აღრიცხვის მასალები;

სამომხმარებლო ფასებზე დაკვირვების მასალა და ა.შ.

მოსახლეობის შემოსავლებსა და ხარჯებზე ინფორმაციული რესურსები ყალიბდება შესაბამისი აღრიცხვის წესებითა და მეთოდოლოგიით, რომელიც შეთანხმებულია მოცემული სახის ინფორმაციაზე ძირითად მომხმარებლებთან და მათი შინაარსი მაქსიმალურადაა ორიენტირებული და დაახლოებული საერთაშორისო სტანდარტებთან.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. რაში გამოიხატება მოსახლეობის შემოსავლებისა და მოხმარების სტატისტიკის ამოცანები და როგორია მაჩვენებელთა სისტემა?
2. როგორია მოსახლეობის შემოსავლებისა და ხარჯების სტატისტიკური წყაროები?

თემა 14. მოსახლეობის ცხოვრების პირობებისა და მომსახურების სტატისტიკა

1. მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკა და მაჩვენებელთა სისტემა

მოსახლეობის ცხოვრების დონე წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სოციალურ კატეგორიას. იგი გულისხმობს მატერიალური და სულიერი დოვლათის მოხმარების როგორც მოცულობას, ასევე მათზე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ხარისხს.

ფართო გაგებით, „მოსახლეობის ცხოვრების დონე მოიცავს ცხოვრების პირობებს, შრომას ყოფასა და დასაქმებას, დასვენებასა და განათლებას. ასეთ შემთხვევაში ხმარობენ ტერმინს „ცხოვრების ხარისხი“.

შეიძლება გამოვეყნოთ მოსახლეობის ცხოვრების დონის 4 სახე:

1. საკმარისი (როდესაც უზრუნველყოფილია ადამიანის ყოველმხრივი განვითარება);

2. ნორმალური (ადამიანის ფიზიკური და ინტელექტუალური ძალების აღდგენისათვის მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმებით უზრუნველყოფილი რაციონალური მოხმარება);

3. სიღარიბე (დოვლათის მოხმარების ის რაოდენობა, რომელიც არის სამუშაო ძალის კვლავწარმოების უდაბლესი ზღვარი და ადამიანს უნარჩუნებს შრომის უნარს);

4. სიღატაკე (დოვლათისა და მომსახურების მინიმალური ჩამონათვალი ბიოლოგიური კრიტერიუმების მიხედვით,

რომელთა მოხმარებაც უზრუნველყოფს მოსახლეობის სიცოცხლისუნარიანობას).

ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ელემენტია: მოსახლეობის შემოსავლები და მისი სოციალური უზრუნველყოფა, მათ მიერ მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების მოხმარება, ცხოვრების პირობები, თავისუფალი დრო.

ცხოვრების პირობები შეიძლება დაეყოს: **შრომის, ყოფა-ცხოვრებისა და დასვენების პირობებად.**

შრომის პირობები მოიცავს:

სანიტარულ-ჰიგიენურ;

- ფსიქოფიზიოლოგიურ;

ესთეტიკურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პირობებს.

ყოფა-ცხოვრების პირობებია:

- მოსახლეობის უზრუნველყოფა საცხოვრებლით და მისი ხარისხი;

საყოფაცხოვრებო მომსახურების ქსელის განვითარება (აბანოები, სამრეცხაოები, საპარკმახეროები, სარემონტო სახელოსნოები, გამჭირავებელი პუნქტები და ა.შ.);

ვაჭრობისა და კვების ობიექტების მდგომარეობა;

საზოგადოებრივი ტრანსპორტი;

სამედიცინო მომსახურება.

დასვენების პირობებია:

- თავისუფალი დროის გამოყენება

თავისუფალი დრო – ეს არის არასამუშაო დროის ნაწილი, რომლის დანიშნულებაცაა უზრუნველყოს პიროვნების

განვითარება ინტელექტუალური, სულიერი და სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მხრივ.

ასხეავენ მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლის 3 ასპექტს:

1. მთელი მოსახლეობის მიხედვით;
2. სოციალური ჯგუფების მიხედვით;
3. შინამეურნეობებს შემოსავლების სხვადასხვა დონის მიხედვით.

ცხოვრების დონის სტატისტიკის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა მოსახლეობის კეთილდღეობის ცვლილებების კანონზომიერებების გამოვლენა. ამ მიზნით ტარდება გამოკვლევები, რომელიც მოიცავს როგორც მთელ ქვეყანას, ისე მის ცალკეულ რეგიონს, მოსახლეობის სოციალურ-დემოგრაფიულ ჯგუფს და შინამეურნეობების სხვადასხვა ტიპს.

ცხოვრების დონის შესწავლის ამოცანებს მიეკუთვნება აგრეთვე მისი სტრუქტურის, დინამიკისა და ტემპების ცვლილების მაჩვენებლების დახასიათება, მოსახლეობის დიფერენციაციის შესწავლა შემოსავლებისა და მოხმარების დონეების მიხედვით.

ზემოაღნიშნული ამოცანების შესრულების ინფორმაციულ წყაროებს შეადგენს:

- საწარმოთა მიმდინარე აღრიცხვა და ანგარიშგება; მოსახლეობის დასაქმებასა და ანაზღაურებაზე შრომის სტატისტიკის მონაცემები;
- შინამეურნეობების საბიუჯეტო კვლევის მასალები; მოსახლეობის აღწერის მასალები;

მოსახლეობის სოციალური ცხოვრებისა და საქმიანობის შესასწავლად ჩატარებული სოციოლოგიური და სხვა სახის გამოკვლევების მასალები.

ხალხის ცხოვრების დონის ანალიზისას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს შინამეურნეობების ბიუჯეტების კვლევის მასალებს. საქართველოში ყოველდღიურად ივსება 3551 შინამეურნეობის გამოკვლევის მასალა. მათი განზოგადება ხდება სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოების მიერ. მოცემული კვლევის მასალა იძლევა ისეთ მნიშვნელოვან ინფორმაციას, როგორიცაა:

- შინამეურნეობის შემადგენლობა სქესის, ასაკისა და დასაქმების სახეების მიხედვით;
- შინამეურნეობების შემოსავლები და მათი წყაროები;
- შინამეურნეობების დანახარჯები სახეების მიხედვით;
- დანახარჯები ცალკეული სახის მომსახურებაზე და ა.შ.

ამჟამად შინამეურნეობების საბიუჯეტო კვლევების გასაუმჯობესებლად გადაიხედა შინამეურნეობების ქსელი მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მასალების გამოყენებით. მისი მთავარი მიზანია მოცემული კვლევით მოეიცვათ ყველა სახის ეკონომიკური საქმიანობის შინამეურნეობები.

მაჩვენებელთა სისტემა

მოსახლეობის ცხოვრების დონის კომპლექსური გამოკვლევა შესაძლებელია მხოლოდ სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემის დახმარებით.

ცხოვრების დონის საერთაშორისო სტატისტიკა განვითარდა 60-იანი წლებიდან. ამ მხრივ გაერომ პირველი მცდელობა 1960 წელს განახორციელა. ადრე დონე ფასდევ-

ბოდა რეალური ხელფასის ინდექსით (ნომინალური ხელფასი გაყოფილი ფასების ინდექსზე), შემდეგ საცხოვრებელი მინიმუმის ინდექსით (სამომხმარებლო ფასების ინდექსი გაყოფილი განსაზღვრული დასახელების საქონელსა და მომსახურებაზე). ზემოდასახელებული ინდექსები მნიშვნელოვანია, მაგრამ სრულად ვერ ახასიათებენ მოსახლეობის ცხოვრების დონეს.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა ბოლო საერთაშორისო სისტემა შემუშავებულია გაეროს მიერ 1978 წელს და მოიცავს მაჩვენებელთა 12 ჯგუფს. ესენი არიან:

1. მოსახლეობის შობადობა, გარდაცვალება და სხვა დემოგრაფიული მაჩვენებლები;
2. სანიტარულ-ჰიგიენური ცხოვრების პირობები;
3. სასურსათო საქონლის მოხმარება;
4. საბინაო პირობები;
5. განათლება და კულტურა;
6. შრომისა და დასაქმების პირობები;
7. მოსახლეობის შემოსავლები და ხარჯები;
8. ცხოვრების ღირებულება და სამომხმარებლო ფასები;
9. სატრანსპორტო საშუალებები;
10. დასვენების ორგანიზაცია;
11. სოციალური უზრუნველყოფა;
12. ადამიანის თავისუფლება.

ამერიკის შეერთებული შტატების მაჩვენებელთა სისტემა 13 დანაყოფისაგან შედგება:

1. გარემოს დაცვა;
2. დემოგრაფიული მდგომარეობა;
3. დასაქმება;

4. შრომის პირობები;
5. ცხოვრების დონე;
6. სოციალური უზრუნველყოფა;
7. ჯანმრთელობის დაცვა;
8. განათლება;
9. საბინაო პირობები;
10. კულტურა, დასვენება, გართობა;
11. სატრანსპორტო უზრუნველყოფა;
12. ეროვნული თავდაცვა;
13. მოქალაქეთა სამართლებრივი დაცვა.

2. მომსახურების სტატისტიკა

მომსახურების სფერო, როგორც ეკონომიკური კატეგორია, მოიცავს მომხმარებელთა მომსახურების სახეების ფართო სპექტრის კვლავწარმოებას. საქონლისაგან განსხვავებით მომსახურებას არ შეუძლია მიიღოს მატერიალური სახე და განიცადოს დაგროვება გარკვეული დროის მანძილზე.

მომსახურების სტატისტიკა საქართველოში ეფუძნება საწარმოთა სტატისტიკის პრინციპებს. ამასთან, მისი ორგანიზება ამჟამად რეფორმირების პროცესშია, რაც გამოწვეულია ეკონომიკის მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული სისტემის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლით. მომსახურების ისეთი დარგები, როგორიცაა: განათლება, კულტურა, ჯანდაცვა, ფიზკულტურა, ტურიზმი, ვაჭრობა, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა და კომუნალური მეურნეობა, ამჟამად ქვეყანაში ახლებურად ფუნქციონირებს. მოცემული სფეროების

კომერციალიზაციისა და ახალი კერძო საკუთრების საწარმოების წარმოშობით მნიშვნელოვნად გაიზარდა მოქმედი სუბიექტების რაოდენობა. საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლას მოჰყვა ქვეყანაში მომსახურების ისეთი სახეების აღმოცენება, რომლებიც ადრე არ არსებობდა. ასეთი სახის მომსახურებას მიეკუთვნება ოპერაციები უძრავი ქონებით, სათამაშო ბიზნესი, საფონდო და სავალუტო ბირჟები, მარკეტინგული და სააუდიტორო მომსახურება და სხვა.

მომსახურების როგორც ახალი, ისე ტრადიციული საქმიანობის სახეების სტატისტიკურად შესწავლისათვის აუცილებელი შეიქნა მათი მოქმედი სუბიექტების გენერალური ერთობლიობის დადგენა, რისთვისაც გამოიყენება ბიზნეს-რეგისტრის, საგადასახადო რეგისტრის და საწარმოებზე ლიცენზიების გამცემი ორგანოების ადმინისტრაციულ-ინფორმაციული რესურსები. მომსახურების როგორც ახალ, ისე ტრადიციულ დარგებში სტატისტიკური გამოკვლევების ორგანიზებისათვის შემოღებულია სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებული ფორმები საწარმოთა ტიპების (მსხვილი, საშუალო, მცირე) მიხედვით. მოცემული ინსტრუმენტარის გამოყენებით მომსახურების სფეროს ძირითად დარგებში შეისწავლება ეროვნულ ანგარიშთა სისტემისათვის საჭირო ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა: დასაქმება, ბრუნვა, მთლიანი გამოშვება, შუალედური მოხმარება, დამატებული ღირებულება, მოგება (ზარალი), ინვესტიციები, ძირითადი კაპიტალი და სხვა მრავალი. მოცემული მაჩვენებლები იანგარიშება ეას-93-ის და ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნათა გათვალისწი-

ნებით. ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნათა შესაბამისად გამოიყოფა საბაზრო და არასაბაზრო მომსახურება.

საბაზრო მომსახურება მომხმარებელს გაეწევა ისეთი ფასით, რომელიც ფარავს მწარმოებლის მიერ გაწეულ დანახარჯებს და მოაქვს მოგება.

არასაბაზრო მომსახურების მომხმარებელზე შეთავაზება სორციელდება უფასოდ. ასეთი სახის მომსახურების დოტირება ხდება ან ბიუჯეტიდან, ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ფინანსური მხარდაჭერით.

მომსახურების ცალკეულ სახეებში გამოსაკვლევი სუბიექტების რაოდენობიდან გამომდინარე სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკაში იყენებენ სხვადასხვა მეთოდს. კერძოდ, იქ, სადაც სუბიექტების რაოდენობა ცოტაა, გამოკვლევა ხდება მათი სრული მოცვით. იქ, სადაც მცირე და საშუალო საწარმოები მრავლადაა, გამოიყენება შერჩევითი გამოკვლევის მეთოდი, ხოლო მომსახურების ისეთ სახეში, მაგალითად, როგორიც ვაჭრობაა, იყენებენ სტატისტიკური აღრიცხვის კომბინირებულ სისტემას, რაც იმას ნიშნავს, რომ მსხვილ საწარმოებს იკვლევენ მათი სრული მოცვით, ხოლო საშუალო და მცირე საწარმოებს – შერჩევითი აღრიცხვის მეთოდის გამოყენებით. ამჟამად საქართველოს მომსახურების სტატისტიკის რეფორმირების ყველაზე დიდ პრობლემას წარმოადგენს მეწარმე სუბიექტების მიერ წარმოდგენილი მომსახურების მაჩვენებლების დამახინჯება (ხელოვნურად შემცირება). ამის გამო სტატისტიკის დეპარტამენტი და მისი ტერიტორიული ორგანოები იძულებულია გამოიყენონ ნაერთი მაჩვენებლების შესწორების არაორდინარული მეთოდები. ისინი ეფუძნებიან სპეციალურად ორგა-

ნიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების მასალებს მომსახურების იმ სფეროებში, რომლებიც ყველაზე „მგრძნობიარეა“ ჩრდილოვანი ეკონომიკის მიმართ. ასეთი სახის გამოკვლევები ტარდება სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერების გამოსაკვლევ ობიექტებში მივლინებით, რომლებიც ფარული ქრონომეტრაჟის და დაკვირვების სხვა სპეციალური მეთოდების გამოყენებით აფიქსირებენ მომსახურების მოცულობის რეალურ მაჩვენებლებს. რა გეიჩენა ასეთი სახის გამოკვლევებმა?

- ბენზინგასამართი საწარმოების მიერ საწვავის რეალიზაციის დეკლარირებული მაჩვენებელი გამოკვლევის შედეგთან (რეალურ მაჩვენებელთან) შედარებით შემცირებულია 3,1-ჯერ.
- რესტორნების ბრუნვის დეკლარირებული მაჩვენებელი შემცირებული აღმოჩნდა 5,1-ჯერ.
- სილამაზის სალონების და საპარიკმახეროების ბრუნვის მაჩვენებელი შემცირებული იყო 6-ჯერ.
- საშენებლო სამუშაოების პროდუქციის მაჩვენებელი შემცირებული იყო 2,3-ჯერ.

ფინანსური სირთულეების გამო ამჟამად მომსახურების სახეების მხოლოდ ნახევარში წარმოებს ფასებზე დაკვირვება, რის გამოც სრულფასოვნად ვერ ხერხდება მოვლენებისა და პროცესების დინამიკაში დახასიათება.

3. ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის მომსახურების სტატისტიკა

მგზავრთა გადაზიდვები ხორციელდება ტრანსპორტის ისეთი სახეებით, როგორიცაა: რკინიგზის, საავტომობილო, საჰაერო და შიდასაქალაქო ელექტროტრანსპორტი.

სამგზავრო გადაზიდვების სტატისტიკურად დახასიათებისათვის გამოიყენება შემდეგი სახის მაჩვენებლები:

- მგზავრთა გადაყვანა;
- მგზავრთბრუნვა;
- მგზავრის გადაყვანის საშუალო მანძილი;
- მგზავრთა გადაყვანის სიხშირე.

მგზავრთა გადაყვანა წარმოადგენს გარკვეული დროის მანძილზე გადაყვანილი მგზავრების რაოდენობას.

მგზავრთბრუნვა წარმოადგენს მგზავრთა გადაყვანას გარკვეულ მანძილზე. ამ მაჩვენებლის ზომის ერთეულია მგზავრთკილომეტრი.

მგზავრთა გადაყვანის საშუალო მანძილი წარმოადგენს იმ მანძილს, რომელზეც გადაიყვანება საშუალოდ ერთი მგზავრი. ეს მაჩვენებელი იანგარიშება მგზავრთბრუნვის (მგზავრკილომეტრების) გაყოფით გადაყვანილი მგზავრების რაოდენობაზე.

რკინიგზის ქსელის მიერ „გადაყვანილი მგზავრების“ რაოდენობაში აღირიცხება ერთი პუნქტიდან მეორე პუნქტამდე გადაყვანილ მგზავრთა რაოდენობა. „მგზავრთბრუნვა“ მოცემულ პერიოდში იანგარიშება როგორც გადაყვანილი მგზავრების რაოდენობა გამრავლებული მათი გადაადგილების სიშორეზე.

საერთო სარგებლობის ავტობუსებით გადაყვანილ მგზავრებში ითვლება სამარშრუტო ავტობუსებით, სამარშრუტო ტაქსომოტორებით და შეკვეთით მომუშავე (ტურისტულ-საექსკურსიო) ავტობუსებით გადაყვანილი მგზავრები. მგზავრთა გადაყვანა ამ სახის ტრანსპორტით ხდება შიდასაქალაქო, საგარეუბნო და საერთაშორისო მიმოსვლით.

ავტობუსების მგზავრთბრუნვა განისაზღვრება, როგორც საანგარიშო პერიოდში გადაყვანილი მგზავრების ნამრავლი მგზავრობის საშუალო მანძილზე.

საქალაქო ელექტროტრანსპორტით (ტრამვაით, ტროლეიბუსით, მეტროპოლიტენით) გადაყვანილი მგზავრებისა და მგზავრთბრუნვის მაჩვენებლები განისაზღვრება ისეთივე წესით, როგორც საერთო სარგებლობის ავტობუსებით.

საპავერო ტრანსპორტით გადაყვანილი მგზავრები და შესრულებული მგზავრთკილომეტრები იანგარიშება საერთაშორისო და შიდა გადაყვანებით.

ქვემოთ მოყვანილი მონაცემები ახასიათებენ უკანასკნელი ხუთი წლის მანძილზე საქართველოში მგზავრთა გადაყვანისა და მგზავრთბრუნვის მაჩვენებლებს ტრანსპორტის ცალკეული სახეების მიხედვით.

**მგზავრთა გადაყვანა ტრანსპორტის
ცალკეული სახეების მიხედვით, მლნ. კაცი**

	სულ	მათ შორის:					
		რკინიგზა	ავტობუსები	ტრავლეიკოსები	მეტროპოლიტენი	ტრამვაი	საჰაერო
2000	366.7	2.3	235.0	16.2	105.4	7.7	0.1
2001	364.5	2.1	240.5	15.7	97.3	8.8	0.1
2002	373.8	2.1	249.5	20.5	96.0	5.6	0.1
2003	377.6	2.2	257.0	16.8	97.3	4.1	0.2
2004	381.6	3.0	260.0	17.5	97.5	3.3	0.2
2005	391.7	3.6	263.1	16.3	105.7	2.7	0.3

**მგზავრთბრუნვა ტრანსპორტის
ცალკეული სახეების მიხედვით, მლნ. მგზავრ-კმ.**

	სულ	მათ შორის:					
		რკინიგზა	ავტობუსები	ტრავლეიკოსები	მეტროპოლიტენი	ტრამვაი	საჰაერო
2000	6002.0	452.9	4500.0	90.5	674.6	46.2	237.8
2001	6189.8	400.9	4764.3	106.0	622.7	55.4	240.5
2002	6413.1	400.6	4920.0	145.1	614.4	35.7	297.3
2003	6709.5	387.4	5150.0	114.6	622.8	25.4	400.3
2004	7069.9	614.9	5200.0	120.6	624.0	21.1	489.3
2005	7293.8	719.5	5252.0	117.0	676.0	18.5	510.8

* სტატისტიკური კრებული „ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა საქართველოში“. სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი 2004. გვ. 28-29.

კავშირგაბმულობით მომსახურების ყველაზე უფრო გაერცელებული სახეებია საფოსტო, სატელეგრაფო მომსახურება და რადიო და სატელეფონო მაუწყებლობა.

კავშირგაბმულობის მომსახურების მოცულობა ნატურალურ გამოსახულებაში იანგარიშება გადაცემული შეტყობინებების რაოდენობით, სატელეფონო საუბრების ხანგრძლივობით და მოსახლეობის მიერ მიღებული რადიო და ტელეგადაცემების რაოდენობით. კავშირგაბმულობის სახეების მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, მისი თითოეული სახის შემოსავლების მოცულობის შეკრებით ღებულობენ კავშირგაბმულობის მომსახურებიდან მიღებულ მთლიან შემოსავალს.

ინფორმაციის მიღება-გადაცემის ყველაზე უფრო თანამედროვე საშუალებად ითვლება მსოფლიო საინფორმაციო-სატელეკომუნიკაციო ქსელი ინტერნეტი. საქართველოში ინტერნეტით 2003 წლის შედეგებით სარგებლობდა 30000-ზე მეტი მომხმარებელი.

4. განათლების, ჯანდაცვის, დასვენებისა და ტურიზმის სტატისტიკა

საქართველოში ამჟამად მოქმედებს ექვსსაფეხურიანი განათლების სისტემა. ესაა: სკოლამდელი საბავშვო განათლება, დაწყებითი განათლება (საშუალო სკოლის 1-6 კლასები), საბაზო განათლება (საშუალო სკოლის მე-7-მე-9 კლასები), საშუალო განათლება (საშუალო სკოლის მე-10-მე-11 კლასები), უმაღლესი განათლება (ბაკალავრიატი, მაგისტ-

ტრატურა), უმაღლესი სკოლის შემდგომი განათლების საფეხური (მეცნიერებათა დოქტორის აკადემიური ხარისხი).

განათლების სტატისტიკა ახასიათებს განათლების დაწესებულებების ქსელს, მის მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას, პედაგოგიურ კადრებს, მოსწავლეებსა და ა.შ.

საგანმანათლებლო სისტემის მნიშვნელოვანი მაჩვენებლებია მოსწავლეთა მიღებისა და გამოშვების მაჩვენებლები.

განათლების სფეროს მდგომარეობის ანალიზისათვის სტატისტიკაში იყენებენ მთელ რიგ გაანგარიშებით მაჩვენებლებს. კერძოდ, ბავშვების უზრუნველყოფა სკოლამდელი დაწესებულებებით; სასკოლო ოთახების რაოდენობა სკოლებში; სტუდენტების რაოდენობა 10000 მაცხოვრებელზე და სხვა.

განათლების სფეროში სტატისტიკური ინფორმაციის წარმოების პროცესი ამჟამად განაწილებულია სახელმწიფო და უწყებრივი ანგარიშგების სახით.

განათლების სამინისტრო და მისი ტერიტორიული ორგანოები ამჟამად აგროვებენ და ამუშავენ შემდეგი სახის ინფორმაციას:

- სამეცნიერო კადრების მომზადების შესახებ;
- უმაღლესი განათლების შესახებ;
- საშუალო სკოლების რაოდენობისა და საშუალო განათლების შესახებ (სახ. სკოლები);
- სკოლამდელი დაწესებულებების საქმიანობის შესახებ.

სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი ამუშავენს ინფორმაციას არასახელმწიფო საკუთრების სკოლების და უმაღლესი სასწავლებლების საქმიანობის შესახებ.

საქართველოში უმაღლესი განათლების ზოგიერთი მაჩვენებელი უკანასკნელი 4 წლის მანძილზე ასეთნაირად გამოიყურება:

ცხრილი № 26*

**უმაღლესი განათლების ზოგიერთი მაჩვენებელი
სასწავლო წლის დასაწყისისათვის, ერთეული**

მაჩვენებლები	2002/2003	2005/2006
უმაღლესი სასწავლებლების რიცხვი	180	171
პროფესორ მასწავლებელთა რიცხოვნობა	15393	13286
სტუდენტთა რიცხოვნობა	122223	113801

განათლების სისტემა საქართველოში ამჟამად რეფორმირებას განიცდის. რეფორმირებას დაექვემდებარება ამ სფეროში სტატისტიკური აღრიცხვის სისტემაც. საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნები ჩამოყალიბებულია ЮНЕСКО-ს განათლების საკლასიფიკაციო სისტემით. განათლების სფეროში ამჟამად მოქმედ სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა დაახლოებით 60 პროცენტითაა ჰარმონიზებული ევროპულ სტანდარტებთან.

ჯანმრთელობის დაცვის სტატისტიკის ძირითადი ამოცანაა ამ სფეროში მიმდინარე პროცესებისა და მოვლენების აღწერა და მათი დახასიათება დინამიკაში.

საქართველოში ჯანმრთელობის დაცვის სტატისტიკა 1996 წლიდან დელეგირებული აქვს ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს, ე.ი. ეს უწყება სტატისტიკური ანგარიშების ფორმებს: სამედიცინო დაწესებულებების ქსელზე, სამედიცინო პერსონალის რაოდენობაზე, მოსახლეობის აავადობის მაჩვენებლებზე დაავადებათა ძირითადი ჯგუფების მიხედვით და ა.შ. ღებულობს საავადმყოფოებიდან, სტაციონარე-

* სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის წლიური ინფორმაცია.

ბიდან, დისპანსერებიდან, პოლიკლინიკებიდან, საშშობიარო სახლებიდან, სანატორიულ-ეპიდემიოლოგიური დაწესებულებებიდან. ამუშავენ მათ და დადგენილ ვადებში უგზავნის სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტს. ჯანდაცვის სტატისტიკის მაჩვენებლები ამჟამად შეიძლება ორ ბლოკად დავაჯგუფოდ. პირველი, ესაა ჯანდაცვის ქსელისა და იქ დასაქმებული პერსონალის მახასიათებელი მაჩვენებლები, მეორე – მოსახლეობის ავადობის მაჩვენებლები. ეს უკანასკნელი თავისთავად იყოფა პირველად დადგენილი დიაგნოზის მქონე პაციენტებად და ისეთი ტიპის ავადმყოფებად, ვინც ორჯერ და მეტად აკითხავს ჯანდაცვის დაწესებულებებს ერთი და იმავე ავადმყოფობის მიზეზით. სტატისტიკაში ასევე განიხილება ტრავმატიზმით დაავადებული ავადმყოფები.

მოსახლეობის დაავადებების მაჩვენებლების სტატისტიკური დამუშავებისას იყენებენ დაავადებათა საერთაშორისო სტატისტიკურ საკლასიფიკაციო სისტემას, რომლის მიხედვით დამუშავებული მონაცემები მოცემულია ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში.

**მოსახლეობის ავადობა დაავადებათა
ძირითადი ჯგუფების მიხედვით
(წლის ბოლოს მეთვალყურეობაზე იმყოფება), ათასი**

	2000	2005
მ.შ. ინფექციური და პარაზიტული დაავადებები	29.4	54.0
სიმსივნეები	5.7	8.4
ენდოკრინული სისტემის დაავადებები, კვების ნივთიერებათა ცვლის და იმუნიტეტის დარღვევები	32.1	31.4
სისხლისა და სისხლძმადი ორგანოების დაავადებები	6.8	8.5
ფსიქიური აშლილობა	6.0	7.0
ნერვული სისტემის და გრძნობათა ორგანოების დაავადებები	32.0	54.9
სისხლის მიმოქცევის სისტემის დაავადებები	44.5	82.5
სასუნთქი ორგანოების დაავადებები	150.6	249.1
საჭალოს მოძრავი სისტემის დაავადებები	28.0	84.9
შარდსასქესო სისტემის დაავადებები	21.2	31.6
გართულებული ორსულობა, შობიარობისა და შობიარობის შემდგომი პერიოდი	4.3	8.2
კანისა და კანქვეშა უჯრედის დაავადებები	20.7	23.3
ძვალსახსართა სისტემის და შემავრთველი ქსოვილების დაავადებები	6.9	13.2
თანდაყოლილი ანომალიები	1.2	1.1
პერინატალური პერიოდში წარმოქმნილი ცალკეული მდგომარეობები	2.1	2.5
სიმპტომები, ნიშნები და არაზუსტად აღნიშნული მდგომარეობები	1.5	2.5
ტრავმები და მოწამვლები	19.8	32.0

დასვენებისა და ტურიზმის სტატისტიკა მოიცავს ფიზიკური კულტურისა და სპორტის სტატისტიკას. საქართველოში ფიზკულტურისა და სპორტის დარგობრივი სტატისტიკის წყევანა დავალებული აქვს სპორტისა და ტურიზმის დეპარტამენტს. მოცემული უწყება სტატისტიკის დეპარტამენტს 30 იანვრამდე წარუდგენს წლიურ ანგარიშს „მონაცემები ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის შესახებ“, რომელიც

* სტატისტიკის დეპარტამენტის წლიური ინფორმაცია.

მოიცავს ქვეყნის მიხედვით ისეთ მნიშვნელოვან ინფორმაციას, როგორიცაა:

- სპორტის სწავლებით დაკავებული კადრები;
- სპორტული ნაგებობისა და ფიზკულტურულ-გამაჯანსაღებელი ცენტრების (სტადიონები, ველოტრეკები, აუზები, სატრენაჟორო დარბაზები, რაგბის მოედნები და ა.შ.) რაოდენობა;
- მოქალაქეთა რაოდენობა, ვინც დაკავებულია სპორტის ცალკეულ სახეობათა სექციებში;
- დაფინანსების წყაროები.

ტურიზმის სტატისტიკა საქართველოში შედარებით ახალი დარგია. მის ორგანიზებაში სახელმძღვანელო დოკუმენტებად გამოიყენება ტურიზმის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მოწოდებული მეთოდური დოკუმენტები.

ტურიზმის სამი სახიდან (ქვეყანაში შემოსული ტურისტები, ქვეყნიდან გასული ტურისტები და შიდატურისტები) საქართველოში განვითარებულია სამივე სახე. საქართველოს ამ მხრივ დიდი პოტენციალი აქვს და შესაბამისი ინდუსტრიის განვითარების კვალობაზე ტურისტული ნაკადები მომავალში კიდევ უფრო გაიზრდება.

ამჟამად ტურიზმის სტატისტიკის შესწავლის ძირითადი ობიექტია სასტუმრო, კემპინგი და შინამეურნეობები, რომლებიც დაკავებულია სტუმრების მიღებით.

სასტუმროსა და სასტუმროს ტიპის დაწესებულებების სტატისტიკურად დახასიათებისათვის ამჟამად მოქმედებს წლიური პერიოდულობის სტატისტიკური გამოკვლევა. მოცემული გამოკვლევა ახასიათებს ტურისტების ჩამოსვლის მიზანს, მათ წარმომავლობას და ქვეყანაში ყოფნის ხან-

გრძლივობას. რაც შეეხება მათ მიერ ტურისტებად ყოფნისას დახარჯული თანხის მიზნობრივ დახასიათებას, ასეთი სახის გამოკვლევები ტარდება სპეციალურად ორგანიზებული სტატისტიკური გამოკვლევებით.

ამჟამად საქართველოში ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მოთხოვნათა გათვალისწინებით გარკვეული მოსაშზადებული სამუშაოები მიმდინარეობს ტურიზმის სატელიტური ანგარიშის შესადგენად. ეს რთული სამუშაო ითვალისწინებს 13 ცხრილის შედგენას. მოცემული ანგარიშის დამუშავებით საშუალება იქნება ტურიზმის განვითარების დასახასიათებლად დამუშავდეს ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა:

- წარმოების ანგარიში;
- ტურიზმის პროდუქციაზე მოთხოვნა;
- დასაქმება;
- დამატებული ღირებულება;
- ინვესტიციები და ა.შ.

საქართველოში ტურიზმის სატელიტური ანგარიშის შემოღებამდე შემოღებულია ტურიზმის პროდუქციისა და ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში მისი წილის დათვლის მეთოდია, რომელიც ეფუძნება ვიზიტორების შესახებ საქართველოს საზღვრის დაცვის დეპარტამენტის მონაცემებს, აგრეთვე სპეციალურად ორგანიზებულ შერჩევით სტატისტიკურ გამოკვლევებს, რომელიც სწავლობს საქართველოში შემოსული უცხოელი ტურისტების მიერ გაწეულ ხარჯებს. ქვემოთ მოტანილი ტურიზმის ძირითადი მონაცემები ასეთი სახის გაანგარიშებებზეა აგებული.

**ტურიზმის ძირითადი მაჩვენებლები
2000-2004 წლებში**

წლები	ტურიზმის პროდუქცია მლნ. ლარი	წილი მშპ-ში	საქართველოში შემოსული ვიზიტორების რაოდენობა, ათ. კაცი	საქართველოდან გა- სული ვიზიტორების რაოდენობა, ათ. კაცი
2000	826.7	13.8	387.3	315.4
2001	666.7	10.2	302.2	305.9
2002	645.9	8.9	298.5	317.2
2003	749.2	8.8	313.4	357.0
2004	783.1	8.6	373.9	480.3

5. ხელოვნებისა და კულტურის სტატისტიკა

ხელოვნებისა და კულტურის სტატისტიკა სოციალური სტატისტიკის დარგია, რომელიც მოწოდებულია ანალიზი გაუკეთოს ხელოვნებისა და კულტურის სფეროში მიმდინარე ცვლილებებს. სტატისტიკის მოცემული სფეროს სტატისტიკურ მაჩვენებლებს აყალიბებს ხელოვნებისა და კულტურის ისეთი სუბიექტები, როგორიცაა: ბიბლიოთეკები, თეატრები, მუზეუმები, კინოთეატრები, პარკები, ზოოპარკები და სხვა.

ხელოვნებისა და კულტურის სფეროს სტატისტიკას ქვეყანაში ორგანიზებას უკეთებს საქართველოს კულტურის და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი და საქართველოს წიგნის სახელმწიფო პალატა.

* სტატისტიკის დეპარტამენტის ფოკალური მოხსენების „სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა“ მონაცემები.

მონაცემებს მუზეუმებზე, თეატრებსა და ტელევიზიაზე ამუშავენ სტატისტიკის დეპარტამენტი, ბიბლიოთეკებსა და საკლუბო დაწესებულებებზე – კულტურის და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, ხოლო წიგნებსა და სხვა სახის გამოცემებზე – წიგნის სახელმწიფო პალატა.

ხელოვნებისა და კულტურის სტატისტიკური მაჩვენებლები რამდენიმე ბლოკად შეიძლება განვიხილოთ. პირველი, ესაა მაჩვენებლები, რომლებიც მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას და ამ სფეროში დასაქმებული პერსონალის შემადგენლობას ახასიათებს; მეორე ჯგუფის მონაცემები ახასიათებს სუბიექტების ძირითადი სახის საქმიანობას და საფინანსო სამეურნეო შედეგებს.

ქვემოთ მოყვანილია კულტურის სფეროს ძირითადი მაჩვენებლები უკანასკნელი 4 წლის მანძილზე.

ცხრილი № 29*

კულტურის სფეროს ძირითადი მაჩვენებლები წლის ბოლოსათვის

	2000	2002	2003	2005
მასობრივი ბიბლიოთეკების რიცხვი, ერთეული	2208	2160	2123	2056
მათში: წიგნები და ჟურნალები, მლნ. ეგზ.	31.1	30.6	29.6	29.1
წიგნები და ბროშურები, მლნ. ეგზ.	0.4	0.3	0.2	0.3
ჟურნალები და სხვა პერიოდული გამოცემები, მლნ. ეგზ.	0.7	1.1	0.5	1.1
გაზეთები, მლნ. ეგზ.	39.4	29.0	24.9	17.9
მუზეუმების რიცხვი, ერთეული	101	110	112	111
მუზეუმებში დამსვალთა რიცხოვნობა, მლნ. კაცი	0.4	0.3	0.4	0.3
თეატრების რიცხვი, ერთეული	37	41	40	41
თეატრებში მაყურებელთა რიცხოვნობა, მლნ. კაცი	0.5	0.3	0.3	0.3

* საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი, სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის საქართველოს წიგნის სახელმწიფო პალატა.

1. რას შეისწავლის მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკა და როგორია მაჩვენებელთა სისტემა?
2. რა ამოცანებით ხასიათდება მომსახურების სტატისტიკა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში?
3. რა ძირითადი სტატისტიკური მაჩვენებლებით ხასიათდება ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სფეროები?
4. სტატისტიკური ინფორმაციის შეგროვება-დამუშავების როგორი სისტემა არსებობს ჯანდაცვასა და განათლებაში?
5. რა ძირითადი მაჩვენებლებით ხასიათდება ჯანმრთელობის დაცვისა და განათლების სტატისტიკა?
6. რა ამოცანებს შეისწავლის დასვენებისა და ტურიზმის სტატისტიკა?
7. როგორია სტატისტიკური ინფორმაციის წარმოების პროცესი ხელოვნებისა და კულტურის სფეროებში?

თემა 15. საფინანსო-საბანკო სტატისტიკა

1 სახელმწიფო ფინანსების სტატისტიკა

სახელმწიფო ფინანსების სტატისტიკაში უმნიშვნელოვანეს დანაყოფად ითვლება სახელმწიფო ბიუჯეტის სტატისტიკა.

სახელმწიფო ბიუჯეტის სტატისტიკის ძირითად ამოცანებს წარმოადგენს:

ბიუჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯების მაჩვენებლების დადგენა;

სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების სტრუქტურის განსაზღვრა;

სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების სტრუქტურის განსაზღვრა;

ბიუჯეტის დეფიციტის ან პროფიციტის დაფინანსების წყაროების დადგენა;

საგარეო სახელმწიფო ვალის მოცულობის დადგენა.

სახელმწიფო ბიუჯეტის შედგენისა და დამუშავების საკანონმდებლო ბაზას წარმოადგენს საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, რომელიც მიღებულია 2004 წლის 22 დეკემბერს. ბიუჯეტის დამუშავება ხდება საქართველოს საბიუჯეტო კლასიფიკაციის შესაბამისად.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის ფორმირების ძირითად წყაროებად ითვლება:

- საშემოსავლო გადასახადი;
- მოგების გადასახადი;

დამატებული ღირებულის გადასახადი;
აქციზი;
სოციალური გადასახადი;
ქონების გადასახადი;
სათამაშო ბიზნესის გადასახადი.

ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილი ითვალისწინებს ისეთი სა-
ხის სფეროების დაფინანსებას, როგორიცაა:

საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება;
თავდაცვა;

საზოგადოებრივი წესრიგი და უშიშროება;

განათლება;

ჯანმრთელობის დაცვა;

სოციალური დაზღვევა და სოციალური უზრუნველყო-
ფა;

საბინაო კომუნალური მეურნეობა;

საქმიანობა კულტურის, სპორტისა და რელიგიის სფე-
როებში;

სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსი;

სოფლის მეურნეობა, სატყეო მეურნეობა, მეთევზეობა
და მონადირეობა;

სამთომომპოვებელი მრეწველობა, გადამმუშავებელი
მრეწველობა, მშენებლობა;

ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა;

გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვა, ეკონო-
მიკურ საქმიანობასთან დაკავშირებული სხვა მომსა-
ხურება;

ხარჯები, რომლებიც არ განეკუთვნება ძირითად გან-
ყოფილებებს.

ბიუჯეტის შემოსავლების სიჭარბე ხარჯებთან შედარებით წარმოადგენს პროფიციტს, ხოლო საპირისპირო შემთხვევა – დეფიციტს.

ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსების წყაროებად შეიძლება განვიხილოთ შიდა წყაროები:

- ეროვნული ბანკის კრედიტი;
სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების გამოშვება;
სახელმწიფო და მუნიციპალურ საკუთრებაში არსებული ქონების პრივატიზება.

საგარეო დაფინანსება:

- საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების კრედიტი;
უცხოური სახელმწიფოების მთავრობის მიერ საქართველოსადმი გამოყოფილი კრედიტები;
სხვა სახის დაფინანსება.

დროის გარკვეულ მანძილზე ბიუჯეტის დეფიციტის ერთობლიობა წარმოადგენს სახელმწიფო ვალს. სახელმწიფო ვალი წარმოადგენს ხელისუფლების ორგანოების ვალდებულებას იურიდიული და ფიზიკური პირების, უცხოური სახელმწიფოების, საერთაშორისო ორგანიზაციების და საერთაშორისო სამართლის სხვა სუბიექტების მიმართ. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საგარეო ვალის სტატისტიკის ამოცანებია მისი ზომისა და მასშტაბების, სტრუქტურისა და დინამიკის დადგენა.

2. გადასახადებისა და საგადასახადო სისტემის სტატისტიკა

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად, გადასახადი არის ბიუჯეტში საეკლდებულო, უპირობო ფულადი

შენატანი, რომელსაც იხდის გადასახადის გადამხდელი, გადახდის აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე.

ამავე კოდექსის მიხედვით, საქართველოს საგადასახადო სისტემა მოიცავს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ურთიერთობის მონაწილეთა სამართლებრივ მდგომარეობას, მათ უფლებებს, მოვალეობებსა და პასუხისმგებლობას; გადასახადების დაწესების, შემოღებისა და გაუქმების წესებს; გადასახადების გადახდასთან, საგადასახადო კონტროლთან, აგრეთვე საგადასახადო ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებულ ფორმებს, მეთოდებსა და წესებს.

საქართველოში მოქმედებს საერთო სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები. საერთო სახელმწიფოებრივი გადასახადების გადახდა სავალდებულოა ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, ადგილობრივი გადასახადების გადახდა კი – შესაბამისი სუბიექტის ტერიტორიაზე.

საერთო სახელმწიფოებრივ გადასახადებს მიეკუთვნება:

საშემოსავლო გადასახადი;

მოგების გადასახადი;

დამატებული ღირებულების გადასახადი;

აქციზი;

სოციალური გადასახადი.

ადგილობრივ გადასახადებს მიეკუთვნება:

ქონების გადასახადი;

სათამაშო ბიზნესის გადასახადი.

საშემოსავლო გადასახადს იხდის რეზიდენტი და არარეზიდენტი ფიზიკური პირები, რომლებიც შემოსავალს იღებენ

საქართველოში არსებული წყაროდან. მოცემული სახის გადასახადით იბეგრება ფიზიკური პირის დასაბეგრი შემოსავალი 12 პროცენტით.¹

მოგების გადასახადს იხდის საქართველოს საწარმო და უცხოური საწარმო, რომლებიც საქართველოში საქმიანობას ახორციელებენ მუდმივი დაწესებულების მეშვეობით ან/და შემოსავალს იღებენ საქართველოში არსებული წყაროდან. მოცემული სახის გადასახადით საწარმოს დასაბეგრი მოგება იბეგრება 20 პროცენტით.²

დამატებული ღირებულების გადასახადს იხდის პირი, რომელიც რეგისტრირებულია ან ვალდებულია გატარდეს რეგისტრაციაში დღგ-ის გადამხდელად. მოცემული სახის გადასახადით იბეგრება დასაბეგრი ბრუნვის ან დასაბეგრი იმპორტის თანხის 18 პროცენტი.³

აქციზის გადამხდელად ითვლება პირი, რომელიც საქართველოში აწარმოებს აქციზურ საქონელს, ახორციელებს საქართველოში აქციზური საქონლის იმპორტს. მოცემული სახის გადასახადით დაბეგვრის განაკვეთები ცალკეული სახის საქონლის მიხედვით განსხვავებულია. ასე მაგალითად, ცქრიალა და შუშხუნა ღვინოების 1 ლიტრი იბეგრება 0,70 ლარით. შემაგრებული ღვინოებიდან: ჩამოსხმულის 1 ლიტრი – 1,20 ლარით, ხოლო ჩამოსასხმელის 0,70 ლარით და

¹ საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით 2008 წლის 1 იანვრიდან სოციალური და საშემოსავლო გადასახადის გაერთიანებით შეძოვა საშემოსავლო გადასახადი, რომლის საგადასახადო განაკვეთი იქნება 25%.

² საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით 2008 წლის 1 იანვრიდან მოგების საგადასახადო განაკვეთი იქნება 15%.

³ საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით 2008 წლის 1 იანვრიდან დამატებული ღირებულების გადასახადის საგადასახადო განაკვეთი იქნება 15%.

ა.შ. აქციზური საქონლის დასაბეგრი განაკვეთები ცალკეული სახის საქონლის მიხედვით ასახულია საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 258 მუხლში.

სოციალური გადასახადის გადამხდელად ითვლება: დამქირავებელი საწარმო, ორგანიზაცია ან მეწარმე ფიზიკური პირი, რომელიც საქართველოში გაწეულ მომსახურებას უნაზღაურებს საგადასახადო ორგანოში არარეგისტრირებულ ფიზიკურ პირებს; მეწარმე ფიზიკური პირები, რომლებიც ეკონომიკურ საქმიანობას ეწევიან საქართველოში. სოციალური გადასახადის განაკვეთი შეადგენს დაბეგვრის ობიექტის (ხელფასის ან შრომის სხვა ანაზღაურების) 20 პროცენტს.

ქონების გადასახადით იბეგრება პირი, რომელსაც საკუთრებაში აქვს ამ გადასახადით დაბეგვრის ობიექტი. მოცემული სახის გადასახადით იბეგრება საწარმოს ბალანსზე რიცხული ძირითადი საშუალებების, დაუმონტაჟებული მოწყობილობების, კაპიტალური დაბანდების და არამატერიალური აქტივების საშუალო წლიური ნარჩენი ღირებულების 1 პროცენტი.

ფიზიკური პირისათვის მოცემული გადასახადის განაკვეთი განისაზღვრება კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებული შემოსავლების მიხედვით. ამასთან, 40 ათას ლარამდე შემოსავლის მქონე ოჯახები მოცემული გადასახადის გადახდისგან თავისუფლებიან. ამ სახის გადასახადის განაკვეთები ასახულია საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 273 მუხლში.

სათამაშო ბიზნესის გადასახადით იბეგრებიან პირები, რომლებიც ეწევიან სამეწარმეო საქმიანობას ლატარიებით,

კაზინოებით, აზარტული და სხვა სათამაშო ბიზნესით. ამასთან, მოცემული სახის გადასახადის განაკვეთები დაბევრის ობიექტებიდან იკრიბება როგორც ფიქსირებულად, მაგალითად, კაზინოს თითოეულ სათამაშო მაგიდაზე – თვეში 5000-დან 10000 ლარამდე ან თითოეულ სათამაშო აპარატზე – თვეში 50-დან 200 ლარამდე და ა.შ. ისე ჩვეულებრივი წესით, მაგალითად, ლატარიების მოწყობაზე – ლატარიის ბილეთების რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების არაუმეტეს 20 პროცენტისა.

ქვემოთ მოყვანილი მონაცემები ახასიათებენ საგადასახადო შემოსავლებს, გადასახადის ძირითადი სახეების მიხედვით 2001 და 2005 წლებში:

ცხრილი № 30*

საგადასახადო შემოსავლები
(მიმდინარე ფასებში; მლნ. ლარი)

	2001	2005
საგადასახადო შემოსავალი, სულ	936.6	2411.5
მათ შორის:		
საშემოსავლო გადასახადი	135.8	290.9
ძირების გადასახადი	65.2	210.3
დამატებული ღირებულების გადასახადი	347.7	987.3
აქციზები	87.4	286.4
საბაჟო გადასახადი	55.0	123.4
სხვა გადასახადები	91.1	84.4
საქონლური სახელმწიფო ფონდების შემოსავლები	154.9	428.8

საგადასახადო ბაზისა და საგადასახადო სტატისტიკის წაყვანა ქვეყანაში დელეგირებული აქვს საქართველოს ფი-

* სტატისტიკური კრებული „სტატისტიკური წელიწადი 2006“. სტატისტიკის დეპარტამენტი. 2007. გვ. 249.

ნანსთა სამინისტროს საგადასახადო დეპარტამენტს. მოცემული სახის სტატისტიკის საწარმოებლად სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითად წყაროებს წარმოადგენს შემდეგი:

- საწარმოთა ბუღალტრული ბალანსი;
დამატებული ღირებულების გაანგარიშების ანგარიში;
საშემოსავლო გადასახადის გაანგარიშების ანგარიში;
საწარმოთა და ფიზიკურ პირთა ქონების გადასახადის გაანგარიშების ანგარიში;
სოციალური დაზღვევის გადასახადის გაანგარიშების ფორმა და სხვა.

3. საბანკო-საკრედიტო სტატისტიკა

საქართველოში საბანკო სისტემის ძირითად რგოლს წარმოადგენს ეროვნული ბანკი. იგი ახორციელებს ქვეყანაში ფულად-საკრედიტო რეგულირებას. საქართველოს ეროვნული ბანკი შესაბამისი კანონმდებლობის საფუძველზე შეიმუშავებს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგიას. ამ პოლიტიკის შედეგები შესაძლებელია შეფასდეს მონეტარული ინდიკატორებით. მოცემული ინდიკატორები გარკვეულწილად ფულის ბაზარსა და ძირითად სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებს შორის დამაკავშირებელი რგოლია.

ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის სტატისტიკის ამოცანებია:

- ფულის მასისა და მისი სტრუქტურის დადგენა;
- საკრედიტო პოლიტიკის დახასიათება;
- კრედიტის ფორმების სტატისტიკურად შესწავლა;
- სასესხო პროცენტის შესწავლა.

საქონლის მიმოქცევის, მომსახურების გაწევის და სხვადასხვა გადარიცხვის განხორციელების პროცესში მიმდინარეობს ფულის მოძრაობა როგორც ნაღდი, ისე უნაღდო ფორმით.

მსოფლიო საეალუტო ფონდის დეფინიციებით ფულადი აგრეგატები შემდეგი სახის სქემით გამოიყურება:

ფულადი აგრეგატები	ისტრუმენტები
M0 – ნაღდი ფული	ეროვნული ნაღდი ვალუტა
M1 – ფული კიწრო გაგებით	M0 პლუს დეპოზიტები
M2 -- ფული კიწრო გაგებით პლუს ახლო კატეგორიები	M1 პლუს სასწრაფო და დასაგროვებელი დეპოზიტები დეპოზიტები უცხოურ ვალუტაში დეპოზიტური სერტიფიკატები შეთანხმებით გადაყიდული ფასიანი ქაღალდები
M3 – ფული ფართო გაგებით	M2 პლუს საგზაო ჩეითრები კომერციული ქაღალდები
M4-დან M6-მდე, ანუ აგრეგატი L (ლიკვიდობა)	M3 პლუს ლიკვიდური ფასიანი სახელმწიფო ქაღალდები, თავისუფლად ბრუნებადი ობლიგაციები, სხვა ფინანსური შუამავლების პასივები

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ანგარიშობენ სხვადასხვა რაოდენობის აგრეგატებს. ასე მაგალითად, გერმანიაში და შვეიცარიაში – 3 აგრეგატს; საფრანგეთში – 6-ს; ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და იტალიაში – 4-ს; ინგლისში – 5-ს.

საქართველოში ეროვნული ბანკის მიერ იანგარიშება შემდეგი მაჩვენებლები¹:

1. ფულადი აგრეგატი M0 – ბანკებს გარეთ არსებული ნაღდი ფული.
2. ფულადი აგრეგატი M1 – საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ემიტირებული ნაღდი ფული (ეროვნული ბანკის სალაროში სახსრების ნაშთის გარეშე), საქართველოს კომერციული ბანკების მიერ ეროვნულ ბანკში დეპონირებული სავალდებულო რეზერვების ანგარიშებსა და საკორესპონდენტო ანგარიშებზე ნაშთები, აგრეთვე საკრედიტო დაწესებულებების (ლიცენზია, გამოთხოვილი ბანკების სახსრების ჩათვლით) სხვა სახსრების ნაშთები საქართველოს ეროვნულ ბანკში.
3. ფულადი აგრეგატი M2 – ფართო ფული უცხოურ ვალუტაში დეპოზიტების გარეშე.
4. ფულადი აგრეგატი M3 – ფართო ფული M2-სა და კომერციულ ბანკებში უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული დეპოზიტების საერთო თანხა.

ფულადი ნიშნების რაოდენობის შეთანწყობა ფულის ბრუნვისა და გაუფასურების ფაქტორებთან განისაზღვრება ისეთი მაჩვენებლებით, როგორიცაა:

- ფულადი ერთეულების რაოდენობა, რომელიც მოცემულ პერიოდში საჭიროა ბრუნვისათვის;
მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს, თუ წარმოებული ფულის რაოდენობა $\times$ ბრუნვის სიჩქარეზე რამდენჯერ ჭარბობს ფასების დონეს $\times$ სასაქონლო მასაზე;

¹ საქართველოს ეროვნული ბანკის მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის

ინფლაციის მაჩვენებელი.

მოცემულ პერიოდში ბრუნვისათვის საჭირო ფულადი ერთეულების რაოდენობა იანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$D = \frac{I - B + II - BII}{C_0}, \quad (35)$$

სადაც I რეალიზაციისათვის განკუთვნილი საქონლის ფასების ჯამია;

B – საქონლის ფასების ჯამი, რომელთა მიხედვით გადახდა გამოდის მოცემული პერიოდის ჩარჩოებიდან;

II – საქონლის ფასების ჯამი, რომლებიც გაყიდულია წინა პერიოდებში და დამდგარია მათი გადახდის ვადა;

BII – ურთიერთგანაწილებული გადახდების ჯამი;

C_0 – ფულადი ერთეულის ბრუნვის სისწრაფე.

მარტივი სახით ეს ფორმულა ასეთნაირად გამოიყურება:

$$D = \frac{MII_{CP}}{C_0}, \quad (36)$$

სადაც M რეალიზებული საქონლის მასაა;

II_{CP} – საქონლის საშუალო ფასი.

ზემოაღნიშნული ფორმულიდან ვღებულობთ შემდეგ ტოლობას:

$$DC_0 = MII_{CP}$$

შესაბამისად, წარმოებული ფულის რაოდენობა მიმოქცევაში გამრავლებული ბრუნვის სიჩქარეზე (DC_0) ტოლია სასაქონლო მასა გამრავლებული ფასების დონეზე. თუ ტოლობა ირღვევა, მაგალითად, $DC_0 > MII_{CP}$, ადგილი აქვს ფულის გაუფასურებას.

მოცემული ფორმულა პირველად შემოიტანა ი. ფიშერმა. იმავეს ეფუძნება თანამედროვე მონეტარიზმიც. იმ განსხვავებით, რომ ი. ფიშერი ფულის ფენომენს უკავშირებდა ფა-

სებს, ხოლო მ. ფრიდმანი, რომელიც თანამედროვე მონეტარისმის წარმომადგენელია, ფულის ფაქტორს უკავშირებს ნომინალურ მთლიან შიდა პროდუქტს.

კრედიტი წარმოადგენს ფულადი კაპიტალის დარგთაშორის და რეგიონთაშორის გადანაწილებას.

დაკრედიტების რესურსების შემადგენლობაში შედის შემდეგი წყაროები:

- კაპიტალის ბრუნვის პროცესში გამოთავისუფლებული საწარმოებისა და ორგანიზაციების ფულადი რეზერვები;
- სახელმწიფო ფულადი რეზერვი, რომელიც ფულადი რესურსებისაგან ბანკებში აკუმულირებული მოსახლეობის ფულადი დანაზოგებია.

დაკრედიტების ძირითადი პრინციპებია: დაბრუნებადობა, ვადიანობა, მიზნობრივი გამოყენება, ფასიანობა.

გრძელვადიანი კრედიტი წარმოადგენს ისეთ კრედიტს, რომლის დაფარვის ვადა 5 წელზე მეტია.

მოცემული სახის კრედიტის გაცემა, როგორც წესი, ხდება საინვესტიციო ბანკების მიერ. მისი გაცემა შეუძლია სახელმწიფოსაც თავისი საკრედიტო დაწესებულებების მეშვეობით როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო საწარმოების განვითარების სტიმულირებისათვის.

მოკლევადიანი კრედიტი ბანკების მიერ გაიცემა შემდეგი მიზნებისათვის:

- პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის ნორმალური პროცესის უზრუნველსაყოფად საჭირო სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებების მარაგების შესაქმნელად;

ახალი სახის პროდუქციის ათვისებასთან დაკავშირებული მატერიალური საბრუნავი საშუალებების მარაგების შევსების ხარჯებისათვის და ა.შ.

საბანკო კრედიტის ძირითად სტატისტიკურ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება შემდეგი:

- ეკონომიკისა და მოსახლეობის დაკრედიტებისათვის ბანკების მიერ გაცემული თანხების მოცულობა; საკრედიტო დაბანდებების საერთო თანხაში მოკლევადიანი და გრძელვადიანი კრედიტების ხვედრითი წილი; საწარმოების მიერ ბანკებში აღებული სესხების ვადაგადაცილებული დავალიანება.

სტატისტიკა სწავლობს აგრეთვე კრედიტის გამოყენების მაჩვენებლებს. კერძოდ, ბრუნვადობას, დაკრედიტების საშუალო ვადას და ა.შ.

ბრუნვადობა გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$T = \frac{Q_1}{Q_0} t, \quad (37)$$

სადაც Q_1 საანგარიშო პერიოდში კრედიტის საშუალო ნაშთია, ლარებში;
 Q_0 – კრედიტის ბრუნვა დაბრუნებადობის მიხედვით, ლარებში;
 t – პერიოდის ხანგრძლივობა დღეებში.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. რა ამოცანებს შეისწავლის სახელმწიფო ბიუჯეტის სტატისტიკა?
2. რა კომპონენტებისაგან შედგება ბიუჯეტის საშემოსავლო და ხარჯვითი ნაწილები?
3. ჩამოთვალეთ და განმარტეთ საერთო სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები.
4. ჩამოთვალეთ ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის სტატისტიკის ამოცანები.

5. რა სახის ფულადი აგრეგატები არსებობს საქართველოსა და განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე სხვადასხვა ქვეყანაში?
6. ჩამოთვალეთ დაკრედიტების ძირითადი პრინციპები.
7. ჩამოთვალეთ კრედიტის სახეების და კრედიტის გამოყენების მაჩვენებლები.

თემა 16. ფასების სტატისტიკა

1. ფასის არსი, სახეები და სტატისტიკის ამოცანები

ფასი რთული ეკონომიკური კატეგორიაა, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გვევლინება როგორც მოთხოვნა-მიწოდებას შორის თანაფარდობის, დონისა და სტრუქტურის განმსაზღვრელ მნიშვნელოვან ფაქტორად, მოგების მიღებისა და ეფექტიანი მენეჯმენტის განხორციელების მძლავრ ინსტრუმენტად.

ფასი ეს არის საქონლის ღირებულების ფულადი გამოხატულება. „ფასი წარმოადგენს ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებაში შეთანხმებულ ფულად გადასახდელს პროდუქციის ერთეულზე“.¹ ფასი არის ფულის მასა, რომელიც გადაიხდება საქონლის ერთეულზე, ის არის საქონლის ფულზე გაცვლის ეკვივალენტი.²

ფასების სტატისტიკური შესწავლის საგანს წარმოადგენს ფასების დონისა და სტრუქტურის, ვარიაციის, ელასტიურობისა და დინამიკის შესწავლა, აგრეთვე მისი გავლენის დახასიათება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

ფასის ყოველმხრივი სტატისტიკური შესწავლა გულისხმობს მთელი რიგი სტატისტიკური მეთოდების: შერჩევითი დაკვირვების, დაჯგუფების, განზოგადებული სიდიდეების,

¹ Липпе Петер Фон Дер. Экономическая статистика / Пер. с нем. – Германия, ФСУ. 1995. – Гл. IX – с. 510.

² Статистика рынка и услуг / Под ред. И. К. Беляевского. – М. Финансы и статистика, 1995. – с. 167.

ვარიაციის მაჩვენებლების გაანგარიშების, კორელაციურ-რეგრესიული, საინდექსო, დინამიკის მწკრივების გრაფიკული მეთოდების და ა.შ. გამოყენებას.

თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში ფასების სტატისტიკა გამოყოფს სასაქონლო ბაზარზე ფასების შემდეგ ძირითად ტიპებს:

1. სასაქონლო მიმოქცევის სფეროს მიხედვით:

საბითუმო ფასები, რომლის მიხედვითაც საწარმოები სამრეწველო-ტექნიკური და სამომხმარებლო დანიშნულების საქონლის დიდი მოცულობის რეალიზაციას ახდენენ;

საცალო ფასები, რომლის მიხედვითაც საქონელი რეალიზდება საბოლოო მომხმარებელზე (ძირითადად მოსახლეობაზე განსაზღვრული რაოდენობით);

შესყიდვის ფასები, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფო შეისყიდის პროდუქციას აგრარული სექტორიდან (ფერმერებიდან);

ფასები და ტარიფები მომსახურებაზე.

2. სატრანსპორტო ხარჯების გამოხატვის ხერხის მიხედვით:

ფრანკო-გაგზავნის ფასები, რომელიც მოიცავს მაგისტრალურ სატრანსპორტო პუნქტამდე სატრანსპორტო ხარჯებს (პორტი, რკინიგზის სადგური). გზის ხარჯებს ფარავს მყიდველი;

ფრანკო-დანიშნულების ფასები, რომელიც მოიცავს გაღებულ ხარჯებს დანიშნულების ადგილამდე.

3. გაყიდვის ფორმების მიხედვით:

საკონტრაქტო (სახელშეკრულებო) ფასები – იგივე მყიდველებსა და გამყიდველებს შორის ფაქტიური შეთანხმების ფასები;

საბირჟო ფასები – ფასის დონე ისეთ საქონელზე, რომელიც რეალიზებულია ბირჟის მეშვეობით;

ბაზრობების გაფორმების ფასები;

აუქციონის ფასები, რომლებიც ასახავენ აუქციონზე საქონლის გაყიდვის მსვლელობას.

4. გაყიდვის სტადიების მიხედვით:

მიწოდების ფასები (გამყიდველის ფასი ან სასტარტო ფასი), რომლის მიხედვითაც გამყიდველს აქვს სურვილი გაყიდოს საქონელი;

მოთხოვნის ფასი, რომლის მიხედვითაც მყიდველი დაინტერესებულია საქონლის შეძენით;

რეალიზაციის ფასები (გარიგების, გაყიდვის, შესყიდვის ფასები) – ფაქტიური ან ნომინალური ფასები.

5. რეგულირების ხარისხის მიხედვით:

მკაცრად ფიქსირებული ფასები (ფასების ძირითად ტიპად გვევლინება ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური ეკონომიკის დროს);

რეგულირებადი ფასი (დაიშვება ცვლილება გარკვეულ საზღვრებში), დგინდება სახელმწიფოს მიერ, როგორც წესი, მაღალი სოციალური დანიშნულების პროდუქტებზე;

თავისუფალი ფასი, რომელიც არ ექვემდებარება პირდაპირ ჩარევას, ფორმირდება ბაზრის კონიუქტურის შესაბამისად.

6. დროში სიმყარის ხარისხის მიხედვით ანსხეავენ: მყარ, მოძრავ და მცოცავ ფასებს.

თანამედროვე პირობებში ფასების სტატისტიკა წარმოადგენს საბაზრო ეკონომიკის სფეროში ეკონომიკურ გამოკვლევათა ინფორმაციული უზრუნველყოფის მნიშვნელოვან ელემენტს. მის საფუძველზე ხდება ფასის დეფლატორის ფორმირება, რომელიც აუცილებელია მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გაანგარიშებისათვის, ინფლაციის ტემპების შეფასებისა და პროგნოზირებისათვის, სოციალური გარანტიების გადასინჯვისათვის, ფულის ემისიის მასშტაბების განსაზღვრისათვის და ა.შ. ფასების შესახებ სარწმუნო მონაცემების ერთობლიობა აუცილებელი პირობაა ქვეყნის ეფექტური ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელებისათვის.

ფასების სტატისტიკის წინაშე დგას შემდეგი ამოცანები:

1. ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების ფასებზე შერჩევითი დაკვირვების მეთოდოლოგიური საფუძვლების შემუშავება და ასეთი გამოკვლევების ჩატარების ორგანიზება;
2. სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით ფასების დაჯგუფებისა და კლასიფიკაციის შემუშავება;
3. ფასების სტრუქტურისა და მასზე მომქმედ ფაქტორთა ანალიზი;
4. პროდუქციაზე სხვადასხვა ფასების დონის გაანგარიშებისა და ანალიზის მეთოდოლოგიის სრულყოფა;
5. ფასების ვარიაციის მაჩვენებლების ანალიზი;

6. საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით ფასების დინამიკის გაანგარიშებისა და ანალიზის მეთოდოლოგიის სრულყოფა;
7. მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე ფასების გავლენის გაზომვის მაჩვენებელთა სისტემის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის სრულყოფა;
8. ინფლაციის დონის განსაზღვრის მეთოდების შემუშავება და მისი გავლენა საწარმოების, დარგებისა და მთლიანად ეკონომიკის ფინანსური საქმიანობის შედეგებზე.

2. ფასების სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემა

ფასების სტატისტიკის წინაშე დასმული ამოცანების რეალიზება ხორციელდება შესაბამისი მაჩვენებელთა სისტემის საფუძველზე, რომელიც შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი სქემის მიხედვით:

I. ფასების დონის მაჩვენებლები:

1. მოცემული ხარისხის სასაქონლო სახის, საქონელწარმომადგენლის მომენტური ფასი;
2. საშუალო ფასი მოცემული თარიღისა და პერიოდისათვის საქონლის, სასაქონლო ჯგუფების, კომპლექსის, ტერიტორიების, ბაზრებისა და მყიდველთა ჯგუფების მიხედვით;
3. სამომხმარებლო კალათის ღირებულება;
4. ინდივიდუალური, საშუალო და განზოგადებული მაჩვენებლების ფასების ფარდობა შემოსავლებთან.

II. ფასების სტრუქტურის მაჩვენებლები:

1. ცალკეული ელემენტის (თვითღირებულება, ფასნამატი, ფასდაკლება) ხვედრითი წილი საქონლის საბოლოო (სა-ცალო) ფასში;
2. მთლიანი შემოსავლის ხვედრითი წილი საქონელბრუნვაში;
3. საცალო და საბითუმო ფასების ფარდობა;
4. საცალო ფასების სტრუქტურული ელემენტების ფარდობა.

III. ფასების ვარიაციის მაჩვენებლები:

1. ფასების განაწილება სასაქონლო ჯგუფის საზღვრებში, ანუ ერთგეაროვანი საქონლის დაჯგუფება ფასების დონის მიხედვით;
2. ფასების ტერიტორიული მერყეობის დონე (რეგიონების ან დასახლებების დაჯგუფება ფასების დონის მიხედვით);
3. ფასების მდგრადობის დონე დინამიკაში;
4. ფასების სეზონური და ციკლური მერყეობის დონე;
5. შესყიდვათა ფასების განსხვავების დონე მოსახლეობის სოციალური ჯგუფების მიხედვით (მოსახლეობის დაჯგუფება შესყიდვათა ფასების დონის მიხედვით).

IV. ფასების ელასტიურობის მაჩვენებლები:

1. ელასტიურობის ემპირიული კოეფიციენტი;
2. ჯვარედინი ელასტიურობის კოეფიციენტი;
3. ელასტიურობის თეორიული კოეფიციენტი;
4. შეწყვილებული და მრავალფაქტორული მოდულები.

V. ფასების დინამიკის მაჩვენებლები:

1. ფასების ინდივიდუალური ინდექსები;
2. ფასების საერთო ინდექსები;
3. საშუალო ფასების ინდექსები.

3. სამომხმარებლო ფასების სტატისტიკა

გეგმიური მეურნეობიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლით ჩვენს ქვეყანაში არსებითად შეიცვალა ფასწარმოქმნისა და ფასების სტატისტიკური აღრიცხვის პრინციპები. ფასწარმოქმნის საკითხებმა სახელმწიფო ორგანოებიდან უშუალოდ საწარმოებში გადაინაცვლა, ხოლო ფასებზე დაკვირვების მონიტორინგის განხორციელებას ამჟამად სტატისტიკური ორგანოები და მათ მიერ დაქირავებული ინტერვიუერები ახორციელებენ.

ფასებზე და ტარიფებზე დაკვირვების ამოცანაა ფასების შესახებ რეპრეზენტატული სტატისტიკური მონაცემების მოპოვება ფიქსირებული სამომხმარებლო კალათის მიხედვით, ყველა ტიპის ფიქსირებულ სავაჭრო წერტილში და კალათის ღირებულების ფაქტიური დინამიკის გაზომვა, რომელიც გამორიცხავს საქონლის ნომენკლატურაში ან სავაჭრო წერტილებში რაიმე ცვლილებას მთლიანი სამუშაოს ხელახალ გადასინჯვამდე. სამომხმარებლო ფასებზე დაკვირვების მასალების (მათი რეგისტრაცია ხდება ყოველი თვის 10 და 20 რიცხვებს შორის პერიოდში) სარეგისტრაციო ბლანკებში გადატანის შემდეგ ხდება მათი წარდგენა სტატისტიკის დეპარტამენტში და წინასწარ შედგენილი კომპიუტერული პროგრამის გამოყენებით ხდება

ყოველთვიური ინდექსების გამოთვლა და მათი პუბლიკაცია.¹

სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ძირითადი დანიშნულებაა სამომხმარებლო საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების ცვლილებების შეფასება.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსების გაანგარიშებისათვის მოსამზადებელი სამუშაოები საქართველოში 1992 წლის ბოლოდან დაიწყო. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაციების საფუძველზე 1995 წლის დასაწყისისათვის გაანგარიშებულ იქნა პირველი სამომხმარებლო ფასების ინდექსი ჯერ ქ. თბილისისათვის, ხოლო 1996 წლიდან შემოღებულ იქნა სამომხმარებლო ეროვნული ინდექსი, რომლის გამოთვლაში ჩართულია ხუთი ქალაქის (თბილისი, ბათუმი, ქუთაისი, გორი, თელავი) მონაცემები, ბაზით 1995 წლის დეკემბერი = 100.

1997 წლის ბოლოს შინამეურნეობათა ახალი კვლევის (რომელიც მოიცავდა პერიოდს 1996 წლის ივნისიდან 1997 წლის ივნისამდე) შედეგების მიხედვით გადაისინჯა სამომხმარებლო ფასების ინდექსები. სამომხმარებლო კალათაში მანამდე გამოიყენებოდა 1994 წელს ჩატარებული საოჯახო ბიუჯეტების კვლევის მონაცემები.

ყოველივე აღნიშნულის შედეგად განხორციელდა რიგი შესწორებანი. კალათიდან ამოღებულ იქნა ის პოზიციები, რომლებმაც დაკარგეს მნიშვნელობა და დაემატა აქტუალური პოზიციები. საბოლოოდ, 1998 წლის იანვრიდან გაანგა-

¹ სამომხმარებლო ფასების გაანგარიშების მეთოდოლოგია განთავსებულია სტატისტიკის დეპარტამენტის ვებ-გვერდზე www.statistics.ge.

რიშებულ იქნა ახალი ეროვნული ინდექსი, ბაზით 1997 წლის დეკემბერი = 100.

ინდექსის გამოთვლაში ჩართული ხუთი ქალაქის მოსახლეობის რაოდენობა განახლებულ იქნა 1997 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით არსებული საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის მონაცემების საფუძველზე.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსი გაიანგარიშება ლასპე-იერესის ფორმულით:

$$I = \frac{\sum P_1 Q_0}{\sum P_0 Q_0}, \quad (38)$$

სადაც I – კრებსითი ინდექსი;

P_1 – კონკრეტული საქონლის (მომსახურების) ფასი (ტარიფი) საანგარიშო თვეში;

P_0 – კონკრეტული საქონლის (მომსახურების) ფასი (ტარიფი) საბაზისო თვეში;

Q_0 – კონკრეტული საქონლის (მომსახურების) ხვედრითი წილი საბაზისო თვეში.

2004 წლის იანვრიდან განხორციელდა მნიშვნელოვანი სამუშაოები სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გაანგარიშების ბაზის გასაახლებლად. ამ მიზნით მოხდა ახალი სამომხმარებლო კალათის ფორმირება (311 დასახელების საქონლითა და მომსახურებით) საერთაშორისო კლასიფიკაციის COICOP-ის მიხედვით, რაც გულისხმობს საქონლისა და მომსახურების ინდივიდუალური მოხმარების დაჯგუფებას მიზნების მიხედვით. COICOP-ის კლასიფიკაციით მიხედვით გამოძეული ცხრილები წარმოდგენილ იქნა 12 მსხვილ ჯგუფად. ამასთან, ცალკე გამოიყო ხანგრძლივი

მოხმარების, ხანმოკლე მოხმარების, საშუალო ვადიანი მოხმარების საქონელი და მომსახურება.

თბილისსა და სხვა ქალაქებისათვის ცვლილება განიცადა წონებმა საქონლის (მომსახურების) ჯგუფების მიხედვით. ასევე, 2002 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის საფუძველზე გადაისინჯა ხუთი ქალაქის მოსახლეობის მიერ მოხმარებული პროდუქციის წონები.

ამასთან ერთად, განახლდა შეწონვის სისტემა, რასაც საფუძვლად შინამეურნეოების კვლევების 2002 წლის III და IV კვარტლების და 2003 წლის I და II კვარტლების შედეგები დაედო.

სამომხმარებლო ფასებზე მონიტორინგის სისტემა ამჟამად მოიცავს შემდეგ სამუშაოებს:

- ფიქსირებული სამომხმარებლო კალათის შექმნა (პროდუქციისა და მომსახურების ჩამონათვალი), რომელსაც შეიძენს ტიპური მომხმარებელი;
- ფიქსირებული სავაჭრო წერტილების შერჩევა, საიდანაც ხდება ინფორმაციის მოპოვება;
- ფასებზე მონიტორინგის განხორციელების ფიქსირებული ვადების დაცვა;
- შესადარისობის კრიტერიუმების დაცვა (დაკვირვებაში მოხვედრილი საქონელი საჭიროა იყოს ერთი და იმავე ხარისხის და სამომხმარებლო თვისებების);
- მიღებული მასალების ლოგიკური და არითმეტიკული კონტროლის შემდეგ სპეციალური კომპიუტერული პროგრამული პროექტის საფუძველზე ლასპეიერის ფორმულის გამოყენებით ხდება ინდექსის საბოლოო სახით მიღება-ჩამოყალიბება.

4. მწარმოებელთა ფასების სტატისტიკა

საქართველოში მწარმოებელთა ფასებზე დაკვირვების ამოცანაა ქვეყნის შიგნით, ადგილობრივი მწარმოებლების მიერ წარმოებული სამრეწველო პროდუქციის ფასებზე მონაცემების მოპოვება.

ტერმინის “მწარმოებლის ფასი”-ს ქვეშ, რომელიც წარმოადგენს საფუძველს მწარმოებელთა ფასების ინდექსის გაანგარიშებისათვის, იგულისხმება ფასი, რომლითაც მწარმოებელი ყიდის მის მიერ წარმოებულ პროდუქციას. უფრო მარტივად, ესაა ადგილობრივი მწარმოებლის მიერ წარმოებული პროდუქციის ფასი “საწარმოს კარებთან”, აქციზის ჩათვლით, დღგ-სა და სატრანსპორტო ხარჯების გარეშე.

სამრეწველო პროდუქციის ფასებზე მონაცემების რეგისტრაცია ხორციელდება ყოველი საანგარიშო თვის 15-დან 30 რიცხვის ჩათვლით. ამასთან, საჭიროა ფასების რეგისტრატორის მიერ ფასების რეგისტრაციის დღე თითოეული სახის პროდუქციისათვის მთელი წლის მანძილზე იყოს უცვლელი, ისე რომ ფასების წინა და ბოლო რეგისტრაციას შორის ინტერვალი შეადგენდეს ერთ თვეს. სტატისტიკის დეპარტამენტს ტერიტორიული ორგანოები ინფორმაციას წარმოუდგენენ არა უგვიანეს მომდევნო თვის 8 რიცხვამდე. სამრეწველო პროდუქციის ფასებზე მონაცემები ფიქსირდება ფასების რეგისტრაციის საპეციალურ ბლანკზე, რომელიც შემუშავებულია სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ საერთაშორისო

სავალუტო ფონდის რეკომენდაციების გათვალისწინებით. ფასების რეგისტრატორი ვალდებულია ფასების რეგისტრაცია მოახდინოს უშუალოდ საწარმოში მისვლით. ინტერეიუ აუცილებელია წარიმართოს საწარმოს რომელიმე ხელმძღვანელ პირთან; შევსებული ფორმის ერთი ასლი რჩება საწარმოს, მეორე კი - რეგისტრატორს.

საქართველოში მწარმოებელთა ფასებზე სტატისტიკური დაკვირვება ხორციელდება 1997 წლიდან. დაკვირვების მიზანს წარმოადგენს სამრეწველო პროდუქციის ფასების შესახებ ინფორმაციული ბაზის შექმნა როგორც ქვეყნის, ისე ცალკეული რეგიონის (მხარის) მიხედვით, რომელსაც აწესებს ადგილობრივი მწარმოებელი საკუთარ პროდუქციაზე. მონაცემების მოპოვება ხდება იმ მოქმედი საწარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან, რომლებიც კმნიან გარკვეულ „ამინდს“ საქართველოს სამრეწველო პოტენციალში.

ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეულების მიხედვით მწარმოებელთა ფასების ინდექსების ფორმირების ძირითადი ეტაპებია:

საბაზო საწარმოების შერჩევა;

საქონელ-წარმომადგენლების შერჩევა;

რეგისტრაციის წესის განსაზღვრა და ფასების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება;

შეწონვის სისტემის შერჩევა კრებისითი ინდექსების გაანგარიშებისათვის აგრეგირების სხვადასხვა დონეზე; რეგიონალურ დონეზე მწარმოებელთა ფასების ინდექსების გაანგარიშებისათვის ფორმულის შერჩევა.

საქონელ-წარმომადგენლის შერჩევის ძირითადი კრიტერიუმებია საქონლისა და სასაქონლო ჯგუფების სამომხმარებლო დანიშნულების ერთიანობა.

რეგიონალურ ჭრილში მწარმოებელთა ფასების ინდექსების გაანგარიშებისათვის საქონელ-წარმომადგენელთა სახეები, სასაქონლო ჯგუფები, ჯგუფდება ეკონომიკური საქმიანობის ეროვნული კლასიფიკატორის მიხედვით.

რეგიონალურ ჭრილში მწარმოებელთა ფასების ინდექსი გამოითვლება ფორმულით:

$$I = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}, \quad (39)$$

სადაც I – კრებსითი ინდექსი;

p_1 – მიმდინარე პერიოდის ფასი;

p_0 – საბაზისო პერიოდის ფასი;

q_0 – ერთეულის ხვედრითი წონა საბაზისო პერიოდში.

ეკონომიკური საქმიანობის ძირითადი სახეების (მრეწველობის, მშენებლობის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის და ა.შ.) მიხედვით გაანგარიშებული მწარმოებელთა ფასები საფუძვლად ედება შესაბამისი ეკონომიკური საქმიანობების ძირითადი ღირებულებითი მაჩვენებლების გაანგარიშებას დინამიკაში.

საქართველოში ეკონომიკური საქმიანობის ზირითადი სახებიდან მწარმოებელთა ფასების გაანგარიშება ამჟამად მხოლოდ სამრეწველო პროდუქციის ფასების მიხედვით ხორციელდება.

კითხვები ცოდნის შემოწმებისათვის

1. განმარტეთ ფასის არსი, ჩამოთვალეთ მათი სახეები და ფასების სტატისტიკის ამოცანები.
2. ჩამოთვალეთ ფასების სტატისტიკური მაჩვენებლები.
3. რა კომპონენტებისაგან შედგება სამომხმარებლო ფასებზე მონიტორინგის სისტემა?
4. ჩამოაყალიბეთ მწარმოებელთა ფასების ინდექსის ფორმირების ძირითადი ეტაპები.

თემა 17. საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკა

1. საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკის ამოცანები და მაჩვენებელთა სისტემა

საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკაში აღრიცხვის ობიექტებია ქვეყნის ექსპორტსა და იმპორტს დაქვემდებარებული საქონელი და მომსახურება.

საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკის ამოცანაა ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების მდგომარეობისა და განვითარების რაოდენობრივი დახასიათება მის თვისებრივ მხარესთან მჭიდრო კავშირში კონკრეტულ დროსა და სივრცეში.

საქართველო პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ დაადგა მსოფლიოსთან საგარეო ეკონომიკური კავშირების განვითარების გზას. ამჟამად საქართველოს ეკონომიკური კავშირები დამყარებული აქვს პროდუქციის გატანის მხრივ 119, ხოლო პროდუქციის შემოტანის მხრივ – 140 ქვეყანასთან. მიუხედავად ამისა, საქართველოს სტრატეგიულ სავაჭრო პარტნიორებად რუსეთი, თურქეთი და აზერბაიჯანი რჩება.

უკანასკნელი 5 წლის მანძილზე (2001-2005 წწ.) საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებელი სისტემატურად იზრდება. ამ პერიოდში ექსპორტი 2,7-ჯერ გაიზარდა, ხოლო იმპორტი – 3,3-ჯერ. მიუხედავად ამისა, იმის გამო, რომ იმპორტი ყოველწლიურად ჭარბობს ექსპორტს, საგარეო ვაჭრობის მაჩვენებელი უარყოფითი სალდოთი ხასიათდება. მხოლოდ 2005 წლის მიხედვით იმპორტის ექსპორ-

ტზე მეტობის მაჩვენებელმა 1624 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა.

საქართველოში საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკის წარმოება ასეთნაირადაა ორგანიზებული: ქვეყნის საგარეო ვაჭრობის ბალანსს ამუშავენ სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი საბაჟო დეპარტამენტის, საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემის და საქართველოს გაზის ტრანსპორტირების კომპანიის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე; საქართველოს საგადასახდლო ბალანსს ადგენს საქართველოს ეროვნული ბანკი. მოცემული სამუშაოს შესასრულებლად გამოიყენება შემდეგი ინფორმაციული წყაროები: საბაჟო დეპარტამენტის მონაცემები საქონლის ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების შესახებ, საქართველოს ეროვნული ბანკის ინფორმაცია საბანკო და მონეტარული სტატისტიკის შესახებ, სხვადასხვა უწყების და სახელმწიფო დაწესებულების მონაცემები, საწარმოებისა და შინამეურნეობების რეგულარული და სპეციალური კვლევების მასალები და სხვა სახის ინფორმაცია.

საგარეო ეკონომიკური სტატისტიკის მონაცემები გამოიყენება ქვეყნის საგარეო და საშინაო ეკონომიკური პოლიტიკის შესამუშავებლად.

ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის მახასიათებელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია საგადასახდლო ბალანსი. საგადასახდლო ბალანსის მიმდინარე ანგარიშის პროფიციტის ან დეფიციტის ანალიზისა და მისი შედეგების საფუძველზე მუშავდება ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების კონკრეტული წინადადებები.

საგარეო ურთიერთობების სტატისტიკის ძირითადი მაჩვენებლებია:

- იმპორტი;
- ექსპორტი;
- ექსპორტ-იმპორტის სალდო;
- საგარეო ვაჭრობის ბრუნვა;
- საგადასახდელო ბალანსის სალდო;
- ბარტერი;
- უცხოური ვალუტა;
- გადახდის ვალუტა;
- დემპინგი;
- კლირინგი;
- დეფლაცია და სხვა.

2. საგარეო ვაჭრობა და საბაჟო სტატისტიკა

საგარეო ვაჭრობის შედეგები ასახვას პოულობს საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკურ აღრიცხვასა და ანალიზში. ამდენად, საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკის მიზნები და ამოცანები გამოიხატება კონკრეტულ საბაზრო პირობებში ქვეყნის საბაჟო საზღვრებს გადაკვეთილი საქონლის (ექსპორტ-იმპორტის) სახეების მოცულობის აღრიცხვაში. სტატისტიკის მოცემული სახე სწავლობს ასევე არასავაჭრო ოპერაციებსაც (მაგალითად, ჰუმანიტარული მიზნებით ტვირთის შემოტანა-გატანას).

საგარეო ეკონომიკური სტატისტიკის მონაცემები გამოიყენება საბაჟო გადასახადების კონტროლის და საბაჟო გადასახადების განაკვეთების დადგენისათვის.

საბაჟო სტატისტიკა არა მარტო სწავლობს საქონლის ექსპორტ-იმპორტს, არამედ აღრიცხავს მომსახურებასაც, რომელსაც ერთი ქვეყანა ეწევა მეორე ქვეყნის მიმართ და პირიქით.

საბაჟო სტატისტიკა ორ ნაწილად იყოფა. ესენი არიან: საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკა და სპეციალური საბაჟო სტატისტიკა. საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკა მხოლოდ ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციებს აღრიცხავს, სპეციალური საბაჟო სტატისტიკა კი – ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების გარდა სატრანზიტო, სავალუტო და უცხოეთთან ურთიერთობის სპეციალური სახის ოპერაციებსაც.

ექსპორტი წარმოადგენს სამამულო წარმოების საქონლის გატანას საზღვარგარეთ. სამამულო წარმოების საქონელში იგულისხმება აგრეთვე საზღვარგარეთული წარმოების საქონელი, რომელიც შემოტანილია ქვეყანაში და მნიშვნელოვანი გადამუშავებით ტექნიკური და ხარისხობრივი მახასიათებლების ცვლილებას განიცდის. ექსპორტში რეექსპორტიც იგულისხმება, რაც ითვალისწინებს უცხოეთიდან შემოზიდული საქონლის გატანას საზღვარგარეთ როგორც მისი საფუძვლიანი გადამუშავების გარეშე, ისე სახეშეუცვლელად.

იმპორტი წარმოადგენს საქონლის შემოტანას ქვეყანაში. იმპორტში აღირიცხება ქვეყნის შიგნით მოხმარებისათვის შემოზიდული საქონელი, აგრეთვე რეექსპორტისათვის გა-

მიზნული და საზღვარგარეთ ეროვნული ორგანიზაციების მიერ შეძენილი საქონელი.

პროდუქციის შემოტანა-გატანის სტატისტიკურ აღრიცხვას საფუძვლად უდევს ქვეყნის საზღვრის გადაკვეთისას შევსებული საქონლის დეკლარაცია. ერთმანეთისაგან ასხვავებენ სატვირთო-საბაჟო დეკლარაციას, ფიზიკური პირის და საფოსტო გზაწვლილების დეკლარაციებს. საქონლის დეკლარირება შეიძლება მოხდეს წერილობით, ზეპირი განმარტებით და მონაცემების ელექტრონული გადაცემის გზით. ზემოჩამოთვლილი დეკლარაციებიდან დეკლარირებულ საქონელში ყველაზე დიდი ადგილი უჭირავს სატვირთო-საბაჟო დეკლარაციას. მოცემულ დეკლარაციაში მოტანილი მაჩვენებლების მიხედვით ყალიბდება საგარეო სავაჭრო ბრუნვის სტატისტიკა. სწორედ სატვირთო საბაჟო დეკლარაციაში მოტანილი ჩანაწერების მიხედვით ხდება საბაჟო გადასახადების დარიცხვა და ამოღება.

საბაჟო სტატისტიკის ორგანიზაციის ძირითადი პრინციპები გადმოცემულია საქართველოს საბაჟო კოდექსში. ასეთი პრინციპებია:

- საგარეო ვაჭრობაში სახელმწიფო მონოპოლიის უარყოფა;
- თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპი;
- საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო რეგულირება;
- ერთიანი საბაჟო ტერიტორიის პრინციპი;
- საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის მონაწილეთა თანასწორუფლებიანობა.

ზემოჩამოთვლილი პრინციპების რეალიზაცია უზრუნველყოფს თავისდროულ და საიმედო სტატისტიკური ინფორმაციის წარმოებას.

საბაჟო სტატისტიკაში საქონლის ექსპორტ-იმპორტის აღრიცხვა წარმოებს საქართველოს საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურის მიხედვით. მოცემული სასაქონლო ნომენკლატურა წარმოადგენს საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებული ვერსიის კარმონიზებულ ვარიანტს და იგი გამოიყენება როგორც საბაჟო, ისე სტატისტიკური მიზნებისათვის.

ექსპორტი აღირიცხება FOB, ანუ ექსპორტიორი ქვეყნის ფრანკო-საზღვრის ფასებში, ხოლო იმპორტი – CIF, ანუ იმპორტიორი ქვეყნის ფრანკო საზღვრის ფასებში, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქონლის ფასში ჩართულია იმპორტიორი ქვეყნის საზღვრამდე მისი ტრანსპორტირებისა და დაზღვევის ხარჯებიც.

ღირებულებითი მაჩვენებლები გაიანგარიშება აშშ დოლარებში, რასაც ორგანოები ახდენენ სატვირთო საბაჟო დეკლარაციების გაფორმების მომენტში არსებული ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი ოფიციალური კურსით.

რას გვიჩვენებს საქართველოს საგარეო ვაჭრობის მონაცემები უკანასკნელი წლების მანძილზე? საქართველოსათვის უმნიშვნელოვანეს საიმპორტო პროდუქციად ნავთობი და ნავთობპროდუქტები რჩება, აგრეთვე მსუბუქი ავტომობილები და ნავთობის აირები. შემდეგი პოზიცია უჭირავს სამკურნალო საშუალებებს.

უკანასკნელი წლების ექსპორტში დიდი წილითაა წარმოდგენილი ფეროშენადნობები, სპილენძის მადნები, შავი ლითონების ჯართი, თხილი და სხვა კაკალი.

3. საგადასახდელო ბალანსი

საგადასახდელო ბალანსი ღირებულებითი სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემაა, რომელიც დროის გარკვეულ პერიოდში ასახავს მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ოპერაციებს დანარჩენ მსოფლიოსთან.

საგადასახდელო ბალანსი ორი ძირითადი ანგარიშისაგან შედგება. პირველი – ესაა მიმდინარე ოპერაციების ანგარიში და მეორე – კაპიტალისა და ფინანსური ოპერაციების ანგარიში.

საგადასახდელო ბალანსის შედგენის საერთაშორისო პრაქტიკით აღიარებული წესებით კრედიტი პლუს ნიშნით რეგისტრირდება მაშინ, როცა ხდება შემდეგი სახის ოპერაციები:

მიმდინარე ანგარიშში: საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი, რეზიდენტების მიერ გატანილი კაპიტალისათვის შემოსავლების მიღება და რეზიდენტის შრომის ანაზღაურება საზღვარგარეთ;

ფინანსურ ანგარიშში: ვალდებულებების გაზრდა არარეზიდენტებისადმი (მაგ., ნაღდი ეროვნული ვალუტის ექსპორტი) ან რეზიდენტების კუთვნილი საზღვარგარეთული აქტივების შემცირება.

დებუტი მინუსი ნიშნით რეგისტრირდება შემდეგ შემთხვევებში:

მიმდინარე ანგარიშში: საქონლისა და მომსახურების იმპორტი ქვეყანაში შემოტანილი კაპიტალისათვის, არარეზიდენტების შემოსავლები და იმპორტირებული შრომის ანაზღაურება;

ფინანსურ ანგარიშში: რეზიდენტების კუთვნილი საზღვარგარეთული აქტივების ზრდა (მაგ., რეზიდენტების მიერ საზღვარგარეთული ფასიანი ქაღალდების შეძენა) ან საგარეო ვალდებულებების შემცირება (მაგ., რეზიდენტების მიერ მიღებული კრედიტების განაღდება).

საგადასახდლო ბალანსის ზემომოყვანილი გამსხვილებული კომპონენტები იყოფა საქონლისა და მომსახურების და კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიშების მიხედვით, ფინანსური ანგარიშის კომპონენტები კი იყოფა რეზერვებად პირდაპირ, პორტფელის და სხვა ინვესტიციებად.

ქვემოთ მოტანილია საქართველოს საგადასახდლო ბალანსი 2005 წლის მიხედვით.

მიმდინარე ანგარიში	-690071
საქონელი	-1213903
კრედიტი	1472437
დეპოზიტი	-2686341
მოძსახურება	72993
კრედიტი	698337
დეპოზიტი	-625344
შემოსავალი	92042
კრედიტი	263325
დეპოზიტი	-171283
მიმდინარე ტრანსაქციები	358798
კრედიტი	413195
დეპოზიტი	-54397
კასტალის და ფინანსური ანგარიში	678387
კასტალის ანგარიში	58644
კრედიტი	61571
დეპოზიტი	-2927
ფინანსური ანგარიში	619742
პირდაპირი ინვესტიციები	539262
სახელმწიფო	89477
საქონელი	449785
პორტფელის ინვესტიციები	15474
აქტივები	13064
ვალდებულებები	2410
სხვა ინვესტიციები	176652
აქტივები	-15550
ვალდებულებები	192202
სარეზერვო აქტივები	-111645
წმინდა შედარებით და გამოყოფები	11684
განსაკუთრებული დაფინანსება	142490

ახლა განვიხილოთ, თუ როგორ ხდება საგადასახდელი ბალანსის მონაცემთა ფორმირება.

მიმდინარე ანგარიში

საქონელი. საგადასახდელი ბალანსის მოცემულ კატეგორიაში რეგისტრირდება მეტწილად საქონლის მოძრაობა – ექსპორტი ან იმპორტი.

საქონლით ვაჭრობის მონაცემთა ძირითად წყაროს წარმოადგენს სატვირთო-საბაჟო დეკლარაციების მონაცემთა ბაზა, რომელსაც სტატისტიკის დეპარტამენტი ყოველთვიუ-

რად ღებულობს საქართველოს საბაჟო დეპარტამენტიდან. აღნიშნული ინფორმაციის შესაესებად დამატებით, შესაბამისი წყაროებიდან, მიიღება ინფორმაციები: იმპორტირებული და ტრანზიტით გატარებული გაზისა და ექსპორტირებულ-იმპორტირებული და ტრანზიტით გატარებული ელექტროენერგიის შესახებ. გარდა ამისა, სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ ჩატარებული კვლევების საფუძველზე ხდება არადეკლარირებული საქონლის ექსპორტ-იმპორტის (მაქონსებრი ვაჭრობისა) შეფასება.

ამის შემდეგ ხდება ძირითადი საეაჭრო პარტნიორების (გერმანიის, თურქეთის, სომხეთის, აზერბაიჯანის, რუსეთის და უკრაინის) საქართველოსთან ვაჭრობის მონაცემების შედარება (სარკისებრი ანალიზი) საქართველოს მონაცემებთან. შედარებებით დგინდება საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის მონაცემების შემასწორებელი კოეფიციენტები, რომელთა საფუძველზე ხდება ექსპორტ-იმპორტის მონაცემთა კორექტირება.

მომსახურება

ტრანსპორტი. ზემოაღნიშნული საქონლის იმპორტთან დაკავშირებული სატრანსპორტო მომსახურების ღირებულების შეფასებების გარდა, ხდება მონაცემების მოპოვება სხვა წყაროებიდან. ესენი არიან შპს „საქართველოს რკინიგზა“, საქართველოში არსებული პორტები და აეროპორტები. გარდა ამისა, წარმოებს ირიბი შეფასება საზღვრის დაცვის დეპარტამენტის ინფორმაციაზე დაყრდნობით ქვეყანაში შემოსული და გასული როგორც სატრანსპორტო საშუალებების, ისე ვიზიტორების შესახებ.

ტურიზმი. მონაცემები ტურიზმზე დგება შინამეურნეობის რეგულარული კვლევის მასალების მიხედვით. საქმიანი ტურიზმის შესახებ დამატებითი ინფორმაცია მოიზიდება სახელმწიფო სტრუქტურებიდან (სამინისტროებიდან, დეპარტამენტებიდან, ეროვნული ბანკიდან და სხვ.), აგრეთვე საბანკო სექტორიდან. ირიბი შეფასებებისთვის გამოიყენება საზღვრის დაცვის დეპარტამენტის ინფორმაცია ქვეყანაში შემოსული და გასული ვიზიტორების შესახებ. აგრეთვე ფასდება, როგორც საზღვარგარეთ საქონლის საექსპორტო-საიმპორტო ოპერაციებით დაკავებული პირების, ისე ერთ წელზე ნაკლები დროით საზღვარგარეთ მომუშავეების დანახარჯები.

სხვა მომსახურება. მონაცემები სხვა მომსახურებაზე (საკონსულტაციო, სამშენებლო, ფინანსურ და სხვა) იკრიბება საწარმოებიდან, რომლებიც ღებულობენ ასეთ მომსახურებას, შემდეგ ხდება ამ მომსახურების მოცულობათა კორექტირება. ინფორმაცია უცხოური საელჩოების, დიპლომატიური წარმომადგენლობების და საერთაშორისო ორგანიზაციების დანახარჯებზე ფასდება ირიბი მეთოდებით. საზღვარგარეთ საქართველოს დიპლომატიური წარმომადგენლობების დანახარჯებზე მონაცემები მიიღება საგარეო საქმეთა სამინისტროდან. ინფორმაციას ფინანსური მომსახურების შესახებ სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტს აწვდის ეროვნული ბანკის სტატისტიკის სამსახური კომერციული ბანკებიდან მიღებული ანგარიშებიდან. დაზღვევის მომსახურების შესახებ ინფორმაცია მოიპოვება დაზღვევის ზედამხედველობის სამსახურიდან.

შემოსავალი

მოცემულ კატეგორიაში რეგისტრირდება ორი ტიპის ოპერაცია. ესაა: შრომის ანაზღაურება და შემოსავლები ინვესტიციებიდან.

მომუშავეთა ანაზღაურება. მომუშავეთა ანაზღაურებაზე შეფასებები ძირითადად ემყარება შინამეურნეობათა კვლევების მასალებს, ასევე ხდება საერთაშორისო ორგანიზაციებში დასაქმებულ რეზიდენტთა შემოსავლების შეფასება. გაანგარიშებაში გამოიყენება მომუშავეთა რაოდენობა და მათი შრომის ანაზღაურება.

შემოსავლები ინვესტიციებიდან. საინვესტიციო შემოსავლები გაანგარიშებულია სხვადასხვა წყაროდან. ესენი არიან: ფინანსთა სამინისტროს ანგარიში – სახელმწიფო გარანტიით აღებული ვალის პროცენტების გადახდაზე და ეროვნული ბანკის ანგარიში – საბანკო სექტორში ვალების პროცენტების გადახდაზე. სხვა შემოსავლები – გადახდა და მიღება (დებეტი, კრედიტი) – გაიანგარიშება ეროვნული ბანკის, კომერციული ბანკების და საწარმოების გამოკითხვის საშუალებით.

მიმდინარე ტრანსფერტები

მიმდინარე ტრანსფერტები ძირითადად შეიცავს ტექნიკურ და სხვა სახის დახმარებებს, რომლებიც გაუწიეს ქვეყანას სხვა ქვეყნის მთავრობებმა და საერთაშორისო ორგანიზაციებმა. მონაცემები მოიპოვება ფინანსთა სამინისტროს, საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშებიდან და ფონდებიდან, რომლებიც აზორციელებენ ტექნიკურ და პუმანიტარულ დახმარებებს საქართველოში და აქვთ თავიანთი ოფი-

სები მის ტერიტორიაზე. საგარეო საქმეთა სამინისტრო სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტს უგზავნის მონაცემებს საწევრო შენატანების შესახებ სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციაში. გარდა ამისა, გამოიყენება საბაჟო დეპარტამენტის ინფორმაცია ჰუმანიტარული ტვირთების მოძრაობის შესახებ.

ქართველი სტუდენტების განათლებაზე გაწეული გრანტების ღირებულების შეფასება ხდება განათლების სამინისტროდან და შინამეურნეობის გამოკვლევიდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე.

კაპიტალის ანგარიში

კაპიტალური ტრანსფერები. გაიანგარიშება ფინანსთა სამინისტროს გრანტების, პუმანიტარული და ტექნიკური დახმარებების დეპარტამენტის ინფორმაციის ბაზაზე და სხვა დამატებითი წყაროების გამოყენებით.

მიგრანტთა ტრანსფერები. მოცემული მონაცემები გაიანგარიშება სტატისტიკის დეპარტამენტში ჩატარებული შერჩევითი კვლევებიდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე, ხოლო შეფასებებისთვის გამოიყენება საზღვრის დაცვის დეპარტამენტის ინფორმაცია ქვეყანაში შემოსული და გასული ვიზიტორების შესახებ.

ფინანსური ანგარიში

პირდაპირი ინვესტიციები. მონაცემები პირდაპირ ინვესტიციებზე მოიცავს საწესდებო კაპიტალს ან ერთობლივი და უცხოური საწარმოების საწესდებო ფონდს, რეინვესტირებულ მოგებას და პირდაპირი ინვესტორების სხვა დაბანდებაებს. მონაცემები პირდაპირი ინვესტიციების შესახებ დგინდება საწარმოების გამოკითხვიდან. მონაცემები საბანკო სექტორზე მოიპოვება ეროვნული ბანკის სტატისტიკის განყოფილებიდან, სადაზღვევო კომპანიებზე კი – დაზღვევის სახელმწიფო სამსახურიდან.

პორტფელის ინვესტიციები. ვინაიდან ფასიანი ქაღალდების ბაზარი საქართველოში ჯერ კიდევ განვითარების სტადიაშია, ამიტომ პორტფელის ინვესტიციები შედარებით მცირეა. იგი პრაქტიკულად არ არის არასაფინანსო საწარმოებში და მცირე მასშტაბით გეხდება საბანკო სექტორში. მონაცემები პორტფელის ინვესტიციებზე საბანკო სექტორ-

ში მიიღება ეროვნული ბანკის შესაბამისი სამმართველო-დან.

სხვა ინვესტიციები. ეს პუნქტი შეიცავს ყველა მოკლე და გრძელვადიანი ფინანსური ანგარიშის გატარებებს, გარდა პირდაპირი ან პორტფელის ინვესტიციებისა და სარეზერვო აქტივებისა. ინფორმაცია მიიღება ფინანსთა სამინისტრო-დან, ეროვნული ბანკიდან და საწარმოთა გამოკვლევებიდან.

სავაჭრო კრედიტები. მონაცემები სავაჭრო კრედიტების შესახებ ფასდება საწარმოთა კვლევებიდან მიღებული ინფორ-მაციის საფუძველზე.

სესხები. მონაცემები სესხებზე გაიანგარიშება ფინანსთა სამინისტროსა და ეროვნული ბანკის შესაბამისი სამმარ-თველოების ანგარიშებიდან. რაც შეეხება სესხებს სხვა სექ-ტორებში, ის ძირითადად ფასდება საწარმოთა კვლევებიდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე, გარკვეული დამატე-ბითი ინფორმაცია მიიღება ფინანსთა სამინისტროს შესაბა-მისი სამმართველოების ანგარიშებიდან.

ვალუტა და დეპოზიტები. ამ პუნქტში აისახება ბანკების ფინანსური გატარებები საკუთარი ანგარიშისათვის, პირდა-პირი და პორტფელის ინვესტიციების გამოკლებით. მონაცე-მები მიიღება ეროვნული ბანკიდან.

სხვა აქტივები და ვალდებულებები. ეს თავი მოიცავს ყველა გატარებას, გარდა სავაჭრო კრედიტებისა, სესხების, ვალუტისა და დეპოზიტებისა. მისი ძირითადი კომპონენტია დავალიანებები ვალის მომსახურებაზე.

სარეზერვო აქტივები. მონაცემთა წყაროა ეროვნული ბანკის საბალანსო ანგარიშები.

1. რა როლი აქვს საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკას?
2. რა განსხვავებაა საგარეო ვაჭრობის საბაჟო სტატისტიკასა და სპეციალურ საბაჟო სტატისტიკას შორის?
3. რა მიზნებს ემსახურება საქართველოს საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურა?
4. რა და რა ძირითადი ანგარიშისაგან შედგება საგადასახდელი ბალანსი?
5. როგორ ხდება საგადასახდელი ბალანსის მონაცემთა ფორმირება?

ტიპიური ამოცანები და სავარჯიშოები

თემა 8: მოსახლეობის სტატისტიკა

ამოცანა № 1

მოსახლეობის საადწერო კატეგორიების ურთიერთკავშირის საფუძველზე შეავსეთ ცხრილის თავისუფალი გრაფები:

მოსახლეობის კატეგორია	მთლიანი მოსახლეობა (ათასი კაცი)	მათ შორის	
		მამაკაცი	ქალი
მუდმივი მოსახლეობა		100	
დროებით მცხოვრები		2	3
დროებით არმყოფი მოსახლეობა	4		2
სახეზე მყოფი მოსახლეობა	204		

ამოხსნა:

მოსახლეობის კატეგორია	მთლიანი მოსახლეობა (ათასი კაცი)	მათ შორის	
		მამაკაცი	ქალი
მუდმივი მოსახლეობა	$204+4-5=203$	100	$203-100=103$
დროებით მცხოვრები	$2+3=5$	2	3
დროებით არმყოფი მოსახლეობა	4	$4-2=2$	2
სახეზე მყოფი მოსახლეობა	204	$100+2-2=100$	$204-100=104$

ამოცანა № 2

ქალაქის მოსახლეობის რიცხოვნობა 1.01.2000 წლისთვის შეადგენდა 105 ათ. კაცს. იანვრის პერიოდში დაიბადა 1-დან 11 იანვრამდე — 2 ათ. კაცი. 12-დან 31 იანვრამდე — 1 ათ. კაცი, გარდაიცვალა: 1-დან 11 იანვრამდე — 1 ათ. კაცი 12-დან 31 იანვრამდე — 2 ათ. კაცი; ქალაქში ჩამოვიდა: 1-დან 11 იანვრამდე — 4 ათ. კაცი, 12-დან 31 იანვრამდე — 1 ათ. კაცი; ქალაქიდან გავიდა: 1-დან 11 იანვრამდე — 2 ათ. კაცი, 12-დან 31 იანვრამდე — 3 ათ. კაცი. განსაზღვრეთ ქალაქის მოსახლეობის რიცხოვნობა 12 იანვრის მდგომარეობის მიხედვით.

ამოხსნა:

$$105+2-1+4-2=108 \text{ ათ. კაცი.}$$

დასკვნა: ქალაქის მოსახლეობა 12 იანვრისათვის არის 108 ათ. კაცი.

ამოცანა № 3

ქვეყნის მოსახლეობის რიცხოვნობა 1.01.1994 წ. მდგომარეობის მიხედვით იყო 52,5 მლნ. კაცი; 1.05.1994 წ. — 52,7 მლნ. კაცი; 1.08.1994 წ. — 52,8 მლნ. კაცი, 1.12.1994 წ. — 53,1 მლნ. კაცი. განსაზღვრეთ მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობა 1994 წლის განმავლობაში.

ამოხსნა:

$$\bar{S} = \frac{\left(\frac{52,5+52,7}{2}\right) \cdot 5 + \left(\frac{52,7+52,8}{2}\right) \cdot 3 + \left(\frac{52,8+53,1}{2}\right) \cdot 4}{5+2+4} = 52,75 \text{ მლნ.}$$

კაცი.

პასუხი: 1994 წ. განმავლობაში მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობა შეადგენს 52,75 მლნ. კაცს.

ამოცანა № 4

ქვეყნის მოსახლეობის რიცხოვნობა პერიოდის დასაწყისში შეადგენდა 28 მლნ. კაცს, ხოლო პერიოდის ბოლოს 29 მლნ. კაცს. მოსახლეობის შობადობის საერთო კოეფიციენტი მიმდინარე პერიოდში უდრის 25‰, ხოლო სიკვდილიანობის საერთო კოეფიციენტი კი შესაბამისად — 10‰. გაძოთვალეთ მოსახლეობის მიგრაციული მატეების კოეფიციენტი.

ამოხსნა:

$$1) \bar{S} = \frac{28+29}{2} = 28,5 \text{ მლნ კაცი.}$$

$$2) \text{ მოსახლეობის საერთო მატება } = 29 - 28 = 1 \text{ მლნ. კაცი.}$$

$$3) \text{ მოსახლეობის საერთო მატეების კოეფიციენტი } \\ = \frac{1}{28,5} \cdot 1000 = 35,1 \text{ ‰.}$$

$$4) \text{ მოსახლეობის ბუნებრივი მატეების კოეფიციენტი } \\ = 25 \text{ ‰} - 10 \text{ ‰} = 15 \text{ ‰.}$$

$$5) \text{ მოსახლეობის მიგრაციული მატეების კოეფიციენტი } \\ = 35,1 \text{ ‰} - 15 \text{ ‰} = 20,1 \text{ ‰.}$$

ამოცანა № 5

შეავსეთ მოსახლეობის მიგრაციული მოძრაობის ქვე-
მოთ მოყვანილი ცხრილის თავისუფალი გრაფები:

მოსახლეობის ჯამუშები	მოსახლეობის რაციონალიზა- ციის დასაწყ- ისში	მოსახლეობის საერთო აბსოლუტური მატება	მათ შორის		მოსახლეობის რაციონალიზა- ციის ბოლო- თქმის
			ბუნებრივი მატება	მიგრაციული მატება	
მამაკაცები		5	3		
ქალები	100			2	
სულ		9			207

ამოხსნა:

მოსახლეობის ჯამუშები	მოსახლეობის რაციონალიზა- ციის დასაწყ- ისში	მოსახლეობის საერთო აბსოლუტური მატება	მათ შორის		მოსახლეობის რაციონალიზა- ციის ბოლო- თქმის
			ბუნებრივი მატება	მიგრაციული მატება	
მამაკაცები	$198 - 100 = 98$	5	3	$5 - 3 = 2$	$207 - 104 = 103$
ქალები	100	$9 - 5 = 4$	$5 - 3 = 2$	2	$100 + 4 = 104$
სულ	$207 - 9 = 198$	9	$9 - 4 = 5$	$2 + 2 = 4$	207

ამოცანა № 6

შეავსეთ ცხრილის თავისუფალი გრაფები. თუ ცნო-
ბილია რომ მოსახლეობის მიგრაციის საღღომ მეორე რე-
გიონში სულ შეადგინა 30 ათ. კაცი, ხოლო მიგრაციის
ბრუნვამ მესამე რეგიონში სულ შეადგინა 200 ათ. კაცი.

მიგრანტების გადინების რე- გიონები	მიგრანტების ჩამოღინების რე- გიონები			სულ
	1	2	3	
1			30	
2	140			
3				
სულ		170		480

ამოხსნა:

მიგრანტების გადინების რეგიონები	მიგრანტების ჩამოღინების რეგიონები			სულ
	1	2	3	
1		$170 - 30 = 140$	30	$140 + 30 = 170$
2	140		$140 - 140 = 0$	$170 - 30 = 140$
3	$280 - 140 = 140$	$170 - 140 = 30$		$200 - 30 = 170$
სულ	$480 - 170 - 30 = 280$	170	$30 + 0 = 30$	480

ამოცანა № 7

შემდეგ მონაცემებზე დარყდნობით გამოითვალეთ:

- 1) ქვეყნის მოსახლეობის აბსოლუტური მატების, ზრდისა და მატების ტემპის ჯაჭვური მაჩვენებლები;
- 2) საშუალო აბსოლუტური მატება, საშ. ზრდის ტემპი და საშუალო მატების ტემპი.

წლები	1999	2000	2001	2002	2003	2004
მოსახლეობის რიცხოვნობა (მლნ. კაცი)	25,3	25,5	25,8	25,9	26,2	26,6

ამოცანა № 8

შემდეგ მონაცემებზე დაყრდნობით ასაკგადანაცვლების ალბათობის მეთოდის მეშვეობით განსაზღვრეთ 36 წლის მამაკაცების რიცხოვნობა 1999 წელს:

ასაკი (წელი)	30	31	32	33	34	35
მამაკაცების რიცხოვნობა 1995 წელს (ათ. კაცი)	2450	2350	2300	2180	2100	2000
შემდეგ ასაკამდე მიღწევის ალბათობა	0,995	0,992	0,990	0,985	0,980	0,972

ამოცანა № 9

ქალაქის მოსახლეობის რიცხოვნობა 2000 წ. 20 იანვარს იყო 950 ათ. ადამიანი. 1.01-დან 19.01 ჩათვლით დაიბადა 750 ადამიანი, გარდაიცვალა 630 ადამიანი, ჩამოვიდა მუდმივად საცხოვრებლად 150 ადამიანი, და ქალაქიდან არავენ არ გასულა. მთლიანად 2000 წ. განმეულობაში დაიბადა 10000, გარდაიცვალა 12980, ჩამოვიდა 18520 ადამიანი, ხოლო გავიდა 13013 ადამიანი

გამოთვალეთ: 1) მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობა. 2000 წლისათვის.

2) შობადობის, სიკვდილიანობის და ბუნებრივი მატების კოეფიციენტები;

3) ჩამოსულთა, წასულთა და საერთო მიგრაციული მატების კოეფიციენტები;

3) საერთო მატების კოეფიციენტი.

ქვეყანაში 2002 წელს დაიბადა 1283,3 ათ. ადამიანი, შობადობის საერთო კოეფიციენტი შეადგენდა 8,8 პრომილეს, სიკვდილიანობის კოეფიციენტი 13,6 პრომილეს. მიგრაციის საღდო უდრიდა 285,2 ათ. ადამიანს. განსაზღვრეთ:

1) 2002 წელს გარდაცვლილთა რაოდენობა

2) მოსახლეობის ბუნებრივი მატება (კლება) და საერთო მატება (კლება);

3) მოსახლეობის საერთო მატების (კლების) კოეფიციენტი.

თემა 9: შრომის ბაზრის სტატისტიკა

ამოცანა № 1

მოცემულია მონაცემები ეკონომიკურად აქტიური და ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობის შესახებ:	
დაქირავებული მომუშავეები	920 ათ. კაცი
ინდივიდუალურად მომუშავე პირები	120 ათ. კაცი
საოჯახო საწარმოების აუნაზღაურებადი მომუშავენი	25 ათ. კაცი
დამსაქმებელი	15 ათ. კაცი
კოოპერატივების წევრები	150 ათ. კაცი
სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულები	90 ათ. კაცი
პირები, რომლებიც ეძებენ სამსახურს	145 ათ. კაცი
პირები, რომლებიც პირველად ეძებენ სამსახურს	5 ათ. კაცი
უმცროსი ასაკის პირები	50 ათ. კაცი
შრომისუნარიანი ასაკის უმუშევარი მოსწავლეები	150 ათ. კაცი
შინამეურნეობის გაძღოლითა და ბაშეების მოვლით დაკავებული პირები	150 ათ. კაცი
პენსიონერები და ინვალიდები	520 ათ. კაცი
საპენსიო ასაკში მყოფი მომუშავე პირები	30 ათ. კაცი
შრომისუნარიან ასაკამდე დასაქმებული პირნი	10 ათ. კაცი
შრომისუნარიან ასაკში მყოფი არამომუშავე პირები, რომელთაც არა აქვთ აუცილებლობა იმუშაონ	30 ათ. კაცი

პირები, რომელთაც არ აქვთ სამსახური
 დიდიხანია, მაგრამ მზად არიან იმუშაონ 5 ათ. კაცი
 შრომისუნარიან ასაკში მყოფი წარმოებაში
 დაუსაქმებელი მოსწავლეები 150 ათ. კაცი
 მოსახლეობის რიცხოვნობა 2620 ათ. კაცი
 განესაზღვროთ:

1. დასაქმებულთა რიცხოვნობა
 $= 920 + 120 + 25 + 15 + 150 + 90 + 30 + 10 = 1360$ ათ. კაცი.
2. უმუშევართა რიცხოვნობა $= 145 + 5 = 150$ ათ. კაცი.
3. ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა
 $= 1360 + 150 = 1510$ ათასი კაცი (დასაქმებული + უმუშევრები)
4. ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა
 $= 50 + 150 + 150 + 520 + 30 + 5 = 905$ ათ. კაცი.
5. ეკონომიკური აქტიურობის კოეფიციენტი

$$K_{ა.} = \frac{1510}{2620} \times 100 = 57,6\% .$$

6. დასაქმების კოეფიციენტი:

$$K_{დ.} = \frac{1360}{1510} \times 100 = 90\%$$

$$\text{ან } 100 - K_{უმუშ.} = 100 - 10 = 90\% .$$

7. უმუშევრობის კოეფიციენტი:

$$K_{უმ.} = \frac{150}{1510} \times 100 = 10\%$$

$$\text{ან } 100 - K_{დასაქ.} = 100 - 90 = 10\% .$$

ამოცანა № 2

შრომითი რესურსების რიცხოვნობა შეადგენდა (ათ. კაცი)

1 იანვარი — 120

1 მარტი — 125

1 ივნისი — 130

1 სექტემბერი — 128

1 დეკემბერი — 126

შემდეგი წლის 1 იანვარი — 130

განსაზღვრეთ შრომითი რესურსების საშუალოწლიური რიცხოვნობა: საშუალოარიტმეტიკულის და საშუალოქრონოლოგიური ფორმულების მიხედვით.

ამოხსნა:

$$ა) \bar{S}_{არით.} = (130 + 120) : 2 = 125 \text{ ათ. კაცი.}$$

$$ბ) \bar{S}_{ქრონ.} = \frac{(122,5 \cdot 2) + (127,5 \cdot 3) + (129 \cdot 3) + (127 \cdot 3) + 128}{2 + 3 + 3 + 3 + 1} = 126,96$$

ათ. კაცი.

ამოცანა № 3

მოცემულია შემდეგი მონაცემები (ათ. კაცი). მატერიალურ წარმოებაში დასაქმებულების საშუალოწლიური რიცხოვნობა — 1250; წლის დასაწყისში მომსახურების სფეროში დასაქმებულთა რიცხოვნობა — 680, წლის ბოლოსთვის — 720; უმუშევრების საშუალოწლიური რიცხოვნობა — 50; საერთო მოსახლეობის საშუალოწლიური რიცხოვნობა — 5000.

განსაზღვრეთ:

ა) აქტიური მოსახლეობის საშუალოწლიური რიცხოვნობა;

ბ) მოსახლეობის აქტიურობის კოეფიციენტი;

გ) დასაქმების კოეფიციენტი, უმუშევრობის კოეფიციენტი აქტიური მოსახლეობისათვის.

ამოხსნა:

$$ა) \bar{S}_{აბ.} = 1250 + (680 + 720) : 2 + 50 = 2000$$

$$ბ) K_{აბ.} = \frac{2000}{5000} = 0,4 \quad (40\%)$$

$$გ) K_{დას.} = \frac{1250 + 700}{2000} = 0,975 \quad (97,5\%)$$

$$დ) K_{უ.} = \frac{50}{2000} = 0,025 \quad (2,5\%)$$

ამოცანა № 4

მოცემულია შემდეგი პირობითი მონაცემები (ათ. კაცი): მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა — 7500, მათ შორის ბავშვები 16 წლამდე — 1750, საპენსიო ასაკის პირები — 1250; ეკონომიკაში დასაქმებული 16 წლამდე ბავშვების და პენსიონერების რიცხოვნობა — 125; შრომისუნარიან ასაკში დასაქმებული მოსახლეობის რიცხოვნობა — 4025. პირები, რომლებიც ეძებენ სამუშაოს — 140.

განსაზღვრეთ:

ა) აქტიურობის, დასაქმების და უმუშევრობის კოეფიციენტები მთლიანი მოსახლეობისათვის.

ბ) საპენსიო და დემოგრაფიული დატვირთვის კოეფიციენტები, და შრომითი რესურსების განახლების კოეფიციენტი.

ამოხსნა:

$$ა) K_{\text{დას.}} = \frac{4025 + 125}{7500} = 0,56 \quad (56\%)$$

$$K_{\text{გ.}} = \frac{140}{7500} = 0,01867 \quad (1,867\%)$$

$$K_{\text{აბგ.}} = \frac{4025 + 125 + 140}{7500} = 0,57867 \quad (57,867\%)$$

$$ბ) K_{\text{საღ.დატ.}} = \frac{1250}{(7500 - 1750 - 1250)} = 0,278 \quad (27,8\%)$$

$$K_{\text{ღებ.დატ.}} = \frac{1750 + 1250}{4500} = 0,667 \quad (66,7\%)$$

$$K_{\text{შრომ.გან.}} = \frac{1750}{4500} = 0,389 \quad (38,9\%)$$

ამოცანა № 5

შემდეგი მონაცემების საფუძველზე განსაზღვრეთ შრომითი რესურსების ბუნებრივი შევსების კოეფიციენტი (პრომილებში):

ბუნებრივი შემცირების კოეფიციენტი — 7,5

საერთო მატების კოეფიციენტი — 12,2

მექანიკური მატების კოეფიციენტი — 3,7.

ამოხსნა:

$$K_{\text{ბუნ.შევსების}} = (12,2 - 3,7) + 7,5 = 16\%.$$

ამოცანა № 6

მოცემულია შემდეგი პირობითი მონაცემები (ათ. კაცი): მოსახლეობის რიცხოვნობა შრომისუნარიან ასაკში — 15620 (მათ შორის დასაქმებულია ეკონომიკაში — 12370; შრომისუნარიან ასაკში მყოფი დაუსაქმებელი ინვალიდების რიცხოვნობა — 820; დასაქმებულთა რაოდენობა შრომისუნარიანი ასაკის ფარგლებს გარეთ — 420; ოფიციალურად დარეგისტრირებული უმუშევრების რიცხოვნობა — 280.

განსაზღვრეთ:

- ა) შრომითი რესურსების დასაქმების კოეფიციენტი;
- ბ) უმუშევართა ხვედრითი წილი აქტიურ მოსახლეობაში.

ამოხსნა:

$$\text{ა) } K_{\text{დას.}} = \frac{12370 + 420}{15620 - 820 + 420} = 0,8403 \quad (84\%).$$

$$\text{ბ) } K_{\text{უშ.}} = \frac{280}{12370 + 420 + 280} = 0,0214 \quad (2,14\%).$$

ამოცანა № 7

რეგიონის მოსახლეობის რიცხოვნობა წლის დასაწყისში შეადგენს 1530 ათ. კაცს, წლის ბოლოს — 1570 ათ. კაცს. უმუშევრების საშუალოწლიური რიცხოვნობა მოსახლეობის რიცხოვნობიდან უდრის 2,2%-ს და 5,5% — აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობიდან.

განსაზღვრეთ:

- ა) დასაქმებულების და უმუშევრების რიცხოვნობა;
- ბ) მოსახლეობის აქტიურობის კოეფიციენტი;
- გ) აქტიური მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი.

ამოხსნა:

$$ა) \bar{S}_{\text{წმ.}} = \frac{1530 + 1570}{2} \cdot 0,022 = 34,1 \text{ ათ. კაცი}$$

$$\bar{S}_{\text{აქტ.}} = 34,1 : 0,055 = 620 \text{ ათ. კაცი}$$

$$\bar{S}_{\text{დას.}} = 620 - 34,1 = 585,9 \text{ ათ. კაცი}$$

$$ბ) K_{\text{აქტ.}} = \frac{S_{\text{აქტ.}}}{S_{\text{საერთ.}}} = \frac{620}{1550} = 0,4 \quad (40\%)$$

$$K_{\text{აქტ. მოს. დასაქ.}} = \frac{585,9}{620} = 0,945 \quad (94,5\%)$$

ამოცანა № 8

მოცემულია ეროვნული ეკონომიკის შემდეგი პირობითი მონაცემები (ათ. კაცი): მოსახლეობის რიცხოვნობა წლის დასაწყისში — 2000, წლის ბოლოს — 2040; წლის განმავლობაში დაიბადა 40,4, გარდაიცვალა 20,2; წლის განმავლობაში ჩამოვიდა — 35. მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობიდან უმუშევრობის საშუალოწლიური კოეფიციენტი შეადგენს 2%-ს, ხოლო აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობიდან 4 %-ს.

განსაზღვრეთ:

ა) მოსახლეობის ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობას მაჩვენებლები;

ბ) დასაქმებულების, უმუშევრების და აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა;

გ) მოსახლეობის აქტიურობის კოეფიციენტი;

დ) მთლიანი მოსახლეობისა და აქტიური მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი.

ამოცანა № 9

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა 2000 წ. შეადგენდა 72,8 მლნ. კაცს, დასაქმებულთა რიცხოვნობა 65 მლნ. კაცს, მოსახლეობის საერთო რაოდენობა 144,9 მლნ. კაცს.

გამოთვალეთ:

- 1) უმუშევართა რიცხოვნობა.
- 2) მოსახლეობის ეკონომიკურად აქტივობის კოეფიციენტი.
- 3) დასაქმების და უმუშევრობის კოეფიციენტები.

ამოცანა № 10

რეგიონში მოსახლეობის რიცხოვნობა შეადგენს 3 მლნ. კაცს, უმუშევართა რიცხოვნობა 128 ათ. კაცია, რაც შეადგენს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის 8%-ს. გამოთვალეთ ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა და დასაქმების და მოსახლეობის ეკონომიკურად აქტივობის კოეფიციენტები.

თემა 10: ეროვნული სიმდიდრის სტატისტიკა

ამოცანა № 1

საწარმომ შეიძინა დანადგარი, რომლის ღირებულებამ შეადგინა 22800 ლარი, ტრანსპორტირების ღირებულებამ 7500 ლარი, ხოლო მონტაჟის ღირებულებამ 1440 ლარი. რას უდრის მისი პირვანდელი ღირებულება?

ამოხსნა: $22800 + 7500 + 1440 = 31740$ ლარი.

ამრიგად, დანადგარის პირვანდელი ღირებულება შეადგენს 31740 ლარს.

ამოცანა № 2

განსაზღვრეთ, როგორ შეიცვლება საბრუნავი ფონდების ბრუნვის რიცხვი, თუ ცნობილია, რომ მათი დატვირთვის კოეფიციენტი წინა წელს იყო 0,185, ხოლო მიმდინარე წელს 0,178.

ამოხსნა:

$$K_{\text{ლაბ.}} = \frac{1}{K_{\text{პრ.}}}$$

წინა წლის

მიმდინარე წლის

$$0,185 = \frac{1}{K_{\text{პრ.}}}$$

$$0,178 = \frac{1}{K_{\text{პრ.}}}$$

$$K_{\text{პრ.}} = 1 : 0,185 = 5,41$$

$$K_{\text{პრ.}} = 1 : 0,178 = 5,62$$

$$\text{დინამიკაში } \frac{K_{\text{პრ.1}}}{K_{\text{პრ.0}}} = \frac{5,62}{5,41} = 1,039$$

დასკვნა: მიმდინარე წლის დატვირთვის კოეფიციენტი გაიზარდა 3,9%-ით.

ამოცანა № 3

პროდუქციის მოცულობა და ძირითადი ფონდების საშუალო წლიური ღირებულება ხასიათდება შემდეგი მონაცემებით: (მლნ. ლარი)

	წინა წელი	მიმდინარე წელი
სასაქონლო პროდუქცია (B)	11650	12800
ძირითადი ფონდების საშუალოწლიური ღირებულება (Φ)	5767	5888

განსაზღვრეთ: ა) ფონდუკუგების დინამიკა; ბ) ძირითად ფონდების გამოყენების ცვლილების შედეგად მიღებული ეკონომია.

ამოხსნა:

$$a) \quad H_0 = \frac{11650}{5767} = 2,02$$

ფონდუკუგ₀

$$H_1 = \frac{12800}{5888} = 2,17$$

ფონდუკუგ₁

ფონდუკუგების დინამიკა $I_H = \frac{2,17}{2,02} = 1,074$ ან

107,4%

ფონდუკუგება გაიზარდა 7,4%-ით.

- ბ) ფონდუკუგების წინა წლის დონეზე შენარჩუნებით მიმდინარე წლის პროდუქციის გამოსაშვებად დაგეჭირდებოდა ძირითადი ფონდების შემდეგი მოცულობა:

$$\overline{\Phi}_{\text{პირობითი}} = \frac{B_1}{H_0} = \frac{12800}{2,02} = 6337 \text{ მლნ. ლარი.}$$

ძირითადი ფონდების უფრო ეფექტიანად გამოყენების შედეგად იქნა მიღწეული ეკონომია.

$$5888 - 6337 = -449 \text{ მლნ. ლარი.}$$

ამოცანა № 4

ცნობილია ყოველი თვის დასაწყისისთვის ფირმის საბრუნავი ფონდების ნაშთის შემდეგი მონაცემები (მლნ. ლარი)

თვე	საბრუნავი საშუალებები	
	ხულ	მათ შორის საწარმოო მარაგი
I იანვარი	4240	2500
I თებერვალი	4320	2200
I მარტი	4450	2300
I აპრილი	4050	1900

I კვარტალში ამონაგები რეალიზაციიდან შეადგენს 9050 ათ. ლარს, რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება 7860 ათ. ლარს.

განსაზღვრეთ ბრუნვების რიცხვი და ბრუნვის საშუალო ხანგრძლივობა დღეებში მთლიანად საბრუნავი ფონდებისა და საწარმოო მარაგებისთვის I კვარტალში.

$$1) \quad \overline{Q} = \frac{\frac{1}{2}Q_1 + Q_2 + Q_3 + \dots + \frac{1}{2}Q_n}{n-1}$$

$$\overline{Q} = \frac{\frac{1}{2}4240 + 4320 + 4450 + \frac{1}{2}4050}{4-1} = 4305 \text{ მლნ. ლარი}$$

$$2) K_{\text{კრ.}} = \frac{P}{Q} = \frac{9050}{4305} = 2,1 \text{ ბრუნვა}$$

3) ბრუნვის საშუალო ხანგრძლივობა

$$\bar{D} = \frac{D_{\text{კლდ.}}}{K_{\text{კრ.}}} = \frac{90}{2,1} \approx 43 \text{ დღე}$$

$$4) \bar{\Pi} = \frac{\frac{1}{2}2500 + 2200 + 2300 + \frac{1}{2}1900}{4-1} = 2233 \text{ მლნ ლარი}$$

$$K_{\text{კრ.}} = \frac{Z}{\bar{\Pi}} = \frac{7860}{2233} = 3,5 \text{ ბრუნვა.}$$

ბრუნვის ხანგრძლივობა $\bar{D} = \frac{90}{3,5} = 25,7$ დღე (მარაგების შენახვის საშუალო ვადა).

ამოცანა № 5

განსაზღვრეთ ძირითადი ფონდების ფიზიკური მოცულობის ინდექსი, თუ მიმდინარე წელს საბაზისოსთან შედარებით მათი ღირებულება გაიზარდა 5 %, ხოლო ფასი ამ ძირითად ფონდებზე გაიზარდა 10%-ით.

ამოხსნა:

$$I_{\text{ფ.}} = 1,05 : 1,1 = 0,95454 \quad (95,454\%)$$

ამრიგად, ძირითადი ფონდების ფიზიკური მოცულობა შემცირდა 5 %-ით.

ამოცანა № 6

მოცემულია შემდეგი პირობითი მონაცემები (მლნ. ლარი): საბაზისო პერიოდში რეალიზებული პროდუქტის მოცულობა — 140, საბრუნავი ფონდების საშუალო წლიური ნაშთი — 35. მიმდინარე პერიოდში რეალიზაციის მოცულობა — 161, ხოლო საბრუნავი ფონდების ბრუნვას რაოდენობა წლის განმავლობაში გაიზარდა 0,5-ით. გამოთვალეთ ბრუნვადობის დაჩქარებიდან მიღებული საბრუნავი ფონდების ეკონომია.

ამოხსნა:

$$\begin{aligned} \text{ძირითადი ფონდების ეკონომია} &= \\ &= \frac{161}{4 \div 0,5} - 35 \frac{161}{140} = 35,78 - 40,25 = -4,47. \end{aligned}$$

დასკვნა: ბრუნვადობის დაჩქარების შედეგად საბრუნავი ფონდების ეკონომია შეადგენს 4,47 მლნ. ლარს.

ამოცანა № 7

მოცემულია ფირმის მიმდინარე წლის შემდეგი მონაცემები (ათასი ლარი):

ძირითადი კაპიტალის ღირებულება წლის დასაწყისისთვის	4000
მიმდინარე წელს ძირითადი კაპიტალის შევსება	1200
მათ შორის ახალი ძირითადი კაპიტალი	800
სულ ძირითადი კაპიტალის ექსპლუატაციიდან გასვლა წლის განმავლობაში	200

განსაზღვრეთ ძირითადი კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულება და მისი მოძრაობის მაჩვენებლები (%-ში).

ამოცანა № 8

მოცემულია ორი ფირმის კვარტალური მონაცემები საბრუნავი კაპიტალისა და გაყიდვიდან მიღებული ამონაგების მოცულობის შესახებ (მლნ. ლარი).

მაჩვენებლები	ფირმა #1		ფირმა #2	
	გვეგმით	ფაქტიურად	გვეგმით	ფაქტიურად
საბრუნავი კაპ. გაყიდვიდან მიღებული ამონაგები	480	500	500	540
საბრუნავი კაპიტალის საშუალო ნაშთი	120	100	100	120

განსაზღვრეთ საბრუნავი კაპიტალის გამოყენების მაჩვენებლები გვეგმასთან შედარებით ყოველ ფირმაში და დაადგინეთ რომელმა ფირმამ უფრო ეფექტიანად გამოიყენა საბრუნავი კაპიტალი, ამასთან გამოითვალეთ გამოთავისუფლებული (ჩართული) საბრუნავი კაპიტალის თანხა მისი ბრუნვალობის ცვლილების შედეგად.

ამოცანა № 9

მოცემულია ორგანიზაციის სამი ფილიალის მონაცემები მე-II კვარტალის მიხედვით:

მაჩვენებლები	ფილიალები		
	1	2	3
ძირითადი ფონდების საშ. ნაშთი (ათ.ლარი)	40	50	60
ერთი ბრუნვის საშუალო ხანგრძლივობა, დღეებში	3,5	6,2	4,6

განსაზღვრეთ:

ა) ბრუნვადობის საშუალო კოეფიციენტი და ერთი ბრუნვის საშუალო სანგრძლივობა დღეებში მთლიანი ორგანიზაციისთვის.

ბ) მე-II კვარტალში I კვ. შედარებით საბრუნავი ფონდების ბრუნვადობის დაჩქარების შედეგად ბრუნვიდან გამოთავისუფლებული საბრუნავი საშუალებები, თუ ცნობილია, რომ მე-II კვარტალში პირველთან შედარებით ბრუნვების რიცხვი მთლიანად ორგანიზაციაში შემცირდა 0,2 (აბსოლუტურ გამოხატულებაში).

აზოცანა № 10

წარმოებული პროდუქციის მოცულობა მიმდინარე წელს საბაზისოსთან შედარებით გაიზარდა 9%-ით. ძირითადი ფონდების საშუალოწლიური ღირებულება ამ პერიოდში გაიზარდა 1,15-ჯერ. განსაზღვრეთ, როგორ შეიცვალა ფონდუკუგება.

თემა 13: მოსახლეობის შემოსავლების, მოხმარების და სოციალური დაცვის სტატისტიკა

ამოცანა № 1

მიმდინარე წელს შრომის ანაზრაურების ფონდი ფირმაში შეადგენს 5500 ათ. ლარს. განსაზღვრეთ შრომის ანაზღაურების ფონდის ზომა მომავალი წლისათვის, თუ განსაზღვრულია საშუალო ხელფასის გაზრდა 20%-ით, და პერსონალის რიცხოვნობის შემცირება 20%-ით.

ამოხსნა:

$$1,2 \cdot 0,8 = 0,96$$

$$0,96 \cdot 5500 = 5280$$

დასკვნა: შრომის ანაზღაურების ფონდი იქნება 5280 ლარი.

ამოცანა № 2

მუშეების ხელფასის ფონდი მიმდინარე წელს საბაზისოსთან შედარებით გაიზარდა 15%-ით, ხოლო საშუალო ხელფასი ამავე პერიოდში გაიზარდა 10%-ით.

განსაზღვრეთ მუშეების რიცხოვნობის დინამიკა.

ამოცანა № 3

მოცემულია საწარმოს შემდეგი მონაცემები

მაჩვენებლები	ზომის ერთეული	საბაზისო პერი- ოდი	მიმდინარე პერი- ოდი
ხელფასის წლი- ური ფონდი	ათ. ლარი	264000	279360
სამუშაოზე გა- მოცხადება	კაც. დღე	22560	22622
სამუშაოზე არგა- მოცხადება	კაც. დღე	13940	12783

განსაზღვრეთ: 1) მუშების საშუალოწლიური შრომის ანაზღაურების დინამიკა; 2) მუშების საშუალო სიობრივი რიცხოვნობისა და საშუალოწლიური შრომის ანაზღაურების ცვლილების შედეგად შრომის ანაზღაურების ფონდის აბსოლუტური მატება.

ამოცანა № 4

მოცემულია მიმდინარე პერიოდში ოთხი საწარმოს შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპისა და შრომის ანაზღაურების შემდეგი მონაცემები საბაზისო პერიოდთან შედარებით

მაჩვენებლები	საწარმო			
	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4
შრომის ანაზღაურების ზრდის ტემპი (%)	109	114	106	110
შრომისნაყოფიერების ზრდის ტემპი (%)	116	123	104	110

განსაზღვრეთ: 1) თითოეული საწარმოსათვის შრომის ნაყოფიერების ზრდის კოეფიციენტი შრომის ანაზღაურების ზრდის ხარჯზე; 2) ელასტიურობის ემპირიული კოეფიციენტი.

ამოცანა № 5

მიმდინარე პერიოდში თანამშრომელთა საშუალო თვიური ხელფასი შეადგენს 1520 ლარს, რაც 10%-ით მეტია საბაზისო პერიოდის ანალოგიურ მაჩვენებელზე. თანამშრომელთა რიცხოვნობა ამავე პერიოდში შემცირდა 2%-ით და შეადგინა 132 კაცი. განსაზღვრეთ, როგორ შეიცვალა ამ პერიოდში შრომის ანაზღაურების ფონდი აბსოლუტურ და შეფარდებით გამოსახულებაში მთლიანად და სხვადასხვა ფაქტორების ცვლილების შედეგად: საშუალო ხელფასის ცვლილების შედეგად და თანამშრომელთა რიცხოვნობის ცვლილებების შედეგად.

ამოცანა № 6

მოცემულია შემდეგი მონაცემები მუშათა რიცხოვნობის და ძირითადი და დამხმარე მუშების საშუალო თვიური ხელფასი.

მუშათა კატეგორიები	საშუალო თვიური ხელფასი (ლარი)		მუშების რიცხოვნობა	
	საბაზისო პერიოდი	საანგარიშო პერიოდი	საბაზისო პერიოდი	საანგარიშო პერიოდი
ძირითადი მუშები	2890	3100	120	125
დამხმარე მუშები	2650	2790	38	34

გამოთვალეთ: 1) საშუალო თვიური ხელფასი მთლიანად (ყველა) მუშებისათვის; 2) ხელფასის ცვალებადი, ფიქსირებული და სტრუქტურული ძვრების ინდექსები; 3) ხელფასის ფონდის მატების აბსოლუტური ზომა; 4) მუშების რიცხოვნობის ცვლილების მაჩვენებლები; 5) თითოეული კატეგორიის მუშების ხელფასის დონის ცვლილებები; 6) მუშების სხვადასხვა ხელფასის დონის ხვედრითი წილის ცვლილებები.

ამოცანა № 7

მოცემულია თანამშრომელთა ხელფასის შემდეგი მონაცემები საანგარიშო და საბაზისო პერიოდში

საწარმოს #	საბაზისო პერიოდი		საანგარიშო პერიოდი	
	საშუალო თვიური ხელფასი (ლარი)	საწარმოს ხელფასი წელი მუშების საერთო რიცხოვნობაში (%)	ხელფასის ფონდი (ა.ლ. ლარი)	საშუალო თვიური ხელფასი (ლარი)
# 1	2650	30.5	1004	2900
# 2	2797	48.5	1714.5	3150
# 3	2500	21.3	576	2800

განსაზღვრეთ 1) ცვალებადი, ფიქსირებული და სტრუქტურული ცვლილებების ინდექსები; 2) სამივე საწარმოს მუშების საშუალო ხელფასზე ცალკეული ფაქტორების ცვლილება (აბსოლუტურ და შეფარდებით გამოსახულებებში).

ამოცანა № 8

მუშების განაწილება დარიცხული ხელფასის მიხედვით ხასიათდება შემდეგი მონაცემებით.

თუქში დარიცხული ხელფასი (ლარი)	თანამშრომელთა რიცხოვნობა, პროცენტებში
100-მდე	1,2
100-150	1,1
150-200	1,6
200-300	4,3
300-400	5,8
400-600	13,3
600-800	13,2
800-1000	11,7
1000-1400	17,6
1400-1800	10,9
1800-2200	6,5
2200-2600	4,0
2600-3000	2,5
3000-3400	1,7
3400-3800	1,9
3800-4200	1,1
4200-მეტ	1,6

თანამშრომელთა ხელფასის დიფერენციაციის დასახასიათებლად გამოითვალეთ შემდეგი მონაცემები:

- 1) საშუალო ხელფასი.
- 2) ვარიაციის კოეფიციენტი;
- 3) ხელფასის მოდალური და მედიანური ზომა.

ამოცანა № 9

მოცემულია ორი კვარტალის მიხედვით შრომისა და ხელფასის მაჩვენებლების შემდეგი ანალიზის შედეგები: მუშაობის დღეების საშუალო რიცხვის ინდექსი ერთ სიობრივ მუშაზე შეადგენს 102%-ს; სამუშაო დღის ხანგრძლივობის საშუალო ფაქტიური ინდექსი 97%; საშუალო დღიური

ხელფასის ინდექსი 104%; ზედმეტი ანაზღაურების შედეგად დღიური ხელფასის ფონდის ზრდის კოეფიციენტის ინდექსი — 101,5%; ზედმეტი ანაზღაურების შედეგად თვიური ხელფასის ფონდის ზრდის კოეფიციენტის ინდექსი 103,2%.

განსაზღვრეთ საშუალო საათობრივი და საშუალო თვიური ხელფასის დინამიკა.

თემა 14: ცხოვრების დონის სტატისტიკა

ამოცანა № 1

მოცემულია შემდეგია პირობითი მონაცემები:

ცხრილი №1

სექტორები	შვპ		დასაქმებულითა რიცხვი ათასი კაცი		გამომუშავებული საათების რაოდენობა		ხელფასის ფონდი მლნ. ლარი		დადგენილი ხანგრძლივობა (საათი წელიწადში)
	საბაზისო	საანგარიშო	საბაზისო	საანგარიშო	საბაზისო	საანგარიშო	საბაზისო	საანგარიშო	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
პირველადი	50	60	2000	2200	3400	3773	6000	6820	1800
მკორადი	250	280	5000	5500	8600	9542,5	20000	21450	1830
მესამედი	150	160	3000	3090	5070	5283,9	13500	14523	1815
სულ	450	500	10000	10790	17070	18599,4	39500	42793	1819,5

განსაზღვრეთ:

- 1) შრომის ნაყოფიერება ერთ დასაქმებულზე გაანგარიშებით.
- 2) საშუალო წლის საშუალო ხანგრძლივობის დინამიკა სექტორებისა და მთლიანად ეკონომიკის მიხედვით.
- 3) შრომის ნაყოფიერების მუდმივი და ცვალებადი შემადგენლობის, სტრუქტურული ძვრების ინდექსები.
- 4) საშუალო საათობრივი შრომის ნაყოფიერების დონისა და დინამიკის მაჩვენებლები.
- 5) შვპ-ის მატება შრომის ნაყოფიერებისა და დასაქმებულთა რიცხვის ხარჯზე.

- 6) ხელფასის ფონდის მატება დასაქმებულთა ხელფასის ფონდის ზრდის ხარჯზე.
- 7) სამუშაო წლის დადგენილი ხანგრძლივობის კოეფიციენტები სექტორებისა და მთლიანად ეკონომიკისათვის საანგარიშო პერიოდში.

ამოხსნა:

(პირველი ოთხი მაჩვენებლის გაანგარიშება

იხ. ცხრილი №2)

სექტორები	შრომის ნაყოფიერება 1 დასაქმებულზე გაანგარიშებით, ათასი ლარი		საათობრივი შრომის ნაყოფიერება, ლარი		სამუშაო წლის საშუალო ხანგრძლივობა			საშუალო ხელფასი ათასი ლარი		მანქანა-ვაჭრობის ფონდის ზრდა
	საბაზისო	საანგარიშო	საბაზისო	საანგარიშო	საბაზისო	საანგარიშო	დინამიკა	საბაზისო	საანგარიშო	
A										
გადაწყვეტილების აღგორაობა	10-13	11-24	12-15	13-26	14-33	15-44	16-15,2	17-7,3	18-8,4	19-5,2
პირველადი	25,0	27,3	14,7	15,9	1700	1715	1009	930,0	31	0,253
მეორადი	50,0	50,9	29,1	29,3	1720	1735	1009	20,0	39	0,229
მესამედი	50,0	51,8	29,6	30,3	1690	1710	1012	45,0	47	0,242
სულ:	45,0	46,3	26,4	26,9	1707	1723,8	101	39,5	39,6	0,247

5) შშპ-ის საერთო მატება = $500 - 450 = 50$;

შშპ-ის მატება დასაქმებულთა ხარჯზე = $(10790 - 10000) \cdot 45 = 35550 = 35,55$.

შშპ-ს მატება შრომის ნაყოფიერების ხარჯზე = $=(46,3 - 45) \cdot 10790 = 14027 = 14,03$.

6) ხელფასის ფონდის საერთო მატება $=(42793-39500)=$
 $=3293$;

ხელფასის ფონდის მატება დასაქმებულთა ხარჯზე
 $=(10790-10000) \cdot 39,5=3120,5$.

ხელფასის მატება მისი საშუალო ღონის ცვლილების
 ხარჯზე $=(39,66-39,5) \cdot 10790=172,6$.

$$7) \text{ სამუშაო დროის საშუალო ხანგრძლივობა} \\ = \frac{1800 \cdot 2200 + 1830 \cdot 5500 + 1815 \cdot 3090}{2200 + 5500 + 3090} = 1819,5.$$

წლის დადგენილი ხანგრძლივობის გამოყენების კოე-
 ფიციენტი $=1723,8:1819,5=0,9474$.

ამოცანა № 2

საანგარიშო პერიოდში ხანგრძლივი მოხმარების (X)
 საქონელზე ფასები საბაზისოსთან შედარებით გაიზარდა
 60%-ით, ხოლო ხანგრძლივი მოხმარების საქონელის
 შეძენაზე ხარჯები (y) — 50 %-ით.

განსაზღვრეთ ხანგრძლივი მოხმარების საქონელის ფა-
 სების დამოკიდებულების (y) ელასტიკურობის კოეფიცი-
 ენტი.

ამოსხნა:

ელასტიკურობის კოეფიციენტი გამოითვლება:

$$\mathfrak{E} = \frac{\Delta y}{y} : \frac{\Delta x}{x} = \frac{0,50}{0,60} = 0,83 \quad (83\%)$$

მიღებული შედეგი გვიჩვენებს, რომ საქონელზე ფასების
 1%-ის გაზრდის შემთხვევაში ამ საქონლის შეძენაზე
 გაწეული დანახარჯები შემცირდება 17%-ით. (100%-83%).

ამოცანა № 3

ვთქვათ, მოცემულია ხანგრძლივი მოხმარების საქონელის გაყიდვის შედეგი მონაცემები:

საქონლის ჯგუფი	ფაქტიურ ფასებში გაყიდული საქონელი. მლნ. ლარი		ფასების ცვლილება ხაანგარიშო პერიოდში საბაზისოსთან შედარებით (I_p)
	საბაზისო წელი ($p_0 q_0$)	ხაანგარიშო წელი ($p_1 q_1$)	
ტელევიზორები	15,3	20,5	200
ვიდეომაგნიტოფონები	10,2	18,2	150
ველოსიპედები	6,2	9,8	120

ამასთან ცნობილია, რომ მოცემული დასახელებული პუნქტის მცხოვრებთა რიცხოვნობა გაიზარდა 1,2 %-ით.

გამოთვალეთ: 1) გაყიდული საქონლის ღირებულების ინდექსი; 2) მოხმარების ფიზიკური მოცულობის ინდექსი; 3) სულზე გაანგარიშებით ცალკეული სახის საქონლის მოხმარების ინდექსი.

ამოსხნა:

1) გაყიდული საქონლის ღირებულების ინდექსი აიგება:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_0} = \frac{20,5 + 18,2 + 9,8}{15,3 + 10,2 + 6,2} = \frac{48,5}{31,7} = 1,53 \text{ (153\%)}$$

ცალკეული სახის საქონლის მოხმარების ფიზიკური მოცულობის ინდექსი გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$I_q = q_1 : q_0 = (q_1 p_1 : I_p) : q_0 p_0.$$

ამრიგად:

ტელევიზორებისათვის: $I_q=(20,5:2,00):15,3=0,67$ (67%);

ვიდეომაგნიტოფონებისათვის: $I_q=(18,2:1,50):10,2=1,19$ (119%);

ველოსიპედებისათვის: $I_q=(9,8:1,20):6,2=1,32$ (132%);

შედგებიდან გამომდინარე: ტელევიზორების მოხმარება შემცირდა 33 %-ით, მაგნიტოფონებისა გაიზარდა 19%-ით, ველოსიპედების მოხმარება გაიზარდა 32%-ით.

2) მოხმარების მოცულობის საერთო ცვლილებას სამი საქონლის მიხედვით ახასიათებს მოხმარების ფიზიკური მოცულობის ცვლილება. (I_q):

$$I_q = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0} = \frac{\sum p_1 q_1 : I_p}{\sum q_0 p_0} = \frac{20,5:2,0 + 18,2:1,5 + 9,8:1,2}{15,3 + 10,2 + 6,2} = \frac{30,55}{31,7} = 0,96 \quad (96\%)$$

მაშასადამე, ზანგრძლივი მოხმარების საქონლის ცალკეული ჯგუფის მოხმარების ფიზიკური მოცულობა შემცირდა 4%-ით. (100-96%).

3) ერთ სულ მოსახლეზე ცალკეული საქონლის მოხმარების ინდექსი აიგება: $I_{q/s} = I_q : I_s$

ტელევიზორებისათვის: $I_{q/s}=0,67:1,012=0,66\%$ ე. ი. შემცირდა 34%-ით;

ვიდეომაგნიტოფონებისათვის: $I_{q/s}=1,19:1,012=118\%$ ე. ი. გაიზარდა 18%-ით;

ველოსიპედებისათვის: $I_{q/s}=1,32:1,012=1,30$ ე. ი. გაიზარდა 30%-ით;

1 სულ მოსახლეზე მოხმარების ინდექსმა შეადგინა:

$$I_{q/s} = I_q : I_s = 0,96:1,012=0,95 \quad (95\%).$$

ამოცანა № 4

ვთქვათ, მოცემულია მონაცემები საშუალო სულადობრივი შემოსავლის მიხედვით მოსახლეობის განაწილების შესახებ:

მოსახლეობის ჯგუფები თეში შემოსავლების 1 სულზე გაანგარიშების მიხედვით (ლარებში)	მოსახლე- ობის რი- ცხოვნობა % მთელთან	ინტერვა- ლის შუა მნიშვნე- ლობა	$f_i \cdot x_i$	დაგრო- ვილი ზიხ- შირე
1	2	3	4=სვ.2*სვ. 3	
400-მდე	11,6	300	3480	11,6
400,1-600	14,9	500	7450	26,5
600,1-800	18,6	700	13020	45,1
800,1-1000	17,2	900	15480	62,3
1000,1-1200	14,9	1100	16390	77,2
1200,1-1400	13,1	1300	17160	90,3
1400,1-ზევით	9,7	1500	14850	100,0
სულ	100	6300	87700	

გამოვთვალოთ:

- 1) მოსახლეობის საშუალო შემოსავალი 1 სულზე გაანგარიშებით
- 2) ნიშნის მოდალური მნიშვნელობა
- 3) ნიშნის მედიანური მნიშვნელობა
- 4) პირველი დეცილი
- 5) მეცხრე დეცილი.
- 6) შემოსავლების დიფერენციაციის კოეფიციენტი 1 სულზე გაანგარიშებით;
- 7) შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი;

1) გამოვთვალოთ მოსახლეობის საშუალო შემოსავალი 1 სულზე გაანგარიშებით ცალკეული ერთობლიობისთვის როგორც შეწონილი საშუალო არითმეტიკული:

$$\bar{X} = \frac{\sum_i^n x_i f_i}{\sum_i^n f_i} = \frac{87700}{100} = 877 \text{ ლარი}$$

2) გამოვთვალოთ ნიშნის მოდალური მნიშვნელობა: მოდალური ინტერვალი ტოლია 600,1-800 ლარი

$$\begin{aligned} M_0 &= X_{\text{მოდ min}} + i \frac{f_{\text{მოდ}} - f_{\text{მოდ}-1}}{(f_{\text{მოდ}} - f_{\text{მოდ}-1}) + (f_{\text{მოდ}} - f_{\text{მოდ}+1})} = \\ &= 600,1 + 200 \cdot \frac{18,6 - 14,9}{(18,6 - 14,9) + (18,6 - 17,2)} = 600,1 + 145,1 = \\ &= 745,2 \text{ ლარი} \end{aligned}$$

3) გამოვთვალოთ ნიშნის მედიანური მნიშვნელობა: ვიპოვოთ მედიანის ნომერი

$M_e = \frac{1}{2} \sum f_i = \frac{100}{2} = 50$. ცხადია მედიანური ინტერვალი არის 800,1-1000.

მედიანა უდრის:

$$\begin{aligned} M_e &= X_{\text{მედ min}} + i \frac{\frac{1}{2} \sum f_i - f_{\text{მედ}-1}}{f_{\text{მედ}}} = 800,1 + 200 \cdot \frac{50 - 45,1}{17,2} = \\ &= 800,1 + 57 = 857,1 \text{ ლარი} \end{aligned}$$

4) გამოვთვალოთ პირველი დეცილი (D_1)

$D_1 = \frac{1}{10} \sum f_i = 10$ ინტერვალი პირველი დეცილისათვის:
200,1-400 ლარი.

პირველი დეცილი ტოლია:

$$D_1 = X_{D_1 \min} + \frac{i \cdot \frac{1}{10} \sum f_i - S_{D_1-1}}{f_{D_1}} = 200,1 + 200 \cdot \frac{10-0}{11,6} = 200,1 + 172,4 = 372,5 \text{ ლარი.}$$

5) განვსაზღვროთ მეცხრე დეცილი (D_9)

$$D_9 = \frac{9}{10} \sum f_i = 90$$

ინტერვალი მეცხრე დეცილისთვის: 1200,1-1400 ლარი.

მეცხრე დეცილი ტოლია:

$$D_9 = X_{D_9} + \frac{i \cdot \frac{9}{10} \sum f_i - S_{D_9-1}}{f_{D_9}} = 1200,1 + 200 \cdot \frac{90-77,3}{13,1} = 1200,1 + 193,9 = 1394 \text{ ლარი.}$$

6) საშუალო სულადობრივი შემოსავლების დეცილური

$$\text{კოეფიციენტი } K = \frac{D_9}{D_1} = \frac{1394}{372,5} = 3,74.$$

ეს კოეფიციენტი გვიჩვენებს მაღალი შემოსავლის მქონე მოსახლეობის 10% რამდენჯერ აჭარბებს დაბალი შემოსავლის მქონე მოსახლეობის 10%-ის შემოსავლებს.

7) გამოვთვალოთ შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი:

$$G = \sum p_i q_{i+1} - \sum p_{i+1} q_i$$

რადგან p და q გამოსახულია %-ში, ამიტომ შედეგი უნდა გავყოთ 10000-ზე.

$$G = (11,6 \cdot 12,5 + 26,5 \cdot 27,3 + 45 \cdot 45 + 62,3 \cdot 63,6 + 77,2 \cdot 83,1 + 90,3 \cdot 100) - (26,5 \cdot 4 + 45 \cdot 12,5 + 62,3 \cdot 27,3 + 77,2 \cdot 45 + 90,3 \cdot 63,6 + 100 \cdot 83,1) : 10000 = (22301,5 - 19896,37) : 10000 = 0,24.$$

გამოთვლილი შემოსავლების დეცილური კოეფიციენტი (3,74) და შემოსავლების კონცენტრაციის (0,24) კოეფიციენტი ასახულებს შემოსავლების განაწილების უთანაბრობას.

ამოცანა № 5

ეთქვათ, მოცემულია მონაცემები საშუალო სულადობრივი შემოსავლის მიხედვით მოსახლეობის განაწილების შესახებ:

მოსახლეობის ჯგუფების თევში საშუალოსულადობრივი შემოსავლების მიხედვით (ლარებში)	მოსახლეობის რიცხოვნობა % მთელთან	ინტერვალის შუა მნიშვნელობა	$f_i \cdot x_i$	დაგოვილი სიხშირე
1	2	3	4=სვ.2*სვ. 3	
200-მდე	12,0	100	1200	12,0
200,1-400	14,5	300	4350	26,5
400,1-600	15,0	500	7500	41,5
600,1-800	19,0	700	13300	60,5
800,1-1000	20,0	900	18000	80,5
1000,1-1200	12,5	1100	13750	93
1200,1-ზევით	7,0	1300	9100	100
სულ	100		67200	

განსაზღვრეთ:

- 1) მოსახლეობის საშუალო შემოსავალი 1 სულზე გაანგარიშებით
- 2) ნიშნის მოდალური მნიშვნელობა;
- 3) ნიშნის მედიანური მნიშვნელობა;

- 4) პირველი დეცილი;
- 5) მეცხრე დეცილი
- 6) საშუალო შემოსავლების დიფერენციაციის კოეფიციენტი;
- 7) შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი.

ამოცანა № 6

ვთქვათ, მოცემულია ხანგრძლივი მოხმარების საქონელზე გაყიდვის შემდეგი მონაცემები:

საქონლის ჯგუფი	ფაქტიურ ფასებში გაყიდული საქონელი. მლნ. ლარი		ფასების ცვლილება საანგარიშო პერიოდში საბაზისოსთან შედარებით
	საბაზისო წელი	საანგარიშო წელი	
სარეცხი მანქანა	10	15	150
უთო	8	13	120
ტელევიზორი	13	19	110

ამასთან, ცნობილია, რომ მოცემულ დასახლებულ პუნქტში მცხოვრებთა რაოდენობა გაიზარდა 1,5%-ით.

გამოთვალეთ:

- 1) გაყიდული საქონლის ღირებულების ინდექსი;
- 2) მოხმარების ფიზიკური მოცემულობის ინდექსი;
- 3) 1 სულ მოსახლეზე ცალკეული სახის საქონლის მოხმარების ინდექსი

ამოცანა № 7

საანგარიშო პერიოდში ხანგრძლივი მოხმარების (X) საქონელზე ფასები საბაზისო პერიოდთან შედარებით გაიზარდა 20%-ით, ხოლო ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის შეძენაზე ხარჯები (y) — 50 %-ით.

განსაზღვრეთ ხანგრძლივი მოხმარების საქონელის ფასზე დამოკიდებულების ელასტიკურობის კოეფიციენტი.

ამოცანა № 8

საანგარიშო პერიოდში საბაზისოსთან შედარებით X საქონელზე ფასი შემცირდა 30 %-ით, ხოლო საქონლის შეძენაზე ხარჯები — 20 %-ით.

განსაზღვრეთ საქონლის შეძენაზე ფასზე დამოკიდებულების (Э) ელასტიკურობის კოეფიციენტი.

თემა 15: საფინანსო-საბანკო სტატისტიკა

ამოცანა № 1

მოკლევადიანი ფულადი რესურსების განთავსების პირობა 3 დღე-ღამისთვის შეადგენს 14 % (წლიური). რა მოცულობის სახსრები განთავსდა სულ, თუ ოპერაციის შედეგად შემოვიდა 1,5 მლნ. ლარი.

FV (ოპერაციის შედეგად განთავსებული თანხა) = 1,5 მლნ. ლარი

i წლიური — 14 %

t დღე-ღამე — 3

$y=365$ დღე

PV (განთავსებული თანხის საერთო მოცულობა)= ?

ამოხსნა:

$$PV = \frac{FV}{1 + \frac{t}{y}i} = \frac{1,5}{1 + \frac{3}{365} \times 0.14} = 1,498276 \text{ (მლნ. ლარი)}$$

ამოცანა № 2

ბანკმა გასცა სესხი 10 მლნ. ლარი მოცულობით 2 წლით, მარტივი 10 % წლიური პროცენტით. განსაზღვრეთ დასაბრუნებელი თანხის ოდენობა, თუ პროცენტი ირიცხება წლის ბოლოს.

$PV=10$ მლნ. ლარი

$$n = 2 \text{ წელი}$$

$$i = 10\% \text{ (წლიური)}$$

$$FV=?$$

ამოხსნა:

$$FV = PV(1 + ni) = 10(1 + 2 \times 0,1) = 12 \text{ (მლნ. ლარი).}$$

ამოცანა № 3

ორგანიზაციაზე გაიცა სესხი 1 მლნ. ლარის ოდენობით 20%-ანი წლიური პროცენტით 1 იანვრიდან 1 აპრილამდე. განსაზღვრეთ დასაბრუნებელი თანხის მოცულობა, თუ გამოყენებული იქნება კომერციული პროცენტი სესხის დღეების ზუსტი რიცხვის გათვალისწინებით.

$$PV = 1 \text{ მლნ. ლარი}$$

$$t \text{ (დღეები)} = 31 + 28 + 31 = 90 \text{ დღე}$$

$$i \text{ (წლიური)} = 20\%$$

$$y = 360 \text{ დღე}$$

$$FV = ?$$

ამოხსნა:

$$FV = PV + \frac{PV \cdot t}{y} i$$

$$FV = 1 \text{ მლნ. ლარი} + 1 \text{ მლნ. ლარი} \cdot \frac{90}{360} \cdot 0,2 = 1,05 \text{ მლნ. ლარი}$$

ამოცანა № 4

ვთქვათ, მოცემულია სუპერმარკეტში საქონლის რეალიზაციის და ფასების მონაცემები:

საქონელი	რეალიზაცია საან- გარიშო პერიოდში (ლარი)	მიმდინარე პერიოდში ფასის ცვლილება სა- ბაზისოსთან შედარებით (%)
A	23000	+4,0
B	21000	+2,3
C	29000	-0,8

გაიანგარიშეთ ფასების საშუალო კარმონიული ინდე-
ქსი.

ამოხსნა:

პროცენტებში ფასის ცვლილება გამოხატავს ფასების
ინდივიდუალურ ინდექსებს და შესაბამისად ისინი ტოლი
იქნება: 1,040; 1,023; 0,992. ამ შემთხვევაში ინდექსი გა-
მოითვლება შემდეგნაირად:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum \frac{1}{i_p} \cdot p_1 q_1}$$

შევიტანოთ მონაცემები:

$$I_p = \frac{23000 + 21000 + 29000}{\frac{23000}{1,040} + \frac{21000}{1,023} + \frac{29000}{0,992}} = 1,016$$

ე. ი. ფასები მოცემულ სუპერმარკეტში საშუალოდ გაი-
ზარდა 1,6 %-ით.

ამოცანა № 5

უთქვათ მოცემულია რძის პროდუქტების რეალიზაციის
შემდეგი მონაცემები:

პროდუქტის დასახელება	საქონელბრუნვა (მლნ. ლარი)		ფასების ცვლილება დეკემბერში ნოემბერთა შედარებით (%)
	ნოემბერი	დეკემბერი	
რძე	9,7	6,3	+ 2,1
არაქანი	4,5	4,0	+ 3,5
ხაჭო	12,9	11,5	+ 4,2

ააგეთ და გაიანგარიშეთ ფასების ინდექსი.

ამოხსნა:

აეგოთ ფასების საშუალოჰამონიული ინდექსი

$$P_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum \frac{p_1 q_1}{i}} = \frac{6,3 + 4,0 + 11,5}{\frac{6,3}{1,021} + \frac{4,0}{1,035} + \frac{11,5}{1,042}} = 1,035$$

ანუ 103,5 %.

პასუხი: ფასები გაიზარდა 3,5 %-ით.

ამოცანა № 6

ეთქვათ მოცემულია ბაზარზე სამი სახის პროდუქტის რეალიზაციის შემდეგი მონაცემები:

პროდუქტი	სექტემბერი		ოქტომბერი	
	1 კგ. ფასი (ლარი)	გაყიდული პროდუქცია (ტონა)	1 კგ. ფასი (ლარი)	გაყიდული პროდუქცია (ტონა)
„ა“	18	26,3	19	24,1
„ბ“	15	8,8	15	9,2
„გ“	22	14,5	24	12,3

ააგეთ ფასების აგრეგატული ინდექსი.

ამოცანა № 7

უთქვათ, მოცემულია სავაჭრო ჯგუფში საქონლის რეალიზაციის და ფასების მონაცემები:

საქონელი	რეალიზაციის საანგარიშო პერიოდში (ლარებში)	მიმდინარე პერიოდში ფასის ცვლილება საბაზისოსთან შედარებით (%)
A	17 000	+ 4,0
B	5 000	+ 1,5
C	15 000	- 0,7

ააგეთ და გამოთვალეთ ფასების საშუალო პარმონიული ინდექსი.

ამოცანა № 8

უთქვათ მოცემულია საქონლის რეალიზაციის შემდეგი მონაცემები:

პროდუქტი	სექტემბერი		ოქტომბერი	
	1 კგ. ფასი (ლარი)	გაყიდული (ცალი)	1 კგ. ფასი (ლარი)	გაყიდული (ცალი)
„ა“	20	18	21	16
„ბ“	25	9	25	11
„გ“	18	16	20	15
„დ“	15	11	17	12

ააგეთ ფასების აგრეგატული ინდექსი.

ამოცანა № 9

ბანკმა გასცა სესხი 15 მლნ. ლარი 3 წლით, მარტივი 10%-იანი წლიური პროცენტით. განსაზღვრეთ დასაბრუნებელი თანხის ოდენობა, თუ პროცენტი ირიცხება წლის ბოლოს.

ამოცანა № 10

ორგანიზაციაზე გაიცა სესხი 2 მლნ. ლარის ოდენობით. 20%-იანი წლიური პროცენტით 1 აპრილიდან 1 ივნისამდე, განსაზღვრეთ დასაბრუნებელი თანხის მოცულობა, თუ გამოყენებული იქნება კომერციული პროცენტი სესხის დღეების ზუსტი რიცხვის გათვალისწინებით.

ამოცანა № 11

მოკლევადიანი ფულადი რესურსების განთავსებით პირობა 5 დღისთვის შეადგენს 11 % (წლიური) რა მოცულობის სახსრები განთავსდა სულ, თუ ოპერაციის შედეგად შემოვიდა 1 მლნ. ლარი.

თემა 17: საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების სტატისტიკა

ამოცანა № 1

მოცემულია შემდეგი მონაცემები:

	საბაზისო პერიოდი	საანგარიშო პერიოდი
მთავრობის სამომხმარებლო დანახარჯები	173	226
ექსპორტი	219	214
იმპორტი	198	220
კერძო სამომხმარებლო დანახარჯები	936	1107
ირიბი გადასახადი	285	326
სუბსიდიები	36	28
სხვა მიმდინარე ტრანსფერები:		
მიღებული	47	52
გადახდილი	50	44
ძირითადი კაპიტალის მოხმარება	104	112
მარაგების მატება	-16	+14
ძირითადი კაპიტალის შოცულობა	312	340
მთლიანი (საერთო) მოგება	397	446
შრომის ანაზღაურება	865	937

განსაზღვრეთ დინამიკაში:

- ა) მშპ და წმპ განაწილებითი მეთოდით და მათი სტრუქტურა;
- ბ) დაგროვების ნორმა მშპ და წმპ-ზე;
- გ) წმინდა დაგროვება და მისი დინამიკა;

ამოხსნა:

ა) $მშპ_{საბ.ფ.} = 397 + 865 + (285 - 36) = 1511$

$მშპ_{მიმდ.ფ.} = 446 + 937 + (326 - 28) = 1681$

$$\text{სშპსაბაზ.ა.} = 1511 - 104 = 1407$$

$$\text{სშპსმიმდ.წ.} = 1681 - 112 = 1569.$$

ბ) დაგროვების ნორმა საბაზისო პერიოდში:

$$\text{შპს-ზე} = (312 - 16) : 1511 = 0,196 \quad (19,6\%)$$

$$\text{სშპს-ზე} = (312 - 16 - 104) : (1511 - 104) = 0,136 \quad (13,6\%)$$

საანგარიშო პერიოდზე:

$$\text{შპს-ზე} = (340 + 14) : 1681 = 0,2105 \quad (21,05\%)$$

$$\text{სშპს-ზე} = (340 + 14 - 114) : (1681 - 112) = 0,154 \quad (15,4\%)$$

გ) ნაღდი დაგროვება:

$$- \text{საბაზისო პერიოდში: } 312 - 16 - 104 = 192$$

$$- \text{მიმდინარე პერიოდში: } 340 + 14 - 112 = 242.$$

ამოცანა № 2

განსაზღვრეთ A და B ქვეყნების ვალუტების მსყიდველობით უნარიანობის საშუალო პარიტეტი. შემდეგი მონაცემების საფუძველზე:

	ღირებულება ეროვნულ ვალუტაში		მსყიდველობით უნარიანობის პარიტეტი A/B
	ქვეყანა A	ქვეყანა B	
მოსახლეობის საბოლოო შობ-მარება	16200	3370	4,4
მმართველობითი ორგანოების მოხმარება	3650	860	4,2
ძირითადი კაპიტალის საერთო წარმოშობა	5320	1330	3,8
შარაკების შაყება	+270	+35	6,5
საგარეო ვაჭრობის საღდო	+185	+25	5,3

ამოხსნა:

ა) A ქვეყნის სტრუქტურის მიხედვით:

$$\frac{16200 \cdot 4,4 + 3650 \cdot 4,2 + 5320 \cdot 3,8 + 270 \cdot 6,5 + 185 \cdot 5,3}{16200 + 3650 + 5320 + 270 + 185} = \frac{109561,5}{25625} = 4,275.$$

ბ) B ქვეყნის სტრუქტურის მიხედვით:

$$\frac{3370 \cdot 4,4 + 860 \cdot 4,2 + 1330 \cdot 3,8 + 6,5 \cdot 35 + 5,3 \cdot 25}{3370 + 860 + 1330 + 35 + 25} = \frac{23854}{5620} = 4,244.$$

ამოცანა № 3

პირობა — იხ. ამოცანა № 2.

შეადარეთ A და B ქვეყნების მშპ მოცულობა.

ამოხსნა:

$$\frac{\text{მშპ}_A}{\text{მშპ}_B} = \frac{1620 + 3650 + 5320 + 270 + 185}{3370 \cdot 4,4 + 860 \cdot 4,2 + 3,8 \cdot 1330 + 35 \cdot 6,5 + 25 \cdot 5,3} = \frac{25625}{23854} = 1,074 \text{ (107,4\%)}$$

დასკვნა: A ქვეყანაში B-სთან შედარებით მშპ გაიზარდა 7,4%-ით.

ამოცანა № 4

ექსპორტში გაგზავნილი რკინის მადნის მოცულობამ შეადგინა 10.000 000 ტონა. ეს მოცულობა მიეწოდა სამ მომხმარებელს:

I — 3 000 000 ტ.

II — 4 000 000 ტ.

III — 3 000 000 ტ.

კონტრაქტის მიხედვით პირველი მომხმარებლის მადანში რკინის შემცველობა შეადგენს 50 %-ს, მეორე მომხმარებლის მადანში — 55%-ს, ხოლო მესამე მყიდველის მადანში 60%-ს. მომხმარებელი იხდის რკინის შემცველობის ერთეულისათვის 20 თეთრს.

მაშასადამე, პირველმა მომხმარებელმა ერთი ტონა რკინის მადნისათვის უნდა გადაიხადოს 10 ლარი, მეორემ 11 ლარი, ხოლო მესამემ 12 ლარი.

გამოთვალეთ ერთი ტონა რკინის მადნის საშუალო ფასი.

ამოხსნა:

$$\bar{P} = \frac{(3000000 \cdot 10) + (4000000 \cdot 11) + (3000000 \cdot 12)}{3000000 + 4000000 + 3000000} = 11$$

დასკვნა: 1 ტ. მადნის საშ. ფასი შეადგენს 11 ლარს.

ამოცანა № 5

ექსპორტში I ჯგუფის საქონლის ფიზიკური მოცულობა გაიზარდა 2%-ით, ხოლო მეორე ჯგუფის საქონლის ფიზიკური მოცულობა 19%-ით.

საბაზისო პერიოდის საქონელბრუნვის მოცულობამ ექსპორტში I ჯგუფის საქონელზე შეადგინა 48 000 ლარი, ხოლო II ჯგუფის საქონელზე 38000 ლარი, გაიანგარიშეთ საქონელბრუნვის ფიზიკური მოცულობის ცვალებადობა.

ამოხსნა:

$$\bar{P} = \frac{\sum iq \cdot q_0 p_0}{\sum q_0 p_0} = \frac{(1,02 \cdot 48000) + (1,19 \cdot 38000)}{48000 + 38000} = 1,17$$

დასკვნა: მთლიანი ექსპორტის საქონელბრუნვის ფიზიკური მოცულობა გაიზარდა 17%-ით.

ამოცანა № 6

ვთქვათ, ცნობილია, რომ ექსპორტისა და იმპორტის საქონლის ფიზიკური მოცულობის ფასების მაჩვენებლებმა შეადგინა:

ექსპორტი				იმპორტი			
საბაზისო პერიოდი		საანგარიშო პერიოდი		საბაზისო პერიოდი		საანგარიშო პერიოდი	
საქონლის რაოდენობა (ყალი)	საქონლის ფასი (ლარი)	საქონლის რაოდენობა (ყალი)	საქონლის ფასი (ლარი)	საქონლის რაოდენობა (ყალი)	საქონლის ფასი (ლარი)	საქონლის რაოდენობა (ყალი)	საქონლის ფასი (ლარი)
800	2,15	850	2,25	800	2,20	1000	2,20
850	1,07	800	1,80	400	1,10	5000	1,05
1400	1,08	1300	1,08	300	3,90	400	3,00
500	1,90	800	1,90	200	5,00	250	5,50
150	2,25	150	2,20	100	6,70	50	5,90

გამოთვალეთ: ექსპორტისა და იმპორტის ფასების ინდექსები, „ვაჭრობის პირობების“ ინდექსი.

ამოცანა №7

მოცემულია შემდეგი მონაცემები

ქვეყნები	1990	1993	1996
მოსახლეობა (მლნ. კაცი)			
მსოფლიოს ჯამი	5285	5544	570
რუსეთი	148,5	148	147,5
ჩინეთი	1150	1196	1230
აშშ	250	258	268
იაპონია	124	124	125
პოლონეთი	38,1	38,5	39

კარტოფილის წარმოება (მლნ ტონა)			
შსოფლიოს ჯგუფი	268	302	295
რუსეთი	31	38	39
ჩინეთი	32	46	46
იაპონია	3,6	3,4	3,4
პოლონეთი	36	36	22
აშშ	18,2	19,4	22,5

გამოთვალეთ შემდეგი მაჩვენებლების მნიშვნელობები:

- 1) მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდის ტემპი (1990=100);
- 2) კარტოფილის წარმოების ზრდის ტემპი (1990=100);
- 3) კარტოფილის წარმოება ერთ სულზე;
- 4) განსაზღვრეთ თითოეულ ქვეყანაზე კარტოფილის წარმოების ხვედრითი წილი.

ამოცანა №8

ეთქვათ ცნობილია, რომ ექსპორტისა და იმპორტის საქონლის ფიზიკური მოცულობისა და ფასების მაჩვენებლებმა შეადგინა:

იმპორტი				ექსპორტი			
საბაზისო პერიოდი		საანგარიშო პერიოდი		საბაზისო პერიოდი		საანგარიშო პერიოდი	
საქონლის რაოდენობა (ცალი)	საქონლის ფასი (ლარი)	საქონლის რაოდენობა (ცალი)	საქონლის ფასი (ლარი)	საქონლის რაოდენობა (ცალი)	საქონლის ფასი (ლარი)	საქონლის რაოდენობა (ცალი)	საქონლის ფასი (ლარი)
500	2,15	550	2,25	800	2,20	1000	2,20
550	1,07	400	1,80	400	1,10	5000	1,05
400	1,08	300	1,08	300	3,90	400	3,00
300	1,90	150	1,90	200	5,00	250	5,50

გამოთვალეთ ექსპორტისა და იმპორტის ფასების ინდექსები და ვაჭრობის პირობების ინდექსი.

ამოცანა № 9

ვთქვათ, მოცემულია ექსპორტირებული საქონლის რეალიზაციისა და ფასის შემდეგი მონაცემები.

საქონელი	რეალიზაცია საანგარიშო პერიოდში (ათ. დოლარი)	მიმდინარე პერიოდში ფასის ცვლილება საბაზისოსთან შედარებით (%)
A	17000	+4,0
B	20000	+1,8
C	16500	-0,9

გამოთვალეთ ფასების საშუალო ცვლილების მაჩვენებელი.

ამოცანა № 10

მოცემულია საექსპორტო პროდუქტის რეალიზაციის შემდეგი მონაცემები 2000-2005 წწ.

წელი	2000	2001	2002	2003	2004	2005
საექსპორტო პროდუქციის რეალიზაცია (ათ. დოლარი)	12000	12850	11000	12500	13200	13500

გამოთვალეთ: 1) საექსპორტო პროდუქციის რეალიზაციის საშუალო დონე, საშუალო აბსოლუტური მატება;

2) საექსპორტო პროდუქციის რეალიზაციის ზრდისა და მატების ტემპები, საშუალო წლიური ზრდისა და მატების ტემპები;

3) 2008 წლისთვის საექსპორტო პროდუქციის რეალიზაციის საპროგნოზო მაჩვენებელი.

ლიტერატურა

1. ადეშვილი გ., ასათიანი რ., ეკონომიკური თეორია. საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“. თბილისი, 1998.
2. არჩაძე ი., ეკონომიკა და დრო. თბილისი, 2000.
3. ასლამაზიშვილი ნ., საგარეო ვაჭრობა. თსუ, თბ., 2003.
4. ბასრია ი., ბასრია ვ., გადასახადი: სიკეთე თუ უკეთურობა? თბილისი, ფსკი, 2003.
5. გაბიძაშვილი ბ., სტატისტიკის მოკლე კურსი. თსუ, თბ., 1998.
6. გაბიძაშვილი ბ., სტატისტიკის თეორია. თსუ, თბ., 2005.
7. გაბიძაშვილი ბ., კუხიანიძე-ახელაძე ნ., საბაჟო სტატისტიკის აქტუალური საკითხები საქართველოში. ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2002.
8. გელაშვილი ხ., სტატისტიკური მოდელირების და პროგნოზირების თეორიული საფუძვლები. თსუ, თბ., 2001.
9. საქართველოს ეროვნული ანგარიშები, 1996-2003. სტატისტიკური კრებული. სტატისტიკის დეპარტამენტი, თბილისი, 2004.
10. საქართველოს ეროვნული ანგარიშები, 1996-2004. სტატისტიკური კრებული. სტატისტიკის დეპარტამენტი. თბილისი. 2005 წ.
11. კიბლაძე დ., სტატისტიკის ფუნდამენტური პრინციპები და სამეწარმეო სტატისტიკა. თსუ, თბ., 2004.
12. მესხია ი., ნიკოლეიშვილი ო., გადასახადები და დაბეგვრა. – თბილისი, 2002.
13. ტურავა შ., სოციალური სტატისტიკა, I ნაწილი. თსუ, თბ., 1990.
14. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული 2006 წ. სტატისტიკის დეპარტამენტი, თბილისი, 2004.
15. Экономическая статистика: Учебник под ред. проф. Ю.Н. Иванова. М. 2006.
16. Курс социально-экономической статистики: Учебник для ВУЗов под редакцией М.Г. Назарова. – М.: Финансы и статистика, 1982 г.
17. Курс социально-экономической статистики: Учебник для ВУЗов под редакцией М.Г. Назарова. – М.: Финансы и статистика, 1985 г.
18. Курс социально-экономической статистики: Учебник для ВУЗов под редакцией М.Г. Назарова. – М.: Финстатинформ, 2004 г.

19. Социальная статистика: Учебник под редакцией И.И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 1999 г.
20. Статистика рынка товаров и услуг: Учебник для ВУЗов под редакцией И.К. Белявского. – М.: Финансы и статистика, 2002 г.
21. Статистика финансов: Учебник под редакцией В.Н. Салина. – М.: Финансы и статистика, 2001 г.
22. Курс социально-экономической статистики: Учебник для ВУЗов под редакцией М.Г. Назарова – М.: Финансы и статистика, 1982 г.
23. Методология статистики предприятий. Глоссарий по статистике предприятий. European Communities, Luxembourg, 1999.
24. Комляревская Т.И., Луппов А.Б., Мишутина С.А. Современная концепция качества статистических данных и ее использование в статистической практике. "Вопросы статистики", 2002, № 5.
25. Статистика предприятий, под ред. У. Райха и Р. Янке. Статистические очерки, том 2, ФСУ ФРГ, 1996.
26. Липпе П. Экономическая статистика, ФСУ ФРГ, 1995.
27. Основополагающие принципы деятельности официальной статистики, Нью-Йорк, Статистическая Комиссия ООН, 14 апреля 1994.
25. Руководство по планированию и проведению статистических обследований предприятий, Евростат, 2000.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge